

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

JANURIK SZABOLCS

**Az angol szókészleti elemek
kölcsonzésének kérdései
a mai orosz nyelvben**

Az 1980-as évektől napjainkig

PhD-értekezés

Nyelvtudományi Doktori Iskola

**Témavezető: Dési Edit
egyetemi adjunktus (ELTE)**

**Szeged
2007**

1. Bevezetés

Vizsgálatom célja az orosz nyelvbe az elmúlt húsz évben, vagyis az 1980–90-es években bekerült és az utóbbi néhány évben elterjedt angol-amerikai kölcsönszavak írásképi-hangtani, alaktani-szóképzésbeli és jelentéstani beilleszkedésében jelentkező legfontosabb tendenciák bemutatása. Nem tekintem feladatommak az oroszban már meggyökeresedett angol jövevényszavak vizsgálatát, hanem céloim éppen a beáramlási folyamat dinamikájának a megragadása, a kölcsönzési mechanizmusok működésének minél részletesebb leírása.

A téma rendkívül aktuális: az angol kölcsönszavak tömeges beáramlásának tendenciája Oroszországban az 1980-as évek közepén kezdődött gyökeres politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális változások, az 1990-es évek elején lezajlott rendszerváltás és a piacgazdaságra való áttérés következtében rendkívül felgyorsult. Megemlítendő még, hogy általános jelenségről van szó, vagyis az angol-amerikai eredetű lexikai elemek nagyfokú beáramlása a különböző nemzeti nyelvek szókinésébe a XX. század végére világjelenséggé vált.

Fontosnak tartom, hogy az anyag nyelvészeti leírása mellett kitérjek a kölcsönzésben részt vevő egynyelvű és kétnyelvű beszélők szerepére (arra a társadalmi háttérre, amely elindítja és meghatározza az angol szavak átvételét), továbbá a folyamat szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai vonatkozásaira. Értem ez alatt többek között a motivációk körülhatárolását (milyen nyelven kívüli tényezők irányítják és indokolják az angol eredetű elemek ilyen tömeges méretű beáramlását), az egyén és a társadalom szerepét, illetve a nyelv és kultúra, a nyelv és civilizáció összefüggéseit. Mindenképpen figyelembe kell venni az angol nyelv mai rendkívül magas presztízzsel bíró státuszát, illetve a különböző formában és szinteken megnyilvánuló divatjelenséget, amely egyrészt a modernebbül ható angol kifejezések előnyben részesítésében, másrészt pedig az Egyesült Államokkal kapcsolatos kulturális és civilizációs „vívmányok”, tehát tulajdonképpen bizonyos jól meghatározható társadalmi és egyéni minták követésében nyilvánul meg.

Mindazonáltal a döntő hangsúlyt elsősorban az angol kölcsönszavak nyelvészeti vizsgálatára helyezem, amely leginkább a nyelvkontaktológiai és lexikológiai kutatásokba illeszthető be. Vizsgálati módszerem alapvetően szinkrón, hiszen a mai nyelvállapotot igyekszik leírni, bár a változások nyomán követésekor bizonyos diakrón jelleg is jelen van.

Forrásként az 1980 és 2006 közötti időszakban kiadott 70 szótár anyagát dolgoztam fel. Ezek döntő többségükben idegen szavak szótárai, neologizmus-szótárak, értelmező szótárak, kétnyelvű szótárak és néhány szakszótár (a teljes listát és a szótárak rövidítésjegyzékét lásd a *Felhasznált szótárak* című részben). A korpusz kialakításakor szintén figyelembe vettem a disszertáció témájához kapcsolódó tanulmányok és monográfiák példaanyagát.

Az értekezés bevezetésből, hat további fejezetből, összegzésből, szójegyzékből, illetve a felhasznált szótárak rövidítésjegyzékből és irodalomjegyzékből áll.

A téma kutatásának története című 2. fejezet első része áttekinti a nyelvi érintkezés vizsgálatának szempontjait: a kétnyelvűség szerepét a kölcsönzésben, az interferencia típusait, valamint a kölcsönelemek osztályozásának lehetséges módozatait. A fejezet második része a nyelvi változást és a neologizmusok kérdését taglalja. A nyelvi változás társadalmi és nyelvi hátterének bemutatása után rátér a neologizmusok fajtáira és ezek kölcsönszavakkal való kapcsolatára. Ezzel összefüggésben felmerülnek a neologizmusok és a kölcsönszavak szótárzásának kérdései. A fejezet harmadik részében az angol–orosz nyelvi kapcsolatok történetének vizsgálata következik, amely a témát érintő eddigi kutatások rövid áttekintése után a kutatás során felhasznált szótárak jellemzését tartalmazza. Végül röviden kitér az etimológiai kérdéseire is.

Azért tartom különösen fontosnak a korábbi kutatások összegzését és a terminológiai kérdések tisztázását, mert ezáltal érthető lesz az általam kialakított vizsgálati módszer, és világossá válik, hogy értekezésem miként illeszkedik be a korábbi kutatásokba. A kölcsön szó fogalmának általános értelmű bevezetése, illetve a neologizmusok jelentésének kitérítése részben megmagyarázza, miért vontam bele az elemzésbe olyan – sokak által okkasionálisnak tartott – szavakat, amelyeket a hagyományos szemléletű munkák rendszerint nem tárgyalnak.

A kölcsönzés nyelvi és társadalmi háttere című 3. fejezet első része az orosz nyelvi ízlés és norma XX. század végi változásait mutatja be. Emellett röviden utal az angol nyelvi hatás különböző formáira a globalizáció korában. A fejezet harmadik része a társadalmi nyelvváltozatok szerepét vizsgálja az angol kölcsönszavak terjedésében, ezen belül elemzi többek között a médianyelv, a reklámanyelv, néhány egyéb szaknyelv és a szleng hatását, hiszen ezekre jellemző leginkább az expresszivitásra való törekvés és a kreativitás. Mindez nagyfokú változatosságot eredményez, és ezáltal éppen ezekben a nyelvváltozatokban figyelhető meg leginkább a kölcsönzési mechanizmus működése.

A kölcsönzés folyamata, nyelvi és nyelven kívüli okai című 4. fejezet első része a kölcsönzési folyamat szakaszait vizsgálja: összehasonlítja a meghonosodás szakaszaival kapcsolatos felosztási javaslatokat, majd kitér a részleges meghonosodás és a teljes meghonosodás ismérveire, végül pedig az egyes nyelvi szintek szerinti meghonosodás kérdéseit tárgyalja. A fejezet második része a kölcsönzés okait és főbb témaköreit tekinti át. A kölcsönzés nyelvi és nyelven kívüli tényezőit hat csoportba sorolja, és egymással összefüggésben is megvizsgálja. A fejezet a kölcsönzés főbb területeinek és legfontosabb témaköreinek bemutatásával zárul.

Disszertációm következő három fejezetében angol kölcsönszavak adaptációját vizsgálom az egyes nyelvi szinteken. A hagyományosnak mondható hangtani és alaktani vizsgálatot rövid jelentéstani résszel is kiegészítem, azonban mivel szótárak anyagát felhasználva végeztem el a kutatást, értekezésemből értelemszerűen hiányzik a mondattani és szövegtani elemzés.

Az angol kölcsönszavak írásképi és hangalaki meghonosodása című 5. fejezet első része az angol kölcsönszavak írásképi meghonosodásával foglalkozik. Áttekinti az angol kölcsönszavak négyféle átírási módját: 1) a latin betűs íráskép megőrzésének (transzplantáció), 2) az íráskép szerinti átírásnak (transzliteráció), 3) a kiejtés szerinti átírásnak (transzkripció) és 4) a vegyes típusnak (gyakorlati transzkripció). A fejezet második része azt vizsgálja, milyen szabályrendszert próbáltak felállítani az idegen eredetű szavak helyesírásával kapcsolatban. Ez a rész háromféle átírási javaslatot részletesen is megvitát: előbb Giljarevskij és Starostin, majd Timofeeva, végül pedig Superanskaja elméletét. A fejezet harmadik része tartalmazza az angol és az orosz hangrendszer részletes összehasonlítását, kitérve a két nyelv magánhangzó- és mássalhangzórendszerének hasonlóságaira és különbségeire.

A fejezet negyedik része alkotja az értekezés törzsanyagát. Itt kerül sor az angol kölcsönszavak írásképi rögzítésének tárgyalására, az angol hang – orosz betű megfeleltetések megállapítására. Az értekezés három csoportba sorolja az angol nyelv hangjainak átírási lehetőségeit: 1) helyettesítés változás nélkül, 2) helyettesítés hasonlóság alapján, 3) szabad helyettesítés. Az ezt követő összehasonlító táblázatok lehetővé teszik a fent említett három javaslat és az értekezés példaanyagából leszűrhető átírási tendenciák egybevetését. A fejezet hatodik része néhány helyesírási problémára próbál választ keresni: előbb az *e / ə* ingadozást, majd a kettős mássalhangzók kérdését, végül pedig az egybeírás, a kötőjeles írás, illetve a különírás eseteit tárgyalja. A záró részben az angol kölcsönszavak hangsúlyának megmaradását, változását és az egyes ingadozásokat tekinti át.

Az angol kölcsönszavak alaktani és szóképzéstani beilleszkedése című 6. fejezet alaktani része szófajtani szempontok alapján csoportosítja az átvett elemeket. A főnevek leírásánál kitér a nyelvtani nem, szám és eset kategóriájára. Az idegen eredetű melléknemeknek két típusát különözteti meg: a közvetlen kölcsönzéssel átkerülő és az ún. analitikus melléknemeket. Az ige-kölcsönzés néhány példájának bemutatása után a fejezet második fele a szóképzéstani beilleszkedés kérdéseire tér át, külön-külön elemezve a főnévképzés, a melléknévképzés és az ige-képzés során megnyilvánuló főbb tendenciákat. A fejezet a képzők és az álképzők kölcsönzésének legújabb tendenciáit bemutató résszel zárul.

Az angol kölcsönszavak jelentéstani beilleszkedése című 7. fejezet első része az angol kölcsönszavak forrásnyelvi jelentésben történő átvételének eseteit elemzi, különbséget téve az egyjelentésű és többjelentésű angol szavak kölcsönzése között. Az utóbbiak egy vagy több jelentésben is átkerülhetnek az oroszba. A fejezet második része az angol kölcsönszavak jelentésváltozását tárgyalja az oroszban, mégpedig annak alapján, hogy az angolból átvett jelentés változik-e meg, vagy pedig új jelentések alakulnak-e ki már az átvevő nyelvben. A fejezet végén röviden bemutatom a kölcsönzések egyik különleges fajtájának, a tükröfordításnak néhány esetét.

A disszertáció eredményeinek rövid összegzését tartalmazó 8. fejezet után mellékletben következik a *Szójegyzék*, amely a mai orosz nyelv 752 angol eredetű kölcsönszavát sorolja fel ábécérendben. Minden egyes lexikai elem esetében megadom a szótári előfordulás valamennyi esetét, a forrásnyelvi mintát és a legközelebbi magyar megfelelőt (ez lehet szintén amerikanizmus vagy magyar ekvivalens, illetve a magyarból hiányzó vagy kevésbé ismert szakszavak esetén körülíró fordítás). A magyar változatok feltüntetésével mindenekelőtt az volt a célom, hogy az értekezés olvasóját segítsem a tájékozódásban, nem tekintettem feladatommak az orosz nyelvbe bekerülő angol átvételek valamennyi lehetséges jelentésének felkutatását, a példaanyag teljes jelentéstani elemzését.

A Szójegyzék nem tartalmazza az analitikus melléknemekből alkotott összetett szavakat és a latin betűvel írt változatokat. Nem tartottam szükségesnek belevenni a 6.4. fejezetben felsorolt főnévi, melléknévi és igei származékokat sem, hiszen ott a képzők szerinti csoportosítás alapjául éppen a képzett alakok jelentéstani jellemzői szolgáltak. Különös figyelmet fordítottam viszont a kölcsönszavak írásképi és hangsúlybeli ingadozására, a szójegyzékben ezért a lexikográfiai forrásokban található összes lehetséges változatot igyekeztem feltüntetni.

A disszertációt az *Irodalomjegyzék* zárja, amelyben az elsősorban orosz, magyar és angol nyelvű szakirodalom mellett néhány német nyelven íródott tanulmányt is megemlítek. Az értekezés témájából adódóan természetesen a legnagyobb számban orosz nyelvű forrásmunkákat használtam fel, de – különösen a dolgozat elméleti keretét nyújtó fejezetekben – a szélesebb kitekintés biztosítása érdekében a magyar és angol nyelven megjelent kutatási eredmények összegzését is elvégeztem.

2. A téma kutatásának története

2.1. A nyelvi érintkezés vizsgálata

Napjainkban már szinte nyelvészeti közhelynek számít az a megállapítás, miszerint nem létezik olyan nyelv, amely teljesen mentes lenne más nyelvek hatásától, tehát ne lennének benne legalább egy másik nyelvből származó vagy annak hatását tükröző elemek. A népek folyamatos kulturális érintkezése biztosítja a kétnyelvűség állandó jelenlétét világszerte. Szertefoszlóban van az a mítosz, hogy az egynyelvűség tekinthető emberi normának, a kétnyelvűség pedig kivételnek. Nincsenek érintetlen nyelvek, mert bizonyos mértékig minden nyelv keveredett más nyelvvel vagy nyelvekkel (lásd BARTHA 1999: 23, HÜTTL WORTH 1963: 1, KISS 1995: 207, РОЗЕНЦВЕЙГ 1963: 58, THOMASON 2001: 8–10, 31 és mások).

Immár fél évszázad is eltelt a nyelvek közötti kölcsönzések kutatásának történetében mérföldkövé vált 1953 óta. Ebben az esztendőben jelent meg két úttörő jelentőségű munka, Uriel Weinreich (*Languages in Contact*) és Einar Haugen (*The Norwegian Language in America*) könyve. A svájci és a norvég származású amerikai tudós hangsúlyozta először, hogy a kölcsönzési mechanizmus vizsgálata mellett azonos teret szükséges szentelni annak a szociokulturális környezetnek is, amelytől a nyelvi érintkezés eredménye függ.

A Martinet által javasolt *nyelvi érintkezés* (*nyelvi kontaktus*) fogalmat (az egyik magyar fordításban *nyelvérintkezés*, *nyelvkontaktus* változatban szerepel, lásd TRUDGILL 1997: 56), Weinreich átvette, majd az időközben kontaktológiára keresztelt tudományágat művelő sok nyelvész használni kezdte ezt a terminust. Weinreich meghatározása szerint két vagy több nyelv érintkezésben van, ha felváltva használja őket ugyanaz a személy, akit kétnyelvűként határozhatunk meg, a jelenség neve pedig kétnyelvűség (ВАЙНРАЙХ 1979: 22). Haugen szerint ez a definíció nem teljesen megfelelő: a beszélőnek nem kell feltétlenül használnia, elég tudnia a két nyelvet, bármilyen fokon (idézi KONTRA 1981: 8). Mint az alábbiakban látni fogjuk, ez a módosítás éppen a fogalom körülhatárolásának nehézségeire világít rá.

2.1.1. A KÉTNYELVŰSÉG SZEREPE A KÖLCSÖNZÉSBEN

1. A kétnyelvű(ség) terminusnak számos definíciója létezik, amelyek a rendkívül szűk, kirekesztő jellegűektől a túlságosan tág, megengedő értelmezésekig terjednek. Egyes kutatók anyanyelvi szintű tudást feltételeznek, mások azonban megelégednek bizonyos fokú kompetenciával (jellemző meghatározások az ilyenek: kétnyelvű az, aki mind a két nyelvet egyformán jól használja, idegen akcentus nélkül beszél stb.).

A vizsgált fogalom hagyományos meghatározása Bloomfieldtől származik az 1930-as évekből, aki a kétnyelvűség kritériumaként az anyanyelvi szintű, tökéletes nyelvismeretet nevezte meg. Az amerikai nyelvész felfogása szerint az egyénnek mindkét nyelvben és kultúrában egyaránt járatosnak kell lennie (nyelvi és kommunikatív kompetencia). Ezt a túlságosan szigorú megközelítést azonban jogosan érte kritika, hiszen bebizonyosodott: ez a fajta kétnyelvűség sokkal ritkább, mint a kétnyelvűség egyéb típusai (például akik rendszeresen használnak két nyelvet, de nem anyanyelvi folyékonysággal, nem tekinthetők egynyelvűeknek, csakis kétnyelvűeknek).

Ugyanakkor a másik végletbe esnek annak a nézetnek a képviselői, akik elegendőnek vélik a kétnyelvűség kritériumának teljesítéséhez a négy alapvető nyelvi készség (beszéd, megértés, olvasás, írás) egyikének meglétét is, leginkább az írott nyelv passzív megértését (Diebold és Macnamara álláspontját idézi BARTHA 1999: 37).

A kérdésre nehéz megnyugtató megoldást találni (nem is tartom feladatommak), de talán érdemes megemlíteni még Grosjean megközelítését: a kétnyelvűség két vagy több nyelv rendszeres használatát jelenti, a kétnyelvűek pedig azok, akiknek mindennapi életük során szükségük van két vagy több nyelvre, és ezeket használják is (idézi BARTHA 1999: 38).

A fent leírt fogalmi zavarokért, a konszenzus hiányáért maga a két- és többnyelvűség jelenségének összetettsége is felelős, hiszen a kétnyelvű helyzeteknek megszámlálhatatlan (egyéni, közösség és társadalmi) variációja létezik a világon. Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy a tömegkommunikációs technológia fejlődése, a globalizáció, a folyamatos migráció következtében a kétnyelvűségnek egyre újabb és újabb típusai alakulnak ki.

Bartha Csilla úgy véli, hogy az egyén kétnyelvűsége nem más, mint „az eltérő beszélők által különbözőképpen megszerzett státus” (BARTHA 1999: 40). Ebből az következik, hogy aligha lehet pontosan és egyértelműen meghatározni, hogy hol kezdődik és hol végződik a kétnyelvűség. A magyar kutató álláspontjával egybecseng az orosz Rozencvejg régebbi megállapítása, miszerint a kétnyelvűség olyan *kontinuum*, amely a kontaktusban részt vevő nyelv legegységibb tudásától a teljes és szabad használatáig terjed (РОЗЕНЦВЕЙГ 1972: 4).

Lényegesen nagyobb egyetértés mutatkozik a kutatók között abban a tekintetben, hogy a kétnyelvűség problémáját olyan komplex vizsgálat alá kell vetni, amely felöleli a nyelvtudomány, a pszichológia és a szociológia területét, továbbá ezek kombinációit (pszicholingvisztika, szociolingvisztika, szociálpszichológia). Összességében hatféle megközelítés lehetséges, amelyek között Vereščagin szerint a pszichológia központi szerepet foglal el, hiszen a kétnyelvűség elsősorban pszicholingvisztikai jelenség (ВЕРЕЩАГИН 1969: 3–10). A helyzet azonban nem ilyen egyértelmű, mint ahogy ezt a disszertációban több helyen is kimutatom, a nyelvi és nyelven kívüli tényezők kibogozhatatlan összefonódásaira utalva.

A kétnyelvűség fajtáit Kiss Jenő 11 szempont szerint elemezte (KISS 1995: 212–216), de Vereščagin hármas (pszichológiai, szociológiai és nyelvészeti) tipológiája is alapos betekintést nyújt a kérdés sokféleségébe (ВЕРЕЩАГИН 1969: 22–49). Itt részletesebben nem érintem ezeket a felosztásokat, ugyanis a kétnyelvűséggel kapcsolatos vizsgálatok „klasszikus” területeinek bemutatása (mint a kétnyelvű közösségek leírása, a bevándorlók nyelvmegtartása, a nyelvhasználat kisebbségi létben stb.) nem tartozik az értekezésem témakörébe. Csak egy jelenséget emelek ki, amely a kölcsönzésekre is hatással van. Ez az ún. *elit kétnyelvűség*, amely akkor jöhet létre, ha nem áll fenn szigorú társadalmi vagy egzisztenciális kényszer a második nyelv elsajátítására. Az Európában korábban jellemző latin-görög (Oroszországban: francia) hegemonia után ma az angol nyelv tölti be ugyanezt a szerepet (BARTHA 1999: 166–167).

A legtöbb kutató véleménye szerint minden kölcsönzésnek alapfeltétele a nyelvi érintkezés és a beszélők kétnyelvűsége, és a folyamat megvalósulhat a két nyelv beszélőinek közvetlen kapcsolata (tehát földrajzi közelsége) nélkül is. Napjainkra alapvetően az írásbeli átvételek jellemzőek, a kölcsönzött elemek így átugorják a kétnyelvűek beszédében való használat szakaszát, és rögtön az írott nyelvbe kerülnek (КРЫСИН 1996: 142–143).

A kölcsönzés tehát a kétnyelvűség keretei között veszi kezdetét, a társadalom kétnyelvű tagjai ezért elengedhetetlenül fontos szerepet játszanak a folyamatban (LENDVAI 1985: 29). Ám a kölcsönzés már egészen minimális kétnyelvűség esetén létrejöhet: a tárgy, fogalom neve megtanulható akár rámutatással is, ahogy bizonyítja ezt az angol szakirodalomban sokat és szívesen idézett Cook kapitány esete a tongai nyelvből kölcsönzött *taboo* szóval (THOMASON 2001: 72).

Látható, hogy a kölcsönzések szempontjából valóban indokolt a kétnyelvűséget olyan széles skálán mozgónak tekinteni, amilyenek Rozencvejg a *kontinuum* szóval jellemezte. Kölcsönzést eredményezhet a kétnyelvűség bármilyen foka, a minimálistól a tökéletesig (МЦМАХОН 1995: 204). A következő részben arra keresem a választ, hogy milyen okokból viheti bele a kétnyelvű egyén az egyik nyelvhez tartozó szövegébe a másik nyelv elemeit.

2. Már születésünktől fogva megszoktuk, hogy anyanyelvünknek megfelelően tagoljuk a környező világot, ennek az egységes világnak azonban igen sokféle felosztása lehetséges a különböző nyelvekben. Például egyes testrészek megnevezésénél: vö. angol *finger* 'kéz ujj' vs. *toe* 'lábujj', magyar *ujj* vs. *lábujj*, orosz *палец* 'mindkettő'). Ráadásul egy fogalomhoz egy nyelven belül is több szó tartozhat, ilyen esetben a fogalom felidézésekor általában az a szó aktualizálódik, amelyik az adott fogalomhoz leginkább kötődik. Egyes nyelvészek a szó és a fogalom elszakíthatatlan kapcsolatáról beszélnek, ám a valószínűbbnek tűnő elképzelés szerint a valóság elemei csak egyszer, az első alkalommal rögzülnek az emlékezetben, és minden új nyelv ebből a közös forrásból merít (HJI 1972: 254).

A kétnyelvűek tudatában az adott fogalomhoz kapcsolódó több szó tartozhat több nyelvhez is. A tartalom és a kifejezés síkján található elemek nyelvek közti azonosítását a nyelvi érintkezés során a kétnyelvűek végzik el: a hasonló tartalmat jelölő különböző alakokat eltérő konkrét jelentésük ellenére is azonosíthatják, hiszen az alapvető jelentéstartalmuk, vagyis anyagi valóságuk hasonló (ВАЙНРАЙХ 1979: 31–32).

Azt azonban, hogy végül is melyik szó hangzik el (íródik le), nemcsak az befolyásolja, hogy a kétnyelvűben az azonos fogalmat jelölő két szó azonos vagy különböző erősséggel kötődik-e az adott fogalomhoz. A felidézett szó használata vagy elvetése mindig a konkrét beszédhelyzet függvénye is, hiszen mindannyian többé-kevésbé a külső körülményekhez igazítjuk a beszédünket, és a beszélgetőpartnertől függően változtatjuk.

Vereščagin (1969: 95–98) háromféle beszédhelyzetet különböztet meg:

Az első esetben, amikor egynyelvűvel beszél a kétnyelvű, igyekszik elkerülni az idegen szavak használatát, még akkor is, ha nem talál megfelelőt az egynyelvű nyelvében, inkább a körülírás eszközához folyamodik. A nagyobb érthetőség kedvéért a régóta megszokott jövevényszavak használatáról is hajlamos lemondani. A szociolingvisztikai szakirodalom *kódalternációnak* nevezi a nem egyező nyelv kikapcsolását (BARTHA 1999: 112).

A második esetben, amikor a kétnyelvű egy másik kétnyelvűvel kerül kommunikációs kapcsolatba, nem kell azon gondolkodnia, hogyan fogalmazzon, ezért elég gyakran használ idegen szavakat. Mindkét nyelv aktív állapotban található, kódváltás, kódkeverés zajlik. Mivel itt az érthetőségre való törekvés jóval kevesebb erőfeszítést kíván meg a kétnyelvűtől, az egyik nyelv elemei szabadon átkerülhetnek a másikba. Vizsgálatom szempontjából ez a helyzet a legérdekesebb (például ahogy a fiatalok beszélnek egymás között az adott korosztálynak szóló tévéműsorokban, újságokban).

A harmadik esetben, amikor a kétnyelvű egy másik kétnyelvűvel nem hétköznapi, hivatalos szituációban beszél, gondolkodnia kell a megfogalmazás módján, emiatt elég ritkán szó bele a szövegébe idegen szavakat.

A kétnyelvűek eltérő normái az egynyelvűek számára legtöbbször egyfajta keveréknek, nyelvromlásnak, „makaronikus beszédnek”, affektálásnak tűnhetnek (BARTHA 1999: 116, KISS 1995: 207). Míg az egynyelvű csak a saját nyelvi anyagra és a korábbi jövevényszavakra támaszkodhat szókinése bővítésekor, a kétnyelvű előtt állandóan ott van a másik nyelv mint lehetséges újítási forrás. A kétnyelvű ezért hajlamosabb az új fogalmak jelölésére is idegen szavakat használni, hiszen pontosan a másik nyelv ismeretében jobban tudatában van ezen szavak újszerűségének (ВАЙНРАЙХ 1979: 98). Mivel elvileg mindkét nyelv teljes szókinése a kétnyelvű egyén rendelkezésére áll, elméletileg az átadó nyelv minden szava potenciális kölcsönszónak számít az átvevő nyelvben, de kevés ér el közülük az okkasionális státusnál többet (ROMAINE 1995: 64). A kölcsönzésre készítő nyelvi és nyelven kívüli tényezők részletes elemzését a 4.2.1. pontban végzem el.

A sokat vitatott Sapir–Whorf-hipotézis szerint az a nyelv, amelyet valaki beszél, többféleképpen is meghatározza az illető viszonyát a külvilághoz. Például ha az egyik nyelvnek van szava egy bizonyos fogalomra, akkor a beszélői könnyebben tudnak erre a fogalomra utalni, mint egy másik nyelv beszélői, amelyből hiányzik ez a szó, és akik ezért körülírásra

kényszerülnek. Ám a beszélő nem biztos, hogy tudatában van a körülírásnak (ha nem ismer egy másik nyelvet, amelyik tömörebb kifejezőeszközöket használ). Ettől függetlenül egyes fogalmak lehetnek „kódolhatóbbak”, azaz könnyebben kifejezhetők bizonyos nyelvekben, mint másokban (WARDHAUGH 1995: 196–198). Ennek hatása jól kitapintható a XX. század második fele óta világszerte domináns helyzetben lévő angol nyelvből kölcsönzött szavak esetében. Az angol-amerikai (és mára nagyrészt globálissá vált) valóságot leíró fogalmakra angol-amerikai földön megalkotott szavak szinte behozhatatlan előnyben vannak az átvevő nyelvek szavaival szemben, több egyéb (később megemlítendő) tényező mellett pontosan az angol nyelvre jellemző rövidségük, tömörségük folytán.

Fontos hangsúlyoznom, hogy a nyelvi változások kezdeményezői mindig a beszélők, nem pedig a nyelvek. A nyelvi kontaktus egyrészt a különböző nyelvek közötti beszélők érintkezését jelenti, másrészt viszont egy beszélőben is érintkezhetnek, konfrontálódhatnak a nyelvek. A kétnyelvű beszélő pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai motivációi tehát szorosan összefonódnak. A nyelvi érintkezést legjobban széles pszichológiai és társadalmi-kulturális kontextusában, beágyazottságában lehet csak megérteni (ВАЙНРАЙХ 1979: 26).

Sorokin (1965: 58–59) úgy véli, hogy a kölcsönzés az alábbi néhány tényező meglétét feltételezi: egy bizonyos társadalmi réteg kétnyelvűsége, intenzív fordítói tevékenység, az új gondolatokkal és fogalmakkal való széles körű megismerkedés (nem kis mértékben az idegen nyelveken történő olvasásnak köszönhetően); meghatározó jellegűnek tartja továbbá a vezető társadalmi réteg nyelvi nézeteit és ízlését. Mivel a nyelvi változások beszélőről beszélőre terjednek a társadalmi érintkezések folyamán, az egyén és a közösség szerepe a kölcsönzésekben elválaszthatatlan egymástól.

2.1.2. AZ INTERFERENCIA TÍPUSAI

1. Uriel Weinreich a behaviorista pszichológiából kölcsönözte az *interferencia* fogalmát, amelyet szintén a kétnyelvűség keretei között határozott meg: minden olyan eset, amikor a kétnyelvű beszélő bármelyik nyelv normáitól eltér, vagyis nem az illető nyelvre jellemző elemet, szerkezetet használ a nyelvi érintkezés következtében, tehát a másik nyelve hatására (ВАЙНРАЙХ 1979: 22). Ennek alapján interferenciás jelenségnek vehető bármi különbség, ami az egynyelvű és a kétnyelvű beszéde között létezhet. Nincs kétnyelvűség interferencia nélkül, ugyanakkor az interferencia a beszélő szándékától független, nem tudatos folyamat.

Néhány későbbi kutatónak nem nyerte el tetszését az interferencia fogalma (állítólagos negatív konnotációi miatt), ezért szükségét érezték újabb elnevezések megalkotásának. Az ilyen „feltalálók” közé tartozik például Clyne is, aki az ugyancsak a pszichológiából átvett „transzfer” hatására „transzferenciának” keresztelte át a jelenséget, ami egy orosz nyelvű publikációban is követőre talált (*трансферация*, lásd МАЛА 2001). Sharwood-Smith és Kellerman hasonló szellemben fogant semleges terminusa így hangzik: „nyelven keresztül hatás” (*crosslinguistic influence*) (ROMAINE 1995: 52). Ellenben Sarah G. Thomason könyvében lényegi vonatkozásokat érint, amikor az interferenciának két fő fajtáját különbözteti meg: 1) „nyelvi érintkezés által kiváltott interferencia” (*contact-induced interference*) és 2) „nyelv váltás által kiváltott interferencia” (*shift-induced interference*) (THOMASON 2001: 74–76). A két típus mibenlétére az alábbiakban még visszatérek.

A kétnyelvűség kialakulásának kezdeti szakaszában a normamegszegés azt jelenti, hogy a kétnyelvű beszélő önkényes, a valóságban nem létező megféleltetéseket hoz létre a két nyelv elemei között. Általában vagy a nyelvi rendszer sérül, vagy a beszédnorma, az is elképzelhető azonban, hogy a nyelvhasználatban (az úzusban) következnek be változások (ВЕРЕЩАГИН 1969: 52–53). Az egyén szintjén az interferencia inkább szórványos vagy

idioszinkretikus, de gyakori ismétlődés esetén csoportos és szisztematikus norma lehet belőle. Ezen a ponton válik el az interferenciától a kölcsönzés.

Szemléletes párhuzamra hívja fel a figyelmet Rozenvejk (1963: 64) az interferencia és a szó szerinti fordítás analógiájával: ahogy a szó szerinti fordítás normává is válhat tükörfordítás formájában, az interferencia is megszűnhet normaáthágásnak lenni.

2. A nyelvek közötti kapcsolatok lehetnek kétirányúak (kölcsönösek) és egyirányúak, illetve közvetlenek és közvetettek. A régebbi múltban a kölcsönös és közvetlen kapcsolat úgyszólván kizárólagos volt. Az írásbeliség elterjedésével, majd a technika óriási fejlődésével és az elektronikus információáramlás világméretűvé válásával az egyirányú és közvetett kapcsolat szerepe ugrásszerűen megnőtt (KISS 1995: 195).

Érdekes adalék lehet, hogy a Theodora Bynon által írt *Történeti nyelvészet* című könyv 1997-es magyar kiadásában található Bynon-glosszárium (PUSZTAI 1999: 97) néven ismert angol–magyar szakszójegyzékben az angol *interference* szónak a magyar *egymásrahatás* felel meg (BYNON 1997: 290). Ez a magyar meghatározás már önmagában eleve kétirányú folyamatot feltételez. A disszertációm témáját tekintve azonban az interferencia jelensége első látásra egyirányúnak tűnhet: angol nyelv → orosz nyelv. Ám az átvevő nyelvbe való beilleszkedés során az angol nyelvi elemek is az orosz nyelvi rendszer interferenciája alá kerülnek (például az orosz hangrendszer interferenciája is hat rájuk). Ily módon valóban kétirányú folyamatról beszélhetünk, csak más-más szinten működik az interferencia.

A nyelvi érintkezés is kétirányú: mindkét nyelv hatással van a másikra. Az orosz nyelv nemcsak úgy hatott az angolra, ahogy eddig leírták (kozmosz-szavak, peresztrojka-szavak, *-nik* képző stb.). Ugyanis az angol is változik az orosz hatására, de nem az irodalmi angol, a standard nyelvváltozat, hanem az oroszok által (vagy tágabban értelmezve az Európában nem anyanyelvűek által) beszélt angol, amelyet sokféle jelzővel szoktak illetni: „nemzetközi angol”, „interangol”, „Basic English”, és még több más elnevezése létezik. Jellemző rá az alaktani egyszerűsödés és hangtani közeledés az oroszhoz: ennek bizonyítéka szolgál a hanghelyettesítés az oroszok által beszélt angolban (fontos tanulságokkal szolgálhatna ennek a nyelvváltozatnak a vizsgálata az angol kölcsönszavak hangtani beilleszkedéséhez), valamint az „álangol” szóösszetételek is, amelyek ebben az átmeneti „álangol” nyelvben, nem létező, de angolnak tulajdonított minták alapján keletkeznek: magyar *drinkbár*, orosz *uon-myp* (lásd ДАHH 1998). Kontra Miklós értekezésében elismeri, hogy a kétnyelvűek az átadó és átvevő nyelv közötti „senkiföldjén” elhelyezkedő, ún. „közéltítő rendszerek” elemeit (az egyik rendszerhez sem tartozó elemeket) is felhasználják (KONTRA 1981: 10).

A kölcsönzések általában a nagyobbtól a kisebb presztízsű nyelv felé haladva történnek, mégpedig éppen azokat a fogalmi területeket érintve, amelyekben a nagyobb presztízzsel rendelkező beszélők befolyása is nagyobb (MCMAHON 1995: 202). Sok igazság van abban a közgazdasági ihletésű megközelítésben, hogy az ilyen vagy olyan okokból piacképesebb nyelvek visszaszorítják a kevésbé piacképes nyelveket (KISS 1995: 200). Időnként azonban a kisebb presztízsű nyelvből is kerülnek át szavak (sőt akár szerkezetek) a tekintélyesebbe: a klasszikus példák a valamikori hódítók nyelvében megmaradó szubsztrátumvonalak (az angol folyamatos igeidők képzésmódja a walesiből, a francia számnévrendszer az egykori gall nyelvből, vö. az ugyancsak kelta bretonban ma is). Az átvételek kétirányú voltát azonban az ún. kulturális kölcsönzések igazolják a legjobban. Ezek nagyobb része idegen reáliát jelöl és az alacsonyabb presztízsű nyelv felől érkezve sokkal ritkábban képes megszabadulni a jellegzetes „lokalizmus” voltától, mint a domináns kultúra és nyelv által együttesen támogatott angol és amerikai szavak, amelyek az általuk jelölt fogalommal egyidőben honosodnak meg a befogadó nyelvben és kultúrában. Ritka kivételnek számít a *неперестройка* szó ilyen, „hazai” használata is az angolban: *The need for a thoroughgoing perestroika in Whitehall* (RUSSELL–CARSTEN 1995: 31).

Weinreich az interferencia 3 alapvető típusát különbözteti meg: fonetikai, grammatikai és lexikai interferencia. Az alábbiakban ezek fő jellemzőit tekintem át röviden.

3. *Fonetikai interferenciáról* akkor beszélhetünk, ha a kétnyelvű egyén az átadó nyelv hangjait kísérli meg reprodukálni az átvevő nyelvben, az utóbbi fonetikai szabályai szerint. Ennek négy alapvető fajtáját sorolja fel az amerikai nyelvész (ВАЙНРАЙХ 1979: 45–46):

1) „aluldifferenciálás” (*underdifferentiation*): az átadó nyelv két külön hangját az átvevő nyelvben nem különböztetik meg, pl. a magánhangzók hosszúságát: az orosz *bum* eredetije lehet az angol *beat* [bi:t] vagy *bit* [bit] is;

2) „túldifferenciálás” (*overdifferentiation*): az átadó nyelv hangjait az átvevő nyelvre jellemző megkülönböztetésekkel ruházzák fel, pedig eredetileg a forrásnyelvben ilyesmi nem létezik, pl. a palatalizáció meglétének vagy hiányának jelentésmegkülönböztető szerepe az oroszban: *fan* (többjelentésű) > *фан, фэн* ‘(sport) szurkoló, (zene) rajongó’ vs. *фен* ‘hajszárító’ (bár utóbbi átvétel forrásaként a szótárak kisebb része – vö. K99, СИ02 – nem az angol *fan*, hanem a márkanévként szereplő német *Föhn* szót tünteti fel, a *фэн* jelentése csak ‘főnszél’ lehet);

3) „a megkülönböztetések újraértelmezése” (*reinterpretation of distinctions*): az átadó nyelv egyes hangjainak megkülönböztetése olyan tulajdonságok alapján, amelyek az átadó nyelvben feleslegesek, az átvevő nyelvben azonban relevánsak lehetnek, pl. az angolban mellékes mássalhangzó-hosszúság az oroszban néha jelentéseket különíthet el egymástól: *shredder* > *ушредер* ‘irodai iratmegsemmisítő’ vs. *ушредер* ‘élelmiszeripari aprítógép’ (vö. 5.6.2. pont);

4) „hanghelyettesítés” (*phone substitution*): a két nyelv hangjainak azonosítása még akkor is, ha néhány jellemzőben eltér az ejtésük – pl. az angol [ɪ] nyíltabb és hátrébb képzett, mint az orosz [и], ennek ellenére: *clip* > *клип*, *hit* > *хит* stb. (vö. 5.4.2. pont).

Mint a csoportosításból is kitűnik, az első három típus az egyik vagy mindkét nyelvben meglévő jegyekkel kapcsolatos, míg a negyediknél pontosan a felesleges (vagyis az átvevő nyelvben nem lényeges) jegyek kiiktatása a cél (ВАЙНРАЙХ 1979: 47). A fenti felosztás ugyanakkor úgy is elemezhető, hogy az 1) típus a 4) típussal mutat bizonyos rokonságot (a hanghelyettesítésnél szintén jelentkezik aluldifferenciálás), míg a 3) típus akár könnyen a 2) esetének is tekinthető.

A fonetikai interferencia bemutatott négy típusa közül egyértelműen a hanghelyettesítés fordul elő a leggyakrabban. Amikor meghallunk egy ismeretlen idegen szót, megpróbáljuk azt értelmezni és szétbontani anyanyelvünk hangtani törvényeinek megfelelően. Az idegen hangminták az átvevő nyelvben megengedett hangtani kombinációk alapján változhatnak, módosulhatnak, akár bizonyos hangok kihagyásával, hozzáadásával, átrendeződésével.

A kölcsönszó fonológiai adaptációja tulajdonképpen az idegen hangsor utánzását jelenti az átvevő nyelv hangsorának helyettesítésével. A kétnyelvű beszélő az átvett új szót az eredetihez legközelebb álló hangalakkal próbálja visszaadni. Ha ismételtlen használnia kell ezt az alakot, és mások is elkezdik használni, akkor egyre több saját nyelvi elem kerül bele, míg végül az egynyelvűek beszédében teljes vagy majdnem teljes saját nyelvi elemekkel való helyettesítés figyelhető meg. Az orosz nyelvben megjelenő legújabb angol-amerikai kölcsönszavak hangtani beépülésének sajátosságait az értekezés 5. fejezete tárgyalja részletesebben.

Említést érdemel még, hogy a kiterjedt, hosszan tartó idegen hatás nagyobb mennyiségű elsajátítatlan szókinccsel felgyülemelésével párosulva első lépésben a hangok elrendezésének új törvényeihez, később (nagyon ritkán) pedig akár új hangok megjelenéséhez vezethet az átvevő nyelvben. Az oroszban az utóbbi időben angol hatásra jelentősen megemelkedett bizonyos, korábban szokatlanok tartott hangkapcsolatok (például az *нз*) előfordulási gyakorisága.

4. Az alaktani, a szóképzésbeli és a mondattani interferenciát egyaránt magában foglaló *grammatikai interferencia* lehetséges formáinak bemutatását Weinreich csoportosításával kezdem: 1) morféma-kölcsönzés; 2) grammatikai viszonyok másolása idegen mintából (szintaktikai kölcsönzés); 3) az átvevő nyelv morféma-jának funkcióváltozása (bővülése vagy szűkülése) az idegen minta (analógia) alapján, amit Sorokin után szabadon akár „morfológiai indukciónak” is nevezhetnénk, hiszen a morféma funkciója párhuzamba hozható a szó jelentésével (ВАЙНРАЙХ 1979: 62–63).

A grammatikai interferencia lehetőségét sokan vitatják a szakirodalomban. A közvetlen morfológiai interferencia valóban ritka (különösen a ragkölcsönzés), hiszen ennek alapján még az adott nyelv önállóságának megmaradása is bizonyos mértékig megkérdőjelezhető. Kisebb-nagyobb közvetett morfológiai interferencia azonban minden nyelvi érintkezésnél jelen van. Akik a nyelvtani rendszerek átjárhatatlanságát bizonygatják, csak azt felejtik el, a nyelvek keveredésekor az átjárhatatlan részek egyszerűen eltűnnek, például oly módon, hogy a morfológiai kifejezőeszközöket felcserélik lexikaiakra (РОЗЕНЦВЕЙГ 1963: 65). Ez a morfológiai egyszerűsödés mindig a szintetikus formáktól az analitikus formák felé tart, és ahogy a későbbiekben látni fogjuk, ezt az általános (de az angolra különösen jellemző) nyelvfejlődési folyamatot a kölcsönző nyelvekben az angol hatás még jobban felerősíti.

Az interferencia szempontjából tehát legellenállóbbnak a morfológiát szokták tekinteni, ám a kétnyelvűeknél mindig ott a lehetősége, hogy a szókölcsönzéssel egy nagyobb egység részeként önállóan elő nem forduló idegen morféma jussanak a másik nyelvbe (ROMAINE 1995: 60). Ha nagy mennyiségű kölcsönzött szó tartalmaz azonos nyelvtani elemeket, ezek könnyen analógia alapjává válhatnak, az ismétlődő szórészek, suffixoidok és képzők akár (még ha korlátozottan is) termékennyé válhatnak az átvevő nyelvben.

A mondattani interferencia főleg a szórendben nyilvánul meg, de a kötött angol szórend a szabadabb orosz szórendre nem tud igazán hatni, legfeljebb kissé monotonnak tűnhet az oroszban az állandó SVO szórend. A kétnyelvű beszélő ezáltal azonban az orosz nyelvtan szabályait szigorú értelemben nem szegi meg, csak szükségtelenül használ olyan nyelvtani viszonyokat, amelyek az átvevő nyelvben nem kötelezőek (ВАЙНРАЙХ 1979: 71). Erősebb idegen befolyás lehetséges a szószerkezetek szintjén, például az összetevők sorrendjében megnyilvánuló angolos szórend esetében (*Горбачёв-фонд*). A fent említett két jelenséggel, vagyis az átvett angol nyelvtani egységek orosz nyelvbe történő beépülésével, illetve az ún. analitikus melléknevek kérdésével az értekezés 6.2.2. pontjában foglalkozom.

Weinreich (1979: 76) azt írja, hogy két nyelvtani modell kölcsönhatása esetén a minta mindig az lesz, amelyben szabadabb morféma-kölcsönzés található, vagyis amelyiknek explicitebb a felépítése. Ha most egy pillanatra eltekintünk a meghatározó nyelven kívüli tényezőktől, talán megkockáztathatjuk azt a megállapítást, hogy az angol nyelv vezető szerepe annak is köszönhető, hogy nyelvileg is fokozottan alkalmas arra, hogy a világ népeit összekötő lingua franca legyen. A mesterséges nyelvek közül mindmáig legsikeresebb pályát befutó, egyben legnépszerűbb, Zamenhof által megalkotott eszperantót az angollal összevetve nem lehet nem észrevenni két szembeötlő párhuzamot: szókincsükben egyaránt a germán és újlatin nyelvek anyagát ötvözik, alaktani rendszerük pedig rendkívüli mértékben leegyszerűsödött. Az alapvető különbség közöttük az, hogy az angol esetében ez a nyelvtörténet sajátosságai folytán alakult így, míg az eszperantónál tudatos tervezés eredményeként.

A hosszan tartó nyelvi érintkezések a két nyelv mélyebb interferenciáját okozhatják, és a számos idegen szó egyidejű átvétele nemcsak új hangkapcsolatok (és esetleg új hangok) megjelenéséhez vezethet, hanem idegen szerkezeti típusok meggyökeresedésével is járhat. Aristova úgy vélekedik, hogy az intenzív angol–orosz nyelvi érintkezés viszonylag rövid múltja, illetve a két nyelv rendszere közötti jelentős különbségek miatt az oroszban nincs egyetlen angolból kölcsönzött fonéma sem, csak az orosz hangrendszer szempontjából szokatlan hangkapcsolatokról (*дж, нг, яа, уи, уэ, уо*) lehet beszélni (АРИСТОВА 1978: 5–6).

Nem ritka az sem, hogy a hangtani és a szerkezeti interferencia együttesen jelentkezik (THOMASON 2001: 93). Az egyik „rendellenesség” mintegy maga után vonhatja a másikat, különösen akkor, ha egyszerre több interferenciás jegy ugyanabból a forrásnyelvből kerül át ugyanabba az átvevő nyelvbe. Az oroszban ritka hangsúlytalan [o] előfordulását elemző szociolingvisztikai cikkében Glovinskaja kimutatta, hogy a beszélők külön csoportként kezelik azokat a kevésbé használatos (tudományos, társadalmi, kulturális szférába tartozó) szavakat, amelyek hangalakjukban a hangsúlytalan [o]-n kívül hordoznak még egy oroszról idegen vonást is, például szokatlan hangkapcsolatot (*оазис, поэт, зоопарк*) vagy kemény mássalhangzót [e] hang előtt (*сонет*). Az egyik különlegesség (szokatlan, ritka hangalak) hatása a másikat (hangsúlytalan [o]) erősíti (ГЛОВИНСКАЯ 1976: 115–117). Ehhez hasonló jelenség az [o]-t tartalmazó ragozhatatlan főnevek esetében is megfigyelhető (pl. *шоссе*).

5. A *lexikai interferencia* formáit két csoportra és három-három típusra osztva vizsgálja Weinreich (1979: 83–89):

I. Az első csoportba az egyszerű szavak tartoznak, ezeknél lehetséges:

1) az egyik nyelvben használt szó fonémasorának közvetlen átvitele a másik nyelvbe;

2) a saját szó használatának kiszélesedése a másik nyelvbéli modell hatására (hasonló jelentéstartalmak esetén újabb konkrét és absztrakt jelentések átkerülése; két jelentéselem összeolvadása az egyik kiszorulásával, ha a forrásnyelvben egyetlen szó jelöli őket; rokon nyelvek vagy közös kulturális háttérrel rendelkező nyelvek között a hasonló alakú szavak jelentéseinek vándorlása, lásd *realize* > *реализовать* ‘felismerni, ráébredni’, vö. a fordító hamis barátai);

3) gyenge lexikai interferencia: formai változás idegen minta hatására jelentésváltozás nélkül, ilyen a *консультационный* melléknevet angol hatásra felváltó *консалтинговый*.

II. A második csoportban található összetett szavakban és kifejezésekben elképzelhető:

1) minden összetevő átkerülése tagolt formában;

2) az idegen minta újratерemtése saját nyelvi eszközökkel, vagyis a tükörfordítás (akár közmondásoknál is: frazeológiai tükörfordítás);

3) egyes elemek átkerülése, más összetevők újratерemtése (hibrid képződmények), ezek a féltükörszavak (*полукальки*).

A lexikai interferencia hármasság tagolása érvényes a tulajdonnevekre is, például földrajzi nevek: egyszerű átvétel (olasz *Trieste* > szlovén *Trst*), tükörfordítás (angol *Cape Town* > afrikaans *Kap-stad*), sőt hibrid (cseh *Darkovice* > német *Darkendorf*). Ugyanezek a lehetőségek a személyneveknél szintén megvannak (ВАЙНРАЙХ 1979: 90–91).

Az átvevő nyelvben idegen befolyásra végbemenő változásokat Thomason a következő három típusra osztja fel: 1) egyes vonások helyettesítés nélküli elveszése, 2) új vonások megjelenése és 3) az eredeti vonások lecserélése. Mindazonáltal rögtön megjegyzi, hogy nem lehet élesen elkülönülő kategóriákat felállítani, ugyanis bonyodalmat okoznak a csak részben elvesző vagy kiszoruló vonások (THOMASON 2001: 85–86). A szókincs területére alkalmazva a fenti csoportosítást, az első típust az archaizálódás képviseli (az általa jelölt fogalommal együtt tűnik el szó), a másodikat a fogalom és a szó együttes kölcsönzése, míg a harmadikat a jelentésspecializálódás.

A kölcsönszavak lexikai beilleszkedését tanulmányozva meg kell különböztetnünk két csoportot, hiszen csak a legkonkrétabb kölcsönzéseket (az újonnan felfedezett és importált tárgyak elnevezését) lehet úgy tekinteni, hogy egyszerűen hozzáadódnak az átvevő nyelv szókészletéhez: mivel jelentéstartományuk korábban nem létezett, a lexikai rendszerre sem lehetnek igazán hatással. Minden más esetben azonban a kölcsönszó beavatkozik az átvevő nyelv adott szemantikai mikrorendszerébe (hasonló jelentésű szavak jelentése leszűkülhet, használatuk korlátozódhat). Mivel az új szavak és új jelentések egy része még nem került be a szótárakba, ezekkel a folyamatokkal (a szinonimasorokon belüli átrendeződésekkel és

a szókészleti elemek konkurenciaharcával) nem foglalkozom. Innen Magyarországról nehéz lenne pontosan nyomon követni az orosz élő nyelvben igen gyorsan és rendkívül rugalmasan változó jelentésárnyalatok mozgását, erre nem is tehetek kísérletet az értekezésben.

6. Az interferencia különböző típusait áttekintve jól látható, hogy a nyelvi kölcsönhatás a nyelv valamennyi szintjét érintheti. Haugen szerint nem a nyelvek keveredéséről van szó ilyenkor, ahogy a jelenséget korábban elnevezték (*language mixing*), hiszen csak az átvevő nyelvben áll be változás. A norvég nyelvész ezért új terminust javasolt 1950-ben megjelent tanulmányában: a *kölcsönzés* (*borrowing*) az a jelenség, amikor egy nyelv megkísérli egy másik nyelvben talált minta leképezését. A „kölcsönzés” szót később többen kifogásolták, bár McMahon kissé ironikusan megállapítja, hogy a „lopás” (*stealing*) vagy az „adoptálás” (*adoption*) hasonlóképpen abszurd fogalmak volnának: az átadó ugyanis nem tud róla, nem is egyezik bele, de az átvevőnek sem kell visszafizetnie a kölcsönt (MCMAHON 1995: 200). Lars Johanson is hasonló megfontolásból érvel az általa helyesebbnek tartott „kódmásolás” (*code copying*) terminus mellett (THOMASON 2001: 96).

Sok átvett elem tényleg csak „kölcsönben” van az oroszban, arra az időre, amíg az általa jelölt (angol-amerikai) fogalomról esik szó. Ezek a szavak az orosz nyelv rendszerébe csak ritkán épülnek be, ugyanis mindaddig annak perifériáján maradnak, amíg az idegen reália az orosz valóság részévé nem válik. Így határozhatják meg a nyelven kívüli tényezők egy-egy kölcsönszó sorsát. Ezenkívül a kölcsönelem külső forrásból történő átvételét követően a befogadó nyelvi elterjedésében immár a belső kölcsönzés játssza a meghatározó szerepet, amely nyelvjárássok közötti (horizontális) vagy társadalmi rétegek közötti (vertikális) lehet (KONTRA 1981: 11). Az új idegen szó útja nem egyszer az angolból az orosz szlengen vagy más alrendszeren (például valamilyen szaknyelven) át vezet az orosz köznyelvbe.

Az eredeti modell az átvevő nyelvben újrateregethető átvétellel, helyettesítéssel, továbbá a kettő kombinációjával (KONTRA 1981: 14). Az idegen szó érintetlen formában (az összes hangjával, alakjával és jelentésével) a legritkább esetben kerül át, hiszen ezáltal az átvevő nyelv rendszerében teljes felfordulást okozna. Az átvevő nyelvi beszélők ezt saját nyelvük megszokott elemeinek behelyettesítésével akadályozzák meg (persze nem tudatosan). Ezért mindenfajta kölcsönzés egyaránt tartalmaz átvételi (*importation*) és helyettesítési elemeket (*substitution*). A helyettesítés azt is jelenti, hogy az idegen minta utánzása nem tökéletes, ez a minta ugyanakkor ismerősebb és közelebb is lesz az átvevő nyelv beszélői számára (HJI 1972: 349–350).

Az átvétel és helyettesítés különböző kombinációi az alábbi típusokat eredményezhetik:

1) direkt kölcsönzés, vagyis az átadó nyelvi modell morfemikus átvétele, morfemikus helyettesítés nélkül, miközben a fonemikus helyettesítés lehet teljes, részleges vagy akár hiányozhat: ez a kölcsönszó (*loanword*);

2) hibrid kölcsönzés, azaz az átadó nyelvi modell részben morfemikus átvétele, részben helyettesítése: ez a hibrid kölcsönszó (*loanblend*);

3) indirekt kölcsönzés, vagyis az átvevő nyelv elemeinek használata idegen nyelvi hatás következtében megváltozik anélkül, hogy bármilyen idegen morféma bekerülne az átvevő nyelvbe: ez az idegen és saját elemek közötti átmeneti kategória jelentheti a tükörfordítást és a kölcsönjelentések megjelenését a meglévő szavakban (*loanshift*) (HAUGEN 1950: 214–215, KONTRA 1981: 14–16).

Lanstyák István 7 nagy csoportot különít el: az átadó nyelvi hangalakú direkt (közvetlen) és alaki kölcsönszót (hangalakkölcönzés eredménye), a hibrid hangalakú hibrid tövet, hibrid kalkot és (egynemű) kalkot, valamint az átvevő nyelvi hangalakú jelentésbeli kölcsönzést (a jelentéskölcsönzés eredménye) és stílusbeli kölcsönzést (a stílusérték kölcsönzése révén). Haugen fent idézett rendszerét Lanstyák az alaki kölcsönszó, a hibrid tő és a stílusbeli kölcsönzés kategóriáival egészíti ki (LANSTYÁK 2006: 31). A korpusz adatainak besorolásához

azonban nem volt szükségem ilyen finom megkülönböztetésekre, ezért dolgozatomban elsősorban Haugen rendszeréből indulok ki.

A kölcsönzésnél mindig „szabályok” kerülnek át az egyik nyelvből a másikba: nyelvtani szabályok, kiejtési szabályok ritkán, mondatszerkesztési szabályok valamivel gyakrabban, de leginkább természetesen lexikai elemek. Az utóbbiak esetében az a szabály állítható fel, hogy egy adott tárgy, fogalom, személy megnevezésére egy adott szót használunk.

Az a közismert tény, hogy a nyelvi érintkezéskor fellépő interferenciás hatás elsősorban szókölcsonzést eredményez, több nyelvi és nyelven kívüli okkal magyarázható.

A nyelv minden összetevője közül a szókészlet mutatja a legnagyobb mozgékonyt, változékonyt. A lexikai elemek vannak a legszorosabb, legközvetlenebb kapcsolatban a nyelvet beszélő társadalom életével, történetével, és ezek reagálnak legérzékenyebben az anyagi-szellemi kultúra változásaira. Emiatt külső, idegen hatásnak is leginkább a szókincs van kitéve. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy minden kornak megvan a maga jellemző jövevényszóanyaga (НОВИКОВА 1992b: 50).

Bizonyos szavak „kölcsonözhetőbbek” a többinél: alacsony fokú nyelvi érintkezés esetén a kölcsönzés általában nem érinti az alapszókinset, ugyanakkor a kontaktus intenzitásának növekedésével az átvételek köre is bővül. Az alapszókinsetbe tartozó szavak legtöbbször kölcsönzésre találhatók ugyan példák a szakirodalomban, ám ezeket az elemeket mégis kisebb valószínűséggel kölcsönzik, mint a valamely kultúrához kötődő fogalmakat leíró szavakat (THOMASON 2001: 72). Érdekes ellentmondás húzódik meg e kijelentés mögött: a szó meghonosodásának feltétele többek között a közhasználatúsága, de ha a szó, amelyet kölcsönöznek, valamely idegen kultúrához kötött reáliát jelöl, akkor az adott lexikai elem nehezen válhat az alapszókinset tagjaihoz hasonlóan közhasználatúvá.

A nyelvi érintkezés intenzitásának fokán kívül a kétnyelvűek nyelvtudásának szintje is jelzi a szókészleti és a szerkezeti kölcsönzés feltételei közötti különbségeket. A fonológiai és grammatikai szabályokkal ellentétben a lexikai elemek átvételéhez elegendő a kétnyelvű számára a forrásnyelvi minta minimális megértése is, a strukturális kölcsönzéshez azonban komolyabb nyelvtudás szükségeltetik (THOMASON 2001: 66–67). A hosszú, intenzív nyelvi érintkezés hatására létrejövő tömeges kétnyelvűség (további feltételek teljesülése esetén) mélyreható szerkezeti változásokhoz vezethet, amelynek nyomán valamilyen kevert nyelv, *pidzsín* vagy *kreol* alakulhat ki (ROMAINE 1995: 67). Meg kell jegyezni, hogy a peresztrojka utáni orosz nyelv haldoklását zengő vészharangok ellenére sem az orosz irodalmi nyelvet, sem más európai nemzeti nyelvet jelenleg ilyen „veszély” nem fenyegeti az angol nyelv részéről.

A szókinset elsődlegességét a kölcsönzésben az említett két társadalmi tényező mellett nyelvi sajátosságok is megerősítik. A szókészlet elemei nem alkotnak olyan egységes, zárt rendszert, mint a nyelv hangtani vagy alaktani rendszere. A jóval lazább felépítésű lexikai rendszerben az asszociatív kapcsolatok sokszor csak esetlegesek, egy szó kihullása vagy egy idegen nyelvi elem behatolása nem zavarja meg különösebben a rendszert, a szókészlet elemeinek élete sokkal függetlenebb egymástól, mint a hangoké és a nyelvtani egységeké. Meghatározott, kevés számú hanggal és nyelvtani végződéssel végtelen számú szóelem áll szemben. Ebből adódik az a feltételezés, hogy minél teljesebb egy morféma integráltsága, annál kevésbé valószínű a kölcsönzése (ROMAINE 1995: 64). A fenti tétel bebizonyítására többféle elmélet született, amelyek részben eltérnek egymástól. Közülük háromnak a kivonatát mutatom be az alábbiakban.

Haugen „kölcsonözhetőségi skálájában” (*scale of adoptability*) a kötöttség szempontjából az egyenes egyik végén a ragok, illetve az előjárósók, névelők és segédigék állnak, a másik végén pedig a teljes jelentésű szavak (főnév, ige, melléknév), illetve tovább a széle felé a független határozósók és a legszélén a teljesen integrálatlan indulatszók (HAUGEN 1950: 224). A statisztikák azt mutatják, hogy a kölcsönzött szavak 75%-a főnév és csak 1,4%-a

indulatszó, ami rávilágít arra, hogy nemcsak a jövevényszavak közötti számarányokat, hanem előfordulási gyakoriságukat is szükséges figyelembe venni (pl. szófajonként mennyi közöttük a kölcsönzött és a nem kölcsönzött elem) (ВАЙНРАЙХ 1979: 68–69).

Aristova elsődleges és másodlagos elemeket különböztet meg a kölcsönzések alapján. Elsődlegesek azok, amelyek képesek önállóan átkerülni egyik nyelvből a másikba: lexikai elemek (szavak), szemantikai elemek (tükörfordítás, féltükörfordítás, szemantikai indukció egy saját vagy korábban kölcsönzött szóban, valamint homonímia), szintaktikai elemek (idegen mintára létrejött szerkezeti modellek), stilisztikai elemek (az idegen stílus hatására kialakuló átvitt, eufemisztikus vagy tabuszerű jelentésárnyalat, szóhasználat). Másodlagos elemnek azokat a fonetikai, fonológiai és morfológiai egységeket veszi, amelyek kizárólag szavak részeként kerülhetnek át, önállóan nem (АРИСТОВА 1978: 6–7).

Mindazonáltal a legteljesebb összefoglalást Thomason skálája (*borrowing scale*) nyújtja, amely nemcsak szófajok és nyelvi szintek alapján rangsorol (mint Haugen és Aristova), hanem az egyes szerkezeti vonásokon belül is különbséget tesz a legkönnyebben kölcsönözhető, viszonylag „felszínes” hangtani és mondattani jegyek (hangsúly, szórend), valamint a legnehezebben átvehető flexiós morfológia (névszó- és igeragozási rendszerek) között. További erénye ennek a skálának, hogy az említett nyelven kívüli tényezőket szem előtt tartva 4 fokozatra lebontva elemzi az egyes elemek kölcsönözhetőségét (THOMASON 2001: 69–71), igazolva, hogy a kontaktus intenzitásának erősödésével a kétnyelvűek nyelvtudásának szintje is nő, ami a szókészlet területén az általánostól az alapszókinccs felé, valamint a teljes jelentésű szavaktól a funkcionális lexikai elemek felé történő elmozdulást okoz, a szerkezet szintjén pedig az átvevő nyelv rendszerébe való egyre nagyobb mértékű idegen beavatkozást jelez.

A társadalmi és nyelvi körülmények megfelelő összejártsága esetén a kölcsönzéseknek nincs határa és nincsenek kölcsönözhetetlen elemek sem (THOMASON 2001: 63). Szerkezeti elemeket rendszerint csak akkor fogad be egy nyelv, ha azok a saját változási tendenciáinak megfelelnek, bár sok esetben elég nehéz bizonyítani a felszínen láthatatlan, búvópatakszerű folyamatok meglétét vagy hiányát. Az egész eddig elemzett hierarchia azonban csak akkor érvényes, ha a kölcsönzésért felelős kétnyelvűek az átvevő nyelvben (!) anyanyelvi szintű nyelvtudással rendelkeznek. Ha csak idegen nyelvként tanulják a befogadó nyelvet, a teljes rangsor átfordul önmaga ellenkezőjébe. A tökéletlenül megtanult második nyelvbe ugyanis elsősorban anyanyelvük szerkezeti sajátosságait viszik át, nem a szókinccset. Ennek alapján a „nyelvi érintkezés által kiváltott interferencia” (contact-induced interference) terminustól elváló „nyelvváltás által kiváltott interferencia” (shift-induced interference) szak kifejezéssel írható le az utóbbi, pontosan ellenkező irányú folyamat (THOMASON 2001: 64).

7. Minél jobban különbözik egymástól a két nyelvi rendszer, vagyis minél több csak rá jellemző, sajátos alak, szerkezet található benne, annál nagyobb a lehetséges interferencia területe. A két nyelv rendszerének összevetésével, az ekvivalencia-viszonyok felállításával elég jó hatásfokkal előrejelezhetők az interferencia várható formái (ВАЙНРАЙХ 1979: 23). Az átadó és az átvevő nyelv közötti szerkezeti eltérések gyakorlatilag állandónak vehetők, így a kölcsönzéseket mindig valamilyen történelmi, társadalmi vagy kulturális ok váltja ki (KONTRA 1981: 18). Lényeges szempont továbbá az átvevő nyelv beszélőinek hozzáállása, amely előmozdíthatja, de hátráltathatja is a változásokat, az interferencia végkimenetele emiatt nem kiszámítható, hiszen a beszélők viselkedése sem az (THOMASON 2001: 85).

Gyakorlatilag két nyelvi rendszer közötti bármilyen különbség kiindulópontja lehet valamilyen kölcsönzésnek. A lexikai elemek 3 csoportja közül az ekvivalens elemek saját nyelvi eszközökkel való megfeleltetése nem okoz problémát. A nem ekvivalens elemek esetében viszont az egyetlen mód a jelentés pontos visszaadására a kölcsönzés, hiszen a pillanatnyi (magyarázó szerepű) definícióknak komoly szemantikai, szóképzési és kontextuális

határai vannak. A harmadik csoportba tartozó álekvivalens elemek (például *barbecue* ≠ *шашилык*, *thriller* ≠ *боевик*, *killer* ≠ *убийца*, *know-how* ≠ *секреты производства*) esetében sem lehetséges a teljes megfeleltetés a kisebb-nagyobb jelentésbeli eltérések miatt, ezért ezek is kölcsönzések forrásai lehetnek (БРЕЙТЕР 1996: 37–38).

A kölcsönzés tehát az interferencia egyik eredménye, a kölcsönzött nyelvi elem pedig az átvevő nyelvi rendszer eleme. Amint a kölcsönzés lezajlik, az interferencia megszűnik (KONTRA 1981: 10). Az interferencia és a kölcsönzés között a szakirodalomban többféle szempont alapján próbálnak különbséget tenni, ezek közül most azt a négyet ismertetem, amelyre a legtöbb utalás történik. A fogalmak meghatározásával kapcsolatban eddig látott bizonytalanságok után az értekezés olvasója számára talán már nem is okoz különösebb meglepetést az, hogy természetesen ezúttal sem lehetséges kristálytisza, élesen elkülönülő kategóriákat felállítani.

1) A kölcsönzések már beilleszkedtek az átvevő nyelv rendszerébe, míg az interferenciás elemekre nem jellemző az ilyen integrálódás. A meghonosodás foka hamar használhatatlan kritériummá válhat azonban, ha figyelembe vesszük az asszimilálatlan kölcsönyszavakat is (THOMASON 2001: 134).

2) Ha egy idegen elem csak egyetlenegyszer fordul elő a kétnyelvű beszédében, akkor interferenciának tekinthető, ha viszont nagyon gyakran megjelenik, akkor kölcsönzésnek. Ez az első látásra világosnak tűnő elkülönítés a gyakorlatban nehezen alkalmazható, hiszen eléggé reménytelen feladatra akar vállalkozni az, aki a használati gyakoriságot igyekszik meghatározni. A sűrűn előforduló elemek esetében még működik az elv, de az egyszeri, alkalmi és ritka használat között szinte képtelenség különbséget tenni. A probléma ahhoz hasonlít, ahogyan a nyelvi változások is csak akkor válnak igazából láthatóvá, hallhatóvá, amikor már javában zajlanak (THOMASON 2001: 134–135). A kutatásom tárgyát képező legújabb angol-amerikai kölcsönzések esetében a gyakorisági kritérium érvényesítésétől így módon kénytelen vagyok eltekinteni.

3) Az interferencia a beszélő szándékától függetlenül jön létre, aki öntudatlanul használ egy másik nyelvi szót, kifejezést (például figyelemlenyhulás vagy stressz következtében), ezzel szemben a kölcsönzés a kétnyelvűek által többé-kevésbé irányított folyamat, amely során a beszélők tudatában vannak a kölcsönző használatának (KONTRA 1995: 14). Ennek a nagyrészt pszicholingvisztikai elvnek a megítélése főleg élőszóbeli megnyilatkozásoknál szolgál hasznos információkkal, vizsgálatom azonban írott nyelvi példákra támaszkodik.

4) Az interferencia csak sokszori használat után gyökeresedhet meg a nyelvben. Ezután viszont már nem függ a használata a kétnyelvűségtől. Ha a kétnyelvű beszélők által átvett szót az egynyelvűek is befogadják és elterjesztik, akkor kölcsönzés lesz belőle (БАЙНРАЙХ 1979: 36). A kétnyelvűek nyelvközi kölcsönzését követő nyelven belüli kölcsönzés megfelel egyrészt a nyelvhasználat vs. nyelv kettősségének, másrészt pedig az alkalmi kölcsönzés vs. jövevényszó megkülönböztetésének, amely a következő pont alatti elemzés tárgyát képezi.

2.1.3. A KÖLCSÖNELEMEK OSZTÁLYOZÁSA

1. Az átvevő nyelvben kölcsönzés hatására megjelent lexikai elemeket hagyományosan jövevényszavakra (*Lehnwörter*) és idegen szavakra (*Fremdwörter*) szokták felosztani. Ezt a megkülönböztetést sokan bírálják, leginkább azért, mert a két csoport szétválasztásához nem lehet biztos alapokon nyugvó, objektív kritériumot találni. A jövevényszó fogalmának mind a mai napig nincs egységes és teljes meghatározása.

Nagyon gyakori támpontként szolgál a meghonosodás foka: a jövevényszavak annyira hozzáidomultak a befogadó nyelv rendszeréhez, hogy idegenszerűségüket az anyanyelvi

beszélők már nem érzékelik, az idegen szavakét ellenben igen. A nyelvérzék azonban mint szubjektív pszicholingvisztikai kategória nagymértékben függ a beszélő korábbi ismereteitől és a nyelvtudásától, ezért semmiképpen sem használható megbízható eszközként a két típus elkülönítéséhez. A két kategória annál inkább egybefonódik, mert egy másik meghatározás szerint is csupán időbeli, fázisbeli különbség van közöttük: a ma legmeghonosodottabbnak látszó jövevényszó is idegen szó volt valamikor, hiszen bekerülésének időszakában éppúgy szokatlannak, idegennek érezték, mint a mai, legújabb idegen szavakat (BENKŐ 1982: 265). A két szélső pólus között az átmeneti kategóriák változatos sora helyezkedik el.

Valamelyest pontosabb képet nyújt az a megközelítés, amely az idegenszerűség érzését kétféleképpen magyarázza: az idegen szót a beszélők vagy azért érzik idegennek, mert az általa jelölt tárgy (fogalom) maga is idegen, és csakis az eredeti kultúrában fordul elő, vagy pedig azért, mert a hangalakja, írásképe idegen, akár a jeltárgy meghonosodása ellenére is. A jövevényszó viszont teljes mértékben úgy viselkedik, mintha tősgyökeres saját szó lenne (szócsaládot fejleszt, és a beszélők nem érzik idegen elemnek) (LENDVAI 1985: 230). Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy egy 1980-as évek elején megjelent orosz nyelvű, neologizmusokat tárgyaló tanulmánykötetben az angolból átvett *Manager* szót az NDK-németben idegen szónak (mert idegen reália), az NSZK-németben viszont jövevényszónak (mert saját reália) minősítik (HC/CHC 1983: 10).

A következő elképzelés a szó átvevő nyelvbéli elterjedtségére épít, azaz a jövevényszó országszerte közhasználatú, az idegen szó viszont csupán egyes társadalmi rétegek sajátja (BÁRCZI 1958: 45–46). Egy szó használati körének szélessége a gyakoriságához hasonlóan eléggé nehezen ítélnélhető meg valósan, ráadásul a nyelvjárási és szakmai szókinccs ugyanúgy a szókinccs perifériáján található. Ebben az esetben a „jövevényszavasulás” folyamata azt jelentené, hogy elmozdulás történik az alapszókinccs irányába: terminus > idegen szó > jövevényszó fokozati sorrend kíséri az elterjedést (PUSZTAI 1976: 252).

Míg a jövevényszavak az átvevő nyelv rendszerének szótárilag rögzített, rendes elemei, az idegen szavak használatát a téma, illetve a beszélő idegennyelv-ismerete, beszédének stilisztikai-műfaji sajátosságai határozzák meg. A jövevényszavakra jelentéstani önállóság jellemző, tehát nincs saját nyelvi szinonima-szómásuk és a kommunikáció elengedhetetlen eszközei (PYYKÖÖ 1995: 105, 109).

A javasolt kritériumok korántsem teljes felsorolását egy szociolingvisztikai ihletésűvel zárom. Eszerint a jövevényszó az átvevő nyelv szerves részévé vált, minden átvevő nyelvi beszélő ismeri és használja azt a forrásnyelv tudásától függetlenül, az átvevő nyelvi kiejtés szerint ejtve. Az idegen szavak közé sorolhatók azok a viszonylag újonnan kölcsönzött, éppen beilleszkedő szavak, amelyeket még az eredeti nyelv kiejtésének megfelelően vagy már átvevő nyelvi kiejtéssel ejtenek (TRUDGILL 1997: 41).

Az idegen szavak és a jövevényszavak közötti hagyományos, de kényelmetlen és sok esetben meddő különbségtevést elkerülő Ország László szerint a határok elmosódottsága és a sokféle átmeneti kategória megléte épp annak köszönhető, hogy a meghonosodás foka változatos és a nyelv természetéből fakadóan nem is állandó jellegű (ORSZÁGH 1977: 16). A két kategória szétválasztásra tett eddigi kísérletek azért sem járhattak eredménnyel, mert sajátosan keveredtek bennük a diakrón (a szó elsajátítása, meghonosodási foka) és szinkrón (használati gyakoriság, lexikai kapcsolódás) szempontok (КРЫСИН 1965a: 110). Az orosz *иноязычное слово* és *заимствование* terminusok kettősségének megléte ellenére az utóbbiba tágabb értelemben beletartozik minden idegen eredetű szó, szűk értelemben azonban csak a jövevényszavak (HC/CHC 1983: 125).

Említést érdemel még az is, hogy az angolok nem ismerik az „idegen szavak szótára” fogalmát, emiatt nyelvükben az „idegen szavak” nincsenek „beskatulyázva”, megbélyegezve (CZIGÁNY 1999: 1, 4). Bakos Ferenc írja, hogy ez a szótártípus a német nyelvterülettől

nyugatra ilyen címmel nem szerepel, van azonban neologizmus-szótár (BAKOS 1995: 195). Ez talán azzal lehet összefüggésben, hogy az angol nyelvterületeken sok egynyelvű beszélő található, és annak, aki egyáltalán nem tud idegen nyelveket, nem létezik olyan, hogy „idegen szó”. Az ilyen beszélők számára ezek egyszerűen csak szokatlan, ismeretlen szavak, s még annak sincs jelentősége, hogy az adott idegen szó egyben nemzetközi is vagy sem (ПОЗЕН 2000: 159–160).

2. A kölcsönszó és nemzetközi szó közötti különbség csak szemléletbeli kérdés, ugyanis ha több nyelvben vizsgáljuk egyszerre a kölcsönszavak összefüggéseit, máris nemzetközi szavakról beszélhetünk (МАКОВСКИЙ 1960: 45). A nemzetközi szó azonban nem mindig kölcsönszó is egyben, így például a kiindulási alapul szolgáló nyelvben sem az, hiszen ott képződött. További különbség, hogy a nemzetközi szavak több nyelv kölcsönhatásának következtében jönnek létre, míg a kölcsönszavak két nyelv érintkezése során alakulnak ki (ЙИРАЧЕК 1971: 17). A nemzetközinek minősített szavakról olvashatunk egészen negatív véleményt is, miszerint „a proletár nemzetköziség jegyében fogant terminus a szocializmus szüleménye, ráadásul a szótárak szeretnek visszaélni vele a bizonytalan etimológiájú szavak eredetének meghatározásakor” (CZIGÁNY 1999: 6).

Nemzetközi szavaknak leginkább azokat a latin-görög alapú europeizmusokat tekintik, amelyek megvannak az újlatin, germán és szláv nyelvekben is (ЙИРАЧЕК 1971: 15–16). Az európai népek közös kezelésben lévő „kincsesbányájából” építkező internacionalizmusok már keletkezésük pillanatában nemzetköziesek, hiszen csak a szakmabeliek szűk köre tudja, hogy hol és mikor keletkeztek (KONTRA 1981: 21–22). A nemzetközi szavak szülőföldjét alig lehet megállapítani, ugyanígy sok esetben megalkotójuk kilétét sem, azonban az angol nyelvterületről indult állatin-álgörög neologizmusok angol eredetű szavaknak számítanak („angol vonatkozású szavak”) (ORSZÁGH 1977: 13).

A nemzetközi jelleg ugyanakkor semmit sem mond el a szó meghonosodottsági fokáról, csupán a többi nyelvben való elterjedtségét jelzi (АРИСТОВА 1978: 7–8), ezért az átvevő nyelv állapotának leírásakor nincs különösebb jelentősége.

3. Az idegen eredetű szavak külön csoportját képezik a szakirodalomban elég változatos elnevezésekkel illetett *barbarizmusok*, *egzotizmusok*, *xenizmusok*, idegen írásmódú szavak (*иноязычные вкрапления*). Ezeknek az értékítélettől sem feltétlenül mentes kategóriáknak a pontos elkülönítését nem tekintem feladatommak, de ennek a szókészlet egésze szempontjából perifériális helyzetű csoportnak közös jellemzője a részleges meghonosodás, az idegen reáliák jelölése és a lokális színezet (ПЫКÖӨ 1995: 105).

A legszélesebb értelmezés szerint idesorolhatók még azok a „rosszul használt” idegen szavak is, amelyeket nem oroszos jelentésben, hangzásbeli megformáltságban vagy nyelvtani alakban mondanak, írnak. Ennél használhatóbbak azok a meghatározások, amelyek az átvevő nyelv rendszeréhez nem tartozó, alaktanilag tagolhatatlan és a beszélő idegennyelvtudásának fokától függően használt idegen eredetű szavakra szűkítik le a kört. Nagyrészt a kétnyelvű egyén beszédében fordulnak elő, ugyanis ha egynyelvűek is rendszeresen használni kezdik ezeket a szavakat, akkor azok már nem tekinthetők barbarizmusnak. Mivel az oroszban latin és cirill betűs változatban egyaránt előfordulnak, nem lehet őket kizárólag az íráskép alapján elkülöníteni. Bármilyen idegen szót le lehet írni cirill betűkkel, de ettől azt még semmivel se érzi magához közelebb az orosz nyelven beszélő (ШАГАЛОВА 1997b: 91–93). Ezeknek a többé-kevésbé esetleges jellegű szavaknak az orosz lexikológiai szakirodalomban eléggé kevés figyelmet szenteltek eddig, annak ellenére, hogy egyre növekvő aktivitást mutatnak az utóbbi évtized nyelvhasználatában, és az idegen szavak elsajátításának korai szakaszát is vizsgálni lehet rajtuk keresztül.

4. Ami a nyelvész számára egy másik nyelv interferenciájának eredménye, azt a beszélő nem biztos, hogy idegennek érzi. Weinreich hasonlatával: az importárak esetében is ritkán foglalkoznak a termék eredetével a fogyasztók, ellentétben magával az importáló kereskedővel, aki természetesen tisztában van a helyzettel (ВАЙНРАЙХ 1979: 37). Ez a szemléletes párhuzam alátámasztja azt a korábban idézett megállapítást, hogy az idegenszerűség érzése túlságosan szubjektív és viszonylagos ahhoz, hogy nyelvészeti szempontból megfelelő fogalom legyen. Továbbá lényeges az időbeliség tényezője is, de a jelenkor megfigyelőjének nem áll módjában eldönteni, mi marad meg az átvett elemekből a nyelv jövője távlatában.

Az utóbbi közel fél évszázadban átvett angol eredetű szavak közül az 1960–70-es évek neologizmusainak jó része mára teljesen beilleszkedett az oroszba. Bizonyos időn belül az 1980–90-es évek új szavainak sorsa is hasonlóan alakulhat, ám ez egyelőre bizonytalan.

Az idegen szavakra és jövevényszavakra való felosztás jogossága ráadásul az azt pártolók saját kritériumainak alkalmazásával is megkérdőjelezhető, hiszen a legújabb angol szavak jelentős része a gyakran használatos, központi szókincsbe tartozik, miközben nagyon régi jövevényszavak a kölcsönzésük óta eltelt elég hosszú idő ellenére is mindvégig a periférián maradnak. Aristova két főbb szakaszra bontja a kölcsönzési folyamatot. Az első fázisban történik a behatolás, ilyenkor még csak az angol viszonyokra vonatkozóan használják az új szavakat. A második fázis a tulajdonképpeni kölcsönzés, amikor az orosz valóság leírására is használni kezdik ezeket a neologizmusokat (АРИСТОВА 1978: 8–9). Napjaink gyorsan globalizálódó világában még ez a felosztás is irrelevánsnak tűnhet, hiszen az idegen reáliák korábban soha nem látott sebességgel változhatnak át sajátjává.

Ezért a továbbiakban nem foglalkozom terminológiai kérdésekkel, és elvetem az *idegen szó – jövevényszó* megkülönböztetést, egyszerűen *kölcsönyszavakról* fogok beszélni, amely fogalom széles spektrumába beletartoznak az egyszeri és alkalmi átvételek ugyanúgy, mint a teljesen meghonosodott szavak. Ezek tulajdonképpen a 4.1.1. pontban elemzett kölcsönzési folyamat különböző stádiumában vannak. Ez a felfogás még Kontra Miklós értelmezésénél (az átvevő nyelvhez tartozó, egynyelvűek által is használt, idegen eredetű szó) is tágabbnak tekinthető (KONTRA 1981: 32), hiszen akadnak köztük olyan szavak is, amelyek kizárólag a kétnyelvűek beszédében fordulnak elő (vagyis potenciális kölcsönyszavak). Az utóbbiakat Lanstyák István rendszerét alapul véve vendégszavaknak tarthatjuk, amelyek az interferencia körébe tartoznak. De ha „az interferenciajelenség beépül az átvevő nyelv rendszerébe”, már kölcsönzésről és kölcsönyszavakról beszélhetünk (LANSTYÁK 2006: 26).

Az értekezés olvasója a szójegyzéket böngészve nem kis számban fog találkozni olyan szavakkal, amelyeket hagyományosan (néha indulatoktól sem mentesen) barbarizmusnak, egzotizmusnak, xenizmusnak, idegen elemnek, okkazonalizmusnak szoktak kikiáltani, de miként a bevezetésben is említettem, a vizsgálatom elsődleges célja nem az oroszban már meggyökeresedett angol jövevényszavak bemutatása, hanem éppen a beáramlási folyamat dinamikájának megragadása, a kölcsönzési mechanizmusok működésének minél alaposabb megértése és minél részletesebb leírása. Ehhez kitűnő terepet biztosítanak a kölcsönzés szempontjából szinte „embrionális” állapotban lévő, ma még csak egy szűkebb kör által ismert szavak (például a számítógépes, illetve internetes szakszókincs), hiszen egy kisebb „közösségbe” történő beilleszkedésük során mutatott viselkedésük megfigyelése komoly tanulságokkal szolgálhat a nyelv egészében végbemenő nyelvi folyamatok sokrétűségének és összetettségének kutatásakor.

2.2. A nyelvi változás és a neologizmusok

2.2.1. A NYELVI VÁLTOZÁS TÁRSADALMI ÉS NYELVI HÁTTERE

1. Egy nyelv életképességét többek között az is mutatja, hogy mennyire képes a változó világgal együtt változni. A nyelvnek szakadatlanul fejlődnie kell, hogy meg tudjon felelni az egyik legfontosabb feladatának, a folyamatosan megújuló társadalmi igényekből adódó kommunikációs célok zavartalan szolgálatának (ЗВЕГИНЦЕВ 1954: 15–16). A nemzetközi kapcsolatok kiszélesedése, az emberrel és környezetével kapcsolatos tudásanyag rohamos terjedése, a tudományos és technikai forradalom hatásai, a média fejlődése és a társadalom élettempójának általános növekedése következtében a XX. század második felében a világ nyelveiben valóságos „neológiai boom” tapasztalható, ez pedig a szókészlet bővülésén és nemzetköziesedésén túl a terminusok gyakoribb használatával is együtt jár (GOGOLITSYNA 1995: 33, HC/CHC 1978: 36–37, HC/CHC 1983: 42, СЕМЕНАС 1997: 48).

A szókincs változása a különböző korokban eltérő intenzitással folyik. A társadalmi élet mélyreható átalakulásai megváltoztatják a nyelvi ízléseket és szokásokat, és rövid idő alatt gyors átrendeződéseket okoznak a szókincsben (СОРОКИН 1965: 11–12). A nyelv fejlődése külső hatásra felgyorsulhat, a nagy társadalmi és politikai változások idején ez a folyamat még inkább látványossá válik. A gyorsan változó világban sokszor annyira természetesen jönnek létre új szavak és jelentések, hogy ezeket az uralkodó nyelvi ízlés nem is érzi újnak (КОСТОМАРОВ 1999: 152–153). A nyelvi változások közül az átlagbeszélők leghamarabb a szókészletben zajló módosulásokat ismerik fel, különösen ha azok egyszerre jelentkeznek az egyes szaknyelvekben és a hozzájuk tartozó szakzsargonban (KISS–PUSZTAI 1999: 5). Ez a jelenség megfigyelhető a számítástechnika nyelvének esetében. A nyelvi rétegek közül a szókészlet függ a legjobban a nyelven kívüli valóságtól, így vannak olyan területei is az életnek, ahol aligha lehet neologizmusokra számítani (például az egyházi szókincsben), míg a másik végpontként a folyamatosan új terminológiával gyarapodó informatikai nyelv vagy a sportnyelv említhető.

2. A korábban nem létező jelenségeket gyakran nehéz a régi nyelvi eszközökkel jelölni. Nemcsak a fordítás nem lehetséges, de még bonyolult körülírással sem adható vissza teljes mértékben a kifejezések eredeti jelentése (*ток-шоу* ≠ „развлекательная телепрограмма разговорного жанра” v. „телепередача-разговор со зрителями”, *секс-шоп* ≠ „магазин сексуальных принадлежностей” v. „сексуальный магазин”) (КУРОКХТИНА 1998: 9). De nemcsak új reáliák megjelenése eredményezhet neologizmusokat, a nyelven kívüli erők mellett lényeges szerepet játszanak a nyelvi változások belső mozgatórugói is. A belső tényezők által okozott változások azonban nem olyan látványosak, hiszen az így képződő neologizmusok nem új tárgyat vagy fogalmat jelölnek, hanem egy már korábban is létező reália előző megnevezését helyettesítik (HC/CHC 1983: 43–44). A külső okokból aktuálissá vált reália nyelvi rendszerbe legjobban beleillő elnevezésének keresése történik ilyenkor.

A neologizmusokban is tükröződik a nyelv kettős törekvése: szeret megkülönböztetni, de általánosítani is. A Bragina könyvében elemzett „űrigék” sorsa pontosan mutatja ennek a két ellentétes irányú folyamatnak a hatását. A *приземлиться* ige felfogható ‘bármilyen bolygóra leszállni’ jelentésben is, de ennek mintájára minden újabb „meghódított” bolygó esetében akár külön ige képezhető (*прилуниться, примарситься*). A választáskor azt kell mérlegelni, hogy az új jelenség valóban új szót kíván-e, vagy pedig megfelelő megoldás az új jelentés kiterjesztése is a régi szóra (БРАГИНА 1973: 82–83). A legújabb angol-amerikai kölcsönszavak azt igazolják, hogy a két fő motívum, tehát a kényelemre, gazdaságosságra való törekvés, illetve a pontosítás, konkretizálás, differenciálás szükségessége váltakozó sikerrel érvényesül. A társadalmi igények és a nyelvi szempontok figyelembevétele sem

mindig ad magyarázatot, sokszor az egyén hozzáállása, kölcsönszavakat előnyben részesítő vagy épp elutasító magatartása, valamint az adott beszédhelyzet dönti el, hogy a szűkebb jelentésű, pontosabb idegen fajfogalom vagy a tágabb értelmű, általánosabb saját nemfogalom kerül a mondatba egy adott szövegekörnyezetben.

A konkrét jelentésárnyalatok szükségesnek vélt megkülönböztetésén kívül az újdonság varázsa is hozzájárulhat az idegen szavak előnyben részesítéséhez: nagyobb a presztízszük, kifejezőbbnek tartják őket. Az ilyen szavak vonzereje nemcsak ebben, az idegen származásukból adódó eredetiségükben (sokszor nincs ugyanolyan tövű saját nyelvi szó), hanem a művelt olvasókra való szándékos orientálódásban rejlik (nehezen érthetők). Az újdonság expresszivitása és társadalmi presztízse a megszokással, a szó elterjedésével, népszerűvé válásával gyorsan alábbhagyhat, ezért mindig újabb és újabb elnevezésekre van szükség (ПОЗЕН 2000: 33–34). Erre a legjellemzőbb példát az ifjúsági szleng szókincsének villámgyors változása szolgáltatja, amelyben egy bizonyos féltitkos kód megteremtésével az adott csoporthoz való tartozás jelzése nyilvánul meg (THOMASON 2001: 84).

Az egyes nyelvi és nyelven kívüli tényezők legtöbbször elválaszthatatlanok egymástól, ezért a nyelvi változások irányát sem önmagukban szabják meg. Többen is hangsúlyozzák, hogy a változások magyarázatát a külső és a belső okok összejátszásában érdemes keresni (BARTHA 1999: 138, THOMASON 2001: 91).

3. A reália története elválaszthatatlan a szó történetétől, ezért a szó sorsa és ismertsége is az általa jelölt tárgy vagy fogalom sorsától és ismertségétől függ (GARDINER 1965: 308, БРАГИНА 1981: 171). A fenti törvényszerűséget mutatja többek között az is, hogy a nemrég még újnak számító *перестройка* és *гласность* szavak gyorsan nemzetközi historizmusok lettek. A neologizmus-szótárak ugyanígy viszonylag rövid idő alatt már történelmi jellegű szótárrá válhatnak (ЛЕВАШОВ 1996: 111).

A szavak kihalása és születése általában észrevétlenül történik a nyelvben. Csak nagyon ritkán lehet teljesen pontosan meghatározni a neologizmusok megjelenésének idejét: ehhez ugyanis nyelven kívüli bizonyítékokra és olyan logikai megfontolásokra van szükség, amelyek megmutatják, hogy miért nem lehetett a szó ismert korábban, vagy tűnhetett fel csak bizonyos esemény bekövetkezte után a társadalom életében (ПОЗЕН 2000: 24–25). Ezenkívül azt sem lehet biztosan tudni, hogy amit a kutató annak tart, az valóban a szó első előfordulása volt-e. Szükséges tehát az óvatosság, és nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a szakadékot sem, amely az egyéni beszédben és a nyelv egészében lévő újítás között tátong (THOMASON 2001: 130).

Az új találmányok, termékek és közéleti események esetében azonban dokumentumokra támaszkodva meghatározható akár a neologizmusok „születésnapja” is, például a *спутник* szó 1957. október 4-éhez, a *нанарацци* pedig Lady Diana halálos balesetével kapcsolatban 1997. szeptember 1-jéhez kötődik (БРАГИНА 1973: 21, БАРАНОВА 1998: 49). Néhány neologizmusnak esetleg még a szerzőjét is meg lehet határozni, és Országh László szerint az újonnan átvett kölcsönszavak *in statu nascendi* tanulmányozhatók és viszonylag pontosan keltezhetők (ORSZÁGH 1977: 5).

A feleslegesnek tartott kölcsönzések nagy része a nyelvi viselkedés eddig még kevésbé tanulmányozott társadalmi-lélektani tényezőinek a következménye. Az új átvételek főként a fiatalok és a médiában dolgozók körében lesznek népszerűek, és lelnek támogatásra, ami nem véletlen, hiszen éppen ezek a szavak felelnek meg a korszellemnek (ПОЗЕН 2000: 40). A társadalmi igények által diktált új kölcsönzések egy adott korszakkal kapcsolatosak, és ezek a divatszavak sokszor ugyanúgy eltűnnek a nyelvből, mint ahogy elmúlik mindenfajta divat. A neologizmusok ezért napjaink „tanúszavainak”, korunk „historizmusainak” tekinthetők (HC/CHC 1997: 16). Az új szavak jelensége ily módon lehetőséget nyújt egy adott korszak és civilizációs szféra kulturális fejlődésébe való bepillantásra is.

Bár a gazdaságosság elve épp ellenkező irányban hat, ez a nyelvi változás mégis tovább fokozza a rendszer elemeinek változatosságát. Az új tárgy vagy fogalom megismerésének kezdeti szakaszában gyakran több megnevezés folytat konkurenciaharcot. A különböző kifejezőeszközök (új szavak, jelentések, külső és belső kölcsönzések, szóképzés) kipróbálása után (az ismeretek megszilárdulásának mértékében) csökkenhet a megnevezés-variánsok száma, míg végül rendszerint egyetlen szó válik állandóvá (LENDVAI 1985: 27). A bizonytalan szó- és alakváltozatok ugyanúgy a neologizmusok velejárói, de ingadozhat az előljáró szó (*на / в дискутеку*) és az élő / élettelen kategória (a *робот* a szaknyelvben élettelen, az újságnyelvben élő főnévként szerepel) használata is (MCT 1995: 34–35).

2.2.2. A NEOLOGIZMUSOK FAJTÁI ÉS KAPCSOLATUK A KÖLCSÖNSZAVAKKAL

1. A neologizmus fogalmának meghatározásakor célszerű két elv keverékét alkalmazni: a szubjektív kategória (ami a beszélők tudatában újnak érződik) mellett lényeges szempont az objektivitás megőrzése is (ami nincs benne a korábbi szótárakban), hiszen az „újdonság érzése” gyorsan, megíósolhatatlanul változhat a szó elsajátításával. A mára népszerűvé vált kölcsönszavak egy része már régebben (az angol-amerikai valóság leírásakor) is előfordult, az újszerűség ilyenkor a jelentés orosz viszonyokra történő vonatkoztatására korlátozódik (idétartoznak a gazdasági étellel kapcsolatos szavak: *бизнес, бизнесмен, менеджер* stb.). Ugyanakkor a tudományos és technikai fejlődés eredményeként megjelenő új reáliákat régi szavakkal is lehet jelölni, tehát a tárgy vagy fogalom új mivolta sem mérvadó önmagában. A fenti két elv szoros összefonódása abban is tetten érhető, hogy a tisztán objektívnek tűnő tényezőt, a szótári rögzítéseket bizonyos mértékig a szótárkészítők szubjektív megítélése is befolyásolja (lásd a 2.2.3. pontot).

A szakirodalomban a neologizmusoknak rendszerint három-négy fajtáját különböztetik meg, többféle szempont alapján csoportosítva őket (KONTRA 1981: 14, МСМАХОН 1995: 190–193, БРАГИНА 1973: 6, 213, НС/НС 1978: 38–41, РОЗЕН 2000: 43). Az alábbiakban kísérletet teszek az eddig javasolt felosztások közös nevezőre hozásával egyfajta összegzés kialakítására, ismételten igazolva a külső (idegen) hatásra végbemenő, illetve a nyelv belső törvényszerűségeiből fakadó folyamatok szoros összefüggéseit.

1) Az új szavak jelentős csoportját más nyelvekből származó *új kölcsönzések* teszik ki, amelyek egy része csak az átvevő nyelv beszélőinek tűnik újnak, a forrásnyelvben régi szó. A legutóbbi időben azonban egyre nagyobb számban kerülnek át az oroszba olyan szavak, amelyek még az angolban is viszonylag újnak számítanak, ezért egyelőre az angol szótárakból is hiányoznak. Ennek jelentősége abban nyilvánul meg, hogy ami a forrásnyelvben neologizmus, annak újdonságjellegéhez az átvevő nyelvben sem férhet semmi kétség. Ilyen a számítógépes és internetes, valamint a divattal és zenével kapcsolatos (ifjúsági) szókincs, hogy csak a fontosabbakat említsem.

2) Az új kölcsönszavak áradata ellenére a neologizmusok döntő többségét mégis inkább azok az *új képzésű szavak* alkotják, amelyek ismert szavaknak vagy szórészeknek az új kombinációi. Ezek az adott nyelvben korábban nem létező egységek saját elemekből vagy egy másik nyelv összetevőiből épülhetnek fel, termékeny és kevésbé termékeny szóképzési modellek, illetve asszociációs analógiák segítségével, újdonságuk ezért csak viszonylagos jellegűnek mondható. Ritkák és általában rövid életűek a hangutánzással vagy önkényesen megválasztott saját és idegen morfémarészekből összerakott, mesterségesen létrehozott szavak. Az ilyen fantázianevek mulandósága sem változtat azon a tényen, hogy (különösen a reklámokban) maga a jelenség meglehetősen állandó. A cégnevek és márkanevek gyakori használata bizonyos esetekben köznevesülési folyamatokat indíthat el, amelyek már egyfajta szemantikai neologizációnak számítanak.

3) A neologizmusok mintegy 10%-a régi szavak jelentésének átértelmezéséből adódik, főleg a társadalmi-politikai terminológiában (КОСТОМАНОВ 1999: 152). Az utóbbi időben dinamikus zajlik sok szó jelentéstani szerkezetének bővülése, elmélyülése: másodlagos, kevésbé ismert jelentések aktualizálódnak, sőt teljesen új jelentések is kialakulnak (idegen nyelvi vagy belső kölcsönzés hatására). Az új szóhasználati változatok mintegy előkészítik a talajt az új jelentések számára. A napjaink „megnevezési robbanásában” (ГОВЕРДОВСКАЯ 1992: 46) a legnagyobb aktivitást mutató területeken (lásd a 4.2.2. pontot) azonban nemcsak az egyes szavak konkrét szöveggörnyezetbeli használata, hanem a kapcsolódási szabályaik is megváltozhatnak, új összetételek és szókapcsolatok jöhetnek létre régi elemekből. Ennek a folyamatnak egyik sajátos megvalósulási formája a tükörfordítás is, amelynek szóképzési változatai viszont már nem ezzel, hanem a 2) típusal mutatnak rokonságot.

A szókincsbővülés különböző (külső és belső) módjainak százalékos megoszlása eltérő lehet nyelvektől függően, sőt azonos nyelveken belül is korszakonként nagy változatosság figyelhető meg. Néhány évvel ezelőtt készült egy orosz vizsgálat a peresztrojka időszakára vonatkozóan, mégpedig az 1992-ben megjelent *Словарь перестройки* szóanyaga alapján (GOGOLITSYNA 1995: 32–33). A cikkben szereplő statisztikai adatok kissé meglepő képet mutatnak, ugyanis 5%-nyi kölcsönzés mellett a szótár neologizmusainak körülbelül 40%-a új szóképzés, a nagyobbik fele pedig új jelentés (a rendszerváltozásakor átértékelt, 1917-es forradalom előtti és szovjet időkben „kapitalistának” minősített szavakat is ideértve). Ez az eset újból rávilágít arra a fentebb említett szempontra, hogy a neologizmusok értékelésekor egyáltalán nem szabad alábecsülni a szótárkészítők szubjektivitásának szerepét. Egy másik következtetés viszont az lehet, hogy a kölcsönzések szerepe a peresztrojka utáni időszak, vagyis az 1990-es évek folyamán tovább fokozódott az orosz nyelvben. A közhiedelemmel ellentétben azonban továbbra sem a kölcsönszavak teszik ki a neologizmusok nagyobb részét (HC/CHC 1978: 20), sőt az átvevő nyelvi beszélők a mai kölcsönszavakat nem is mindig gondolják új kölcsönzésnek, sokszor inkább új szóképzésnek. Az újdonságérzetet tehát az is csökkentheti, ha a szó szerkezete átlátszó (ПОЗЕН 2000: 30).

2. A neologizmusok és az új kölcsönszavak nyelvi viselkedése többféle szempontból is párhuzamba állítható egyrészt egymással, másrészt pedig a szókincs perifériáján található más elemekével (szakszavak, nyelvjárási szavak és szlengszavak). Mindez egyáltalán nem lehet véletlen, hiszen a beszélők tudatában az újszerűség, idegenszerűség és a szokatlanság érzése szorosan összekapcsolódik.

A szó újdonságjellegét vagy archaikus voltát nem a valódi életkora dönti el, hanem az aktív vagy passzív szókincshez tartozása (КЛУБКОВ 2000: 43–44). Nemrég még új szavak mára elavultnak tűnhetnek (pl. *ваучер* a ‘kárpotási jegy’ jelentésben), néha pedig archaizmusból lesz neologizmus (*бард*). Miként az előző pontban utaltam rá, a szó által jelölt fogalom aktualizálódása maga után vonja az addig passzív lexikai elem aktív köznyelvi használatba kerülését. Ehhez hasonló okokból tesznek szert nagyobb használati gyakoriságra korábban ismert szavak, és lesznek ezáltal *funkcionális neologizmusok* (HC/CHC 1978: 51). Az aktuálissá vált új szó aktívan részt vesz a szóképzésben, de az így létrejövő további új szavak újdonságjellege paradox módon már nem lesz olyan jelentős (ПОЗЕН 2000: 30–31). Az új kölcsönfőnév etimológiai támasz nélkül még idegen testnek tűnik az átvevő nyelvben, a belőle képzett melléknevek, igék azonban a főnév alapján már érthetőek.

Furcsa ellentmondás, hogy egy neologizmusnak éppen akkor van esélye fennmaradni, ha megszűnik neologizmusnak lenni. Aktív használata, több különböző stílusréteghez való tartozása, bővülő kapcsolódási képességei, a szóképzésben való részvétele, valamint átvitt jelentéseinek kialakulása következtében az új szó egyre inkább elveszíti azt az árnyalatát, amely megkülönböztette a nyelvben régebb óta létező szavaktól. Egy idegen szó ellenben akkor is megmaradhat, hogyha nem honosodik meg.

A neologizmus túlélési esélyeit növeli, ha egy prominens személyiség használja először vagy egy nagyra értékelt publikációban jelenik meg (МЦМАХОН 1995: 193), ha a média terjeszti, amikor közérdeklődésre számot tartó új téma kerül napirendre (РОЗЕН 2000: 15), vagy ha társadalmi jelentőséggel és ismertséggel bíró reáliát jelöl (НС/СНС 1983: 79).

A szó megjelenésének pillanatában még nem lehet tudni, hogy vajon okkaszionalizmus marad-e vagy sem. Nincsenek megbízható kritériumok, így a nyelvészek nem szerencsés jóslásokba bocsátkoznia a szó további sorsát illetően (IN 1992: 146, ПИРОТЧЕНКО 1996: 27, РОЗЕН 2000: 39–40). Annál is inkább, mert a szükségszerűséget csak történelmi távlatból lehet igazán megítélni: ami egy adott közösség számára elengedhetetlen, nem biztos, hogy szélesebb körben is az lesz. A sokak tiltakozását kiváltó, túl expresszívnek vélt szavak eleinte gyakran divatosak, majd idővel háttérbe szorulva kivesznek a nyelvből, vagy észrevétlenül meghonosodnak benne (РОЗЕН 2000: 41).

Az *okkaszionalizmusok* (efemerizmusok, szómeteoritok, tiszavirág életű neologizmusok) az élőbeszéd pillanatfotói. Jellemző rájuk a szabálytalan képzésmód, a stilisztikai jelöltség. Mivel pillanatnyi kommunikációs célokat szolgálnak, elég szorosan kötődnek a szöveghez, háttérükben pedig a mindenféle kötöttségtől mentes szabadságérzés áll (ЮДИНА 1999: 56). Velük ellentétben a *potenciális szavak* betartják a szóképzési szabályokat, többségük pedig nominatív funkciójú, míg az okkaszionalizmusok expresszívek (НС/СНС 1983: 92). Nehéz megvonni a határvonalat a fenti kategóriák között, de mint az alábbiakból kiderül, az orosz lexikográfiai gyakorlatban a neologizmus-szótárak három típusának megteremtése pont ezt a célt tűzte ki maga elé.

2.2.3. A NEOLOGIZMUSOK ÉS A KÖLCSÖNSZAVAK SZÓTÁRAZÁSÁNAK KÉRDÉSEI

A nyomtatott szótárak műfaji következménye, hogy az élő szókincset csak tökéletlenül tudják bemutatni: statikus fényképet nyújtanak a szókincs mozgásának dinamikája helyett. Érdekes, hogy a szótári „szuperhatalom”, Anglia is csak 1987-ben produkálta az első olyan szótárt (Collins Cobuild English Language Dictionary), amelyben a példák a valódi írott és beszélt nyelvhasználatból származnak; főleg a beszélt szövegek átiratainak felhasználása megy még újdonságszámba (KONTRA 1995: 11–14).

Emiatt az első szótári rögzítés nem feltétlenül jelenti a szó megjelenésének valódi idejét, inkább arra utal, hogy az adott időben már használatban volt. A neologizmusok nagy része már korábban előfordult az élőbeszédben, mielőtt a szótárakba bekerült volna (RUSSELL–CARSTEN 1995: 29–30), hiszen az új szavak természetes módon mindig előbb születnek, mint ahogy azt a szótárkészítők észreveszik és leírják. Ha valamilyen szó nem található a szótárakban, az tehát még nem jelenti azt, hogy nem is használták abban az időszakban, mert a szótár jellege, válogatási elvei miatt is kimaradhatott. Az orosz lexikográfiában jól szemlélteti ezt az idegen szavak szótárának 1964-es (hatodik) és 1990-es (tizenkilencedik) kiadása közötti különbség: az utóbbiban négyezerrel kevesebb szó található (ПИРОТЧЕНКО 1996: 42), annak ellenére, hogy az idegen szavak átvételének folyamata éppen az 1960-as évek óta egyre fokozódó mértékűvé vált.

A magyar szótárírás kiemelkedő alakja, Országh László annak a véleményének adott hangot, hogy az idegen szavak szótárainak állításai kritikával kezelendők, ugyanis a kisebb-nagyobb tárgyi tévedések mellett legtöbbjük meglehetősen pontatlan képét adja a saját korzaka idegenszó-állományának. Egyrészt hiányosságok jellemzik őket (például nem rögzítik a hosszabb ideje a nyelvben élő idegen szavakat), másrészt pedig „felesleges bőségben szenvednek” (azáltal, hogy rendkívül ritka, kérészerű divatjelenségeket is regisztrálnak) (ORSZÁGH 1977: 9–10).

A rögzítés tényén kívül a szótárazott lexikai egység jelentésének pontos meghatározása sem problémamentes. A szótári definíció ugyanis mindig csak közelítheti a valódi lexikai jelentést, hiszen a lexikográfus által figyelembe vett egyéni kontextusok csak töredékrészt képezik a szó összes előfordulásának. A szótári definíció változása sem feltétlenül tükrözi a szóhasználatban mutatkozó változást: lehetséges, hogy a szótáríró személyes hozzáállását befolyásolták bizonyos társadalmi értékítéletbeli változások (így például a szovjet időkben az ideológia változott két kiadás között) (RAJEWSKY 2000: 22).

Minden nehézség ellenére a szótárak alapvető feladata az, hogy az aktuális használatot mutassák be. Šahmatov úgy tartotta, hogy egyetlen tekintély létezik a nyelvben, mégpedig a szokás, a használat, ezért nem kell normákat sem felállítani (hiszen a teljesen szabályos, normaszzerű egységek is kikerülhetnek a használatból). A neologizmus-szótárak nem tettek mást, mint egyszerűen folytatták a šahmatovi lexikográfia hagyományait (МАЛАХОВСКИЙ 1977: 101, HC/CHC 1997: 12). Az értekezésben tárgyalt legújabb angol-amerikai eredetű szóanyag összeállításakor jelen sorok írója sem hagyhatta figyelmen kívül a neologizmus-szótárakat, amelyek bármely más szótárnál pontosabban tükrözik az új tendenciákat, hiszen olyan marginális jellegű neologizmusokat is tartalmaznak, amelyek később nem maradnak meg a nyelvben. Az élő nyelv értelmező szótárai a tegnapi állapotot tükrözik, a legújabb szavak nemigen kerülnek bele ezekbe. Az új szavak élete azonban időben nem egyforma, lehet egy-, két- és háromfokozatú:

1) a neologizmus első megjelenése a beszédben (nyomtatásban), ami sokszor egyben az utolsó előfordulása is;

2) a neologizmus többszöri megismétlődése egy évtizeden belül (ilyenkor már valószínű a rögzítése a neologizmus-szótárakban);

3) végül ha két egymást követő nemzedék nyelvében is dokumentálható a neologizmus, esedékessé válik az értelmező szótári rögzítése (ЛЕБАШОВ 1996: 110, HC/CHC 1978: 40).

A Szovjet (majd később Orosz) Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében N. Z. Kotelova (majd az ő 1990-ben bekövetkezett halála után E. A. Levašov) vezetésével kiadott neológiai szótárak három típusa pontosan követi ezt a szakaszolást. A neologizmus útja a beszédből a nyelv felé az egyszeri és okkasionális előfordulástól elindulva (CM77–CM89) az ismétlődő használaton át (az egy évtized „historizmusait” tükröző HC60–HC80 szótárak) vezet egészen a három évtized alatt rögzült használatot bemutató HC95 szótárig, majd végül az értelmező szótárig (HC/CHC 1997: 10). Mivel bármilyen értelmező szótár a lényegét tekintve normatív, ha ide bekerül egy neologizmus, akkor megszűnik azzá lenni, hiszen az újdonságjellege már nem érződik.

A neologizmus-szótárak folyamatos megjelenése ellenére egyetlen szótár sem tud lépést tartani a dinamikus nyelvfejlődéssel (RODIMKINA–DAVIE 1995: 38). Az értelmező és szak-szótárak csak nagy késéssel rögzítik az új szavakat, a neologizmus-szótárak sem időben és nem mindet, ráadásul nem is mindig közölnek objektív információt a megjelenésükről és az elterjedésükről (БОЯРКИНА 1998: 332). Kivételt talán csak az elektronikus szótárak képeznek, amelyek gyorsabban képesek reagálni a szókincs megújulásának folyamatára és rögzíteni a nyelvben végmenő változásokat (olyan internetes szótárak is vannak, amelyek folyamatosan bővülnek, és maguk a nyelvhasználók is írhatnak hozzájuk kiegészítéseket).

A neologizmus-szótárak szerepe társadalomtörténeti is, hiszen az új szavak és jelentések az adott ország, valamint a modern tudomány és technika új jelenségeit, a nemzetközi élet eseményeit tükrözik. Évek távlatából visszatekintve nemcsak a lexikográfusoknak, hanem a történészeknek és szociológusoknak is hasznos adalékokkal szolgálhatnak a kutatásokban (HC/CHC 1997: 14–15).

2.3. Az angol–oroszl nyelvi kapcsolatok történetének vizsgálata

2.3.1. A TÉMÁT ÉRINTŐ EDDIGI KUTATÁSOK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Az *amerikanizmus* mint nyelvészeti terminus meglehetősen újkeletűnek számít a kutatásokban. Az egyes források részint anglicizmusokként, részint angloamerikanizmusokként határozzák meg az angol nyelv amerikai változatából származó kölcsönszavakat. Az angol – a XX. század második fele és az ezredforduló első számú világnyelveként – az egész világon sokrétű befolyást gyakorol politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt. Az angol nyelv „sikertörténetével” foglalkozó egyik könyvben ezt találóan így jellemzik: az angol lett bolygónk nyelve, az első igazán globális nyelv. Szélesebb körben terjedt el, beszélik és írják, mint bármelyik nyelvet valaha is. Van néhány riválisa, ám valójában semelyik más nyelv nem veheti fel vele a versenyt (MCCRUM–CRAN–MACNEIL 1992: 9–10). Az USA vezető nagyhatalmi helyzetéből, gazdasági és kulturális dominanciájából adódóan elsősorban tehát az amerikai angolra kell gondolnunk mint forrásnyelvre, így véleményem szerint mindenképpen indokolt jelen esetben az *amerikanizmus* nyelvészeti fogalmának használata.

A nyelvek érintkezését, a nyelvek közötti kontaktusokat először Weinreich vizsgálta behatóbban *Languages in Contact* című úttörő jelentőségű munkájában (WEINREICH 1953). A svájci-amerikai nyelvész a kétnyelvűség meghatározó szerepét hangsúlyozta, az egyes nyelvek egymásra hatását, interferenciáját, a köztük történő kölcsönzéseket pedig a bilingvizmus keretei közé helyezte. Elméleti szempontból fontos munka, szóanyagában viszont az értekezés témája szempontjából kevésbé használható, tekintettel arra, hogy a szerző példáinak döntő többségét az Egyesült Államok területén élő emigránsok nyelvéből gyűjtött adatok teszik ki. Ennek ellenére a nyelvi kölcsönzések okainak, motivációinak, szociolingvisztikai és pszichológiai hátterének meghatározásában elengedhetetlen forrásmű.

Oroszl viszonylatban elsőként Krysin legjelentősebb munkája (КРЫСИН 1968) tárgyalta behatóbban az idegen szavak kérdéskörét. A kölcsönzés folyamatának elméleti leírásában és elemzésében fontos segítséget nyújt, angolból és más nyelvből vett példái azonban csak az 1960-as évekre vonatkoztatva aktuálisak, mára egy történelmi kor emlékei lettek.

Aristova könyve (АРИСТОВА 1978) rendkívül átfogó tájékoztatást nyújt az orosz nyelv angol jövevényszavainak történetéről, megjelenésük feltételezett idejéről, illetve átvételük körülményeiről, okairól, ám vizsgálódási körét sajnos csupán a XX. század elejéig terjeszti ki, ezért napjaink amerikanizmusairól érdemleges információval nem szolgálhat.

Kostomarov az orosz nyelv mai állapotát bemutató könyvében (КОСТОМАРОВ 1999) külön fejezetet szentel a nyelvek közötti kölcsönzésnek, ezen belül az amerikai angol nyelv oroszra gyakorolt hatásának. A legtöbb ma is használatos példa ebben a műben fordul elő, de a könyv alaptémájának természete folytán a szerzőnek jobbára a példaanyag összegyűjtésére és nagy vonalakban történő elemzésére kellett szorítkoznia, így az amerikanizmusok komplex, több szempontú vizsgálatára már nem kerülhetett sor.

Meg kell említenem még a *Русская речь* című folyóiratban az 1990-es évek eleje óta a témával kapcsolatban megjelent publikációkat, amelyek az orosz nyelv mai helyzetével (ezen belül nyelvművelési kérdésekkel), a publicisztikai nyelv új jelenségeinek leírásával, illetve a reklámyelv legújabb szavainak csokorba gyűjtésével, nagyon rövid elemzésével foglalkoznak (lásd például БАРАНОВА 1998, БЕЛЬЧИКОВ 1993, ВЕЛИЧКО 1995, КЛУШИНА 1999–2001, ЛАРИОНОВА 1992, НОВИКОВА 1992, ПОДЧАСОВА 1994–1996 stb.).

Fontos elméleti kérdéseket tárgyal a magyar szókészletbe bekerült angol eredetű elemek leírását nyújtó két legalaposabb mű, Ország László könyve és Kontra Miklós tanulmánya (ORSZÁGH 1977, KONTRA 1981).

A felsorolást még hosszasan lehetne folytatni, most csak a legfontosabb művekre tértem ki, és a bővebb elemzés nem is tartozik jelen értekezés feladatai közé.

2.3.2. A FELHASZNÁLT SZÓTÁRAK JELLEMZÉSE

Aristova könyvében egy teljes fejezetet szentel annak bemutatására, hogy a különböző orosz szótárak milyen jellegű angol szókinccset tartalmaznak és mely szavak első rögzítése van meg bennük (АРИСТОВА 1978: 24–37). A következőkben röviden összefoglalom ezt az áttekintést, majd pedig főbb vonalakban bemutatom az értekezés szóanyagának alapjául szolgáló újabb szótárak többségének angol vonatkozásait.

A XIX. század legnagyobb idegen szavak szótárában több mint 300 angol eredetű szó szerepel (Михельсон 1872). Dal' szótárában viszont alig található angol szó, sok elterjedt lexéma hiányzik belőle, hiszen a szótár célja éppen az orosz nyelv idegen hatások által történő „szennyezése” elleni tiltakozás volt. Figyelmet érdemel az is, hogy a XIX. században készült szótárak enciklopédikus, új szavakat magyarázó jellegük miatt pontosabb adatokkal tudtak szolgálni a forrásnyelv kilétéről és a kölcsönzés idejéről, mint a későbbi szótárak.

Preobraženskij etimológiai szótára sok „nyugat-európai eredetű” jelzést alkalmaz, és felsorolja az összes lehetséges forrásnyelvet (kizárólag XIX. század előtti angol szavak fordulnak elő benne, számuk összesen 40). Vasmer több mint 150 angol eredetű szót sorol fel, de néha eltúlozza a német és a francia nyelv közvevítő szerepét, valamint a szótárból hiányoznak az 1950-es évekre széles körben ismertté vált szavak és a sportterminológia is. A 17 kötetes ССРЛЯ 650 angol eredetű szót tartalmaz, leszámítva ebből az orosz képzővel ellátott változatokat. Nagyjából a fele ezeknek (337) a szavaknak a XX. században került az oroszba, ám Aristova úgy véli, hogy ezek a számok egyáltalán nem a valós helyzetet tükrözik, mert sok neologizmus „latin”, „görög”, „görög-latin”, „újlatin” minősítést kapott a szótárban, továbbá normatív jellege miatt kihagyták belőle a tudományos és technikai, hajózási, katonai stb. terminológiát a szerkesztők.

Az akadémiai nagyszótár utolsó kötete 1965-ben jelent meg, az itt félbemaradt szótári áttekintést ezért az 1970-es évek elejével kell folytatnom és kiterjesztenem az ezredforduló környékéig. A rendszerváltás előtti két évtizedben kiadott neológiaszótárak (НС60, НС70, СМ77–СМ84) az értelmező szótárakat megelőzve kezdik tükrözni az egyre erősödő angol kölcsönzési hullámot. Az orosz lexikográfia a 90-es években további lendületet kapott. Bár erre vonatkozólag pontos adataim nincsenek, de orosz földön talán még soha nem jelentek meg szótárak ilyen mennyiségben és változatosságban ennyire rövid idő alatt. A disszertációmban figyelembe vett, idegen szavakat egybegyűjtő orosz szótárak (И93, К95, КЕФ, ВАС, СИ99, К99, ИСВ, КР, СТИ, НИ01, СИ02, И03) eltérő mértékben rögzítik ugyan a legújabb amerikanizmusokat, ám összevetésük révén megfelelő kép alakítható ki. Az értekezés szóanyagának forrásai között jelentős számban szerepelnek még különböző szlengszótárak (СХ92, БС96, МТ97, РС97, ТОЖ, БРЖ, ЕЛ, НИК), valamint néhány gazdasági (М91, БТ92, ПЭ93, РЭ93), illetve elektronikai (ИИТ, ЭЛТ) szótár. A neologizmus-szótárak kiadásának sorozata folytatódott (СМ85–СМ94, НС95, НС80), viszont sajnálattal kell hozzátennem, hogy éppen a legérdekesebbnek tűnő, az 1990-es évek új szavait, jelentéseit összefoglaló (leendő) НС90 szótár megjelenését már nem tudtam megvárni.

A felhasznált 70 szótár mindegyikére természetesen nem térhetek ki, ám külön említést érdemel ebben a rövidre szabott felsorolásban a К20 (*Толковый словарь русского языка конца XX века*). A modern orosz értelmező szótárak között teljesen egyedülálló módon ez a szótár néhány oldalas latin betűs függelék is tartalmaz, amelyben a cirillre eddig még át nem írt, de nagyon gyakran használatos angol eredetű (nagyreszt számítástechnikai) szakszavak kaptak helyet. Ez a tény már önmagában jelzi az egész szótár véleményem szerint sikerrel koronázott alapvető törekvését: napjaink orosz nyelvhasználatának minél valóságosabb bemutatását.

A következő alfejezetben arra keresem a választ, hogy a szótárakból nyert információk alapján milyen lexikai egységek számítanak angol eredetűnek a mai orosz nyelvben.

2.4. Az etimologizáció kérdései

A kölcsönszavak eredetének pontos meghatározásakor a legnagyobb nehézséget talán az okozza, hogy egyszerre több, néha ellentmondó tényezőt is szem előtt kell tartanunk.

Az átvevő nyelvvel közvetlenül érintkező átadó nyelv nem mindig egyezik meg a végső forrásnyelvvél, betöltheti egyszerűen a közvetítő nyelv szerepét is egy más nyelvből érkező szó továbbításával. Ez a probléma különösen akkor jelentkezik, ha egyszerre több európai nyelv (legtöbbször a francia, német és angol) is forrása lehet ugyanannak a kölcsönszónak. Az effajta europeizmusok esetében a hangalaki, alaktani és jelentéstani kritériumok mellett a nyelven kívüli tényezők dönthetnek: a szó másik nyelvbe való bekerülésének útvonala és a kölcsönzött jelentés kialakulásának helye (АРИСТОВА 1978: 38). Minden kétséget kizáró megállapításokat ezzel a két tényezővel kapcsolatban azonban eléggé ritkán lehet tenni.

A kölcsönszavak nyelvek közötti vándorlásának útját egyáltalán nem könnyű nyomon követni, hiszen többségük olyan nyelvekben fordul elő, amelyek közvetve és közvetlenül is hatottak az oroszra. Nemcsak a több nyugat-európai nyelvben párhuzamosan létező alakok bonyolítják tehát a helyzetet, hanem a többszörös nyelvi érintkezések és azok a többnyelvű beszélők is, akik a kérdéses nyelvek közül elvileg akármelyikből kölcsönözhetik az adott szót (HÜTTL WORTH 1963: 8).

Ha a forrásnyelvben egy eredetileg szintén jövevényszó új jelentést kap, és ebben az új jelentésében kölcsönzi a többi nyelv (többek között az orosz), akkor a szó forrásnyelvének azt a nyelvet kell tekinteni, amelyikben ez a jelentésváltozás történt (АРИСТОВА 1978: 40). Ez a szemantikai elv nem kevés esetben jól alkalmazható. Azok a görög-latin morfémákból létrehozott szavak, amelyek a görögből és latinból azért hiányoznak, mert a fogalom vagy tárgy történetileg az angolt beszélők közösségében alakult ki (ilyen a *панорама*, *телефон* vagy az újabbak közül a *микрощеппер*), egyértelműen angol eredetűnek minősülnek az átvevő nyelvekben. Ezt a kultúratörténeti szempontot a pontosabb nyelven kívüli ismeretek hiányában azonban sok nemzetközivé vált szó példáján nem könnyű érvényesíteni.

Tovább nehezíti a közvetítő nyelvek felismerését, hogy az átvevő nyelvi meghonosodás során a kölcsönszavak alakja utólagosan hozzáidomulhat az adott korban éppen domináns átadó nyelvből származó többi kölcsönszó alakjához (СОРОКИН 1965: 157). Nem véletlen, hogy napjainkban az átlagbeszélő hajlamos szinte bármilyen idegen szót angol eredetűnek vélni, annál meglepőbb, hogy nyelvészek is képesek ugyanebbe a hibába esni. A németből származó *профу* szót több szótár következetesen angol átvételnek minősíti, holott az ilyen szóképzési mód épp a németre, és nem az angolra jellemző (ráadásul az angol szótárakban nyoma sincs az állítólagos **профу* alaknak). De még az etimológiai kérdésekben feltűnően liberális Krysin is azt állítja, hogy a friss kölcsönzések forrásának megállapítása nem okoz nagy gondot, mert ezek a szavak szinte csak az angolból érkeznek (КРЫСИН 1996: 142).

A történeti és a jelentéstani elv alkalmazása körüli bizonytalanság tükröződik a szótárak etimológiai ítéleteiben is. A mai lexikográfiai gyakorlatban a történeti szempontok kerültek előtérbe, a szótárírók gyakran jobban szeretik a végső forrásnyelvet (görög vagy latin tő) feltüntetni (АРИСТОВА 1978: 36–39, СОРОКИН 1965: 159). Ennek magyarázata lehet az is, amire az imént említett Krysin megoldása világít rá: ha nincsen elegendő bizonyíték egyik modern nyelv mellett sem, akkor az adott orosz kutató felsorolja mindegyiküket lehetséges forrásként, mások pedig a görög-latin eredet biztonságában keresnek menedéket. Mint azt az értekezésben több helyütt hangsúlyozom, ezúttal is a különböző szempontok egyesítését látom a leginkább célravezetőnek.

Az orosz nyelv angol eredetű kölcsönszavainak rendszerezésekor két nagyobb csoport különböztethető meg a történeti és a jelentéstani elv együttes alkalmazásával:

- 1) az eredeti angol szavak és az angolban belőlük képzett változatok;
- 2) az angolban átértelmezett, új jelentéssel ellátott egyéb eredetű szavak.

Az 1) kategóriába tartoznak az angolban a legrégebbi idők óta létező szavak, tövek vagy morfémák, valamint az angolban (ritkább esetben az oroszban) köznevesült tulajdonnevek. A 2) csoportot a természetes kölcsönszavak, továbbá a görög és latin elemekből létrehozott mesterséges szavak alkotják (АРИСТОВА 1978: 41). Ennek a két kategóriának a megítélése jelentősen eltérő: míg az előbbi csoport tagjainak eredetét senki sem vonja kétségbe, addig az utóbbiak angol mivoltát gyakran megkérdőjelezzik, főleg a napjainkra nemzetközivé vált, *-ция, -ация, -изм, -ист, -ер, -ор* képzős szavak esetében (МЕЛЬНИКОВА 1991: 96). Mivel az angol nyelv szókincsének közel 75%-a valamilyen kölcsönzés, és az ősi rétegbe tartozó szavak nagyobb részének van megfelelője a többi germán nyelvben (АРИСТОВА 1978: 38), a történeti elv ilyen egyoldalú alkalmazása indokolatlanul leszűkíti az angol kölcsönszavak körét, valós számukat is eltorzítja.

Kontra Miklós szerint angolnak tekinthető minden olyan szó, amely angol szótárakban megtalálható, függetlenül attól, hogy az angol szókészlet eredeti, belső keletkezésű (idetartoznak a neoklasszikus, vagyis görög és latin elemekből angol nyelvterületen keletkezett és a köznevesült szavak is), jövevény- vagy idegen eleme-e (KONTRA 1981: 22–23). Országh László az angol szavak közé sorolja az angol nyelv önálló életében keletkezett szavakat, az angolban hosszabb ideje meghonosodott jövevényszavakat, valamint az angol vonatkozású szavakat (ORSZÁGH 1977: 12–14). Utóbbi csoportba tartoznak az ún. „egzóták” is, vagyis azok az egzotikus nyelvekből származó szavak, amelyek európai elterjesztésében az angol nyelv közvetítő szerepe döntő jelentőségű. Az angol hatás e szavak esetében viszonylagos, hiszen a jelentésük nem változik, csupán az alakjuk (*джунгли* < *jungle* < hindi *jangal*). Az angol közvetítő szerep bizonyítéka, ha a szó a többi európai nyelvben később mutatható ki, mint az angolban (ORSZÁGH 1977: 14, АРИСТОВА 1978: 42).

Az angol eredet meghatározásában nem egyszer eltérések mutatkoznak az orosz nyelvű idegen szavak szótárai között. E különbségek tisztázása bonyolult kérdés, ráadásul nem is tartozik az értekezés feladatai közé. Az egyre erősödő globalizáció hatására az utolsó tíz évben oly mértékben felgyorsult a szókölcsonzés, hogy a „régí típusú” etimologizálás megvalósítása (itt jelent meg *először* a szó) gyakorlatilag lehetetlenné vált. Az információáramlás a mai világban villámgyorsan zajlik, szinte percek alatt terjedhetnek el új szavak. Ezért Kontra álláspontját veszem alapul az angol eredet kérdésében, az angol szótárakban nem szereplő neologizmusok esetében pedig „saját hatáskörben” döntök a felvételükről.

Esetleges szótári rögzítésük ellenére a szóanyagból kimaradtak a tulajdonnevek (főként márkanevek), a tulajdonneves szókapcsolatok, a személynevekből képzett szavak, viszont belekerültek a köznevesült tulajdonnevek. Az idegen világ fogalmait leíró lokalizmusokat csak kis mértékben veszem figyelembe, főleg ha orosz viszonyokra történő átültetésüknek valamilyen nyomát vélem felfedezni. Az angol eredetű elemekből az oroszban alkotott, az angolban ilyen formában nem létező szavakat a szójegyzékemben csillaggal (*) jelöltem.

3. A kölcsönzés nyelvi és társadalmi háttere

A peresztrojka időszaka jelentős átalakulásokat indított el az orosz nyelvben. Az egyik legfontosabb tényezőként említhetjük a cenzúra szerepének gyengülését, majd fokozatos megszűnését. Hatására felgyorsult az orosz nyelv szókincsének változása, amely egyes lexikai elemek archaizálódását, illetve új szavak megjelenését eredményezte. Fontos azonban megjegyezni, hogy a rendszerváltással járó politikai és gazdasági átalakulások nemcsak a szókincs változásában tükröződtek, hanem az általános nyelvhasználat szabadabbá válásában, korlátok alóli feloldásában, határainak kiszélesedésében is megnyilvánultak. Ez a liberalizálódási folyamat egyaránt tetten érhető a nyelvi ízlés változásaiban és a normák gyengülésében. Hatására megélenkült a kölcsönyszavak átvétele, amelyhez hozzájárult, hogy az idegen eredetű lexikai elemek az elmosódó nyelvi normák következtében a korábbinál szabadabban áramolhatnak be a köznyelvbe a társadalmi nyelvváltozatokból. Különösen fontos a médianyelv, a reklámanyelv, a szaknyelvek és a szleng hatása, amelyek leírásával az alábbiakban részletesen is foglalkozunk.

3.1. Az orosz nyelvi ízlés és norma változásai a XX. század végén

1. Minden korszaknak megvan a maga nyelvi berendezkedése, saját gondolkodásmódja. A nyelv stílusbeli változásai tükrözik a közösség összetételében bekövetkezett, társadalmi jellegű elmozdulásokat, bizonyos új, jelentős befolyással bíró csoportok előtérbe kerülését. A nyelvi ízlést ezek a nagy tekintéllyel bíró társadalmi csoportok és személyek határozzák meg. A XX. század végének orosz nyelve sem tekinthető kivételnek ez alól, gondoljunk csak a politikusok rossz hangsúlyaira és szólássá vált mondásaira (a gorbacsovi *провец проуея*), valamint a reklámszlógenek beépülésére a köznyelvbe (új vállalkozói réteg).

Ezenkívül nagyon erős a kereskedelmi csatornák, a rádió- és tévéadók divatteremtő, ízlésformáló hatása is: „az egyénieskedő beszéd- és magatartásmóddal megkérdőjelezi az egységes nyelvi norma létét és értékeit” (RAJSLI 2000: 20–21). A tömeglélektani tényezők ellenállhatatlanul érvényesülnek a nyelvi ízlésben – azt tartják szépnek, ami divatos. Kostomarov szerint a divat tulajdonképpen az ízlés szélsőséges megnyilvánulása: egyénibb, múlandó, szembeöltő, megbotránkoztatja a társadalom idősebb és konzervatív részét. Az embereknek mégis a rövidebb, kifejezőbb, nem egészen irodalmi változat tetszik jobban (КОСТОМАРОВ 1999: 168). A Trudgill által (1997: 68) „rejtett presztízsnak” nevezett jelenség következtében sok beszélő kedvezőbben viszonyul a „nemsztenderd”, „helytelen” formákhoz, mert a helyi közösséghez való tartozás jelképét látja bennük.

A mai korszaknak megfelelő, „szépnek” tartott beszédről elmondható, hogy általában friss nyelvi anyagot tartalmaz, és megújítja a kifejezőeszközöket. Így tehát minden, ami a szovjet időszakhoz tartozik, már idejélműltnek számít, beleértve a nyelvet is. A poszt-indusztriális kor gyorsaságot, hatékonyságot és szakadatlan változást követel (КОСТОМАРОВ 1999: 39–40), nem véletlen, hogy a reklámszakma folyton „csak most”, „most új” akciókkal áll elő. Ehhez a „leváltó” hangulathoz idomulva a beszélők az adott szinonimasorból szándékosan nem azt az elemet választják, amelyet az előző időszakban, ezzel is jelezve eltávolodásukat a szovjet kor szóhasználatától, a totalitáriánus nyelvtől.

Az orosz nyelv stílusrendszerén belüli átrendeződések Lendvai Endre felosztását (ЛЕНДВАИ 1994: 7) kibővítve az alábbi fogalmakkal írhatók le:

- 1) archaizálódás: a szovjet reáliák „nyugdíjba vonulásával” új historizmusok létrejötte;
- 2) reaktiválódás: a korábban periférián lévő szavak újjászületése (régii vallási, gazdasági terminusok, földrajzi nevek feléledése);

3) aktualizálódás: az eddig csak nyugati viszonylatban használt szavak alkalmazása már az orosz valósággal kapcsolatban is;

4) neutralizálódás (melioráció): a korábbi negatív jelentésárnyalat eltűnése (*бизнес*);

5) pejoráció: a szovjetizmusok negatív konnotációjának kialakulása;

6) belső kölcsönzések: szubsztenderd elemek elterjedése, a köznyelvi stílus elárasztása szlengszavakkal.

A csoportok között részben átfedések vannak (például az aktualizálódó és a szleng felől érkező szavak egyaránt semlegesedően mennek keresztül). A régi nyelvtől történő tudatos elhatárolódás ugyanakkor nemcsak több zsargonizmus megjelenését eredményezi, hanem párosulva a divatos szavak és kifejezések fent említett társadalmi presztízsével, rendkívüli módon kedvez a neologizmusok és azon belül az új kölcsönszavak megjelenésének.

2. A különböző stílusok keveredése és zsargonizálódás az orosz nyelvben egyáltalán nem számít újdonságnak. Hasonló folyamatok lejátszódtak már az 1920-as években is. Az irodalmi nyelv beszélőinek köre kitágult, és az elmosódó határok egyre több nem irodalmi elemet eredményeztek a sztenderd nyelvben. Ezzel egyidejűleg a régebbi kölcsönszavakat is szélesebb körben sajátították el a társadalomban (КРЫСИН 1965b: 117–118). Napjaink nyelvállapota nemcsak a forradalom utáni időszakokkal mutat azonban nyilvánvaló párhuzamokat, hiszen a Nyugat felé történő orientálódás következtében kialakuló szókölcsonzési áradat mind motivációjában, mind pedig jellegében Nagy Péter uralkodásának korát idézi. Az orosz nyelv peresztrojkat követő átalakulásának különlegességét a változás intenzitása jelenti, amely a fent elemzett szociolingvisztikai tényezők mellett többek között abból is adódik, hogy az 1920-as évekre jellemző demokratizálódási tendenciák egyszerre zajlanak a XVIII. század elejére emlékeztető méretű kölcsönzési hullámmal.

A korábban elfogadhatatlan szerkezetek, „nemsztenderd” elemek nem egyszer az újságírói gyakorlaton keresztül épülnek be az írott nyelvbe. Ezzel az alulról érkező hatással éppen ellenkező irányban haladva ugyanakkor a választékos (tudományos és hivatalos-jogi) stílus elemei felülről jutnak le az alacsonyabb stílusrétegekbe. A szovjet korszak kezdetén az orosz nyelv demokratizálódása e kettős módon ment végbe (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 176, ПОПОВ 1993: 47), a későbbiekben azonban a beszélt és írott nyelv egyre jobban eltávolodott egymástól, a norma megmerevedett. A két nyelvváltozat közötti szakadék csak a rendszerváltáskor kezdett újból csökkenni.

A beszélt nyelvi és zsargonszerű elemek tömeges beáramlásával a köznyelvbe egyúttal rengeteg idegen szó átkerül, különösen amikor valaki az adott témában való járatlanságát, hozzá nem értését igyekszik leplezni (lásd a 4.2.1. pontot).

A társadalmi presztízs szerkezetében bekövetkezett változások az egyes nyelvrétegek elfogadottságát is átalakították: ami beszélt nyelvi volt, az stilisztikailag semleges lett; ami „nemsztenderd” volt, az lett a beszélt nyelvi sztenderd (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 9). Orosz szerzők szerint a köznyelv mára szinte idegen nyelvvé vált, a „normális” nyelv egy „elszlengesedett” nyelv és a hivatalos klisé elegye (КОСТОМАРОВ 1999: 75). Ezt az elmozdulást kíséri a különböző stílusok „összetorlódása”: archaizmusok és neologizmusok kiválóan megférnek egymás mellett, például a parlamenti szókincsben (*дума – спикер*). Ehhez hasonló történt a mai orosz irodalmi nyelv kialakulásának kezdeti szakaszában, Puskin idejében is, amikor az egyházi szláv nyelv és az orosz népnyelv szintézise valósult meg.

3. A nyelvi normával és a nyelvműveléssel kapcsolatos kérdések, sokszínű vélemények kimerítő alaposágú áttekintésétől e helyütt el kell tekintenem, mindössze néhány lényeges vonatkozásra térek ki röviden.

Napjaink orosz nyelvének demokratizálódása, liberalizálódása az irodalmi nyelvi norma elhalványulásával jár együtt (БЕЛЬЧИКОВ 1993: 30–31). A normalizálási törekvések ma

nem divatosak, a közízlést sokkal inkább a szlenget beszélő fiatalok határozzák meg, akik a normák védelmezését az értelmiség „betegségének” tartják (ВАЙНРАЙХ 1979: 169). Mivel a szovjet korszakban nemcsak a normáktól való különbözést bélyegezték meg, de még a norma természetes ingadozásait is tiltották, érthető a totális ellenreakció minden kötöttség leküzdésére és a variativitásra való hajlam (КОСТОМАРОВ 1999: 39).

A fentiekkel párhuzamosan jelentkezik a visszatérés igénye a régi orosz (= nem szovjet) hagyományokhoz. A forradalom előtt használt szókészlet felélesztése, a szovjet időkkel kapcsolatos szavak kiűzése, az átnevezési kampányok, a régi ábécé egyes betűinek visszacsempészése (olyannyira, hogy például az *Ъ* a *Коммерсантъ* című újság jelképe lett), a szovjet időkben ideológiai alapon minősített szavak negatív árnyalatának eltűnése mindmind ezt a törekvést jelzik (КОСТОМАРОВ 1999: 162–164). Ezzel egyidejűleg azonban megfigyelhető egy másik tendencia is, mégpedig az amerikanizálódás folyamata, amely igaz, sokszor túlzottan és egyoldalúan nyilvánul meg, mégis megmagyarázható, hiszen a totalitáriánus nyelv örökségeként, egyfajta „kompenzációképpen” is jelentkezik.

Az intenzív nyelvi változások időszakában újabb erőre kapnak a felszín alatt már régóta éréfélben lévő tendenciák (СОРОКИН 1965: 23). Ezért a ma oly gyorsnak tűnő változások is valójában azokat a korábban kezdődött átalakulásokat erősítik fel, amelyek felhalmozódtak a nyelvben, csak a normatív nyelvtanok eddig hátráltatták a megjelenésüket (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 311). A nyelv fejlődési ütemének gyorsulása éppen emiatt érződik még erőteljesebbnek a rendszerváltás óta.

A peresztrojka utáni orosz nyelvvel együtt maga a normafelfogás is megváltozott, jóval dinamikusabb lett, és ennek eredményeképpen a korábbi kizárólagos tiltások után ma már engedékenyebb a változatokkal szemben. A növekvő variativitás a normák gyengülését is jelzi egyúttal (КОСТОМАРОВ 1999: 11). A normalizálásra, utánaigazításra, nyelvművelésre mindenesetre akkor van szükség, amikor a nyelv folyamatosan zajló változása következtében különböző változatokat kínál a kodifikálásra.

A szótárak valamiféle normát diktálnak a szó használatával kapcsolatban, ezért a szótári rögzítés egyúttal már a normalizálási folyamat részét jelenti. Az adott társadalmi-történeti helyzetben az átvevő nyelv normájának ereje befolyásolhatja a jövevényszavak meghonosodási folyamatának időtartamát (KONTRA 1981: 19).

Az orosz nyelv jelenlegi állapotával kapcsolatban gyökeresen ellentétes véleményeket olvashatunk: egyesek véleménye szerint válságban van (Duličenko), mások állítják, hogy csupán a beszédkultúrával van baj (Zemskaja). Az örök kérdés az, hogy a nyelvi változást minek tekintjük: romlásnak vagy fejlődésnek? Karamzin és Siskov óta ez a két szélsőséges nézet valamelyest megváltozott formában ugyan, de továbbél az orosz nyelvudományban. A higgadtabb hangok viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy mindkét szélsőség veszélyes és káros. A maihoz hasonló helyzetekben mindig nyelvhalált emlegettek főleg az idősebb nemzedék tagjai. Ezúttal sincs másképp. Nem kell tehát eltúlozni a dolgokat, és nem kell vészharangokat sem kongatni az orosz nyelv állapota miatt, de a semmittevés sem megoldás, mondván, hogy nincs szükség semmilyen szabályozásra, mert a nyelv majd úgyis megtisztítja önmagát (БРЕЙТЕР 1996: 35, КОСТОМАРОВ 1993: 64, КОСТОМАРОВ 1999: 286), vagy ahogy sokan tartják, azok a szavak, amelyekre nincsen szüksége a nyelvnek, idővel maguktól is eltűnnek a használatból. A mérsékelt álláspontot képviselők éppen ezért nem küzdenek minden idegen szó ellen, csupán azokat tartják feleslegesnek, amelyeknek van átvevő nyelvi megfelelőjük, ellenben az ismeretlen, új fogalmak esetében hajlandók elismerni a szókincs gazdagodásának tényét.

Ha az anyanyelvi szóval történő helyettesítés az új fogalom, tárgy szélesebb körben való elterjedése előtt nem történik meg, a sajtó, a rádió vagy a televízió révén népszerűvé vált idegen szavakat már nagyon nehéz utólag másik, saját szóval pótolni. Jellemző magyarországi példa, hogy a hideg teát tartalmazó dobozokon *ice tea* felirat olvasható. Ha minden

dobozon kizárólag a *jeges tea* felirat lett volna mindig látható, akkor valószínűleg szinte senki sem mondana ma *ájszteát* (KONTRA 1998: 22).

Izraelben egy külön akadémia foglalkozik azzal, hogy új héber (ivrit) szavakat alkosson a modern technika területein, és ezzel a (főleg angol) kölcsönzéseket szükségtelenné tegye. Néhány évvel ezelőtt például összeállítottak és szétküldözgettek egy listát a szakboltoknak, amely a fényképészettel kapcsolatos legújabb szavak héber megfelelőit tartalmazta, hogy ezzel is ösztönözzék a szakembereket a használatukra (THOMASON 2001: 41).

A quebeci nyelvtervezők az új számítógépes terminológiát a franciaországi franciákat megelőzve fordítják franciára, miként a Quebecben árult angol nevű termékeknek azonnal kitalálják és a katalógusok segítségével el is terjesztik a francia nevét, mielőtt az egyszerű nyelvhasználónak módja lenne „elcsábulnia” az angol szavak felé (KONTRA 1998: 22).

A nyelvtisztító ötletekről azonban mindig a nyelvközösség mondja ki a végső ítéletet, az idő dönti el az egyes szavak sorsát (БРЕЙТЕР 1996: 44, TÓTHFALUSI 2001: 8). A nyelvek saját törvényeik szerint, mesterséges beavatkozás nélkül fejlődnek, és a használat mindig győzedelmeskedik a legszabályosabb és legjobban elterjeszteni kívánt forma felett is.

Ugyanakkor arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a mai orosz nyelv alapjaiban azért nem változott meg, egyes szavak és kifejezések használata, jelentése ugyan más lett, de az igazi különbséget a nyelvhasználat határainak kiszélesedésében fedezhetjük fel. Az angol eredetű kölcsönszavak száma jelentős mértékben gyarapodott a legkülönbözőbb társadalmi területeken (informatika, gazdaság, sport, divat, ifjúsági kultúra), ám ez nem egyedül az orosz nyelv fejlődésének sajátossága, hiszen gyakorlatilag minden európai nyelvben hasonló a helyzet.

3.2. Az angol nyelvi hatás a globalizáció korában

Az amerikai angol hatás napjainkra világjelenséggé vált. A kölcsönzések szinte egyedüli forrása az amerikai angol lett, és a 2.3.1. pontban említett szempontokon túl azért is célszerűnek tűnik az *amerikanizmus* terminus használata, mert ez alkalmas arra, hogy megkülönböztesse az új kölcsönszavakat a korábbi *anglicizmusoktól*. Az amerikai angol presztízse ugrásszerűen megnőtt az utóbbi évtizedekben, amit bizonyít egyre erőteljesebb hatása a brit angol nyelvváltozatokra (főleg a fiatalok nyelvében).

Az angol presztízsenek emelkedéséhez hozzájárult az angol nyelvű országok magasabb tudományos-technikai fejlettsége, továbbá az a tény, hogy ma az angolul írt szakszövegeket olvassák a leginkább (НОВИКОВА 1992b: 54). Az 1990-es években a számítástechnika és az internet nagy ütemű fejlődése és bevonulása az emberek mindennapi életébe ezek után végképp nem hagyott semmi kétséget afelől, hogy melyik nyelvet tekinthetjük az első számú világnyelvnek.

Az angol nyelvi hatás rendkívül sokrétű, állandóan találkozhatunk vele a médiától a hétköznapi beszéden át egészen az egyes szakterületekig. A globalizálódott „vilá angol” presztízse jelenleg annyira magas, hogy befolyásának különféle megnyilvánulásait szinte lehetetlen kimerítően számba venni. Az alábbiakban csupán néhány jellegzetes példát tekintek át.

Több orosz nyelvész tiltakozását fejezi ki amiatt, hogy néha már eredeti orosz szavakról is azt kezdik feltételezni, hogy az angolból érkeztek. Így például a *белуга* és *степлядь* első szótagjaiból megalkotott *бестер* hibridnek semmi köze nincs a hasonló angol *best* szóhoz (НОВИКОВА 1992a: 57, ФИЛИН 1981: 305). Érdemes azonban azt is megjegyezni, hogy angol nyelvészek ugyanitt szándékos utánzásra, az angolra való asszociáció lehetőségének kijátszására gyanakszanak (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 225–226). A másik jellemző példa a *клевый* szlengszó, amelyet a legújabb szlengszótárak az angol *clever* melléknévvel hoznak összefüggésbe, pedig az orosz szót már a XIX. században is ismerték (БОРИСОВА 1980: 53). A 2.4. pontban utaltam arra a jelenségre, hogy az új keletű idegen szavak szinte bármelyikét hajlamosak sokan angol eredetűnek vélni.

Orosz találmányoknak, cégeknek és termékeknek gyakran szoktak angol nevet adni, sőt a hirdetésekben időnként még a keresztneveket is anglicizálják (*спросить Майку*). Külön érdekességet szolgáltatnak a presztízsszempontokból „visszaangolosított”, latin betűvel és helytelenül írt nevek (*Mikle A. Stepanov*), amelyek esetében nem mindig világos, hogy a hiányos angoltudás miatt vagy pedig szándékosan rosszul, a figyelemfelkeltés céljából szerepelnek ebben a formában (GELDBACH 1998: 73–74). Hasonló példát itthon is találhatunk, mondjuk a budapesti metró biztonsági embereinek háttára tekintve: *Discrate Security* (természetesen helyes angolsággal *discreet* lett volna).

Az egyre erőteljesebb angol hatást jelzi az is, hogy az új angol szavak felváltják a régi „eloroszosodott” francia és német kölcsönszavakat (КОСТОМАРОВ 1999: 111). A XX. század utolsó évtizedében az amerikanizmusok immár a divat területéről is nagyrészt kiszorították a gallicizmusokat, pedig ott korábban döntően francia befolyás érvényesült (МЕЛЬНИКОВА 1991: 95).

A legújabb angol-amerikai kölcsönzések tömeges volta egyébként párhuzamba állítható a XVIII. századi francia szóáradattal. Akkor Franciaország, ma pedig az Egyesült Államok jelenti a technikai, társadalmi, gazdasági, kulturális, ízlési, viselkedési és kommunikációs mintát (КОСТОМАРОВ 1999: 110). Az USA népességének, politikai és gazdasági erejének növekedése még inkább meghatározta az angol nyelv uralkodó helyzetét a mai világban, mint az angol nyelv elterjedése a volt brit gyarmatokon (BARBER 1997: 236).

Az informatikai forradalom következtében új kommunikációs létformák jönnek létre. Ezért röviden ki kell térnem arra, hogy az írásbeliség és szóbeliség viszonya miként alakul

a XX. század végén és az ezredforduló éveiben. Annál inkább szükség van erre, mert a legújabb amerikai angol átvételek írásképi és hangalaki megformálásában sorsdöntő szerepet játszik e két tényező kölcsönhatása.

Az írás nem feltétlenül kelléke a nyelvnek, hiszen léteznek írásbeliség nélküli nyelvek. Az „elsődleges szóbeliség” állapotában lévő kultúráktól való megkülönböztetés érdekében Walter J. Ong bevezette az ún. „másodlagos szóbeliség” fogalmát, amellyel az elektronikus médiumok révén kibontakozó, illetve az ezek nyomán módosuló újfajta szóbeliséget jelölte (BENCZIK 1999: 28). Modern korunkban egyre inkább elmosódni látszik a beszélt és írott nyelvváltozatok szembenállása. Az új kommunikációs technikák (sms, e-mail, internetes csevegőcsatornák) átmeneti kategóriát képeznek, ezért a két típus közötti sáv kiszélesedik, árnyaltabbá válik. Mindez jól beleilleszkedik abba a folyamatba, miszerint az írott kultúra a XIX–XX. században fokozatosan visszatért a beszélt kultúrához, annak változatát hozva létre (RAJSLI 2000: 21–22).

A telekommunikáció, az internet és a mobiltelefonok világa korábban szinte elképzelhetetlen mértékben felértékelte a szóbeliség szerepét. Mindez nem hagyja érintetlenül a kölcsönszavakat sem: bár döntő részük írott formában kerül be az átvevő nyelvbe, íráskéjükre és hangalakjukra egyre erőteljesebben nyomja rá a bélyegét a forrásnyelvi kiejtés pontos tükrözésére való törekvés (részletesebben lásd az 5.1.3. pontban).

3.3. A társadalmi nyelvváltozatok szerepe az angol szavak terjedésében

3.3.1. A MÉDIANYELV SZEREPE

Alapvető feladatából adódóan a média reagál leghamarabb a mindennapok történéseire és a közhangulatra. A tömegtájékoztatási eszközök gyorsan tükrözik az élet új eseményeit. A publicisztikai stílus már a XIX. század közepén jelentős hatást fejtett ki az átalakulóban lévő orosz nyelvre (СОРОКИН 1965: 5). A neologizmusok sokkal gyorsabban hatolnak be az újságnyelvi rétegbe, mint a szépirodalmi stílusba, így a sajtóban várható az új szavak és jelentések első megjelenése. Az újságokban megjelenő szót széles körben megismerik az olvasók, ami azonnal lehetővé teszi lexikai jelentésének rögzítését is (HC/CHC 1983: 126–127). A nyelvi újítások teremtésében legaktívabb és legrugalmasabb napilapok szerepét az ezredfordulóra sok tekintetben az internet vette át (részben osztozva a hírügynökségektől származó információkat minimális átfutási idővel közlétező televíziós képújságokkal). Az egész folyamat mára annyira felgyorsult, hogy az információtengerben állandóan szükséges a háttérismeretek megújítása, hiszen a perifrázisok, idézetek, utalások megértése néhány nap kihagyás után már nehézséget okozhat.

A média mint a világgal kapcsolatos új ismeretek továbbadója közvetítő szerepet játszik a szaknyelvek és a köznyelv között. Az utóbbi átmeneti stilisztikai rétegei rendkívüli módon kiszélesednek, ami tetten érhető a tudományos élet és a technika legfrissebb eredményeiről beszámoló ismeretterjesztő jellegű cikkekben (MCT 1995: 24–25). A tömegkommunikáció nyelve az átlagos tömegfogyasztóhoz szól, ezért a terminusok és a szakzsargon köztudatba kerülése és ezáltal despecializálódása (gyakran metaforizációja) a médián keresztül zajlik. A médianyelv viharos fejlődésével kihat más stílusrétegekre is, hiszen annyira gyakran ismétli az új terminusokat, hogy azok rövid idő alatt beépülnek a köznyelvbe, továbbá jelen vannak a hétköznapi gazdasági-kereskedelmi tevékenységben, az ifjúsági nyelvben, valamint más területeken is (КОСТОМАРОВ 1993: 59).

Az aktuális divat szélsőségei nagyon jól érzékelhetők a stilisztikában: a médianyelvben az egyes kommunikációs szférák között elmosódnak a határok, összekeverednek a stílusok. Az írott és beszélt nyelv szembeállítására kiegyenlítődik, választékos (ósláv) elemek együtt szerepelnek szlengszavakkal (КЛУШИНА 1999: 58). A cikkek írói ingadoznak a szaknyelvi pontosság és a köznapi érthetőség között. A publicisztikai stílus átmeneti kategóriát képez a pontosságokról híres „szigorú” stílusok (hivatalos, tudományos), illetve a másik végpontra elhelyezkedő kevésbé „szigorú” beszélt nyelv között (MCT 1995: 21). Két ellentétes irányú tendencia egyszerre van jelen benne: 1) a sztenderdizálásra való törekvés (mint a „szigorú” stílusoknál), 2) az expresszivitásra való törekvés (mint a beszélt nyelvben és a szépirodalomban). A médiának tényeket kell táalnia, de érdekesen. Talán éppen ezért kaphatnak komoly témájú és hangvételű újságcikkek szenzációhajhász címet. A mai írott és elektronikus sajtó egyik lényeges vonása a címek konkurenciaharc.

Az olvasótábor és a nézettség növelése minden tömegkommunikációs eszköz létérdeke, hiszen a költségvetésük jelentős részét képező reklámbevételek összege alapvetően ezektől a mutatóktól függ. Egy olvasottabb vagy nézettebb médium ugyanis magasabb áron tudja értékesíteni reklámfelületeit vagy reklámblokkjait. Nem szabad csodálkoznunk tehát azon a mindent átható igyekezeten, amely az újdonságok keresésére és a külső vonzóvá tételére irányul, és megnyilvánul többek között a rengeteg neologizmus (köztük a kölcsönszavak) eltúlzott használatában, főleg a közvélemény figyelmét leginkább felkeltő témák területén (СЕМЕНАС 1997: 52, ШВЕЙЦЕР 1994: 105). A fő elv mára ez lett: „mindegy, hogy miként, csak ne úgy, ahogy eddig volt”. Az újító szándék egyik érdekes hozadéka a kölcsönszavak korábban megismert hangalakjának módosulása, így például: *ланч* (a *ленч* helyett), *джаз-бэнд* (a *джаз-банд* helyett). Az új formák pontosabban tükrözik az eredeti angol kiejtést,

mint a hagyományos változatok. Lanstyák ezt a folyamatot nevezi hangalakkölcsönzésnek, amelynek eredményeképpen létrejön az ún. „alaki kölcsönszó” (LANSTYÁK 2006: 20).

Az idegen szavak erősödő divatja szoros összefüggésben van azzal a hatással, amelyet ezek a lexikai elemek keltenek azáltal, hogy magukra vonják az olvasók, nézők, hallgatók figyelmét. A sajtónak óriási szerepe van a kölcsönszavak elsajátításában és népszerűsítésében. Az angol átvételek a sokmilliós példányszámú újságok oldalain terjednek el, gyorsan megismerkedhet velük a széles olvasóközönség. A tömegtájékoztatói eszközök nyelve így egyre inkább az amerikai hatás egyik fő közvetítőjévé válik (НОВИКОВА 1992b: 57).

Az újságírók nem kis részt vállalnak a kölcsönzéssel történő szókincs bővítésben. A legfrissebb információkat nagyon gyorsan kell tálni, az idegen szó értelmének minél kisebb eltorzításával. Gyakran azonban nehéz pontos megfelelőt találni az átvevő nyelvben, ezért más megoldás híján benne hagyják a szövegben az idegen szót fordítás nélkül vagy pedig fordítással együtt (zárójelben).

Az újságnyelvben jól alkalmazhatók kölcsönszavak, különösen elmosódó, pontatlan, az olvasó számára nem egészen világos jelentésükben. A médianyelv minden különlegessége ellenére mégis a köznyelvi tendenciákat tükrözi alapvetően (КОСТОМАРОВ 1999: 43).

3.3.2. A REKLÁMNyelv SZEREPE

A kapitalista reklámokról két évtizeddel ezelőtt íródott alábbi jellemzés mára az orosz valóság részévé vált: „A reklámok elkísérik az embereket mindenhol: ott vannak vele az utcán, a metróban, a parkban, a buszon, a vonaton, a kávézóban, a repülőn. Folyamatosan próbálják rábeszélni bizonyos cselekvésekre, áruk megvásárlására, szolgáltatások igénybe vételére” (РОЗЕНТАЛЬ–КОХТЕВ 1981: 7).

A reklámnyelv új jelenségnek számít az oroszban, korábban gyakorlatilag nem létezett. Azonban a rendszerváltás után felvirágzó reklámműfaj hatására sok új cég-, termék- és programnév jelent meg, amelyeknek orosz földön eddig nem volt semmilyen külön neve, most viszont a média segítségével rohamosan terjeszkedni kezdtek. Mindez megmagyarázza az 1990-es években kialakuló reklámszférában a jóval nagyobb tapasztalatokkal bíró nyugati országok és főleg az angol terminológia felé irányuló törekvéseket (ГОРОЖАНКИНА 2000: 54).

A reklámok reagálnak leggyorsabban egy új termék megjelenésére. Az új áruk már kész elnevezéssel törnek be az orosz piacra, mégpedig az import forrásaként szolgáló országok nyelvén, mindenekelőtt angolul (КУРОКТИНА 1996: 22). Szintén gyakori jelenség, hogy olyan már létező idegen szavakra építenek a reklámok, amelyek jelentését nem pontosan ismerheti az átlagember. Az oroszok sokszor átveszik a nyugati, főként angol nyelvű reklámozási technikákat és az információ tárlásának módszereit is (ПОДЧАСОВА 1995a: 71). Látható, hogy főleg a reklámanyagok tartalmaznak hatalmas mennyiségű amerikanizmust.

A mai orosz piacon az importtermékek és importszolgáltatások túlsúlya jellemző. Nem meglepő, hogy ilyen körülmények között az idegen nyelvű reklámok szó szerinti fordítása vagy legalábbis követendő mintaként való felhasználása az orosz nyelv számára szokatlan kifejezések (*контактный телефон, звоните прямо сейчас, горячее предложение*) és szerkezetek (*фильм от авторов, цена от 500 долларов, новый крем от Maybelline*) használatba kerülésével jár (ПРАВДА 2001: 22–23).

A reklámnyelvben éppen funkciójánál fogva jelen vannak a hivatalos-üzleti stílus egyes vonásai (különösen tetten érhető ez a szakembereknek szóló kereskedelmi hirdetésekben), ám a reklámszövegek formailag publicisztikai jellegűek, a címzettre való hatás célul tűzése pedig a művészeti szövegekkel rokonítja őket. Az egyes stílusok keveredése tehát nemcsak a sajtónyelvre általában, hanem magára a reklámnyelvre is érvényes.

A reklámok stílusa alapvetően a meggyőzésnek van alárendelve (КЛУШИНА 2000: 85). Ugyanabban a reklámszövegben egyszerre jelen lehet, de rendszerint különböző hangsúlyt kap az értelemre ható érvelés, illetve az érzelmek és ösztönök befolyásolása:

1) A logikus érvelés felhasználhatja valamely konkrét vagy elvont tekintély (utóbbi esetben intézményekről van szó) véleményét, hiszen az orosz mentalitásba mélyen beleivódott a tekintély tisztelete. Kedvező benyomást kelthet még a termék díjainak és kitüntetéseinek felsorolása, valamint a közvéleménykutatások eredményeire történő hivatkozás – a többség véleménye ugyanannyi tekintéllyel bír, mint egy konkrét hírességé. Végül pedig a számok, grafikák, táblázatok segítségével hívása akár már megközelítő értékek formájában is hasonló kvázitudományos stílust kölcsönöz a reklámoknak (КЛУШИНА 2001a: 56–57), mint a fent említett idegen eredetű „szakszavak”.

2) Az emocionális érvelés pozitív asszociációkat próbál kelteni a lehetséges fogyasztóban. A mai reklámokban előtérbe kerül a nyelv mágikus funkciója. Az unalmas, nehezen hihető jelzők (*престижный, высококачественный, уникальный, эксклюзивный* stb.) klisészerűvé válnak, jelentésüket veszítve már nem meggyőzni, hanem hipnotizálni akarnak (КЛУШИНА 2001b: 63).

A kétfajta érvelési módnak megfelelően az idegen szavak is kettős szerepet töltenek be. Mint láttuk, használatuk egyrészt a terminológiai jellegükből adódik, másrészt a presztízs és divat céljait szolgálják, szokatlanságuk és újszerűségük révén az értelem ködösítésére is alkalmasak egyúttal. A reklámnyelvben szorosan ötvöződnek a megnevező és expresszív funkciójú amerikanizmusok.

A cirill betűs reklámszövegekben tipográfiai szempontból azonnal kiugró latin betű az idegen szavakhoz hasonlóan kettős természetű. A latin betűvel írt cégnevek és márkanevek utalnak a vállalat és az áru származási helyére, világszerte biztosítva felismerhetőségüket. A latin betű ugyanakkor a nagy presztízzsel rendelkező nyugati termék jelképe is. Ezáltal biztonságot ad, és nemcsak a minőség garanciáját sugallja (importáru), hanem a terméket vásárló fogyasztók divatosságát is mutatja (CS. JÓNÁS 1992: 160, GELDBACH 1998: 72). Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a nem ritka jelenség, amikor a korábban már átírt szavakat, neveket elkezdik újra latin betűvel leírni (ПҮҮКӨӨ 1995: 114). A másik érdekes eset bizonyos latin betűk betoldása orosz szavakba (*МультФильмы, спортивный*), amelyek „furcsa viselkedésükkel” ugyanúgy elérik, hogy felfigyeljenek rájuk.

E helyütt érdemelnek említést a reklámszlogenek is, amelyek „alapanyagért” a szólások, közmondások, szállóigék, idézetek felé fordulnak, hogy az ismerős hangzásukkal bizalmat keltsenek a reklámozott áru iránt. Segítségükkel a reklámszöveg jobban (azaz könnyebben, tartósabban) megmarad a lehetséges vevő emlékezetében. A módosított, elferdített alakok éppen azért hatásosak, mert a megszokott használattól való eltérésükkel felhívják magukra a figyelmet (FORGÁCH 1997: 360–362). A reklámszlogen számos vicc kiindulópontja lehet: *Для такой куска купил бы я виски!* (КОСТОМАРОВ 1999: 51–52). A reklámversikéket nehéz elfelejteni, hiszen szállóigeként sokáig közszájon forognak, a reklámok többsége pedig fogyasztói igényeket támasztva tovább él a tudat alatti rétegekben (ERDEI 1997: 20).

Az angol reklámnyelv egyik megkülönböztető jellemvonása a főnévi szerkezetek (noun phrases) használata önálló mondat értékű egységként. Ezek a kifejezések rendkívüli tömörségük és takarékoságuk mellett különleges hatást (hangsúlyozás, közvetlenség) képesek kiváltani. Egymás mellé kerülve a csak főnévi részből álló, hiányos mondatok rövidegükkel, pergő ritmusukkal szinte a rapzenére emlékeztetnek (RUSH 1998: 155–160).

A kölcsönszónak a forrásnyelvből hiányzó, az átvevő nyelvben kialakuló konnotációi ennek a kulturális tényezőnek köszönhetőek (*шоп ‘márkás bolt’, слаксы ‘divatos nadrág’*).

A fenti áttekintésből jól látható, hogy a közvélemény formálásában a reklámok legalább akkora szerepet játszanak, mint a média, így ezáltal az átvett szavak gyors elterjedéséhez is hasonló mértékben járulnak hozzá.

3.3.3. A SZAKNYELVEK SZEREPE

A tudomány és a technika a XX. század közepétől világszerte egyre fontosabb szerepet kezdett betölteni a társadalom életében. Ennek következtében az 1960-as évekre az orosz nyelvben is ugrásszerűen megnőtt a különleges szakszavak gyakorisága. Többször írtak az irodalmi nyelv erősödő „terminologizálódásáról” (РЯСО/Л 1968: 166), „intellektualizációjáról” (АВИЛОВА 1967: 18). Az értelmiség növekvő érdeklődése a tudományok iránt, majd a tudományos ismeretterjesztés fejlődése jól jelezte a mindennapi élet technikalizálódását (БРАГИНА 1981: 46).

Ezzel párhuzamosan zajlik az egyes nyelvek szókészletének nemzetköziesedése, illetve a közös (főként politikai és gazdasági) terminusok használatának terjedése. A nemzetközi terminológiára igen jellemző, görög-latin elemekből építkező szóalkotási mód az oroszban ritkaságnak számít (КАПАНАДЗЕ 1965a: 85), ezért az ilyen jellegű szakszókincs rendszerint kölcsönzéssel kerül át az utóbbi nyelvbe. Az egységesülési tendenciák az informatika terén jelentkeznek legerősebben, de a szintén globalizált, ám több nemzeti sajátosságot felmutató más gazdasági ágazatokban is nagy számban fordulnak elő kölcsönyszavak, tükörfordítások az erősen anglicizált terminológia befolyása alatt (GELDBACH 1998: 76).

Ki kell emelnem azonban a „szaknyelviesedés” folyamatának kettős természetét, ugyanis egyrészt az emberi civilizáció bonyolultabbá válásával mind nagyobb idegenszóimportra lesz szükség, másrészt viszont a közműveltségi színvonal fokozatos emelkedésével egyre több szaknyelvi szó válik ismertté a szakmai határokon túl is (ORSZÁGH 1977: 16). A külső és belső kölcsönzés együttes fellépése miatt a nagyrészt idegen eredetű szakszavak áradata még intenzívebbnek érződik a köznyelvben, amelynek számára a legújabb idegen átvételek és a saját szaknyelvből felszivárgó, ott már meghonosodott elemek egyaránt újdonságnak, neologizmusnak tűnnek.

A terminológiában hagyományosan gyakori kölcsönyszavak felesleges expresszivitás és mellékjelentés nélkül képesek egyértelműen kifejezni a kívánt tartalmat, mert az átvevő nyelv saját szavaitól eltérően nincsenek annyira szoros kapcsolatban a szókészleti rendszer többi tagjával (ПЫКӨ 1995: 110). Egy terminus inkább definiál, mint megnevez, ennek megfelelően szinonimája vagy antonimája sem létezik. Hiányzik a valódi lexikai jelentése, ehelyett meghatározása van, amely mindaddig változatlan marad, amíg valamely új elmélet vagy felfedezés meg nem változtatja (KONTRA 1981: 52).

Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy az informatika és globalizáció korában több szaknyelvi írásbeli produktum jelenik meg, mint köznyelvi vagy szépirodalmi (DRÓTH 2000: 288). Ezért bármely nyelv leginkább fejlődő, szókészletükben gyarapodó részeinek a szaknyelvek tekinthetők (KISS 1995: 83). A terminológia a médián keresztül áramlik a köznyelvbe, és terjed el széles körben. A kontextustól független szakszó az adott terminológiai mezőben még egyjelentésű marad, azon kívül kerülve viszont kezdi elveszíteni terminusjellegét (КАПАНАДЗЕ 1965a: 79). Új szövegkörnyezetbe kerülve, ahhoz alkalmazkodva a terminusok kibontják addigi rejtett jelentésbeli, stilisztikai lehetőségeiket.

Fontos hangsúlyoznom azonban, hogy nem kizárólag új kölcsönzésekről beszélhetünk, hanem sokkal inkább az idegen szavak használatának aktivizálódásáról, az idegen nyelvű speciális (gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi) terminológia használati körének bővüléséről. Ebben a folyamatban meghatározó jelentőségű lehet a társadalom hozzáállása is az idegen szavakhoz, hiszen ha nem befogadó magatartás jellemző, akkor az idegen szavak egy szűk kör használatában maradhatnak (akár egészen hosszú időn keresztül is). Ezt jól felismerve az 1940-es évek végén a társadalom legbefolyásosabb rétegeinek ellenállásával tudatosan próbáltak megszabadulni nemcsak az új, hanem a korábban már meggyökeresedett idegen szavaktól is. Az 1960-as évektől már türelmesebben viszonyult a hatalom és a társadalom

az idegen szavakhoz, végül a 80-as évek második felében a Nyugat felé történő fokozatos politikai, gazdasági, kulturális nyitás vezetett a kölcsönszavak látványos aktivizálódásához (КРЫСИН 1996: 142–144).

Lényeges változás, hogy a XX. század második felében nem egyedi terminusok kerülnek át az irodalmi nyelvbe, mint a XIX. század folyamán. A nagyobb mennyiség szerkezeti-jelentéstani hatással is jár: az analitikus melléknevek mint nyelvtani osztály eredetileg a terminológiai alrendszerben terjedtek el, onnan kerültek át a köznyelvbe (КАПАНАДЗЕ 1965b: 96–98).

A mai sportnyelvben minden sportágnak saját terminológiája és professzionális szlengje van, amelyek azonban több sportág (így például a labdajátékok) esetében közös elemekből épülnek fel (БОЯРКИНА 1998: 329). A sportnyelv különleges helyet foglal el a szaknyelvek sorában, ugyanis szakszókincsének és szakzsargonjának döntő része a társadalmi helyzettől és az életkortól függetlenül a beszélőközösség széles rétegei számára érthető.

Az ezredforduló éveire ehhez hasonló sajátosságokat kezd mutatni az ún. „cybernyelv”. Az internettel kapcsolatos szakkifejezések a terminológiából elég rövid idő leforgása alatt beszűrődnek a „laikus” (nem szakember) felhasználók nyelvbe. Ahogy a számítástechnika behatol a hétköznapi életbe, ugyanúgy törnek be a számítástechnikai idegen kifejezések is a köznyelvbe (BÓDI 1997: 164). A terminológia és a szakzsargon közötti határok könnyen átjárhatókká válnak: ami tegnap még beszélt nyelvi volt, másnapra már terminussá válhat: ilyen viharos fejlődésen ment keresztül például nemrégiben a tükörfordított *мышь* szó.

Az értekezésem témáját tekintve azért is szolgál rendkívüli érdekességgel az említett két szakterület, mert a régebbi sportnyelvben hagyományosan magas az angol eredetű szavak aránya, ahogyan az újabb számítógépes nyelvben is szinte kizárólagosan ebből a nyelvből érkeznek az átvételek.

3.3.4. A SZLENG SZEREPE

A rendszerváltás óta eltelt alig egy évtizedben a nyelv demokratizálódása következtében „nemsztenderd” elemek sokaságának térnyerése figyelhető meg a köznyelvben. Ez a helyzet jó néhány vonásában emlékeztet az 1920-as évek elejére (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 226–227, ПОПОВ 1993: 50). Az alsóbb nyelvrétegekből nem csupán saját képzésű szavak szivárognak fel, hanem velük együtt sok kölcsönszó is, bár utóbbiak szerepének megítélése az egyes szakirodalmi forrásokban változó képet mutat.

Az anglicizmusok használata az orosz szlengben szokatlan jelenség volt az 1960–70-es évek fordulójáig, amikor is nagy számban kezdtek angol eredetű zsargonszavak megjelenni a fiatalok beszédében (БОРИСОВА 1980: 52). Egy másik vélemény szerint viszont az orosz szleng hagyományosan erősen támaszkodik a kölcsönzésekre és a mai orosz ifjúsági szleng sem különbözik ebben. A fő forrás az angol, de előfordulnak átvételek más nyelvekből is (*путана* – olasz, *бундес* – német), valamint jellemző a különböző szlengek közötti belső kölcsönzés (интержаргонизация). A XX. században négy nagy szlenghullám söpört végig az orosz nyelvben: 1917 után, majd a második világháborút követően, aztán a 70-es években, végül pedig napjainkban (DAVIE 1997: 1–3). Orosz nyelvészek a legutóbbit még csak a harmadik hullámnak számolják (lásd ГРАЧЕВ 1992).

Az alacsony nyelvrétegek általában bizonytalan időszakokban aktualizálódnak, amikor a stabil korszakban elrejtett dolgok felszínre kerülnek, legalizálódnak (ЕЛИСТРАТОВ 1998: 56–57). A mai ifjúsági nyelv vizsgálatakor egy új szempont is felmerülhet: a fiatalok által követendő mintának tekintett Amerikát ugyancsak széles körű szlenghasználat jellemzi.

A legtöbb szleng valamiféle „antinyelv” szerepét tölti be, beszélőinek szándéka szerint hangsúlyozva lázadásukat és ellenállásukat a hivatalos kultúra fő vonulataival szemben, ezt

húzza alá a rengeteg nyugati kölcsönzés (DAVIE 1997: 5–6) és a tisztán bűnügyi szókincs, például a kábítószeresek nyelvéből átvett elemek (КОСТОМАРОВ 1999: 85–86). Mivel újra meg újra szükséges a többi társadalmi csoporttól való elhatárolódás szavakban is, ezért az anglicizmusok túlzott használata nem más, mint az új nemzedékek örök törekvése a saját kultúra létrehozására, egyben annak megmutatására, hogy az új kultúra jobb az általánosan elfogadottnál (КЛУШИНА 1999: 56–57). A fiatalok nyelve valóban a köznyelvitől merőben eltérő, meghökkentő, új megoldásokat keres, ám nem lehet teljes mértékben egyetérteni az olyan egyoldalú állásponttal, miszerint számukra csupán a minél több szlengszó és vulgáris kifejezés használata jelenti a „korszerűség” kritériumát (ВЕЛИЧКО 1995: 56).

Az ifjúsági szleng népszerűségével és terjedésével összefüggésben a vezető szerepet az orosz nyelv anglicizálásában a fiatalok játsszák (BRODSKY 1992: 76), ugyanis ők vannak legjobban kitéve az aktuális divat hatásának, szélsőségeinek, de az egész társadalom hajlamos a megszokott centrum helyett a perifériáról megválasztani a kifejezőeszközöket, hiszen a közeli múlttal való minden kapcsolat és asszociáció nélküli elemek pontosan ott találhatóak (КОСТОМАРОВ 1999: 51). Az orosz ifjúsági szleng aktuális témái (lelkiállapot, az emberi test és a szex, fogyasztási cikkek, szórakozás, kikapcsolódás, a legkülönfélé zenei stílusok, kábítószer, illetve a más csoporthoz tartozó fiatalok és idősebbek, például szülők) (DAVIE 1997: 7) közül az alábbiakban csak kettőt emelek ki, a korábban említett „cybernyelvvvel” kiegészítve.

Az informatikai forradalom jelentősen befolyásolja napjaink nyelvhasználatát is. Kettős tendencia figyelhető meg: egyfelől komoly erőfeszítések történnek anyanyelvi megfelelők felkutatására (*home page* > *домашняя страница*, *honlap*), másfelől a számítógépes szleng a szaknyelvvvel párhuzamosan terjed a köznyelvben (kreatív szóképzés az angol szakszavak tövéből: *e-mail* > *мылить*, *emilezni*, *ARJ* > *аржнуть*, *arjolni*, *to attach* > *прютачить*, *átácsolni*, *to boot* > *бутнуть*, *bútolni*, *IRC* > *ircelni*). A számítógép kitérít a szakszargon fogalmának határait azáltal, hogy nemcsak egy szűk réteg, a programozók zárt közössége használja a komputerszlenget, hanem a felhasználók tömegei, szinte „össznépi” zsargonszóalkotás zajlik (КЛУБКОВ 2000: 21).

A Nyikolajeva által összeállított *Так говорят молодёжь* (MC98) című szlengszótár számítástechnikával kapcsolatos szavain végzett vizsgálataim eredménye (JANURIK 2000) a saját és idegen kifejezőeszközök hozzávetőleges egyensúlyát jelzi: az átmeneti kategóriát képező 17 tükörfordítás mellett 76 orosz elem és 63 angol kölcsönző fordul elő benne. Ezek az adatok semmiképpen sem igazolják a „mindent átható amerikanizálódástól” való lépten-nyomon felbukkanó félelmek jogosságát. Nem szabad tehát eltúlozni az angol hatás arányait az orosz számítógépes szlengben, mert az angollal való szoros kapcsolatai ellenére aktív belső szóképzési folyamataival ez a speciális nyelvi réteg is az orosz szleng (tágabban értelmezve pedig az egész orosz nyelv) gazdagságáról tanúskodik.

A számítástechnika mellett az ifjúsági szlengben a másik két legtermékenyebb tematikai csoportot a zenével és a kábítószerrel összefüggő szóképzés alkotja. Az 1970–80-as évek underground kultúrájának szubsztenderd kifejezései az utóbbi években kezdtek elfogadottá válni, elterjedni a köznyelvben (ТИМОФЕЕВА 1995: 7). Az MTV és az internet segítségével az orosz fiatalok ma sokkal pontosabban tudják követni a zenei és drogtrendek változásait, ezért a szleng is érzékenyebben képes reagálni ezekre. Az 1990-es évek dance-kultúrájának terjedésével a korábbi zenei irányzatok szokatlan kombinációkban születnek újjá, amit az olyan új összetételek bizonyítanak, mint pl. az *эйсид-джаз*. Érdekes megfigyelni továbbá, ahogy az angolban meglévő megkülönböztetések átöröklődnek az átvevő nyelvbe: mindkét kokainfajta neve (*чарли*, *крэк*) megjelenik orosz formában (DAVIE 1997: 9, 13–14).

A szleng szóképzete többféle módon gyarapodhat: jelentésbehelyettesítéssel (metafora, metonímia), alakbehelyettesítéssel (szóképzés, torzítás, metatézis), valamint külső és belső kölcsönzéssel (H. VARGA 2000: 394). Ezek között különleges helyet foglal el az orosz és

idegen szavak többé-kevésbé tudatos eltorzítása: bizonyos hangok és szótagok felcserélése, új hangok beiktatása, egyes hangok kicserélése más hangokra, speciális képzők használata (КЛУБКОВ 2000: 32). Az átalakított kölcsönszavak jellemzők a mai számítógépes szlengre: break point > *бряк поинт*, бейсик (Basic) > *васик*, дисплей > *дисплюй*, E-mail > *Емеля*, интерпретатор > *интертрепатор*, кэш (cache) > *каша*, контрл-брейк > *контрл-брык*, плоттер > *полотер*. Gyakran nem is átalakítás történik, hanem egy közeli hangzású orosz szó behelyettesítése (ШАГАЛОВА 1997a: 75), de nemcsak szakszavakat torzítanak el, előfordulnak szándékosan kiforgatott zsargonizmusok is: *сейшон*, *фазёр* (БОРИСОВА 1980: 53).

Minden emberi közösség előbb-utóbb megteremti a saját nyelvhasználatát, szókincsét, kifejezésrendszerét, bármi is legyen összetartozásának alapja (életkor, szakma, hobbi, élethelyzet). A szleng másik funkciója viszont éppen a más társadalmi csoportoktól való elkülönülési szándék jelzése, ezért ha túlságosan sok elem szivárog fel a köznyelvbe, az elszigetelődési kísérlet sikertelen lesz. A zsargontól elszakadó elemek közhasználatba kerülve elveszítik eredeti expresszivitásukat (vagyis pontosan azt a tulajdonságukat, amiért hozzánk fordultak), és idővel az irodalmi nyelvi norma részeivé válhatnak (КОСТОМАРОВ 1999: 79). A kommunikációs célokat tekintve az alábbi kettős törekvés jellemzi bármelyik szlenget: társadalmi oldalról a kirekesztés, lélektanilag pedig az azonosságtudat, egy csoportba tartozás érzésének erősítése (H. VARGA 2000: 392). A szakzsargon kialakulásának fő mechanizmusai ezt a két alapvető (szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai) funkciót szolgálják: mivel a szaknyelv tele van rendkívül hosszú, bonyolult, jobbára latin-görög és angol eredetű szakkifejezésekkel, felmerül a rövidítés, „barátságosítás” igénye (így jönnek létre a kifacsart, eltorzított, játékos és ötletes formák), míg az ezzel egyidejűleg megjelenő eufemizáló, finomító kifejezések érthetlenné teszik a mondanivalót a kívülállók számára, ezáltal titkosítanak.

4. A kölcsönzés folyamata, nyelvi és nyelven kívüli okai

4.1. A kölcsönzési folyamat szakaszai

A kölcsönzés összetett folyamatát a szakirodalomban többféleképpen szokták tagolni. Az alábbiakban a különböző felosztásokat igyekszem rendszerezni, kísérletet téve az egyes szakaszok leírásainak megfeleltetésére. Közös nevezőre hozásuk azonban nehézségekbe ütközik amiatt, hogy az egyes kutatók által használt terminológia még azonos vagy nagyon hasonló jelenségek bemutatása esetén is rendkívüli módon eltér egymástól.

4.1.1. A MEGHONOSODÁS SZAKASZAI

1. Áttekintésem kiindulópontja az a sokak által képviselt álláspont, hogy a kölcsönzési folyamat alapvetően két szakaszra bontható (KONTRA 1981: 55, LENDVAI 1985: 138–139, МСМАХОН 1995: 204–205, СОРОКИН 1965: 174):

1) Az első fázist az átadás, a tulajdonképpeni kölcsönzés jelenti (angol meghatározással: *adoption* vagy *importation*). Ilyenkor a kölcsönzést még idegen nyelvi tulajdonságainak megőrzésével használják az átvevő nyelvi szövegekben, eleinte egyfajta idézetként. Idegen testnek számít ugyan, ám az asszimiláció mégis elkezdődik, hiszen a szó az átvevő nyelvi kiejtés, helyesírás értelmében új alakot ölt.

2) A második fázisban történik meg az elsajátítás, a nyelvi beépülés, az asszimiláció (az angol nyelvű szakirodalom szerint: *adaptation*, *substitution*), amelynek során a kölcsönzést hozzáigazítják a befogadó nyelv szabályaihoz.

A két szakasz között éles határvonalat nem lehet húzni, az idegen nyelvi elem meghonosodásának folyamatában mégis fordulópontnak tekinthető, ha már nemcsak a kétnyelvűek, hanem az átvevő nyelv egynyelvű beszélői is aktívan használni kezdik.

A kölcsönzött elemek először bizonytalan nyelvi státussal bírnak. Mielőtt általánosan elterjednének, minden egyén különböző mértékig integrálhatja őket, sőt az is előfordulhat, hogy ugyanaz a személy nem ugyanazt az alakot használja két egymást követő alkalommal (ROMAINE 1995: 59). Az új lexikai egységek előbb a befogadó nyelv peremszókészletébe kerülnek, majd innen indulva kedvező esetben belső kölcsönzés útján asszimilálódhatnak, köznyelvvé válhatnak. Ebben a folyamatban döntő momentum lehet az általuk jelölt tárgy vagy fogalom meghonosodása, elterjedése és széles körben való ismertté válása.

A nyelvi beépülés során így elkülöníthető két stádium (az exterritoriális fogalmat jelölő, a másik kultúrához erősen kötődő idegen szó, valamint a saját valóságot leíró, gyakrabban előforduló, szócsaládot fejlesztő jövevényszó) kérdése átvezet bennünket a kölcsönzési folyamat hármasságának bemutatásához.

2. A több szerző munkájában megjelenő (АРИСТОВА 1978: 8–10, ГОРОЖАНКИНА 2000: 55, МАЛА 2001: 42–43) hármasság lényege a következőképpen foglalható össze:

1) A „behatolás” (*проникновение*) szakaszán a más nyelvből érkező szavak mindegyike keresztülmegy, ám maga a behatolás ténye még nem jelent egyben kölcsönzést is. Egyes szavaknál ez az időszak elég rövid, másoknál egészen hosszú is lehet: legrövidebb ideig az alkalmi szóhasználatok, leghosszabb ideig pedig az idegen valósággal kapcsolatos reáliák (néprajzi, történelmi, földrajzi tárgyú leírásokban és fordításokban) maradnak meg az első szakaszban (АРИСТОВА 1978: 61–62). A latin betűs írásképét megőrző idegen szó eleinte izoláltak tekinthető új környezetében, hiszen a forrásnyelv rendszerén belüli viszonyai az átvevő nyelv szempontjából közömbösek, új kapcsolatokat pedig még nem épített ki.

2) A „kölcsonzés” (*заимствование*) szakaszában már nemcsak az idegen, hanem az orosz valóságra is vonatkozik a szó. Alakja stabilizálódik, és fokozatosan közelít az átvevő nyelv normáihoz, egyre távolodva az átadó nyelvtől. Rendszeres használat és aktív szóképzésbeli részvétel kezdi jellemezni.

3) A „meggyökeresedés” (*укоренение*) szakaszában az idegen szó az átvevő nyelv saját szavaira jellemző vonásokat kap, teljesen elszakad a forrásnyelvtől, és a befogadó nyelvi rendszer elemeivel való kölcsönhatása révén létrejön jelentéstani önállósága (sokszor átvitt értelmű és frazeológiai jellegű használattal párosulva).

Ezúttal az egyes szakaszok közti határok még inkább elmosódnak tünnek, mint a két fázisra bontás esetében, hiszen olyan egységes folyamat játszódik le (АРИСТОВА 1978: 10), amelynek során az átvevő nyelvi szövegekbe „idegen testként” (*иностранное вкрапление*) való beillesztés, a nyelvtani jellemzők részleges elsajátítása és az állandó lexikai jelentés kialakulása, valamint a befogadó nyelv lexikai rendszerében megszerzett teljes jogú tagság szorosan összefonódik. Az új kölcsonszavak nem egyszer talán még több időt is töltenek el a szomszédos szakaszok közti széles átmeneti sávban ingadozva, mint egy adott szakaszon belül kikristályosodott helyzetben.

3. Az eddig elemzett osztályozásokon kívül a szakirodalomban megtalálható az idegen szavak meghonosodásának öt szakaszra bontása is (КРЫСИН 1991: 75–78):

1) nincs átírás, az eredeti latin betűs íráskép megőrzése (esetenként magyarázattal);

2) az idegen szó hozzáigazítása a befogadó nyelv rendszeréhez, átírása (transzliteráció vagy transzkripció), alaktani besorolása (ha ezek közül nem teljes valamelyik, a szó akkor is megfelel az átvevő nyelv szintaktikai normáinak);

3) a szó elveszti idegenszerűségét, eltűnnek a kísérő magyarázatok, de a használatában megmaradhatnak bizonyos stílusbeli, szituációs vagy társadalmi vonások, amelyek idegen eredetűre utalnak (szűk körű, ritkább használat, terminusok);

4) a fenti sajátosságok megszűnése, a használati kör bővülése, az önálló jelentéstartalom kialakulása és növekvő kapcsolódási lehetőségek (determinologizálás);

5) a kölcsonszó megjelenése egynyelvű értelmező szótárakban (mivel a rögzítés eleve feltételezi a szó gyakori előfordulását, a bekerülés már önmagában is jelzésértékű).

Ez a felosztás nem tesz mást, mint változatlanul hagyja a kezdeti stádiumot, ugyanakkor tovább részletezi a kölcsonzési folyamatnak azt a részét, amikor az átvett elem már elindult a nyelvi beépülés útján.

4. Úgy vélem azonban, hogy a szinte valamennyi elemző által egy szakaszba tömörített kezdő fázis leírása szintén további árnyalást kíván. Erről ír Hollós Attila az orosz szókinccs magyar elemeivel kapcsolatban: meg kell különböztetnünk egyrészt a latin betűs és a cirill betűkkel átirrt, másrészt pedig a szintaktikailag önálló, intarzia jellegű és az orosz mondatba beleszórt idézetet (HOLLÓS 1996: 11–12).

Ennek alapján az angol szavak beépülésének folyamata során hét különböző szakaszból beszélhetünk az oroszban (grafémikai és más nyelvi tényezők figyelemvételével):

1) latin betűs, idézőjelben és magyarázattal (intarzia jellegű);

2) latin betűs, idézőjelben, magyarázat nélkül (orosz mondatba beleszóve);

3) latin betűs, idézőjel és magyarázat nélkül (mondattani beépülés, akár ragozással is);

4) cirill betűs, idézőjelben, magyarázattal (ettől kezdve hasonlít az előbbi felosztásra);

5) cirill betűs, idézőjelben, ismétlődő kontextuális jelentésben (elmarad a magyarázat);

6) cirill betűs, kikristályosodó szabad lexikai jelentésben (elmarad az idézőjel);

7) cirill betűs, aktív szóképzés jellemzi (akár rögtön ide is kerülhet az új szó, rövid idő alatt egész szócsaládot képezve: *спонсор – спонсорский, спонсировать, спонсорство, спонсорствовать*).

Az egységes kölcsönzési folyamat lehetséges szakaszolásának kérdéseit tárgyaló alpont lezárásaként bemutatom az ismertetett négyféle felosztás megfeleltetési táblázatát:

I.	II.	III.	IV.
1)	1)	1)	1)
			2)
			3)
2)	2)	2)	4)
		3)	5)
	3)	4)	6)
		5)	7)

Az egyes szakaszokban található kölcsönyszavak a meghonosodottság különböző fokán állnak. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy bármilyen felosztás csak szinkrón módszerrel, egy adott történelmi pillanatra vonatkoztatva lehetséges, hiszen a nyelvi rendszer állandóan változik. Az adaptáció rendkívül bonyolult, diakrón folyamat, amelyben egybefonódnak az átadó és az átvevő nyelv közötti lexikai összefüggések, illetve az átvevő nyelv rendszerén belüli szóképzési kapcsolódások. A kölcsönyszavak fejlődése csak diakrón távlatból válik láthatóvá a nyelvi és a nyelven kívüli tényezők figyelembevételével (АРИСТОВА 1978: 8). A konkrét lexikai elemek képlékeny állapota, gyorsan változó helyzete ellenére a részleges és a teljes meghonosodás általános ismérvei mégis jól körülhatárolhatók.

4.1.2. A RÉSZLEGES MEGHONOSODÁS ISMÉRVEI

1. Az orosz szövegkörnyezetbe helyezett új kölcsönyszavakat használatuk első idejében rendszerint a következő formai jellemzők segítségével emelik ki: latin betűs írásmóddal, idézőjelekkel, illetve eltérő betűstílus választásával (dőlt betűvel vagy csupa nagybetűvel). Más nyelvekben további lehetőségek léteznek: ennek érdekes példáját szolgáltatja a német, ahol az angolból átvett *“parties”* szó idegen voltára az idézőjeleken és a kurzív szedésen kívül a főnév kis kezdőbetűje is utal (ПОЗЕВ 2000: 126). Sokszor az említett formai jegyek alkalmazásának ingadozása (megléte vagy elhagyása), valamint többszörös kombinációban való előfordulásuk a szövegben már első ránézésre felismerhetővé teszi a csak részlegesen beilleszkedett lexikai elemeket.

2. A nagyfokú írásképi, hangtani és alaktani variativitás az átvételek újdonságjellegének mutatója, míg a változatok megszűnése a meghonosodás biztos jele (СОРОКИН 1965: 178). Az egyik ingadozás könnyen maga után vonhatja a másikat. A jelentéstani bizonytalanság alaktani problémához vezethet: *на паркинге* vagy *в паркинге* (kétféle orosz megfelelővel lehetséges asszociáció: *на стоянке* vagy *в гараже*) (БОБРОВА 1980a: 92). A kölcsönzés kezdeti szakaszában párhuzamos helyesírási változatok és nyelvtani alakok jellemzőek: az átírás elmaradása miatt hiányozhat a ragozás, de nem feltétlenül (*к internet / на internet'е*), (GELDBACH 1998: 76–77).

3. Az új szavakat és kifejezéseket (akárcsak a kevésbé ismert szakszavakat) a szövegben hozzáfűzött magyarázatok szokták kísélni (НС/СНС 1983: 141). Ezek általában zárójelben vagy vesszővel elválasztva állnak az első előfordulás alkalmával még pontatlan, bizonytalan jelentéskörrel rendelkező neologizmusok mellett. A magyarázat szerepét betöltheti többek között szinonima, definíció, körülírás, szó szerinti fordítás és a *так называемый* jelző. Ide tartoznak a szó etimológiáját, gyakoriságát, orosz nyelvbeli státusát értékelő kommentárok (*одно из любимых ныне обиходных словечек; одно из самых модных словечек нашего времени; как теперь выражаются*) (КРЫСИН 1996: 156–157). A nem teljes jelentéstani

beépülést mutatják az olyan fogalomismétlő, tautologikus kifejezések, mint a *CD-диск, сеть Интернет*. Az új kölcsönszó mellé illesztett rész lehet saját szó vagy másik, régebbi átvétel (szinonima), vagy „nemfogalom” (hiperonima).

4. Az új kölcsönszavakra eleinte kisebb használati gyakoriság, szűk kapcsolódási kör és a terminusjelleg megtartása jellemző. Mindaddig bizonyos stílushatárok között maradnak, amíg kizárólag egy adott típusú szöveggörnyezeten belül használják őket, és jelentéstanilag nem önállósodnak. Az idegen lexikai elemek beilleszkedési fokának megítélésében döntő szempont az orosz szavakhoz való kapcsolódási képesség, a használati kör és a gyakoriság, míg az íráskép ebben a tekintetben kevésbé jelentős szerepet játszik.

Az idegen íráskép megmaradása akadályozza, de egyáltalán nem zárja ki a szó hangtani, nyelvtani, sőt akár jelentéstanilag meghonosodását sem. Az átírás külsődleges vonás, sok cirill betűvel visszaadott elem őrzi idegenszerűségét, miközben akár latin betűs szavakat is lehet valamilyen szinten meghonosodottnak tekinteni (ПЫКӨӨ 1995: 107–108). A nyelvtani és hangtani adaptáció fokát tekintve az utóbbiak alig különböznek a nem teljesen elsajátított és elsajátítatlan cirillizált kölcsönszavaktól (ШАГАЛОВА 1997b: 96), hiszen orosz mondatokba való illesztésük érdekében gyakorlatilag már a megjelenésük pillanatában alávetik magukat az átvevő nyelv rendszerének. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy – a modern kori orosz lexikográfia történetében valószínűleg először és egyedülálló módon – az 1998-ban megjelent *Толковый словарь русского языка конца XX века* című egynyelvű akadémiai értelmező szótár végén négyoldalas mellékletként (697–700) helyet kaptak a leggyakoribb latin betűs számítógépes terminusok is (főként cég- és terméknevek), amelyek közül kettő szóképzésbeli aktivitását vagy kapcsolódási viszonyait tekintve a meghonosodás magasabb fokán áll: *DOS-овский, IBM-подобный, IBM-совместимый, IBM-совместимость*.

4.1.3. A TELJES MEGHONOSODÁS ISMÉRVEI

Az új kölcsönszavak forrásnyelvhez tartozó, „rég” tulajdonságai különleges alrendszer alkotnak az átvevő nyelvben (KALINIEWICZ 1978: 53). Teljesen meghonosodottnak szigorú értelemben véve csak azok a lexikai elemek tekinthetők, amelyek a nyelv minden szintjén megfelelnek a befogadó rendszer normáinak. A 4.1.4. pontban látni fogjuk azonban, hogy nem mindegyik szint esik latba azonos súllyal, léteznek nem kötelező érvényű kritériumok. Ez a kissé merev elhatárolás azért sem tűnik célravezetőnek, mert ilyen megfogalmazásban az 1980–1990-es évek és napjaink több ezerre tehető angol-amerikai kölcsönzésének szinte egyike sem éri el a teljes meghonosodás állapotát az oroszban. Ezáltal valamennyi átvett elemet egyaránt a részlegesen elsajátítottak közé kellene besorolnunk, ami megnehezítené szükségesnek látszó további differenciálásukat.

Ezért az orosz nyelv számára szokatlan hangok, hangkapcsolatok megőrzését, az idegen hangsúly megmaradását, egyes főnevek ragozhatatlanságát vagy szóképzésbeli aktivitásuk hiányát nem tekintem a teljes beilleszkedés feltétlen akadályának. Az átvevő nyelven belül létező, fent említett idegen nyelvi alrendszer többek között éppen ezek a vonások alkotják. A hangtani és az alaktani tényezőknél lényegesebb viszont a jelentésbeli elsajátítás, amely nélkül az új kölcsönszó biztos, hogy nem válhat teljesen meghonosodottá.

Ebben a folyamatban jelentős lépés a szómások megszűnése és a szinonimák szétválása, amely lehetővé teszi a kölcsönszó szemantikai önállóságának kialakulását. A kapcsolódási képességek növekedése vagy az állandó kísérő jelzők megjelenése egyaránt az átvett elem életképességét bizonyítja a befogadó nyelv lexikai rendszerében (ПОДЧАСОВА 1994a: 53, ЮНАЛЕЕВА 1982: 85–86).

Az elsajátítás során fokozatosan növekszik a kölcsönszó nominatív jellege, elmaradnak mellőle a körülíró magyarázatok, eltűnik az idegen „mellékíze” (БРАГИНА 1973: 214–215).

Az általa jelölt fogalom vagy tárgy aktualitása, szükségszerű jelenléte a kommunikációban a másik nyelvből érkező elnevezés gyakori előfordulását, intenzív, széles körű használatát eredményezi az átvevő nyelvben. Ezt a jelenséget sok esetben az idegen elem szemantikai struktúrájának bővülése kíséri: újabb (átvitt) jelentésekkel gazdagodhat, metaforizálódhat, divatosná és népszerűvé válva szójátékok alapja lehet. Mindezek hatására az idegen szavak szótáraiból hamarosan átkerülhet az egynyelvű orosz értelmező szótárakba.

Az előfordulási gyakoriság gyors növekedése még az idegen eredetet is elhomályosítja: a ritkábban használt, választékos saját lexikai elem néha idegenebbnek tűnik a megszokott, hétköznapi idegen eredetűnél: a *фонтан* vagy az *архитектор* szót többen oroszosabbnak érzik, mint a szokatlan *водомет* vagy *зодчий* orosz megfelelőket (НОВИКОВА 1992b: 52). A beilleszkedést nagymértékben segítheti a kölcsönzó nemzetközi jellege és azonos tövű lexémák egyidejű vagy későbbi átvétele (СОРОКИН 1965: 108). A meghonosodott lexikai elem képes értékelő funkciót betölteni, szerepelhet hasonlatokban. Olyan jelentésárnyalatai alakulhatnak ki, amelyek a forrásnyelvben nincsenek meg. Ezzel a kritériummal azonban vigyáznunk kell, mert az eltérő jelentés természetesen önmagában még nem jelent nagyobb szintű elsajátítást, rendszerbe épülést.

Az eddig említett jelentéstani és funkcionális tényezőkhöz kívül egyes formai jellemzők szintén a kölcsönelemek beilleszkedésének magasabb fokáról tanúskodnak. Megfigyelhető, hogy a meggyökeresedőben lévő szavak új nyelvi környezetükhöz helyesírási szempontból is hamarabb hasonulnak, mint a ritkábban előfordulóak (KONTRA 1981: 26, 39). Az angol kölcsönzavak nagy száma megnehezíti az oroszba való integrálódásukat, ezért sok új szó csak részlegesen honosodik meg. A nagyszámú kölcsönzés is közrejátszik a hangsúlybeli, helyesírási, kiejtési ingadozások, illetve a szinonim szópárok kialakulásában (GRABOWSKI 1972: 128). A korábbi időszak instabil átvételeinek rögzülése, teljes elsajátítása rendszerint csak a következő korszakban történik meg, de akkor sem minden esetben: a sokak által az idegenszerűség szimbólumának tekintett *э* betű *e*-re cserélése, az írásmód egyszerűsödése (például kötőjel helyett egybeírás) még hosszú ideig ingadozhat.

Az elterjedt vélekedés szerint a kétfajta íráskép, vagyis a latin és a cirill írásmód közötti választás egyben jelzi a kölcsönzó meghonosodásának fokát is (GELDBACH 1998: 75). Az átírás azonban nem ok, hanem következmény, hiszen pusztán az átírás következtében nem lesz semmivel sem meghonosodottabb egy szó.

Magasabb fokú a beilleszkedés, ha az átvett főnév orosz nyelvtani sajátosságokat mutat: esztétizációkat kaphat (tehát ragozható), többes számú alak képezhető belőle, részt vesz összetett szavak létrehozásában, és képes származékokat, szócsaládot fejleszteni (ORSZÁGH 1977: 145–146). A forrásnyelvtől történő elszakadás alaktani helyettesítéssel is párosulhat, mégpedig a különböző szófajoknál más és más mértékben. Ebből a szempontból a főnevek integrációja a legkevésbé kötelező jellegű, mert szóképzésbeli hozzáigazítás nélkül is orosz kontextusba illeszthetők. A melléknevek analitikus csoportja hozzájuk hasonlóan viselkedik, többségük azonban az igékkel rokon, amelyek orosz képző hiányában nem tölthetik be funkciójukat. Az asszimiláció tehát az igék és a melléknevek esetében sokszor eleve teljesebb mértékű, mint a főneveknél.

A kölcsönzésben részt vevő lexikai anyag a forrásnyelvben etimológiai és kronológiai szempontból eléggé heterogén: az átadó nyelv régóta létező szavai, neologizmusai és újabb kölcsönzései egyaránt idetartoznak. Funkcionális szempontból az átvevő nyelvben a régi és az új, a saját és az idegen rész kiegyenlítődik (ФИЛИН 1981: 11). A meghonosodás foka ezért nem annyira az eredettől és a kölcsönzés idejétől függ, hanem sokkal inkább a nyelvhasználatról.

4.1.4. AZ EGYES NYELVI SZINTEK SZERINTI MEGHONOSODÁS

A kölcsönzés többfokozatú, hosszú folyamat, amely egyszerre több (fonetikai, írásképi, grammatikai, szóképzési, jelentéstani) szinten zajlik párhuzamosan (MARTYSIUK 1978: 8, БРЕЙТЕР 1996: 41–42). Egy adott kölcsönelem elsajátítása a különböző szinteken eltérő intenzitással folyik, ezért a meghonosodás nyelvi szintek szerint szakaszai nem feltétlenül ilyen sorrendben követik egymást, ráadásul egyik-másik szint akár ki is maradhat.

A meghonosodás kritériumait Krysin tanulmányában (КРЫСИН 1965a: 111–112) előbb 6 pontban foglalta össze, majd néhány évvel később megjelent könyvében már 7 pontosra módosította ezt a felosztást:

- 1) a kölcsönszónak az átvevő nyelv fonetikai és grafikai eszközökkel való visszaadása;
- 2) az átvevő nyelvi nyelvtani osztályokhoz és kategóriákhoz történő sorolása;
- 3) hangtani elsajátítása;
- 4) nyelvtani elsajátítása;
- 5) szóképzésbeli aktivitása;
- 6) jelentéstani elsajátítása, jelentésének határozottsága, valamint a nyelvben régebb óta létező szavak és az új kölcsönszó jelentésárnyalatainak megkülönböztetése;
- 7) rendszeres használata a beszédben: a nem szakszó számára több különböző (legalább két) stílusrétegben, a terminus számára az adott szakterület lexikai rendszerében (КРЫСИН 1968: 35).

Figyelmet érdemel, hogy nem mindegyik kritérium kötelező érvényű: fakultatív a 3), 4) és 5) pont. A kölcsönszó használatának gyakorisága nem feltétlenül függ átvevő nyelvbéli hangtani és nyelvtani meghonosodásától, ezért különbséget kell tennünk a meghonosodás (asszimiláció) és a meggyökeresedés folyamata között, amelyek nem párhuzamosak: nem minden asszimilált szó ver gyökeret, ugyanakkor asszimiláció nélkül is meggyökeresedhet. Léteznek hangtanilag nem teljesen elsajátított szavak (*дж, нг*, hangsúlytalan [o], kemény msh. + [e] hangokat, illetve hangkapcsolatokat tartalmazó kifejezések), nyelvtanilag nem teljesen elsajátított szavak (ragozhatatlan főnevek), valamint hangtanilag és nyelvtanilag egyaránt elsajátítatlan szavak (*шоссе, интервью* stb.) (КРЫСИН 1965a: 112–113, КРЫСИН 1968: 35–36).

A kölcsönszavak hangtani és alaktani elsajátítása rendszerint kevésbé intenzíven zajlik, mint írásképi, hangtani és különösen alaktani megformálásuk. Nyelvtani kategóriák nélkül ugyanis nem lehetne használni a szót a beszédben (kommunikációs aspektus). Ugyanakkor a nem, szám és eset kifejezése, sőt még az igeképzés is történhet alaktani eszközök helyett mondattaniakkal. Mindezek elkerülhetetlenek, ellenben a hangtani meghonosodás részletei (a szokatlan hangkapcsolatok megszüntetése, a palatalizáció stb.) hosszabb fejlődési folyamat eredményeképpen valósulhatnak meg, hiszen nincsen közvetlen kommunikációs szerepük (КРЫСИН 1968: 37–38).

Más kutatók ugyancsak arra a következtetésre jutottak, hogy a kölcsönszavak nyelvtani beilleszkedése általában gyorsabban zajlik, mint hangtani elsajátításuk: a hangösszetételük miatt idegennek érzett szavak minden nehézség nélkül ragozhatók, szóképzési aktivitásuk is jelentős lehet, alaktanilag és jelentéstaniilag integrálódhatnak az átvevő nyelvbe, mielőtt még kiteljesedne a hangtani adaptációjuk (GRABOWSKI 1972: 125, МСМАНОН 1995: 209, БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 239).

Végeredményben megállapítható, hogy a kölcsönszavak meghonosodási folyamatának eredménye elég széles skálán mozoghat – a nullától a teljes beilleszkedésig (КИМЯГАРОВА 1989: 70), miközben az átvett elem további sorsa a fogadó nyelv rendszerében alapvetően a jelentéstani elsajátítás függvénye.

4.2. A kölcsönzés okai és főbb témakörei

4.2.1. A KÖLCSÖNZÉS NYELVI ÉS NYELVEN KÍVÜLI OKAI

Mint a 2.2.2. pontban utaltam rá, a kétnyelvűek által használt kölcsönelemek megítélése kapcsán az egynyelvű beszélők tudatában gyakorlatilag egybefonódik az újdonság és az idegenszerűség érzékelése. Érdekes tehát mindenekelőtt áttekinteni a lexikai újítások főbb okait: 1) a szókészlet elégtelensége, 2) egyes szavak kiszorulása ritka előfordulásuk miatt, 3) a nem kívánatos homonímia megszüntetésének szándéka, 4) állandó szinonimaigény az elveszett expresszivitás pótlására (ВАЙНРАЙХ 1979: 95–97). A felsorolt nyelvi tényezőkkel párhuzamosan érvényesülő társadalmi és lélektani motiváció a neologizmusok megjelenése mellett hozzájárul az idegen szavak kölcsönzéséhez is.

A külső (társadalmi) és a belső (strukturális) nyomás rendszeresen váltakozva működik a nyelvi változás mechanizmusában (LABOV 1975: 285). A szó mint lexikai egység kettős kötődésben tölti be megnevező funkcióját: egyrészt a valóság jelenségeivel, másrészt pedig a nyelvi rendszer többi tagjával áll kapcsolatban. Emiatt a kölcsönzés folyamatát is nyelvi és nyelven kívüli tényezők bonyolult összessége határozza meg. A nyelven kívüli okokból megjelenő új kölcsönző sorsát, megmaradási esélyét általában nyelvi jellemzők döntenek el: szinonima megléte az átvevő nyelvben, jelentésbeli vagy stilisztikai differenciáció, nyelvi gazdaságosság, szóképzésbeli aktivitás (КАРТОЕВ 1992: 57). A nyelvi tényezőket azonban mindig felülírhatják ellenkező irányban ható társadalmi körülmények, így a nyelvközösség összetételében bekövetkező átalakulások nyomán megváltozó nézetek, ízlések és szokások. Ennek alapján többen is arra a következtetésre jutottak, hogy a külső tényezők tekinthetők dominánsnak (ТНОМАСОН 2001: 77, СОРОКИН 1965: 21–22, СТЕРНИН 1998: 73).

Az alábbiakban a kölcsönzési folyamatnak a nyelvi rendszerből következő és a nyelven kívüli valóság változásaira visszavezethető okait egységes egészként fogom tárgyalni, mert a két motivációs sík olyan szoros összefüggést mutat, ami lehetetlenné teszi a tisztán külső és belső indítékokra történő szétbontásukat.

A szakirodalomban a kölcsönzések kiváltó okai között szokták felsorolni a kétnyelvűséget és a nemzetek közötti kapcsolatokat. Ez a két tényező csupán a kölcsönzés keretét biztosítja, önmagában azonban egyik sem képes kiváltani idegen szavak átvételét. Nem szabad tehát összekeverni az okokat az alapfeltételekkel. Bármilyen (akár minimális) fokú kétnyelvűség az átvétel elengedhetetlen követelménye: a forrásnyelvi szó jelentését legalább a megértés szintjéig ismernie kell a kölcsönző személynek (lásd 2.1.1. pont).

A tartósabbá és mélyebbé váló nemzetközi kapcsolatok révén az intenzív szókölcönzés esélye is megnő (КРЫСИН 1996: 144–145). Az 1980-as évek második felétől Oroszország Nyugat felé orientálódása, az egyre élénkülő társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatok elősegítették az orosz nyelv közeledését a nemzetközi (nagygyűző angol nyelvű) terminológiához – a Nyugaton megalkotott fogalmak oroszra való átültetése révén (КРЫСИН 1997a: 114).

A kölcsönzés legfontosabb nyelvi és nyelven kívüli okai 6 csoportba sorolhatók.

1. Ekvivalenciahiány

Nyelvi érintkezéskor gyakori és természetes jelenség, hogy a másik kultúrából érkező, számukra addig ismeretlen új fogalom megnevezésére a beszélők saját nyelvükben eleinte nem találnak megfelelőt, így kialakul a lexikai ekvivalencia hiányának érzete (DAVIE 1997: 4–5). A kölcsönzéssel az átvevő nyelv pontosan olyan üres helyeket tölt be a szókészletben, amelyek esetében a megnevezési igények teljesítésére valamilyen okból saját eszközeivel nem képes. Ezáltal az új tárgy vagy fogalom meghonosodása együtt járhat idegen nevének átvételével (КРЫСИН 1968: 22).

Az új tárgyak, fogalmak megnevezésének szükségességét a legtöbb szerző a kölcsönzés fő motivációjaként tünteti fel. Sokszor valóban kényelmesebb a tárggyal vagy fogalommal együtt a kész elnevezést is átvenni, mint új megjelölést alkotni az anyanyelv eszközeivel, hiszen „a nyelvhasználók között kevés a költő” (ВАЙНРАЙХ 1979: 96).

Az idegen elemek terjedéséhez hozzájárulhat a megfelelő saját elnevezés alulmaradása az új jövevénnyel folytatott konkurenciaharcban, továbbá a kölcsönyszavak stilisztikailag indokolt használata olyan környezetben, amikor az idegen nyelvű szöveg fordítói az eredeti leírás lokális színezetének, egzotikus jellegének visszaadására törekednek.

2. Jelentésmegkülönböztetés

Az új tárgyak, fogalmak megnevezésén túl a kölcsönzések másik fontos oka a szavak jelentéstani megkülönböztetésének szándéka, a közös fogalmak szétválasztása konkretizálással. Sorokin igazat ad a puristáknak azzal kapcsolatban, hogy az idegen szavaknak általános jelentésükben lehet ismert orosz megfelelőjük (többségük nem abszolút új fogalmat jelöl, valamiféle szinonimája szinte mindegyiknek van). A kölcsönyszavak alapjelentésükön túl azonban még egyéb speciális árnyalatokat is kifejezhetnek, amelyek megkülönböztetik őket orosz szinonimáiktól, továbbá olyan kapcsolódási és frazeológiai sajátosságokkal rendelkezhetnek, amelyek az átvevő nyelvre nem jellemzőek (СОРОКИН 1965: 56–57).

A korábban egy szóval jelölt fogalom pontosításának, további részletezésének igényét egyrészt az átvett elem aktualitása indokolhatja, másrészt pedig a denotátum megváltozása miatt válhat szükségessé az átnevezés. Az előbbi esetben a jelentésszűkülés rendszerint az átvevő nyelvben zajlik le, míg az utóbbinál többnyire a forrásnyelvben már specializálódott szó kerül át a másik nyelvbe.

1) Az egyes jelentésárnyalatok szétválasztása funkciómegosztással történik: az általános jelentésű orosz megfelelő (*убийца*) vagy régebbi kölcsön szó (*магнитофон*) mellett megjelenő új idegen elem (*киллер, плейер*) kezdi jelölni az adott korban széles körben ismertté váló fogalmat vagy tárgyat, amelynek addig nem létezett külön elnevezése (vö. *наёмный убийца, карманный магнитофон*).

2) Gazdag szinonimasorba illeszkedik az angolból nemrég átvett *спонсор*. A hasonló jelentésű korábbi kölcsönyszavak (*меценат, импрессарио, антрепенер, продюсер, филантроп*) és orosz megfelelőik (*благодетель, благотворитель, поручитель, покровитель, толстоум*) egyike sem utal azonban olyan világosan a támogatás pénzügyi jellegére, mint a *спонсор* szó (КРЫСИН 1996: 150–151).

A jelentésbeli elkülönülés mellett eltérések mutatkozhatnak a régi szó és a neologizmus használati körében is. Ezek a kapcsolódási különbségek szintén az új kölcsön szó létjogosultságát igazolják. Ahogy az *имидж* szót nem lehet *облик*-ra cserélni, az *имиджмейкер* összetételnek sem felel meg az orosz körülíró *специалист по созданию облика* kifejezés (БРЕЙТЕР 1997: 129–130, СТАРКОВА 1992: 61–62).

3. Gazdaságosság

A pontosításra való törekvéssel ellentétes irányú a nyelvi gazdaságosság elve. Többen is kiemelik, hogy a szabályszerűség (gazdaságosság) és az expresszivitás (redundancia) ket-tőssége lépten-nyomon áthatja a nyelvi folyamatokat (БРАГИНА 1981: 168, РЯСО/Л 1968: 52–53). Különösen érvényes ez a szóbeli / írásbeli kommunikáció szereplőinek viszonyára: a beszélő / író egyszerűsítésre törekszik, miközben a hallgatónak / olvasónak épp ellenkezőleg, bővebb kifejtésre lenne szüksége a pontosabb megértéshez. Ilyen helyzet állhat elő, amikor egy idegen eredetű lexikai elemnek nincsen egyszavas szinonimája, csak körülíró kifejezéssel lehet helyettesíteni. Így például a rövidebb *имейл* szót gyakrabban használják az orosz beszélt nyelvben, mint az *электронная почта* kifejezést és a *сиди* előfordulása is

megközelíti a *компакт-диск* összetételét (БРЕЙТЕР 1997: 81). Ilyen értelemben a kölcsönzésekért a beszélők tekinthetők „felelősnek” (КРЫСИН 1968: 29–30).

A gazdaságosság elve tehát kissé ellentmondásosan működik a nyelvben: az új átvételek egyfelől növelik a szókészlet elemeinek számát, másfelől viszont segítségükkel a szöveg terjedelme csökkenthető. Ugyanakkor ezek az idegen eredetű neologizmusok sok esetben csupán egy jól ismert fogalom másodlagos megnevezései vagy pedig hosszas magyarázatot igényelnek, így egyáltalán nem a takarékoságot szolgálják (НС/СНС 1978: 85).

A modern társadalom igyekszik minél kevesebb eszközzel minél informatívabb lenni: felgyorsult világunkban az egyszavas elnevezések sokszor előnyt élveznek a jelzős szerkezetekkel szemben (*компакт-диск* a *компактный диск* helyett). A rövidebb formák használata ezáltal a 6.2.2. pontban tárgyalt analitikus melléknevek terjedéséhez is hozzájárul.

Megfigyelhető az is, hogy az adott korszakban kommunikációs szempontból aktuálissá váló fogalmat vagy tárgyat jelölő kifejezés egyre inkább rövidül használati gyakoriságának növekedésével (СТЕРНИН 1998: 54–55). Ez a folyamat mindenekelőtt a beszélt nyelvre jellemző, de a hétköznapi szavak lerövidítésének divatja könnyen átterjedhet a köznyelvre is (a rengeteg lehetséges példa közül itt most csak utalásszerűen említem a magyar *ubisali*, *hambi*, *üzi*, *talizni*, valamint az orosz *филфак*, *маг* stb. típusú szócsonkításokat). Az orosz nyelvbe kerülő amerikanizmusok ugyanezt a nyelvi kifejezőeszközökkel való takarékoskodást szolgálják. A tömör, frappáns átvevő nyelvi elnevezés hiánya gyakran kölcsönzéshez vezet: az Oroszországban is régóta ismert sportág, a szkanderezés így kapta a körülményes *борьба на руках* helyett az angol *армрестлинг* nevet (КРЫСИН 1996: 152).

A nagyobb terjedelem azonban nem mindig akadályozza meg a körülíró saját kifejezés megmaradását. A rövidebb idegen szóval történő helyettesítés nem kötelező érvényű, függ az adott tematikus mikrorendszeren belüli viszonyoktól is. Az *оранжад* például azért nem tudta kiszorítani a hosszadalmas *апельсиновый сок* kifejezést, mert az oroszban az ilyen üdítőitalok elnevezésére ‘a gyümölcs nevéből képzett melléknév + *сок*’ szerkezet alakult ki (КРЫСИН 1968: 26–28). Ennek ellenére az esetek többségében nagyon erős az a törekvés, hogy megvalósuljon az „egy jelentéshez egy alak” hozzárendelésének elve. Az „egyszavasítás” többféleképpen érhető el: az univerbáció valamelyik módjával (pl. *мобильный телефон* > tapadással: *мобиль*, szóképzéssel: *мобильник*, főnevesítéssel: *мобильный*, nőneműsítéssel: *моби́ла*), vagy pedig kölcsönzéssel (*мобайл*). Ez a gazdaságosságot előtérbe helyező egyszerűsítési folyamat a beszélt nyelv mellett a szakmai nyelvet is érinti.

4. Szakszójelleg

Az idegen eredetű neologizmusok jelentős része a kölcsönzés korai szakaszában a szakszavakhoz hasonlóan viselkedik. Az új jövevények olyan terminológiai jellegű szókészleti elemeknek tekinthetők, amelyek rövid, pontos átvevő nyelvi megfelelő hiányában lexikai űrt töltenek be, speciális jelentéssel bírnak, vagyis a fent említett három motivációs szempontot (ekvivalenciahiány, jelentésmegkülönböztetés, gazdaságosság) egyesítik magukban.

Ennek megfelelően napjaink amerikanizmusai több olyan tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy beépüljenek az orosz szakszókinccs rendszerébe.

1) Az új kölcsönszavak (legalábbis az első időszakban) döntő többségükben egyjelentésűek, míg az átvevő nyelvi megfelelőknek alapjelentésükön túl további frazeológiailag kötött és kontextuálisan meghatározott jelentéseik is lehetnek.

2) Az átkerülő lexikai elemeknek a fogadó nyelvben sokszor pontosabb és konkrétabb a jelentése, mint abban a nyelvben, amelyből származnak, ugyanis forrásnyelvi környezetükből kiszakadva csupán egyetlen jelentésben használatosak. Emiatt az idegen átvételek segítségével egyértelműbben fejezhető ki a terminológiában alapvető fontosságú speciális fogalmak, mint az általános jelentésű, tágabb értelmű és ezért nem eléggé határozott, konkrét orosz megfelelőikkel.

3) Az idegen szavak további előnye, hogy semmilyen mellékjelentés, félrevezető asszociáció nem társul hozzájuk, hiszen a kölcsönzéskor elveszítik az átadó nyelvre jellemző szemantikai kapcsolatrendszerüket, közben pedig új, átvevő nyelvi környezetükben sem eresztenek még mély gyökereket. Erre alapozva egyes szerzők hajlamosak túlhangsúlyozni az átvételek szerepét, azt állítva, hogy azért kell kölcsönözni, mert az orosz nyelv gyakorlatilag nem alkalmas objektív, pontos kifejezésre, mivel szókincse gazdagon át van itatva érzésekkel, szenvedéllyel, illetve értékítéllettel (НОВИКОВА 1992b: 53). Bár nem szerencsés ennyire élesen fogalmazni, úgy tűnik, hogy a nem kívánatos képzettársítások, a felesleges expresszivitás kiiktatása nem egyszer valóban a kölcsönszavak segítségével valósul meg.

4) Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a nagyrészt valamilyen szakterülethez kötődő idegen neologizmusok a tudományok görög-latin hagyományainak, illetve az angol nyelvű országok technológiai fölényének köszönhetően a világ minden részén terjedőben vannak. Az új amerikanizmusok nemzetközi jellege is nyilvánvaló, ezért nemcsak nehéz orosz megfelelőket találni rájuk, de sokszor nem is célszerű (СОРОКИН 1965: 59).

Szókölcsönzést eredményezhet egy-egy nemzet nagyobb fejlettsége vagy újító törekvése az élet valamely területén. Kiindulópont lehet a technikai találmány szülőhazája, illetve egyik-másik nemzet kulturális fölénye egy bizonyos tevékenységi körön belül. Nem véletlen például, hogy a sportnyelv szakszavai között hagyományosan az angol, a zene esetében az olasz, a balettben pedig a francia eredetű elemek uralkodnak (МЕЛЬНИКОВА 1991: 95). Az azonos forrásból történő ismétlődő átvételek következtében az adott szakma vagy téma területén szókészletében olyan alrendszerek jönnek létre, amelyek nemcsak megkönnyítik, hanem motiválják is a további kölcsönzéseket (КРЫСИН 1996: 152–153). Napjaink amerikanizmusai esetében ez a jelenség az említett sport mellett a számítástechnika nyelvében mutatkozik meg a legerőteljesebben.

A tömör, pontos, világos és többnyire egyszavas elnevezéseket tartalmazó terminológiai rendszerben az angol kölcsönszavak nagyobb eséllyel kerekednek felül a lehetséges orosz megfelelőikkel vívott konkurenciaharcban. A fenti két fő területen kívül ez a folyamat részben a politikai szókincsre is jellemző: *саммит – встреча в верхах, встреча на высшем уровне*. Az idegen terminusok kommunikációs szempontból is rendkívül fontos szerepet töltenek be azért, hogy alaki könnyedségük révén egyszerűbbé teszik a további szóképzést: *компьютер – компьютерный, компьютеризация* (mindez az ЭВМ rövidítésből kiindulva eléggé nehézkes, az *электронно-вычислительная машина* körülíró kifejezésből pedig egyenesen lehetetlen volna).

Ugyanakkor nemcsak a terminológiai alrendszer hagyományai, hanem éppen ellenkezőleg, annak hiánya is kölcsönzési hullámhoz vezethet. Minthogy a nyugati típusú reklámok orosz viszonylatban új műfajként, kidolgozott saját terminológia nélkül jelentek meg az 1990-es évek elején, a reklámszövegírók és -fordítók eleinte szinte kizárólag az idegen eredetű lexikai anyagra hagyatkozhattak.

5. Pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai tényezők

A kölcsönszavak terminológiai jellegéből bizonyos nyelvlélektani és társasnyelvészeti vonatkozások is következnek. A szakmabeliek legtöbbször arra hivatkozva utasítják el az anyanyelviesítési kísérleteket, hogy a saját szavak nem pontosan ugyanazt jelentik, mint az idegen terminusok. Felmerül a kérdés, vajon nem épp a szakemberek hozzák létre ezt a különbséget azért, hogy megtarthassák a nekik jobban tetsző idegen elemeket, amelyek használata alkalmas a szakmai beavatottságuk fitogtatására (IN 1992: 167). Az új, jól csengő, a be nem avatottak előtt talányosan hangzó elnevezések gyakran valóban öncélú tudományoskodásnak hatnak. Ugyanakkor az is igaz, hogy a kívülállók számára érthetetlen kifejezések halmozását nemcsak az elhatárolódás igénye indokolja, hanem az a szándék is, hogy használóik ezáltal jelezzék az adott társadalmi csoporthoz való tartozásukat. Ez a motiváció

több szempontból emlékeztet a szleng egyik alapfunkciójára, amely nyelvi rétegben egyébként hasonló okokból szintén magas a kölcsönelemek aránya.

Létezik egyfajta közvélekedés, amelynek alapján sokan a szakszerűség, a tudományos megalapozottság, hitelesség fokmérőjének a szövegben előforduló idegen szavak mennyiségét tekintik. Ez a tévhit nem egyszer párosul a kétnyelvű beszélők abbéli törekvésével, hogy idegennyelv-tudásuk segítségével tájékozottságukat és hozzáértésüket erősítsék egy-nyelvű társaikkal szemben. Az új amerikanizmusok e célból történő használata egyaránt megfigyelhető a tévében, rádióban és az írott sajtóban: a műsorvezetők és az újságírók angolul tudó hallgatóságra, nézőkre és olvasóközönségre számítva sokszor le sem fordítják, meg sem magyarázzák ezeket a kifejezéseket (БРЕЙТЕР 1997: 101–102). A kereskedelmi szférában hasonló szerepük van az utcai reklámfeliratoknak, amelyek nem annyira a külföldi vásárlóknak szólnak, angolságukkal inkább a hazai fogyasztók figyelmét igyekeznek felkelteni és rájuk próbálnak hatni.

Az idegen lexikai elemek átvételének lehetséges lélektani mozgatórugójaként az orosz források megemlítik még az exhibicionizmust és a társadalmi előkelőség hangsúlyozását, amely idegenutánzással, Amerika idealizálásával ötvöződhet. Nem véletlen, hogy az orosz üzletemberek aktatászkájuk jelölésére szívesebben választják az új, különleges, angol *бруф-кейс* nevet (ПОДЧАСОВА 1995d: 54), mint a régi, hétköznapi, francia eredetű, de már eloroszosodott *портфель* szót.

Ezenkívül a nyelv művelők a gondolkodás lustaságát és a kényelemszeretetet is szokták még hibáztatni a kölcsönzésekért (ТÓТФАЛУСИ 2001: 8, ДУЛИЧЕНКО 1994: 321). Az átvevő nyelvi beszélők valóban nem mindig törekednek arra, hogy saját megfelelőket találjanak az idegen szavak helyett, ám ebben nemcsak nyelvi és pszicholingvisztikai, hanem szociolingvisztikai okok is közrejátszanak.

Haugen szerint a kölcsönzés mindig túlmegy a nyelv valódi igényein, az idegen elemek használatát nem annyira a kommunikációs szükséglet, mint inkább a divat határozza meg. A norvég kutatóval összhangban Weinreich a presztízst tartja a lexikai átvételek elsődleges okának, megemlítve azt is, hogy a nagyobb tekintélyű nyelvből érkező szavak segítségével a beszélő társadalmi helyzetének emelésére törekszik.

Napjaink egyre terjedő amerikanizmusai nem minden esetben jelölnek új tárgyat vagy fogalmat, szociolingvisztikai jelentőségük sokszor háttérbe szorítja megnevező funkciójukat. Olyan státusszimbólumoknak tekinthetők, amelyek hasonló szerepet töltenek be, mint régebben a latin a tudományok vagy a francia a műveltség és az etikett nyelveként (ПОЗЕН 2000: 129–130). Az utóbbi évtizedekben az angol lett a modern, technikailag fejlett világ újdonságaival kapcsolatos tájékozottság jelképes értékű nyelve. „Legyél naprakész!” – szól korunk parancsa, minduntalan ezt sugallja a média és a reklámok többsége, ennek szellemében pedig magát az *an-my-deïm* (< *up-to-date*) szót számos más angol-amerikai átvétel követi, amelyek segítségével nyelvileg könnyebben alkalmazkodhatunk szinte napról napra változó, gyorsan átalakuló, globalizálódó világunkhoz.

Az aktuális divat változásával a kölcsönözések egy része csak rövid ideig szerepel az aktív használatban: a régi táncok (*свинг*, *фокстрот*) neve például már régiessé vált, és valószínűleg ez lesz a sorsa a jelenleg még népszerű irányzatokat (*дуско*, *техно*, *рејв*) jelölő elnevezéseknek is. A divatszavak éppen azért tudnak hatásosak lenni, mert újszerűek, a médiában reklámozzák őket, és sokszor valamely közismert médiaszereplőtől származnak. Ezek a nyelvhasználatban széles körben, gyorsan elterjedt lexikai elemek azonban viszonylag hamar elkopnak, hiszen a divat térben és időben meglehetősen múlékony jelenség. A tömegkommunikációs eszközöknek köszönhetően egyes fogalmak rövid idő alatt a társadalom figyelmének középpontjába kerülhetnek, és soha nem látott mértékben válhatnak aktuálissá az egyik napról a másikra. Ennek következtében a médiának a nyelvre gyakorolt hatása legfőképpen a divatszavakon keresztül ragadható meg.

A divat mint jelenség a szociológia és a pszichológia határterületén helyezkedik el, hiszen lélektanilag az utánzáson alapul, míg az utánzási folyamatok a társas térben zajlanak. Az ember társas lény, aki egyénként él közösségben, a lelki és a társadalmi tényezők tehát olyan szervesen összefonódnak, hogy a kölcsönzés pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai motivációit sem lehet élesen elkülöníteni egymástól.

A presztízsnak ugyanilyen kettős természete van, vagyis a kölcsönszavak használatát lélektani és társadalmi szinten egyaránt befolyásolhatja. A nyugati cégek igyekeznek a lehető legtöbb idegen elemet szerepeltetni oroszországi hirdetésekben, hogy maximálisan kihasználhassák azt az elterjedt vélekedést, miszerint a külföldi technológiák, áruk és szolgáltatások jobb minőségűek orosz társaiknál. Az ilyen reklámszövegek hatékonyságát a bennük található amerikanizmusok pozitív konnotációja tovább erősíti. A *наберуте ваш пин-код* felszólításban például a *код* szó önmagában elegendő volna a megértéshez, ám a pontosabb és tekintélyesebb *пин-код* forma a nyugati bank tevékenysége iránt kíván bizalmat kelteni a tévéreklám nézőiben, akik a külföldit rendszerint a megbízhatósággal azonosítják a mai Oroszországban (БРЕЙТЕР 1996: 38–40, БРЕЙТЕР 1997: 101–103).

A XX. század második felétől az angol világszerte egyre több helyen a presztízsnyelv szerepét tölti be. Erről már a 70-es években is írtak (ORSZÁGH 1977: 134–135), de a rendszerváltás óta a folyamat még érzékelhetőbbé vált. Jellegzetes megnyilvánulása, amikor az átvevő nyelvben presztízsnövelés céljából a saját, régi fogalmakra új, idegen elnevezéseket kezdenek használni, amelyeket ráadásul a forrásnyelvből hiányzó plusz jelentéssel ruháznak fel. Így lesz *фитнес-клуб* a leromlott állapotban lévő, drága felszerelés nélküli edzőteremből, *супермаркет* az egyszerű sarki boltból, *секонд-хенд* a kis turkálóból vagy pedig *менеджер* a kezdő áruházi eladóból. Az utóbbi szó fiatalosan népszerű és kiejtésekor az orosz fül számára szokatlan *дж* tovább fokozza a hatást (ЛАРИОНОВА 1992a: 114).

Az amerikanizmusok presztízse az eredeti orosz vagy korábban átvett és eloroszosodott elemekkel szemben a kölcsönszavak rangbeli emelkedését eredményezi: a forrásnyelvben semleges elnevezések az átvevő nyelvben plusz jelentésárnyalatot kapnak. A *презентация* ünnepelesebb, mint a *представление*; a *шоп* divatosabb dolgokat árul, mint a *магазин*; a *слаксы* fiatalosabb, mint a *брюки* (КРЫСИН 1996: 153). A *джюс* finomabb, mint a *сок*; a *бизнесмен* sikeresebb, mint a *делец*; a *тим* erősebb, mint a *группа* (ПВ 1996: 41). Az újjgazdagok *коттедж*-ben laknak és *шоп*-ban vásárolnak (GELDBACH 1998: 75). Az angol neologizmusoknak tulajdonított nagyobb presztízsz, pozitív töltés néha a szöveggörnyezetből is kitűnik: *в шикарных отелях или офисах* (ДУЛИЧЕНКО 1994: 139), ahol az előkelőséget nemcsak a melléknév jelzi, hanem a francia *отель* szó is, amely ugyanúgy kiszorítja ebben az esetben a hétköznapi orosz megfelelőjét (*гостиница*), mint ahogy az angol *офис* a régebbi német (*кантора*) és francia (*бюро*) eredetű szinonimáját.

A reklámokban az angol kölcsönszavak gyakran díszítő, szépítő elemként szerepelnek, akkor is, ha az eredeti elnevezésben sincs semmi negatív. Ez indokolja például a németben a *Hairstyling* (Frisieren) és *Outfit* (Kleidung) használatát (ПОЗЕН 2000: 37), amelyek motívációjukban a 2. ponthoz (átkeresztelés) és a 6. ponthoz (plusz expresszivitás) közelítenek.

6. Újító szándék

A nyelv kommunikációs funkciójának teljesítéséhez a szókészlet állandó megújítására van szükség. Az expresszivitásukat veszített lexikai elemek pótlására a beszélők időről időre nyomatékosabb, kifejezőbb elnevezéseket próbálnak találni (МЦМАХОН 1995: 201). A színesebb fogalmazásmódra való törekvés a publicisztikára és a reklámokra különösen jellemző, hiszen a médiában az érdeklődés felkeltése kulcsfontosságú szerepet játszik. A bennük rejlő újdonság varázsa miatt a neologizmusok (kiváltképpen az idegen eredetűek) önmagukban alkalmasak a kifejezőképesség növelésére. A kölcsönszavakhoz ráadásul gyakran sajátos mellékértelem, hangulat tapad (SZÜTS 1992: 196), ami miatt nagyobb az expresszi-

vitásuk, és nyelvi díszítésre használatosak. Ebben az is közrejátszik, hogy a rendszerváltás óta számos angol és más idegen eredetű lexikai elem az oroszban korábban ideológiai okokból negatív konnotációja látványosan átfordult pozitívvá (ПЫКОО 1995: 114–115).

Kifejezőerejüket tekintve az átvételek olyan többlettartalmat hordoznak, amely a kommunikációs helyzettől függően akár pozitív, akár negatív irányban megnyilvánulhat. Ennek következtében a kölcsönzések alkalmasak lehetnek mind az eufemizmusokkal, mind pedig a pejoratív szlengszavakkal kapcsolatos igények kielégítésére is (ВАЙНРАЙХ 1979: 98). Az eufemizációs és vulgarizációs folyamatok sokszor egyidejűleg, egymással összefüggésben zajlanak (БРЕЙТЕР 1997: 126). A valamilyen okból kitüntetett, divatos szavak pozitív vagy negatív expresszivitása ugyanis a gyakori használat alatt egyaránt megkopik, újszerűségük elhalványul. A figyelem középpontjába került kifejezések megszokottá válnak, ezért a beszélők folyamatosan a nyelvi kifejezőeszközök frissítésére törekednek.

A nem mindenki számára érthető idegen terminusok kevésbé „sokkolók”, segítségükkel néha a rossz is elkendőzhető (PK20: 389, 407). Az időközben ismertebbé váló elnevezések helyett azonban mindig újabb és újabb eufemizmusokat kell keresni, amelyek elsődleges forrása a szókölsönzés. Az újító szándék a szlengben szintén az expresszivitás fokozását szolgálja, egyik kedvelt formája az idegen eredetű elemek elferdítése oly módon, hogy a játékos képzéssel létrejövő új alakok az átvevő nyelvi szókészlet más tagjainak felidézésével további asszociációkat váltsanak ki a beszélőkben.

Végül a kölcsönzés elősegítheti egyes saját szavak homonímiájának és poliszemiájának megszüntetését is (АРИСТОВА 1978: 11), változatosabbá, árnyaltabbá téve az azonos alakú és többjelentésű elemektől terhelt lexikai rendszert. Ugyanakkor arról sem szabad elfeledkezni, hogy a meghonosodás során a kölcsönzések terminológiai jellege egyre halványul, szemantikájuk új árnyalatokkal, átvitt értelmű használatokkal gazdagodhat, ezáltal maguk is többjelentésűvé válhatnak. Ezek a folyamatok végeredményben állandóan újabb és újabb egyjelentésű idegen szavak átvételét teszik szükségessé.

Ahogy az a fentiek alapján látható, a kölcsönzés nyelvi és nyelven kívüli motivációinak együttes vizsgálata összességében igazolja azt a feltételezést, hogy a külső és a belső okok oly mértékben összefonódnak, hogy nem lehet őket szétválasztani. Az utóbbi évek szakirodalmát tanulmányozva érzékelhető bizonyos szemléletváltás ezzel kapcsolatban, a hagyományos lingvisztikai ↔ extralingvisztikai megkülönböztetés (КРЫСИН 1968, ВАЙНРАЙХ 1979) eltűnően van. Az újabb kutatások kiemelik, hogy minden átvétel egyszerre több tényezővel is magyarázható. Komplex hatással kell tehát számolnunk, ám ezen belül az esetek többségében azért létezik egy-egy domináns elem (КРЫСИН 1996: 149).

Az új kölcsönzések három csoportba oszthatók az általuk jelölt jeltárgyakhoz való viszonyuk alapján: 1) az orosz valóságból addig hiányzó jeltárgynál megnevezésről, 2) megváltozott jeltárgynál átnevezésről, 3) változatlan jeltárgynál együttes elnevezésekről beszélhetünk (БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 289, СТЕРНИН 1998: 35–36). Ez a csoportosítás megfelel az elemzésem 1–3. pontjának, de figyelmen kívül hagyja a presztízs szempontját, pedig a két indíték (az elnevezés szükségessége és az idomulás a követendőnek ítélt mintához) legtöbbször együtt magyarázza a kölcsönzést (KONTRA 1981: 11–12).

4.2.2. A KÖLCSÖNZÉS FŐBB TERÜLETEI ÉS TÉMAKÖREI

Egy adott szövegben a kölcsönzések gyakorisága nagyban függ a témaválasztástól: így a hétköznapi problémákat tárgyaló újságcikkekben általában kevés, míg a gazdasággal, politikával, sporttal, művészettel vagy divattal foglalkozó leírásokban rendszerint sok átvétel fordul elő (КРЫСИН 1996: 158–159). Az idegen eredetű szókészleti elemek tematikus csoportosítása azonban korántsem egyszerű feladat, amit az is jelez, hogy a nyelvészeti mun-

kákban eddig nem sikerült egységes rendszerezési módot kidolgozni. A tématerületek részletezése változó mértékű az egyes szerzőknél, miközben a többszörös átfedések sem ritkák.

Az orosz lexikológiai irodalomban hagyományosnak tekinthető felosztások egyike a következőképpen néz ki: 1) hadügy, háború; 2) állam, jog, politika, adminisztráció; 3) pénzügy, kereskedelem; 4) gazdaság, technika, ipar; 5) társadalom és magánélet; 6) tudomány, oktatás; 7) az ember tudományos és hétköznapi megvilágításban; 8) a természet tudományos és hétköznapi megvilágításban; 9) számok és mértékegységek; 10) kultúra, művészet; 11) vallás, egyház; 12) egyéb (БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 335–337).

Az orosz nyelv angol kölcsönszavait bemutató legújabb monográfiák álláspontja lényegesen eltér egymástól. A vizsgált elemeket Brejter 13 csoportba sorolja, amelyek részben megfeleltethetők az előző osztályozásnál követett pontoknak: 1) társadalmi-politikai élet; 2) gazdaság, kereskedelem; 3) tudomány és technika; 4) tengerészeti terminológia; 5) hadi terminológia; 6) utazás, turizmus; 7) ételek és italok; 8) ruha, ruhaanyag; 9) sport; 10) popzene és szórakozás; 11) kultúra és művészet; 12) állatok és növények; 13) mértékegységek, indulatszók (БРЕЙТЕР 1997: 41–42). Ezzel szemben Timofeeva az amerikanizmusok legfőbb használati területeinek elemzésekor mindössze 5 témakört említ (politika, tudomány és technika, kultúra és művészet, sport, áru és szolgáltatás), amelyhez az 1980-as évek végén csatlakozott még egy hatodik, az üzlet (ТИМОФЕЕВА 1995: 9).

A kölcsönzés által leginkább érintett tématerületek pusztán felsorolásán túl Krysin arra is vállalkozik, hogy egyfajta sorrendet állítson fel: a számítástechnikai, kereskedelmi, sport-, divat-, zenei, politikai, publicisztikai, mozi- és színházi szaknyelvben csökkenő intenzitással szerepelnek az idegen szavak (КРЫСИН 1996: 144). A számítástechnika és a sport nyelvben hagyományosan magas az angol terminusok aránya, bár amíg az előbbinél nagyjából egyensúlyban maradnak a saját és az idegen elemek (JANURIK 2000), addig utóbbi gyakorlatilag angol nyelvi privilégiumnak számít: a sportágak, játékszabályok és egyéb fogalmak elnevezésekor rendre az angol változatok kerekednek felül (БОЯРКИНА 1998: 329–330). Az *армрестлинг* szóról a korábbiakban már esett szó: ez az orosz földön évszázadok óta hagyományos sportág akkor kapott angol nevet, amikor hivatalos versenyeket kezdtek rendezni (BRODSKY 1992: 76). Ennél is érdekesebb a *шешинг* története: az egyik orosz kutató feltételezése szerint szovjet szakemberek dolgozták ki ezt a sportolási formát, és a megnevezésére átvették az angol szót (НОВИКОВА 1992a: 57). Ha ez valóban igaz, akkor a *шешинг* a *шоп-тур* elemhez hasonló „álangol” kölcsönzésnek tekinthető (lásd 6.4.4. pont).

Számos kölcsönzó nem egyetlen tématerülethez kötődik: használati körének bővülésével újabb jelentései alakulnak ki, a média segítségével kiszakad szaknyelvi környezetéből és determinologizálódik. A *джерм-сейинг* például átvitt jelentésében nemcsak zenei, hanem politikai újságcikkekben is előfordul (ТИМОФЕЕВА 1995: 9).

Mindent egybevetve, a disszertációban vizsgált angol-amerikai elemek az alábbi tematikus csoportokba rendezhetők: 1) politika, társadalom, közélet; 2) tudomány, technika, számítástechnika, informatika, háztartási és irodatechnika; 3) kultúra, művészet, mozi, zenei irányzatok, táncok; 4) sport; 5) gazdaság és kereskedelem, pénzügy, tőzsde, üzlet; 6) áruk, szolgáltatások, hétköznapi élet, általános használatú szavak; 7) tömegkultúra, divat, ruhák, szabadidő, szórakozás; 8) bűnözés, szubkultúra, szleng; 9) média, reklámok; 10) kommunikációs formák, fordulatok.

5. Az angol kölcsönszavak írásképi és hangalaki meghonosodása

Az angol kölcsönszavak írásképi és hangalaki meghonosodásának vizsgálatában központi helyet foglal el a transzkripció és a transliteráció kérdése. További problémákat vet fel az átadó nyelv néhány hangja esetén az orosz nyelvi megfelelő megtalálása, illetve az előforduló változatok és ingadozások leírása.

Az idegen szavak idomulása az átvevő nyelv hangrendszeréhez régóta foglalkoztatja a nyelvészeket, ennek ellenére a szóban forgó folyamat általános és egységes elméletét mindmáig nem sikerült kidolgozni. Eltérő vélemények fogalmazódnak meg azzal kapcsolatban, hogy hol húzódik a határvonal a transzkripció és a transliteráció között, és még ennél is nagyobbak a nézetkülönbségek e két átírási módszer egymáshoz való viszonyát illetően. Ráadásul időről időre újabb és újabb terminusok jelennek meg a transzkripció és a transliteráció átírást egyaránt magában foglaló vegyes típus jelölésére.

A szociolingvisztikai tényezők szerepét sem lehet elhallgatni: a neologizmus írásképe és hangalakja függhet a beszélő származásától és műveltségétől, valamilyen társadalmi réteghez tartozásától, életkorától, foglalkozásától és idegen nyelvi ismereteinek fokától is (ORSZÁGH 1977: 141). Az élőbeszédben az új kölcsönszavak orosz kiejtését több tényező befolyásolja: az idegen kiejtésen és írásmódon kívül az idegen szavak elsajátításának orosz hagyományai és az orosz kiejtési lehetőségek (ЩЕРБА 1958: 154).

A példaanyagot gyakorlatilag kizárólag írott, nyomtatott szövegekből veszem, néhány tévéreklámot leszámítva, ahol azonban az egyes szavak előfordulása esetleges. A hangsúly meghatározásánál ezért leginkább a különböző szótárak adataira támaszkodom.

5.1. Az angol kölcsönszavak írásképi meghonosodása

A napjaink orosz nyelvű szövegeiben előforduló angol kölcsönszavak írásmódját megfigyelve viszonylag könnyen érzékelhető, hogy a kérdéses lexikai elemek egyrészt 1) latin betűvel írva, másrészt 2) hol az angol kiejtés szerint, 3) hol az angol írásképek megfelelően, 4) hol pedig az utóbbi kettő valamiféle keverékeként cirill betűkkel átírva jelennek meg orosz szövegkörnyezetben. Mint az alábbiakban látni fogjuk, a kérdéssel foglalkozó szakirodalomban uralkodó meglehetősen nagy terminológiai káosz ellenére ennek a négyes felosztásnak a létjogosultságához nem férhet kétség.

A kölcsönszavak orosz szövegbe történő beillesztésének két alapvető módszerét, az idegen írásképet követő transliterációt és az idegen kiejtést tükröző transzkripciót rendszerint „gyakorlati transzkripció” (*практическая транскрипция*) néven egyesítve szokták említeni az orosz nyelvészeti kutatásokban (lásd pl. СУПЕРАНСКАЯ 1978). Ez az összevont elnevezés már önmagában utal a két fő átírási elv között megvalósuló, az 5.1.4. pontban részletesen tárgyalt kompromisszumos megoldásra.

A cirillesítésen kívül a másik lehetőség az eredeti latin betűs íráskép megőrzése, amiről Giljarevskij és Starostin kézikönyvének bevezetőjében az áll, hogy általában azonos ábécéjű nyelvek esetében gyakori, de ettől függetlenül a XVIII–XIX. századi orosz nyelvre különösen jellemző volt. Az idegen nevek orosz nyelvi rögzítésével foglalkozó mű harmadik kiadása idején még tartható volt az az álláspont, miszerint a latin betűs íráskép megmaradása a szépirodalmi szövegekben és az újságnyelvben viszonylag ritka jelenség, ám a tudományos-műszaki szakirodalomban főleg egy új idegen szakkifejezés orosz szövegbeli első előfordulásakor a cirill betűs átírás mellett zárójelben ott állhat a latin betűs eredeti szó

is (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 11–13). A peresztrojkát és a rendszerváltozást követően azonban a latin betűk szerepköre előfordulási gyakoriságuk növekedésével párhuzamosan jelentősen kibővült az orosz nyelvhasználatban (ezzel kapcsolatban bővebben lásd az 5.1.1. pontot).

Kontra Miklós az idegen szavaknak az új nyelvi környezethez való alkalmazkodását az íráskép szempontjából megvizsgálva a következő három szakaszt különíti el:

- 1) a kölcsönszavak még őrzik átadó nyelvbéli helyesírásukat (etimologikus fázis);
- 2) az átadó és az átvevő nyelvbéli helyesírás interferál (átmeneti fázis);
- 3) kialakul az átvevő nyelvbéli helyesírás (fonematikus fázis).

A különböző (latin–cirill) ábécéjű nyelvek közötti kölcsönzéskor az idegen szavak írásképi beilleszkedése nem olyan fokozatos folyamat, mint amilyen az azonos ábécéjű nyelvek esetében figyelhető meg. Angol–orosz viszonylatban az ábécék különbsége miatt a fent leírt háromlépcsős beépülési folyamatból legtöbbször kimarad a középső (átmeneti) fokozat: az írásképileg meghonosodott kölcsönszavak zömmel csak egyféle, fonematikus írásképpel rendelkezhetnek (KONTRA 1981: 26–28). Ez az íráskép transliteráció vagy transzkripció, de leggyakrabban a kettő közötti kompromisszum eredménye (nem lehet ingadozás az átadó és az átvevő nyelvbéli helyesírás között, elképzelhető viszont a transliteráció és a transzkripció között). Az átvevő nyelv beszélői itt is választhatnak a saját vagy az idegen olvasási szabályok között, így nem igazolható, amit Kontra állít, hogy a különböző ábécé előny lenne, egyértelműsítene.

Az írásképi elsajátítás fokát többféle szempont határozhatja meg:

1) A kölcsönszó ismertsége és gyakorisága: Az írásképi beilleszkedés magasabb szintű a régebbi és közhasználatúvá vált szavaknál, mint az újabb keletű, szűk használati körű és elvont fogalmakat jelölő szavak esetében (ORSZÁGH 1977: 136).

2) Az átvétel módja: A szóbeli kölcsönzések könnyebben meghonosodnak, de hangtalanul gyakran torzulnak, nagy a félrehallás lehetősége. Véletlen hanghelyettesítés történik, később pedig ez a forma erősödik meg és terjed el (MARTYSIUK 1978: 33–34). Az írásbeli átvételek hangalakja közelebb áll az eredetihez, de tovább maradnak be nem illeszkedett „barbarizmusok” az átvevő nyelvben (idegen hangtani sajátosságokat őrizve: szokatlan hangkapcsolatok, kemény mássalhangzó + [e]) (РЕФОРМАТСКИЙ 1967: 483).

3) A kölcsönszó használóinak kétnyelvűsége vagy egynyelvűsége: Az egynyelvű beszélők számára az írásbeli átvételek alakja megbízhatóbb, stabilabb, mint a több egyéni vonással rendelkező, változékonyabb szóbeli kölcsönzéseké. Az egynyelvűek ugyanis nem követik teljesen a kétnyelvűek kiejtését, nem sajátítják el a másik nyelv kiejtési technikáját, hanem az idegenszerű hangokat anyanyelvük hangjaival helyettesítik (FILIPOVIĆ 1960: 13–14). Az új angol kölcsönszavak nem teljesen illeszkednek a korábbi jövevényszavak által meghatározott integrálódási mintákhoz. Ennek egyrészt az az oka, hogy időközben megváltozott a nyelvi érintkezés formája: a szóbeli átvételek helyett az írásbeliek kerültek előtérbe. Másrészt nőtt a kölcsönzési folyamatban meghatározó egyének kétnyelvűségi szintje, emiatt több lett az eredeti kiejtést követő forma (GRABOWSKI 1972: 127–128).

4) A kölcsönszó bekerülésének útvonala: Krysín szerint az írásbeli átvételek útja az általános használat felé bonyolultabb, mint a szóbeliéké, hiszen valamilyen közvetítő közegen (szakterminológián, újságnyelven, üzleti nyelven, szépirodalmi fordításokon) keresztül sajátítják el őket, ami egyúttal nagyobb stabilitást is biztosít számukra (КРЫСИН 1968: 57–58). Ezzel szemben Timofeeva azt állítja, hogy míg az írásbeli átvételek közvetlenül a köznyelvbe kerülnek, éppen a szóbeliekre jellemző a kétlépcsős kölcsönzési folyamat: először valamilyen speciális nyelvi rétegbe (szakzsargonba, szlengbe) hatolnak be, majd később innen jutnak át a mindennapos használatba (ТИМОФЕЕВА 1991: 33). Az utóbbi változat elfogadása magyarázatot adhat arra is, hogy kölcsönzéskor a szlengszavak alakja miért torzul jobban, mint a köznyelvi lexikai elemeké és a terminusoké.

Mint látható, az említett négy tényező közül három a szóbeliség–írásbeliség problémakörével függ össze.

A kölcsönzések jellegét történeti szempontból vizsgálva az orosz nyelvben a következő fejlődési sor állítható fel: az írásképet figyelmen kívül hagyó legrégebbi szóbeli átvételektől indulva az ejtést háttérbe szorító írásképi átvételeken át végül eljutunk a jelen írásbeli átvételeihez, amelyek egyesítik az eredeti írásképhez való közelséget a fonematikai pontossággal (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 252). Tehát míg a szóbeli átvételek a forrásnyelvi kiejtést tükrözik, az írásbeli átvételeknél egyaránt lehet transzkripció és transliteráció (КРЫСИН 1968: 58). Bár az orosz nyelv mai angol kölcsönszavai főleg az írott nyelv csatornáján keresztül kerülnek be, adaptációjuk módja mégis bizonyos mértékig hasonló a ténylegesen szóbeli érintkezésből származó kölcsönszavakéhoz: „transzkribáló transliterációval” adják vissza őket (KONTRA 1981: 33–34).

A szóbeliség előretörése megfigyelhető a XX. század végi digitális-információs forradalom vívmányainak esetében is. Az internet és a multimédia az élőbeszédhez közelíti az írásbeli kommunikációt, a számítógépes levelezés, a chat, az IRC és különösen az sms átmenetet képez az élőbeszéd és az írott nyelv között. A kommunikációs létformák átcsapása egymásba (BALÁZS 1999) azt jelenti, hogy hiányzik a beszélt és az írott formák megkülönböztetése: a beszélt nyelv írásos formája jön létre, az előkészített, hivatalos és távolságtartó írott nyelv beszélt nyelvi jellemzőket kap, spontánná, nem hivatalossá, közvetlenné válik. Mindez az íráskép megformálását is befolyásolja, hiszen a fenti tényezők hatására előtérbe kerül a kiejtés szerinti írásmód.

Mivel az idegen eredetű szavakat négyféle átírási elv segítségével is be lehet helyezni orosz szövegek környezetébe, a kölcsönzési folyamat elején az írásképi beilleszkedés nagyfokú változatosságot mutat. A forrásnyelv és az átvevő nyelv közti egyértelmű megfeleltetések hiányában mindegyik írásmód (transzplantáció, transliteráció, transzkripció és gyakorlati transzkripció) külön-külön áttekintést igényel.

5.1.1. A LATIN BETŰS ÍRÁSKÉP MEGŐRZÉSE (TRANSZPLANTÁCIÓ)

Az orosz lexikológiai irodalomban eddig viszonylag keveset foglalkoztak az esetlegesen előforduló latin betűs szavakkal, annak ellenére, hogy az idegen szavak átvételének korai szakaszára sok esetben a latin betűs íráskép megőrzése jellemző.

Ezt a jelenséget Timofeeva a transzplantáció fogalmával határozza meg, amelynek lényege a grafikai elv követése, a lexikai elemek mechanikus átültetése az egyik nyelvből a másikba. Ezenkívül az orosz kutató más elnevezéseket is megemlít (*цитация, включение, иноязычное вкрапление, гетерограмма*), azonban a legkifejezőbbnek mégis a *transzplantáció* terminust tartja (ТИМОФЕЕВА 1991: 34, 1995: 14). A továbbiakban a szerző nyomán én is ezt a meghatározást követem.

Az általában azonos ábécéjű nyelvek közti kölcsönzéseknel használatos transzplantációs módszer orosz nyelvben történő alkalmazásakor azonban a magyarhoz hasonlóan gondot okoz a kölcsönszó írásképéhez a megfelelő hangalak hozzárendelése. A módszer sajátossága következtében az eredeti alakjukat megőrző szavak használata a szóbeli kommunikációban külön ismeretet igényel, hiszen az idegen elemek kiejtési szabályai csak a két nyelvűek számára egyértelműek. Az írásbeli kommunikáció szempontjából azonban a latin betűs forma megtartása az egynyelvűek számára is megkönnyíti a forrásnyelvi szóalak felismerését. Ebből adódóan megfigyelhető, hogy az egyes szócsoportok esetében a nyelvhasználók általában előnyben részesítik az eredeti íráskép megőrzését. Ez mindenképp a tulajdonnevekre érvényes, ám az orosz nyelvű szövegekben latin betűvel megjelenő szavak között szép számban fordulnak elő köznevek is.

Fontos hangsúlyozni, hogy nem teljesen új jelenséggel állunk szemben. A transzplantációs módszer alkalmazásának egyrészt már a XIX. századi orosz szépirodalomban hagyományai alakultak ki, másrészt idetartoznak még azok a nemzetközileg elterjedt, főként latin eredetű kifejezések is, amelyeket idegen írásképük ellenére az orosz szókincs részének szoktak tekinteni: *ergo, nota bene* stb. (GELDBACH 1998: 71). Az utóbbiak a XX. század közepére olyan mennyiségben gyűltek össze az oroszban, hogy egy teljes kétkötetes szótárt (БАБКИН–ШЕНДЕЦОВ 1966) megtöltötték. Az első kiadása idején ez „Az orosz szövegben fordítás nélkül használt idegen szavak” címet viselő munka jól tükrözte az akkoriban még többé-kevésbé állandó „иноязычные вкрапления” jellegű szavak összességét. Megfigyelhető, hogy a szótárban szereplő lexikai elemek döntő többsége a latin és a francia nyelvből származik, angol-amerikai eredetű elvétve található köztük (ПЫКÖ 1995: 110–111).

A peresztrojkat követő időszakban ez a helyzet alapjaiban változott meg. A rendszer-váltás óta az orosz nyelvet valósággal elárasztják az eredeti formájukat megtartó új idegen szavak és kifejezések, amelyek szinte kizárólag az angoltól érkeznek. Számuk ugrásszerű emelkedését ugyanazok a tényezők okozzák, mint általában a kölcsönszavakét: a nyelvi érintkezések kibővülése, a kultúrák szorosabb kölcsönhatása, a nem orosz valóságot leíró publikációk számának növekedése, új reáliák és fogalmak megjelenése orosz nyelvi környezetben állandó elnevezés nélkül (ШАГАЛОВА 1997b: 100).

Az orosz nyelvű szövegekbe a transzplantáció segítségével illeszthetők be azok az idegen lexikai elemek, amelyek az oroszban valamely okból lefordíthatatlanok (tulajdonnevek és terminusok) vagy lehetséges orosz megfelelőjük nem tükrözi a pontos jelentésárnyalatukat. A latin betűs szavak használatát nagymértékben befolyásolja a szöveg típusa és tematikája. Az eredeti íráskép megőrzése különösen a szépirodalom, a publicisztika és a reklámok területére jellemző.

A szépirodalmi művekben ezek az idegen elemek különböző stilisztikai célokat szolgálnak: alkalmasak lehetnek a szereplők jellemének hitelesebb ábrázolására, a helyszínek valóságghú érzékeltetésére, a helyi színezet és a nemzeti-kulturális sajátosságok bemutatására. Az idetartozó szavak funkciója a hagyományoknak megfelelően az orosz nyelv esetében elsőként szintén az idegen nyelvű szépirodalmi fordításokban mutatkozott meg, majd a szovjet időszakban kiterjedt az emigráns írók (így például Akszjonov) alkotásaira is. Az 1990-es évektől a szövegekben nemcsak egyes idegen szavakat hagynak meg latin betűs írásképpel, hanem ez a tendencia kiterjedt egész mondatokra, fejezetcímekre, sőt könyvcímekre is. Ezt figyelhetjük meg például Pelevinnél, aki egyik regényének a *Generation ‘II’* címet adta, ráadásul a mű egyik fejezetéhez ugyancsak latin betűs címet választott (ld. *Homo Zapiens*).

A transzplantáció alkalmazása a publicisztikában és a reklámnyelvben van a legjobban elterjedve. Ennek ellenére ez a módszer az oroszban viszonylag ritkán fordul elő a transliterációhoz és a transzkripcióhoz képest. A „transzplantált” szó legtöbbször újszerűnek, egzotikusnak hat, többletjelentést hordoz, amelynek segítségével növeli a mondanivaló expresszivitását. Nem véletlen, hogy a nyugati mintát követő újságok egyes rovatai angol nevet viselnek (*New Russians, Hot News, Stories*), ezenfelül találhatunk olyan újságcímeket, amelyek részben vagy egészben angol szavakat tartalmaznak (*Коммерсантъ-daily, Cool*). A latin betűs íráskép ilyenkor egyfajta díszítő elemként is értelmezhető, amelynek alkalmazását az orosz sajtónyelvben az idegen imidzs elérésének vágya motiválja, mégpedig az angol kölcsönszavak szociolingvisztikai elsőbbségére (presztízisére és divatjára) építve (DAVIE 1997: 4–5). Eltérő ábécéjű írásmódjuk miatt ezek az amerikanizmusok hatékony vizuális eszközként használhatók, hiszen (pl. a csupa nagybetűs kiemeléshez hasonlóan) első pillantásra „kiugranak” az orosz szöveggörnyezetből, képesek magukra vonni a figyelmet, és ezáltal megfelelnek az újságszerkesztők egyik legfőbb törekvésének, hogy felkeltsék az érdeklődést a lapjuk iránt.

A *Коммерсантъ-daily* névben sajátos kettősség rejlik: mind a forradalom előtti időszak helyesírását visszaidéző szóvégi keményjel (a *Ъ* egyben az újság szimbóluma is!), mind a napjaink amerikanizálódására utaló, eredeti formájában meghagyott angol szó jelképes tartalmat hordoz. Az orosz napilap címében ily módon ötvöződő régi és új elemek egyaránt a szovjet korszaktól való eltávolodást hivatottak jelezni.

A cirill környezetétől élesen elütő latin betű képi kifejezőereje nemcsak a sajtó nyelvben, hanem a reklámokban is megmutatkozik. Bizonyos termékek olyan gyorsasággal törnek be az orosz piacra, hogy eleinte nincs lehetőség sem az elnevezésük lefordítására, sem pedig az átírásra. Ilyenkor a forrásnyelvi alakjukat megőrző idegen szavak a hirdetekben ragozódni kezdenek: *свежие notebook'у*. Fokozatosan kialakulnak ugyan átvevő nyelvi változataik (*ноутбук, нотбук*), ám az áru forgalmazói sokszor úgy vélik, hogy az oroszosított forma kevesebb „tiszteletet” ébreszt, ezért a reklámok szövegében szívesebben szerepeltetik a szót eredeti írásképpel (ПОДЧАСОВА 1995d: 55–56).

Hasonló tendenciák fokozottan érvényesülnek a tulajdonnevek, különösen a cégnevek és a márkanevek esetében. A gyártók azonban nem egyszerűen presztízsszempontok miatt ragaszkodnak a nemzetközileg megszokott latin betűs írásmódhoz, hiszen a transzplantáció egyúttal könnyebb felismerhetőséget és nagyobb informativitást is biztosít az elnevezés számára. Ugyanakkor az utóbbi évek orosz reklámszövegeit megvizsgálva nem igazolható egyértelműen, hogy szoros összefüggés lenne egy adott cégnév vagy márkanev ismertsége és az átírási hajlandóság közt, szemben Superanskaja feltételezésével, miszerint a kevésbé elterjedt idegen eredetű gyártó- és terméknevek nagyobb arányban őrzik meg forrásnyelvi írásképpüket, mint közismert társaik (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 246–247). Az 1998-ban kiadott *Толковый словарь русского языка конца XX века* című szótár latin betűs mellékletében közölt 26 címszó mindegyike a számítástechnika és az informatika területén széles körben alkalmazott szakkifejezés. Közülük nem egy tartalmaz valamilyen rövidítést (*DOS-овский, IBM-совместимый*), ami tovább erősíti a transzplantációs módszer szerepét.

A 2003. évi magyarországi reklámtörvényhez hasonlóan az orosz nagyvárosokban is megpróbálták visszaszorítani az angol nyelvű reklámfeliratokat. Az 1997-es moszkvai és szentpétervári betiltási kísérlet azonban nem hozott jelentősebb eredményeket. Az átíratlan szavak egyre növekvő számából arra lehet következtetni, hogy az orosz nyelv nyugatiasodása nemcsak a szókincset, hanem bizonyos mértékig magát a cirill betűs írást is érinti (GELDBACH 1998: 70).

A latin és a cirill ábécé eszközeinek egyesítése egy szón belül előfordult a XIX. században is már: *у Michel'я на Невском* (ТИМОФЕЕВА 1995: 15). Az idegen szavak nyelvtani beilleszkedésének megkönnyítésére ma is használatos ez a megoldás (ld. a fentebb említett *notebook'у*). Egészen új jelenségnek számít viszont az, amikor a transzplantáció egy orosz szó belsejében nyilvánul meg. Az ifjúsági szlengre jellemző nyelvi játékosság legtöbbször a köznyelvi szavak elferdítésén alapul, ebben az esetben a humoros torzítás a latin betűk felhasználásával valósul meg: *Марсуанский, БИЗНЕС* (РУКÖÖ 1995: 118–119), *игры деда-bookвоода, миру – beer!, face → фасе* (НС/НС 1997: 47), *CAMEL → САМЕЦ, fuck'm* (факт), *спортивный магазин, С днем всех влюбленных!* (vö. МАКСИМОВ 2003).

A kutatók véleménye megoszlik azzal kapcsolatban, hogy a latin betűvel írt kölcsönszavak milyen mértékben tekinthetők az átvevő nyelvi rendszer részének. Az egyik álláspont szerint ezeknek a lexikai elemeknek nincs önálló, egyértelműen körülhatárolható jelentéstartományuk, így könnyen lecserélhetők. Cirillesítés nélkül mindig is idegenek, kívülállók maradnak, nem kapcsolódnak szervesen a saját szókészlet tagjaihoz, izolált „nyelvközi” egységnek számítanak (КРЫСИН 1968: 38–39, 46–47). Ezzel szembeállítható egy másik megközelítés, amely azt hangsúlyozza, hogy az eredeti írásképpüket megőrző szavak külön csoportba sorolása csak formális elveken alapul (РУКÖÖ 1995: 109), hiszen átvevő nyelvi viselkedésük sok tekintetben hasonlít más elsajátítatlan kölcsönszavakéhoz.

A nem cirill részek rendszerint vagy idézőjelben állnak, vagy dőlt betűvel, esetleg csupa nagybetűs szedéssel emelik ki őket. Szövegbeli megjelenésükre általában az is jellemző, hogy zárójelben fordítás vagy körülíró magyarázat követi őket (vagy éppen fordítva: a latin betűs forma szerepel zárójelben). Az utóbbi időben azonban egyre többször maradnak el a pontosító értelmezések, és tipográfiai megkülönböztetésük sem törvényszerű.

A kölcsönzési folyamat kezdeti szakaszában gyakori jelenségnek számít, hogy az átvett neologizmus első előfordulásakor még megőrzi forrásnyelvi alakját, második említésekor viszont már átírva jelenik meg. Ennek következtében az új kölcsönző néha egy szövegen (sőt akár azonos mondaton) belül egyszerre többféle, transzplantációs, transliterációs és transzkripció változatban is szerepelhet. A párhuzamosan használt latin és cirill betűs alak tulajdonnevekre (*Panasonic* / *Панасоник*) és köznevekre (*email* / *имэйл*) egyaránt jellemző. Az átírási hajlandóság gyengülését a hagyományos normák általános visszaszorulása mellett többek között az is okozhatja, hogy a számítógépes feldolgozás során egyszerűbb változatlanul hagyni az eredeti írásképet, mint utánanézni az átírási javaslatoknak, amelyek egyébként is csak az idegen tulajdonnevek orosz írásmódját szabályozzák, és nem térnek ki a köznevek helyesírásának törvényszerűségeire. Pontosan emiatt tartom szükségesnek alaposan megvizsgálni és elkülöníteni egymástól a különböző elvekre épülő átírási módokat.

5.1.2. AZ ÍRÁSKÉP SZERINTI ÁTÍRÁS (TRANSLITERÁCIÓ)

Az amerikanizmusok írásképi meghonosodásában kulcsfontosságú szerepet játszik a cirillesítés mozzanata. Azáltal, hogy egy másik ábécé eszközeivel rögzített, idegen jellegű őrző kölcsönzőnek az átírás segítségével létrejön az átvevő nyelv többi eleméhez hasonló formája, hangtani és alaktani beépülése is felgyorsulhat (mássalhangzóit lágyítani kezdik, ragozhatóvá válik stb.). Az átírási művelet többféle módszerrel valósulhat meg, ezek közül a legkézenfekvőbb az idegen helyesírás alapuló transliteráció, amely a forrásnyelvi kiejtés pontos ismerete nélkül is alkalmazható.

Az előző pontban bemutatott transzplantációhoz hasonlóan a transliterációnak is a grafikai elv az alapja, azonban az idegen szó betűinek visszaadása ebben az esetben az átvevő nyelv grafikai eszközeivel történik a két nyelvi rendszer közötti (időnként egészen feltételes) megfeleltetések alapján (ТИМОФЕЕВА 1991: 36, 1995: 16). A betű szerint átírt lexikai elemeket *grafikai kölcsönzéseknek* is nevezik (ВУЙТОВИЧ 1975: 130).

A transliterációs elv érvényesül például az alábbi esetekben: *broker* – *брокер*, *comics* – *комикс*, *dancing* – *дансинг*, *holding* – *холдинг*, *investor* – *инвестор*, *listing* – *листинг*, *marketing* – *маркетинг*, *monitor* – *монитор*, *plotter* – *плоттер*, *printer* – *принтер*, *slogan* – *слоган*, *sponsor* – *спонсор*, *supermarket* – *супермаркет*, *tabloid* – *таблloid* stb. Az idegen írásmód követése különösen ott érhető világosan tetten, ahol az átadó nyelvi betűkép és hangalak eltér egymástól: így például a *marketing* [ˈma:kitɪŋ] szó esetében az angol kiejtési szabályoknak megfelelően az *r* és a *g* betűnek nincsen önálló hangértéke, ám az orosz változatban ezek a hangok mégis megjelennek. Ugyancsak a helyesírás javára billen a mérleg az *e* betűvel jelölt [ɪ] hang tükrözésekor is. Hasonló a helyzet a kettős mássalhangzókkal, amelyeket az angolban röviden ejtenek, az orosz íráskép sokszor mégis megtartja ezt a (tőle egyébként idegen) duplázást. Mivel a „felesleges” betűejtés szóbeli kölcsönzésnél elkerülhető lenne, a fenti jelenségeket akár az írásbeli átvétel bizonyítékának is tekinthetjük (KONTRA 1981: 31), de erre a kérdésre még bővebben visszatérek majd az 5.4. és 5.6. pont megfelelő helyein.

A transliteráció határozott előnye, hogy megkönnyíti a kölcsönző azonosítását az eredeti írásképpel, és egyértelmű „retranszliterációt” tesz lehetővé (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 21). A jobb felismerhetőség főleg az olyan szavaknál számít fontos szempontnak, amelyeknek

nemzetközileg az írásképek mérvadó, miközben forrásnyelvi kiejtésük kevésbé ismeretes (ЩЕРБА 1983: 99–100). Az sem véletlen, hogy a betűről betűre történő átírást elsősorban bibliográfiai mutatókban, katalógusokban használják idegen földrajzi nevek, személynevek és rövidítések jelölésére (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 17–18). További haszna még a transliterációnak, hogy egyszerűsíti a kölcsönszó orosz hangalakját, segíti kiküszöbölni a felesleges fonetizmust, amelynek során az átvevő nyelvi beszélő csak nagy erőfeszítések árán tudná követni az angol kiejtési szokásokat. Ez a folyamat megnyilvánul többek között a kettőshangzók monoftongizálásában (pl. *o* [ou] > *o*) is, ld. *broker* ['broukə] > *брокер*.

A transliteráció az orosz nyelv esetében mégsem tekinthető optimális módszernek az átírással, hiszen ezt az elvet nem lehet mindig következetesen alkalmazni. Egyrészt azért, mert az angol ábécé 26 betűje közül 6 (*h, j, q, w, x, y*) nem vesz részt a transliterációban: ezeket az orosz megfelelő nélküli betűket, illetve a kettős és többszörös betűkapcsolatokat az oroszban kiejtés szerinti írásmóddal jelölik (ТИМОФЕЕВА 1992a: 12–13, 1995: 17–19). Másrészt a transliteráció sokszor nem teljes (az orosz alakból hiányzik az angol szóvégi néma *-e*: *service* > *сервис*), vagy épp ellenkezőleg, a szó eredeti alakjában nem szereplő új, orosz betűkkel is gazdagodhat (*folk* > *фольк*). Végül szintén hátránya ennek a módszernek, hogy több angol betűnek ugyanaz az orosz betű feleltethető meg (*c / k* > *к*, *w / v* > *в*). Mint a későbbiekben látni fogjuk, az angol kölcsönszavak jelentős része formailag olyan kevert alak, amely a transliteráció és az alább tárgyalt transzkripció nyomait egyaránt mutatja.

5.1.3. A KIEJTÉS SZERINTI ÁTÍRÁS (TRANZKRIPCIÓ)

Az eddig megvizsgált két írásmódtól eltérően a transzkripció nem a grafikai, hanem a fonetikai elven alapul: a kölcsönszó hangalakját jelöli az átvevő nyelv ábécéjének betűivel. Mivel ez a módszer az idegen kiejtést próbálja minél pontosabb eszközökkel visszaadni, hívják *transzfonizációnak* is (ТИМОФЕЕВА 1991: 35, 1992a: 14), az eredményét pedig *fonetikai kölcsönzésnek* (ВУЙТОВИЧ 1975: 130).

A fonetikai elv alkalmazásánál azonban el kell dönteni, hogy a transzkripció a kölcsönszó 1) forrásnyelvi, 2) átadó nyelvi (amely lehet maga a forrásnyelv vagy egy közvetítő nyelv), vagy pedig 3) átvevő nyelvi kiejtését vegye-e figyelembe. Az idegen eredetű elemek cirill betűs rögzítésének hagyományait megfigyelve azt tapasztalhatjuk, hogy különböző korokban más és más szempontok kerültek előtérbe.

A legrégebbi, nagyrészt szóbeli kölcsönzések idején kevés közvetlen kapcsolat létezett az angol és az orosz nyelv között, emiatt az átvett szavak eredeti hangalakja sokszor erősen eltorzult (ezt a jelenséget jól példázzák az I. Péter korabeli hajózási szakszavak: *overall* > *аврал*, *ring the bell* > *рынду бей*, *midshipman* > *мичман*). A forrásnyelvi kiejtés helyett vagy a népetimológia analógiás hatásai érvényesültek, vagy pedig a közvetítő nyelv(ek)ben szokásos ejtésmód határozta meg a kölcsönszó formáját az átvevő nyelvben. Az egyidejű „többszörös nyelvi érintkezés” (*многоконтактность*) időszakában a korabeli első számú idegen nyelv hatására létrejött hangtani változat bizonyult a legerősebbnek (БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 178). Erről tanúskodnak a németesített (*бифитекс*, *иторм*), illetve franciásított (*жокей*, *бюджет*) anglicizmusok.

A XIX. századtól kezdve jelentős változások következtek be: a kétnyelvű értelmiség a kölcsönszavakban egyre jobban törekedett az eredeti hangzás maximális megközelítésére, ezáltal azonban az átvett elemek elsajátításának folyamata lelassult, idegenszerű vonásaik tovább megmaradtak (COMRIE–STONE 1978: 45). A kétnyelvűek számának növekedésével az átlagos idegennyelv-tudás szintje is emelkedett, ami tovább erősítette a transzkripció módszer szerepét, egyúttal azonban hozzájárult a sznobos, affektáló, idegen nyelvet utánozó kiejtés elterjedéséhez és népszerűbbé válásához is.

Hasonló tendenciák napjainkban is érzékelhetők, de már nem a német vagy a francia, hanem inkább az angol nyelvvel kapcsolatban. Ez a jelenség azonban túlságosan instabil ahhoz, hogy a kölcsönszavak meghonosodásában komoly szerepet játsszon. Nem lehet ugyanis az orosz hangrendszerbe az angolra jellemző elemeket (például kettőshangzókat, hehezett vagy interdentális mássalhangzókat) beiktatni, az orosz fül számára szokatlan vonásokat átvenni. Transzkripcióval csak az amerikanizmusok eloroszosított kiejtését lehet visszaadni, hiszen az átvevő nyelv beszélői mindig anyanyelvük fonémaösszetételének szűrőjén keresztül értelmezik a kölcsönszó hangalakját (МАКОВСКИЙ 1960: 49–50). Nem véletlen, hogy az angol anyanyelvűek nem „hallják”, nem ismerik fel az eloroszosított angol szavakat (ТИМОФЕЕВА 1995: 23–24). A kiejtés „eloroszosítása” úgy történik, hogy az orosz hangtani rendszerből hiányzó angol hangokat a hozzájuk legközelebb álló saját hangokkal helyettesítik.

A transzkripció elv érvényesül például az alábbi esetekben: *design* [dizajn] – *дизайн*, *digest* [daidzest] – *дайджест*, *display* [displei] – *дисплей*, *image* [imidz] – *имидж*, *joy-stick* [dʒoistik] – *джойстик*, *know-how* [nou-hau] – *ноу-хау*, *office* [ɔfis] – *офис*, *show* [ʃou] – *шоу* stb. Bár az utóbbi évtizedekben egyértelműen a transzkripció átírás dominál (КРЫСИН 2000: 42, НС/НС 1983: 139, ТИМОФЕЕВА 1995: 77–78), a kizárólag pontos hangmegfeleléseket tartalmazó kölcsönszavak száma mégis viszonylag alacsony, hiszen az oroszról idegen angol hangok pótlása nemcsak a legalkalmasabb átvevő nyelvi hangok segítségével, hanem a forrásnyelvi íráskép figyelembevételével (a transliterációs módszer alkalmazásával) is történhet.

5.1.4. VEGYES TÍPUS (GYAKORLATI TRANSZKRIPCIÓN)

A „gyakorlati transzkripció” (*практическая транскрипция*) fogalma 1935-ből származik, és A. M. Suchotin alkotta. Az általános használatba A. A. Reformatskij vezette be 1947-ben (ТИМОФЕЕВА 1995: 20). Az előző pontban tárgyalt transzkripcióhoz hasonlóan ennek az átírási módnak is a fonetikai elv az alapja: célja a kölcsönszó kiejtésének jelölése a legalkalmasabb orosz betűkkel. Az idegen hang – orosz betű korrelációk felállításában azonban korántsem egyszerű feladat, így az átírás gyakorlatában egyfajta kompromisszumra van szükség a transliteráció és a transzkripció között.

Ahogy a fordításnál a közlés, úgy az átírásnál a szó információtartalmának maximális megőrzésére kell törekedni. Ezt a *gyakorlati transzkripció* biztosíthatja azáltal, hogy egyszerre több elv is érvényesül benne: 1) grafikai, 2) fonetikai, 3) fonematikai, 4) helyesírási (ТИМОФЕЕВА 1991: 35, 1992a: 13–14). Ezenkívül a kölcsönszó írásképi-hangtani megformálását egyes hangok esetében még az átvevő nyelv átírási hagyományai is befolyásolhatják. Ezek az elvek sokszor ellentmondanak egymásnak, konkurenciaharcot vívnak, amelyben hol az egyik, hol a másik bizonyul erősebbnek és kerekedik felül. Azért sem lehet következetesen alkalmazni őket, mert valamelyik szempont mindig sérül, így végül egyik elv sem valósulhat meg teljes mértékben. Ahogy az előző két pontban láthattuk, önmagában sem a transliteráció, sem a transzkripció nem alkalmas arra, hogy kizárólagos átírási módszerre váljon. Az idegen íráskép, illetve kiejtés követése csak egy bizonyos fókig lehetséges, ugyanis az átadó és az átvevő nyelv betűkészlete, illetve hangállománya soha nem esik teljesen egybe.

A mai orosz nyelv egyértelműen a forrásnyelvi kiejtés többé-kevésbé pontos visszaadására törekszik, a döntően írott nyelvi közvetítés ellenére is a kölcsönszó hangalakját tekinti mérvadónak az átíráskor. Ezt a folyamatot erősíti az is, hogy napjainkban minden korábbinál nagyobb számban találhatunk angolul jól tudó orosz anyanyelvű beszélőket (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 41), akik számára természetes az átadó nyelv kiejtési

szabályainak ismerete. Az idegen hangok átvevő nyelvi megfeleltetése során azonban bizonyos árnyalatokat figyelmen kívül kell hagyni: azokat az angol kiejtési sajátosságokat, amelyeknek nincs analógiája az oroszban, nem kell tükrözni (ilyen pl. a magánhangzó-hosszúság vagy az ún. „dark l”) (ЩЕРБА 1958: 157–158). Az említett kompromisszum a két átírási módszer között úgy jön létre, hogy részleges transliteráció történik a transzkripción belül, ha a hangzást nem lehet visszaadni (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 21–22). Az angol kölcsönszavak orosz nyelvbeli megformálása tehát az idegen kiejtésen alapul, bizonyos engedményekkel az írásképp javára. A fentiekből azt állapíthatjuk meg, hogy a vegyes típusban kétségtelenül a transzkripció dominál, a transliteráció pedig csak kiegészítő eszközként használatos.

Valójában a legtöbb amerikanizmus cirillizált változatában egyaránt jelen vannak transliterációs és transzkripciós elemek. Így például a *campus* ['kæmpəs] > *кампус* szóban az ə a transzkripciónak, az y a transliterációnak felel meg, míg a többi hang ugyanúgy lehet transzkripció és transliteráció eredménye is. Nem csupán azt figyelhetjük meg tehát, hogy az egyik lexikai elem esetében több a betű–betű, a másikon pedig a hang–betű megfeleltetés (ТИМОФЕЕВА 1995: 25), hanem a kétféle átírási elv egy szón belül is kifejtheti hatását, külön-külön vagy ötvöződve. Egységes megfeleltetési rendszer hiányában a kölcsönszavaknak írásképi-hangalaki változatai jönnek létre. A fent elemzett *campus* orosz megfelelője megjelenik a transliterációs *кампус* formában is.

Annak ellenére, hogy a többféle elvet is magában foglaló gyakorlati transzkripció tekinthető a leggyakoribb átírási módszernek, a szakirodalomban mindmáig nem sikerült egyöntetű álláspontot kialakítani vele kapcsolatban. Olyannyira, hogy az elnevezése körül is jelentős bizonytalanság tapasztalható: hívják *transzkriterációnak* (ЛЕНДВАИ 1994: 3) és *transzfonemizációnak* (ФИЛІПОВІЧ 1960: 16, 23–24) is. Utóbbinak két altípusát különbözteti meg a horvát nyelvész: a fonológiai alapú helyettesítést (amely a transzkripciónak felel meg) és a helyesíráson alapuló helyettesítést (amely a transliterációt jelöli). Ehhez hasonlóan tesznek különbséget az orosz források a transzkripció helyesírási és fonetikai módja között (БРЕЙТЕР 1997: 33). Ez a felosztás fontos szerepet játszik például a kettős mássalhangzót tartalmazó angol kölcsönszavak meghonosodásának vizsgálatakor, amelyek írásképe úgy fejlődött, hogy a transliterációs *оффис* és *сканнер* alakot fokozatosan kiszorította a transzkripciós *офис* és *сканер* változat. A helyesíráson (*standard*) és a kiejtésen (*sztenderd*) alapuló transzfonemizáció keveredése (*sztandard*) a magyar nyelvben is előfordul (KONTRA 1981: 34).

Az orosz nyelvbe kerülő amerikanizmusok esetében a kétféle átírási mód vegyítése abban mutatkozik meg, hogy az egyes angol képzőket transliteráció segítségével, míg a magánhangzó-kapcsolatokat transzkripció révén adják vissza:

gyakorlati transzkripció			transzkripciós rész			transzliterációs rész		
<i>dealer</i>	[ˈdi:lə]	<i>дилер</i>	<i>ea</i>	[i:]	и	<i>-er</i>	[ə]	-ер
<i>leasing</i>	[ˈli:sɪŋ]	<i>лизинг</i>	<i>ea</i>	[i:]	и	<i>-ing</i>	[ɪŋ]	-инг

Ennek a kettősségnek a magyarázata egyfelől az, hogy az angol magánhangzó-kapcsolatok írásképe és kiejtése a történeti fejlődés során jelentősen eltávolodott egymástól, és az oroszosított változatban általában a hangalakjuk tükröződik. Másfelől a képzők rendszerint redukált [ə] hangot tartalmazó hangsúlytalan szótagokban fordulnak elő, és teljes ejtésű magánhangzó hiányában átíráskor csakis az írásképre lehet támaszkodni (hasonló a helyzet az orosz megfelelő nélküli angol hangokkal, lásd például [ɪ]). Úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyébként döntően transzkripciós alakokban a forrásnyelvben nem ejtett mássalhangzók transliteráció segítségével jelennek meg (ТИМОФЕЕВА 1991: 37): ilyen az angol

-er és -ing képző oroszra átültetett -ep és -инг formájában az *p* és a *z* hang. A transliterációs módszer alkalmazása ezenkívül azokra a szavakra is jellemző, amelyek valamilyen korábban kölcsönzött (nagyraészt görög-latin eredetű és sokszor nemzetközileg elterjedt) elemet tartalmaznak. Az ilyen típusú morfémák esetében az angol nyelvben szokásos kiejtés követése helyett az oroszban betű szerinti átírás történik (КРЫСИН 1968: 58–59).

Rengeteg példát találhatunk a vegyes típus alkalmazására: pl. *ваучер, дистрибьютор, картридж, кетчуп, клиринг, лизинг, мониторинг, публицити, плеер, рейтинг* stb. Ha tüzetesen, hangról hangra haladva vizsgáljuk meg ezeket a szavakat, hamar szembetűnik, hogy a tisztán transzkripció vagy tisztán transliterációs részek mellett mindegyik hordoz magában olyan elemeket, amelyekben a két átírási elv teljesen összeolvad. Ezek az esetek Timofeeva szerint arra engednek következtetni, hogy a transliteráció bizonyos mértékben mindig figyelembe veszi a kölcsönzó hangalakját, emiatt a transzkripció nyomai szintén felfedezhetők benne. Ugyanakkor mindez fordítva is igaz: a transzkripció átírásban is állandóan jelen vannak transliterációs elemek (ТИМОФЕЕВА 1991: 36–37). Valójában azonban olyan egybeesésekről van szó, amikor nem lehet eldönteni, hogy transzkripció vagy transliteráció történik-e.

Mindent egybevetve fontos hangsúlyozni, hogy egy kölcsönzóról a legkritkább esetben lehet teljes biztonsággal kijelenteni, hogy az átvevő nyelvben kialakuló írásképe transzkripció vagy transliteráció eredménye lenne. Legtöbbször a két módszer közötti kompromisszum érvényesül, ám a vegyes típus nem egyszerűen azt jelenti, hogy egy szón belül keverednek a transzkripció és transliterációs részek, hanem azt is, hogy bizonyos részek esetén a két átírási elv egyforma erővel hat, ezért nem lehet őket elkülöníteni egymástól.

5.2. Az átírás szabályai

A máig érvényben lévő 1956-os orosz helyesírási szabályzat szerint az idegen szavakat úgy kell írni, „ahogy a szótárakban szerepelnek” (Правила 1956). Ez a valós megoldást elkendőző álláspont már az 1960-as években sem volt tartható: nem véletlen, hogy Vinogradov azt javasolta, dolgozzanak ki speciális szabályokat a kölcsönszavak (köztük a jövőbeliek) számára. Bár több tervezet is született ebben az időben (például: *Проблемы современного русского правописания*. Москва, 1964), a szabályozás végül elmaradt, és mind a mai napig várat magára (ТИМОФЕЕВА 1995: 13).

Egységes átírási rendszer hiányában napjaink angol kölcsönszavai nem egyszer többféle változatban jelennek meg az oroszban. Az elmúlt években kiadott szótárak adatait összevetve nyilvánvalóvá válik, mekkora bizonytalanság uralkodik a neologizmusok írásmódját illetően: a *бебиситтер* szónak például nem kevesebb mint kilencféle alakját rögzítik a különböző szótárak. Hasonló változatosságról tanúskodik a disszertáció végén található szójegyzék jó néhány további eleme is (ld. *вокмен, джем-сеин, перформанс, рэггей* stb.).

Az idegen eredetű szavak helyesírása körül uralkodó káosz megszüntetése érdekében időről időre újabb meg újabb javaslatok fogalmazódnak meg. Ha általános érvényű, átfogó szabályrendszert még nem is sikerült kialakítani, azért érdemes ezekből áttekinteni hármát.

5.2.1. GILJAREVSKIJ ÉS STAROSTIN (1985) ALAPJÁN

Ennek az átírási kézikönyvnek az első változata még az 1960-as évek végétől származik (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1969). Az alábbiakban a legújabb, 1985-ben megjelent harmadik, javított és bővített kiadás adatait veszem figyelembe. Az e munka 2. függelékében található összefoglaló táblázatot kiegészítettem egy oszloppal, amely azt hivatott bemutatni, hogy az egyes angol hangoknak milyen betűk, betűcsoportok felelnek meg a forrásnyelvben (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 60–96, Приложение 2: 281–285):

Magánhangzók

angol betű	angol hang	fő átírási mód az oroszban	egyéb átírási mód
e, ea, ee, ae, oe, (c)ei, (s)ei	[i:]	и	e (hagyományos: latin szavakban)
i, y a, ai, ay, ey, ie, (g)ui e, eo	[ɪ]	и	hangsúlytalan: э (szó elején), e (a <i>-ness, -ed</i> stb. szuffixumokban)
e, ea, eo, u	[e]	e (msh. és <i>u</i> után) э (szó elején és mgh. után)	
a	[æ]	a (hagyományos)	o, e / э
a, ar, er	[a:]	a	ap
o, au, aw	[ɔ]	o	
o, al, aw, oar, oor, or(e), our	[ɔ:]	o	op
u, oo, ou	[u]	y	

u, oo, ui, eu, ew	[u:]	y	[ju:] > ю (mgh. után, szó elején), ью (msh. után)
u, oo, ou o, or	[ʌ]	a	о
er, ear, ir, or, ur, yr	[ə:]	ер (msh. után) эр (egyébként)	
a, e, er, or, oar, our, io, u	[ə]	transzliterációval: a, e, ер / эр, ор	е

Kettőshangzók és hármashangzók

angol betű	angol hang	fő átírási mód az oroszban	egyéb átírási mód
i, y, ei, igh	[aɪ]	ай	
ir, ire, iro ia, iar ia, ier io	[aɪə]	ай + transzliteráció айа(р) айе(р) айо	айр айро
ou, ow, ough	[aʊ]	ау	оу (egyszerű hiba v. hagyomány)
our, ower	[aʊə]	аур	аурэ
a, ai, ay, ea, ei, ey	[eɪ]	эй (szó elején, mgh. után) ей (msh. után)	а (hagyományos), э
ar, air(e), ayr, ear	[ɛə]	эр ер (szibilánsok és л után)	
ear, eer, eir, ier, ir(e), ere -ia	[ɪə]	ир	ир -ия
o, ao ou, ow	[oʊ]	о оу	оу о
oi	[ɔɪ]	ой	
oor(e)	[uə]	ур	

Mássalhangzók

angol betű	angol hang	fő átírási mód az oroszban	egyéb átírási mód
b	[b]	б	
d	[d]	д	
g(e), g(i), g(y), dge, j	[dʒ]	дж	
th	[ð]	т	з
f, gh, ph	[f]	ф	
g	[g]	г	
h	[h]	х (narjainkban)	г (hagyományos)

eu, ew, u	[j]	a következő mgh. jésítése: я, е, йи, йо, ю / Ъя, Ъе, Ьи, Ъо, Ъю (msh. után)	ю (szó elején) ью (szó közepén)
c, ch, ck, k	[k]	к	
l	[l]	л	
m	[m]	м	
n	[n]	н	
ng nk	[ŋ]	нг нк	н
p	[p]	п	
r	[r]	р	
s, c(e), c(i), c(y), x	[s] [ks]	с кс	
sh, ch ci, si, ti	[ʃ]	ш	
t	[t]	т	
th	[θ]	т	с
ch, tch -ture	[tʃ]	ч -чер	тч (a kettőzött msh.-k analógiája)
ts, tz	[ts]	тс	
w qu	[w] [kw]	y (napjainkban) ку	в (hagyományos) + ву
v, f	[v]	в	ф
ch, gh	[x]	x (kelta szavakban)	
s, z x	[z] [gz]	з гз	с з
g, si	[ʒ]	ж	

5.2.2. TIMOFEEVA (1995) ALAPJÁN

Az orosz nyelv legújabb angol kölcsönszavait tárgyaló monográfiájában Timofeeva az alábbi angol hang – orosz betű megfeleltetéseket állította fel (ТИМОФЕЕВА 1995: 21–22):

[i:]	и	[ɔ]	а, е, о	[dʒ]	ж, дж	[p]	п
[ɪ]	и, е	[aɪ]	ай, яй	[ð]	з, д	[r]	р
[e]	е, э	[aʊ]	ау, ов, о	[f]	ф	[s]	з, с
[æ]	а, е, э	[eɪ]	ай, ей, эй, е, э	[g]	г	[ʃ]	ш
[a:]	а, е	[eə]	е	[h]	г, х	[t]	т
[ɔ]	о, э	[jə]	и	[j]	йо, ю, ью	[θ]	т
[ɔ:]	о	[ou]	а, о	[k]	к	[tʃ]	ч, тч
[u]	у, ю	[ɔɪ]	ой	[l]	л	[w]	в, у
[u:]	у, ю	[uə]	уэ	[m]	м	[v]	в
[ʌ]	а, е, э, о, у	[b]	б	[n]	н	[z]	з
[ə:]	е, ё	[d]	д	[ŋ]	нг	[ʒ]	ж

5.2.3. SUPERANSKAJA (2000) ALAPJÁN

A Nagy-Britanniával kapcsolatos reáliákat tartalmazó orosz nyelvű országismereti szótár mellékleteként elhelyezett javaslat „Az angol szavak orosz átírásának szabályai” címet viseli (СУПЕРАНСКАЯ 2000: 556–559). A bevezető részben a szerző kiemeli, hogy mivel az angol szavak írásmódja általában jelentősen eltér a kiejtéstől, illetve ugyanaz a hangsor írásban többféleképpen is visszaadható, ezért az orosz átírás alapjául az angol szó fonémaösszetételét veszi. Az orosz kutató azt is hangsúlyozza, hogy ez önmagában még nem elegendő, mert a hagyomány elvét tükröző angol helyesírásban több olyan betűcsoport is található, amelyek fonematikus értelmezése változó. Ezért az angol szavak átírási szabályait ki kell egészíteni a hangsúlytalan szótagban szereplő magánhangzók, valamint a mássalhangzó-kapcsolatok átírásának szabályaival (hiszen az utóbbiakban előfordulhatnak ki nem ejtett mássalhangzók is). Mivel azonban az ilyen betűkombinációk előfordulása a disszertációban vizsgált szóanyagban esetleges, az ezekre vonatkozó táblázatok közlésétől itt eltekintek, és csak az egyes hangok átírási szabályait bemutató részt ismertetem:

Magánhangzók, kettőshangzók és hármashangzók

[i:]	и	[aɪ]	ай
[ɪ]	и	[aʊ]	ау
[e]	е (msh. után) э (szó elején és mgh. után)	[eɪ]	ей (msh. után) эй (szó elején és mgh. után)
[æ]	а	[ɛə]	эп
[a:]	а	[ɪə]	ип
[ɔ]	о	[ɔɪ]	ой
[ɔ:]	о	[ou]	оу
[u]	у	[uə]	уп
[u:]	у	[aʊə]	айп
[ʌ]	а	[aʊə]	ауп
[ə:]	е (msh. után) э (szó elején és mgh. után)		

A hangsúlytalan magánhangzókat transliteráció segítségével adjuk vissza, azaz az angol írásképnek megfelelő orosz magánhangzókkal.

Mássalhangzók

[ð]	д
[θ]	т
[ŋ]	нг
[ŋk]	нк
[w]	у (mgh. előtt, kivéve <i>и</i>) в (csak <i>и</i> előtt)
[l]	л (hagyományos: ль)
[r]	р

A következő mássalhangzók átírása semmiféle gondot nem okoz: [p], [b], [t], [d], [k], [g], [m], [n], [f], [v], [s], [z], [h], [tʃ], [dʒ], [ʃ], [ʒ] – **п, б, т, д, к, г, м, н, ф, в, с, з, х, ч, дж, ш, ж**. Az angolban általában *y*-nal jelölt [j] hangot az oroszban szó elején **ю, я** magánhangzókkal írjuk át (*Youmans* – Юманс, *Young* – Янг). Más magánhangzók előtt az orosz **й** betű jelöli ezt a hangot: *Yield* – Йилд, *Yoke* – Йоук.

*

A fent említett három átírási rendszer különbségei többek között abból is adódnak, hogy Giljarevskij és Starostin, valamint Superanskaja javaslata elsősorban az idegen eredetű tulajdonnevekre összpontosít, Timofeeva ezzel szemben szinte kizárólag a köznevekre alapoz. Utóbbiak írásmódjában a hagyomány elve kisebb szerepet játszik, mint a vezeték- és keresztnévek, illetve a földrajzi névek esetén. Azonban önmagában a három átírási rendszer egyike sem elegendő ahhoz, hogy teljes egészében megoldást nyújtson az angol kölcsönzavak átírási problémáinak és hangalaki meghonosodásának egységes és minden változatosságot, bizonytalanságot és ingadozást magában foglaló rendszerezésére.

A disszertációban felhasznált példaanyag tükrében a bemutatott javaslatok tehát bizonyos kiegészítésre és pontosításra szorulnak, amit az angol és az orosz hangrendszer jellegzetességeinek egybevetése és az egyes angol hangok átírási gyakorlatának tüzetes elemzése után a továbbiakban egy összehasonlító táblázat (lásd az 5.5. pontot) formájában meg is tesztek.

5.3. Az angol és az orosz hangrendszer összehasonlítása

Az átadó és az átvevő nyelv hangtani rendszerének összevetésével meghatározható, hogy mennyire változik meg az átkerülő szavak eredeti hangalakja a kölcsönzés során. Minél több egyezés figyelhető meg a két nyelv hangjai között, annál kevesebb átalakuláson megy keresztül az átvett lexikai elemek hangalakja (FILIPOVIĆ 1960: 28).

Két nyelv hangjai azonban nagyon ritkán esnek teljesen egybe, különösen igaz ez az angol és az orosz nyelv esetében, amelyek hangösszetétele – mint látni fogjuk – nemcsak mennyiségi, hanem minőségi szempontból is jelentős eltéréseket mutat.

Az átírás folyamán kiderül, hogy néhány idegen nyelvi hang visszaadásához az átvevő nyelvben nincs elegendő számú saját hang, más hangoknál viszont éppen az okoz gondot, hogy egyszerre túl sok megfelelő is szóba jöhet. Ez a kettősség élesen megmutatkozik az angol és az orosz magánhangzók és mássalhangzók rendszerének összehasonlításakor. Egyrészt 22 angol magánhangzóval szemben mindössze 5 orosz magánhangzó áll (a [ɨ] önálló fonémajellege komoly vita tárgyát képezi a moszkvai és pétervári fonológiai iskola eltérő álláspontja miatt, ám ez a hang amúgy sem vesz részt a kölcsönszavak hangtani megformálásában angol–orosz viszonylatban). Másrészt a kemény–lágy pároknak köszönhetően az orosz mássalhangzók száma jóval meghaladja az angolokét (itt az arány 37:24), ezért egy idegen mássalhangzó visszaadására nem egyszer két vagy három saját mássalhangzó is rendelkezésre áll. Míg a magánhangzók esetében tehát az orosz hangok megterheltsége nagyon magas, addig a mássalhangzóknál „felesleg” képződik az átvevő nyelvben (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 117, 121–122).

Ugyanakkor nemcsak hiányoznak egyes hangok a másik nyelvből, de még a közeli hangok sem teljesen azonosak, hiszen nagy különbség lehet a két nyelv között például egy adott hang használatának gyakoriságában (T. MOLNÁR 1999: 28). Míg az orosz [ʌ] hang kizárólag hangsúlyos szótag előtti hangsúlytalan helyzetben fordulhat elő, addig az angol [ʌ] hang egyaránt állhat hangsúlyos és hangsúlytalan szótagban is.

A kétnyelvű beszélő a hangokat a „senki földjén”, a két hangrendszer közötti mezőben ejti (БАЙНРАЙХ 1979: 39). Az egynyelvűek kiejtésében azonban az idegen nyelv hangjai az anyanyelv hasonló hangjaihoz igazodnak, azokon keresztül értelmezik, fogják fel őket a beszélők. Ennek következtében a kölcsönzés során az átadó nyelvi kiejtés bizonyos árnyalatai kevésbé lényegessé válhatnak és elveszhetnek, ha az átvevő nyelvben nincsenek ilyen megkülönböztetések. Az anyanyelvi megfelelő nélküli idegen hangok helyettesítése rendszerint a hozzájuk legközelebb álló sajátjal történik. Ezt a folyamatot néha megtörheti a hagyományos átírási mód ereje: az angol [æ] hang lecserélése az orosz [a] hangra eléggé feltételes és viszonylagos megfeleltetésnek tekinthető, ám egészen a legutóbbi időkig egy-egy megoldást nyújtott (a kérdésre bővebben visszatérek még az 5.4.3. pontban).

Az alábbi egybevető elemzés bemutatja az angol és az orosz hangrendszer főbb jellemzőinek hasonlóságait és eltéréseit, emellett egy orosz anyanyelvűek számára készült angol kiejtési útmutatót tartalmazó tankönyv (ТОПСУЕВ 1953) segítségével kitér arra is, hogy a konkrét angol hangoknak milyen orosz hangok feleltethetők meg, melyik a hozzájuk legközelebb álló átvevő nyelvi változat. Mindez az angol kölcsönszavak orosz nyelvbeli meghonosodásának és átírási törvényszerűségeinek tanulmányozásakor különös hangsúlyt kap az 5.4. alfejezetben.

Mivel a disszertációban leírt kölcsönzési folyamat angol–orosz irányú, a két nyelv magánhangzó- és mássalhangzókészletének összehasonlító vizsgálata elsősorban az angol hangrendszernek azokra a vonásaira irányul, amelyek az oroszról idegenek. A különbségek feltárásának az a célja, hogy rámutasson azokra a helyekre, amelyek a legtöbb gondot okozzák az átírás során, ezáltal is elősegítve a hangtani és írásképi szabályszerűségek és ingadozások leírását.

5.3.1. MAGÁNHANGZÓRENDSZER

A két nyelv magánhangzórendszere között jelentős eltérések mutatkoznak mind számban (22 angol hang 5 oroszral szemben), mind a képzés helyében (középső nyelvállású angol hangok), mind pedig a képzés módjában (kettőshangzók csak az angolban). Ugyanakkor közös vonás, hogy nazális magánhangzók egyikben nyelvben sem léteznek (FILIPOVIĆ 1960: 36). További fontos különbség még, hogy míg az angol szavakban hangsúlytalan helyzetben sem ritka a teljes vagy majdnem teljes képzésű magánhangzó, addig az oroszban mindig van minőségi változás, bár a redukálódás mértéke változó (az egyes hangoknál csökkenő sorrendben: [ɔ], [o] > [и], [a] > [y], [ы]) és közvetlenül a hangsúlyos szótag előtt kisebb, mint máshol (ТОРСУЕВ 1953: 119–120).

Az átadó nyelvi magánhangzók visszaadását megnehezíti, hogy az átvevő nyelvben hiányzik a magánhangzók hosszúság–rövidség szerinti megkülönböztetése. Az angolban ugyanis élesen elválnak egymástól a feszes, hosszú és a laza, rövid ejtésű magánhangzók, míg az oroszban ez a szembeállítás ismeretlen. Ennek eredményeképpen az angol kölcsönzavak oroszba kerülésekor a forrásnyelvi hosszú és rövid magánhangzók különbsége elmosódik, a mennyiségileg és minőségileg is eltérő két angol hang az oroszban egybeesik: [i:], [ɪ] > и (pl. *leasing* ['li:siŋ] – *лизинг*). Hasonló folyamat játszódik le abban az esetben is, amikor az angol magánhangzópárt transliteráció segítségével adja vissza az orosz: [ə:], [ɐ] > ер (pl. *server* ['sə:və] – *сервер*).

Az angol nyelv magánhangzókészlete 12 monoftongusból, 8 diftongusból és 2 triftongusból tevődik össze (АРАКИН 2000: 73–74).

Az [i:] hang hasonlít az orosz [и]-hez, de nem esik egybe vele, ugyanis kevésbé zárt, valamint hosszabb és feszesebb, mint az [и].

Az [ɪ] hangnak nincs orosz megfelelője: nyíltabb, hátrébb képzett, rövid, nem feszes. Az angol [ɪ] az orosz [и] és [ə] közötti hangnak hallatszik (pontosabban az [ə] hangsúlytalan árnyalatára hasonlít, ld. *весна*). Az [ɪ] nem egyezik a [ы]-vel sem, hiszen utóbbi centrális és zárt (ilyen képzésű hang pedig nincs az angolban).

Az [e] hang közel van az orosz [ə]-hez (a *цень* szóban pl. gyakorlatilag egybeesik még a két hang árnyalata is). Azonban az orosz [ə] ejtése nem egyenletes: az elején zártabb, mint a végén, ezzel szemben az angol [e] végig egyenletesen ejtendő.

Az [æ] hangnak nincs orosz megfelelője. Jóval nyíltabb, mint az [e] és félhosszú, feszes hang, amely az orosz [ə] és az [a] között helyezkedik el. A *нять* szóban ejtett [·a·] előrébb képzett, zártabb árnyalata az [a] hangnak, és ezáltal közelít az [æ]-hez (az angol hang azonban egyenletesen ejtendő).

Az [a:] hangnak nincs orosz megfelelője. Vannak ugyan közös vonásai az orosz [a]-val, de képzés és hangzás szempontjából is eléggé eltér tőle (hosszú, feszes hang).

Az [ɔ] hangnak sincs orosz megfelelője. Olyannyira, hogy több közös vonása van az [a:]-val, mint az orosz [o]-val. Az orosz [o] nagyon zárt [y]-ből indul, az angol [ɔ] viszont egyenletes (előhangzó nélkül). Az [ɔ]-t az [a:]-val szemben az jellemzi, hogy rövidebb és nyhe ajakkerekítéssel ejtendő.

Az [ɔ:] hang eltér mind az angol [ɔ]-tól, mind pedig az orosz [o]-tól. Az [ɔ]-hoz képest az [ɔ:] közelebb áll az orosz [o]-hoz, de közel sem esik egybe vele.

Az [ʌ] hang hasonlít ugyan az orosz [a]-ra, de nem esik vele egybe. Legjobban az orosz [a] hangsúlyos szótag előtti, kemény mássalhangzó előtti árnyalata hasonlít rá: [сʌ'ды]. Hangzásra az [ʌ] félúton van az orosz [a] és az angol [a:] között.

Az [u] hangnak nincs orosz megfelelője. Vannak ugyan közös vonásai az orosz [y]-val, ám tisztán különbözik tőle (pl. nyíltabb).

Az [u:] hang sem teljesen egyezik az orosz [y]-val, mert hátrébb képzett és mélyebb.

Az [ə:] hangnak nincs orosz megfelelője. Valahol az orosz [э] és [о] között ejtendő, de semmiképpen sem keverendő az elől képzett, ajakkerekítéses [ö]-vel.

Az [ə] semleges hang hangsúlytalan helyzetben. Kiejtése az [ə:] és [ʌ] között ingadozik, az [ə] szóbeli helyétől függően. Gyakorlatilag egybeesik az orosz hangsúlytalan [ɚ]-val, azzal a különbséggel, hogy az angol [ə] önálló fonéma, tehát szembenállhat teljes képzésű hangokkal jelentésmegkülönböztető szerepben (ГОРСУЕВ 1953: 94–104).

Az angol és az orosz magánhangzók rendszerét a következő táblázatok segítségével foglalhatjuk össze:

i:			u:
	ɪ		ʊ
e		ə:	
		ə	ɔ:
			ɔ
æ		ʌ	a:

и	(ы)	у
э		о
		а

Mivel az angoltól eltérően az oroszban nincsenek kettőshangzók, kölcsönzéskor ezeket az átadó nyelvi hangokat magánhangzók kapcsolataként értelmezik az átvevő nyelvben. Ilyen hangcsoportok azonban alapvetően idegen eredetű szavakban fordulnak csak elő az oroszban, és a meghonosodás során a befogadó nyelvi közeg kétféle módon igyekszik megszabadulni tőlük: 1) a diftongusok monoftongizációjával (pl. [eɪ] > e) vagy 2) az egyik magánhangzó mássalhangzóvá alakításával (pl. [eɪ] > ей) (ДЕМЬЯНОВ 1990: 28–30, 33).

Az angol kettőshangzóknak így módon legtöbbször egy magánhangzóból és egy mássalhangzóból álló (VC) hangkapcsolat feleltethető meg az oroszban: [eɪ] > ей, [aɪ] > ай, [ɔɪ] > ой. Hasonló a helyzet további három diftongus esetében, amikor az angol redukált [ə] magánhangzó helyére orosz [p] kerül a transliterációnak megfelelően: [ɛə] > эр, [ɪə] > ир, [uə] > ур. Az [au] és [ou] kettőshangzó második eleme korábban hagyományosan [ʊ] hanggá vált az oroszban, ám az újabb átvételek egyre inkább megtartják az [y]-t: аудум stb. A két magánhangzóból álló (VV) hangkapcsolatok számát növeli az oroszban az is, hogy az angol [w] hangot egyre gyakrabban [y]-val adják vissza, ezáltal olyan új összetételek keletkeznek, mint például: [ya], [yə], [yi], [yo]. Ugyanakkor ezek a magánhangzókapcsolatok sem nevezhetők stabilnak, hiszen az első tag [y] hangja [ÿ]-vá rövidülhet, ezzel is segítve az orosz kiejtés gördülékenységét és az angol eredeti [w]-hez hasonló hangzás elérését.

Az említett 8 angol kettőshangzó mellett néha meg szoktak különböztetni egy kilencediket: [ɔə]. Ez a hang általában szóvégi helyzetben, -ore íráskép esetén jelenik meg, ám gyakran [ɔ:] helyettesíti (АРАКИН 2000: 75), ezért elemzésünk szempontjából figyelmen kívül hagyhatjuk.

Szintén vita folyik arról, hogy léteznek-e hármashangzók az angol hangrendszerben. Egyes vélekedések szerint az [aɪə] és [auə] hangok nem tekinthetők önálló fonémáknak, hanem két szótagú összetételek: [aɪ] + [ə], [au] + [ə] (ГОРСУЕВ 1953: 105–107). Ezt az álláspontot erősíti az is, hogy mindkét feltételezett triftongus könnyen diftongizálódhat [aə], sőt monoftongizálódhat [a:] (БАЛИНСКАЯ 1964: 39–40). Az alaktani tagolhatóság azonban fontos szerepet játszik a hármashangzók létjogosultságának megállapításában: a *higher* [haɪ-ə] vs. *hire* [haɪə], *dyer* [daɪ-ə] vs. *dire* [daɪə] homofónpárok első tagjában valóban inkább morfémahatáron előforduló [aɪ] + [ə] összetételről lehet szó, míg a második tagoknál kétségtelenül egy morfémán belül jelentkező, tagolhatatlan egységekkel, triftongusokkal van dolgunk.

5.3.2. MÁSSALHANGZÓRENDSZER

Bár a két nyelv mássalhangzóinak rendszere valamivel közelebb áll egymáshoz, mint a magánhangzóké, azért itt is számottevő különbségek figyelhetők meg. Mennyiségi szempontból jelentős eltéréshez vezet a keménység–lágyság szerinti szembeállítás megléte az oroszban és hiánya az angolban. Mindez ugyanis önmagában 15-tel növeli meg az orosz mássalhangzók számát. A zöngés–zöngétlen párok mindkét nyelvre jellemzőek, és ha nem is esnek teljesen egybe, az arányokon lényegében nem módosítanak. A képzés helye alapján a mássalhangzók egy része hasonlít a két nyelvben, más részük viszont, nevezetesen az angol alveoláris hangok ([t], [d], [s], [z], [n], [l]) némiképp hátrébb képződnek orosz dentális megfelelőiknél. Ugyanakkor több angol mássalhangzó is egyedi képzésűnek számít: a glottális réshang [h], az interdentális réshang [θ] és [ð], a veláris nazális [ŋ] és a labioveláris félmagánhangzó [w] egyaránt ismeretlen az oroszban.

Az angol hangrendszerben ezenkívül több olyan vonás is található, amely az oroszról idegen:

1) Szóvégi zöngés mássalhangzók csak az angolban lehetségesek, az oroszban szó végén a zöngétlenedés nem maradhat el. Ennek ellenére az új angol kölcsönzavak eleinte megőrzik szóvégi zöngés mássalhangzójukat, és csupán meghonosodásuk mértékében kezd el hatni rájuk ez a saját szavakra kötelező érvényű orosz hangtani szabály.

2) Az angolra jellemzőek a szótagképző mássalhangzók ([m], [n], [l]), amelyek kétféle helyzetben fordulhatnak elő: szó végén zörejhang után (*little, prism*) és két zörejhang között bárhol a szóban (*absent, disabled*) (ТОПСУЕВ 1953: 113). Kölcsönzéskor az oroszban ilyenkor általában betoldódik egy magánhangzó (АРАКИН 2000: 91–92), de korántsem minden esetben, hiszen az oroszról egyébként nem állnak távol a különböző mássalhangzótorlódások.

3) Az angol zöngétlen zárhangok ([p^h], [t^h], [k^h]) hehezete az oroszba kerülő kölcsönzavakban eltűnik, hiszen nincs jelentésmegkülönböztető szerepe (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 122). Ugyanúgy, ahogy a lexikai kölcsönzéskor a jelentésnél is elveszik jó néhány szemantikai jegy, a hangok angol nyelv szerinti kapcsolódási szabályai sem érvényesek az oroszban, miként a lexikai kapcsolódások sem. Ez jelzi az átvett elem idomulását az orosz nyelvi rendszer törvényszerűségeihez hangtani és jelentéstani szempontból.

4) Az angolban szinte teljesen hiányzik az első mássalhangzó zöngésség–zöngétlenség szerinti hasonulása a CC hangkapcsolatokban (ТОПСУЕВ 1953: 117), az oroszban ezzel szemben rendszerint érvényesül a zöngés–zöngétlen mássalhangzó-harmónia.

A két nyelvet az is megkülönbözteti, hogy az oroszban a magánhangzók képzése van alárendelve a mássalhangzók képzésének (hiszen nagyrészt azok keménységétől vagy lágyságától függ), míg az angolban éppen a mássalhangzók ejtésére lehet jelentős hatással a magánhangzó-környezet. Fontos megjegyezni azonban, hogy még a viszonylag lágyabban ejtett kemény angol mássalhangzók ([t], [ʃ], [ʒ], [tʃ], [dʒ]) lágysága sem éri el soha az orosz lágy mássalhangzókét (ТОПСУЕВ 1953: 70–71, 117).

Az angol nyelv mássalhangzókészlete 24 fonémából épül fel (АРАКИН 2000: 76), bár bizonyos források újabban idesorolnak még további 1–3 hangot. A *wh-* kezdetű kérdő és vonatkozó névmásokban ejtett [ʍ], valamint a [dr] és [tr] (ТИМОФЕЕВА 1995: 20) önálló fonémajellege azonban erősen kétségbe vonható, így elemzésemben ezektől eltekintek, és a hagyományos 24-es felosztást veszem figyelembe.

Az alábbiakban a képzés helye szerinti bontásban mutatom be az angol mássalhangzók rendszerét, minden esetben kitérve az orosz megfeleltetési lehetőségekre (vö. ТОПСУЕВ 1953: 82–93). A hangonkénti részletezést összehasonlító táblázat zárja.

A bilabiális hangok izolált ejtésben gyakorlatilag egybeesnek a két nyelvben: [p], [b], [m] – [п], [б], [м]. Ugyanez mondható el a labiodentálisokról is: [f], [v] – [ф], [в].

Az angol interdentális [θ] és [ð] hangoknak nincs megfelelője, az oroszban rendszerint valamelyik közeli dentális hanggal ([ɾ], [ɽ] vagy [c], [ʒ]) szokták őket helyettesíteni.

Az angol alveoláris hangok valamivel hátrébb képződnek, mint az orosz dentálisok, de ezt leszámítva lényegében hasonlóak: [t], [d], [s], [z], [n], [l] – [ɾ], [ɽ], [c], [ʒ], [ɲ], [ɺ]. Külön említést érdemel az angol [l] fonéma, amelynek mindkét allofónja az orosz [ɺ] és [ɺʰ] között helyezkedik el oly módon, hogy az orosz [ɺʰ] lágyabb, mint a magánhangzók előtt megjelenő ‘clear l’ és az [ɺ] keményebb, mint a mássalhangzós környezetben és szóvégen ejtett ‘dark l’ (ТОПСУЕВ 1953: 115). Mivel azonban az átvevő nyelvre nem jellemző átadó nyelvi vonások a kölcsönzés során (legalábbis az egynyelvűek beszédében) elvesznek, az angol dark [ɺ] is semlegesedik, és a kölcsönzó [l] hangjának keménységét vagy lágyágát már nem az eredeti allofón minősége, hanem az orosz hangtani környezet határozza meg.

Az angol palato-alveoláris [ʃ] és [ʒ] épp egy kicsit lágyabb, mint az orosz kemény [ɣ] és [ʒ]. A két angol affrikáta közül a [tʃ] jóval keményebb, mint az orosz lágy [ɧ], a [dʒ] hangnak pedig nincsen pontos megfelelője. Az oroszban a [ɧ] zöngés változataként létezik ugyan egy [ɟʒʰ] hang, ez azonban csak meghatározott hangtani helyzetben fordulhat elő: pl. *дочь да сын, ночь была* (T. MOLNÁR 1999: 85). Idegen eredetű szavakban nem is ez, hanem egyfajta kemény [ɟʒ] jelenik meg, ami viszont nem tekinthető önálló hangnak az oroszban, sokkal inkább a kemény [ɽ] és [ʒ] hangok összetételének.

A szintén palato-alveoláris [r] képzése sok tekintetben eltér az orosz alveoláris rezgő [p] hangétól (például abban, hogy valamelyest hasonlít a gyenge [ʒ]-re is), ám végső soron az összefüggés felismerhető köztük és ennek alapján a kölcsönzési folyamat szempontjából az orosz [p] könnyedén megfeleltethető az angol [r]-nek.

Az angol palatális [j] majdnem teljesen egybeesik az orosz [й]-vel, talán csak annyi eltéréssel, hogy az utóbbi hang valamivel feszeesebb, zajosabb.

Az angol veláris [k] és [g] izolált ejtésben gyakorlatilag megegyezik az orosz [к] és [г] hangokkal. Az angol [ŋ] viszont orosz megfelelő nélkül áll, és nem helyettesíthető az [ɲ] hanggal sem, hiszen az értelemzavaró lenne: vö. *ran – rang, sin – sing*. Ezért az [ŋ] visszaadása az oroszban mindig transliterációval történik: *ng > нг*.

A képzés helye szerint idetartozik még a kettős természetű angol labioveláris [w] is, amelyet azonban a bilabiálisok között is említhettem volna. Ennek a hangnak sincsen orosz megfelelője, átvevő nyelvi ejtése az [y] és a [ɸ] között ingadozik. Ennek következtében az átírási szabályszerűségek felállításakor a mássalhangzók közül a legtöbb gondot éppen a [w] okozza. Mechanizmusát tekintve erős ajakkerekítéssel képzett mély [y]-hoz áll közel, de a majdnem teljesen zárt ajkak miatt mássalhangzónak hallatszik. Angol elnevezése (semi-vowel: félmagánhangzó) is innen származik. A lengyel [ɰ], de különösen a belorusz [ŷ] jóval közelebb áll az angol eredetihez, mint akár az orosz [y] vagy [ɸ].

Végezetül az angol glottális [h] hangnak szintén hiányzik az orosz megfelelője. Hátrébb képzett és zajtalanabb az orosz [x]-nál, amit az is bizonyít, hogy az angolok inkább [k]-nak hallják az orosz [x]-t, mintsem [h]-nak (lásd az orosz nevek angol átírását: *Khrushchev, Khokhlov* stb.). Mint az 5.4.3. pontban látni fogjuk, a nyugat-európai [h] visszaadása az oroszban történetileg összefonódott a [ɾ] hanggal, ám az újabb kölcsönzésekben a jelentős hangtani különbségek ellenére is uralkodóvá vált az angol [h] hang orosz [x]-val történő átírásának tendenciája.

Az angol és az orosz mássalhangzók rendszerét a következő táblázatok segítségével foglalhatjuk össze (NÁDASDY 2002: 57, ТОПСУЕВ 1953: 92):

Az angol mássalhangzók rendszere

	bilabi- ális	labio- dentális	inter- dentális	alveo- lális	palato- alveol.	palatális	veláris	glottális
zárhangok	p b			t d			k g	
részhangok		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ			h
affrikáták					tʃ dʒ			
nazálisok	m			n			ŋ	
likvidák				l	r			
félmagán- hangzók	(w)					j	w	

Az orosz mássalhangzók rendszere

	bilabiális	labioden- tális	dentális	alveoláris	palatális	veláris
zárhangok	п п' б б'		т т' д д'			к к' г г'
részhangok		ф ф' в в'	с с' з з'	ш ш': ж ж':		х х'
affrikáták			ц	ч		
rezgők				р р'		
nazálisok	м м'		н н'			
likvidák			л л'		й	

A fentebb leírtakat szükségesnek érzem kiegészíteni az alábbi fontos megjegyzéssel. Ha egy adott hang vagy hangkapcsolat az angolban és az oroszban azonos helyzetekben fordulhat elő, ez a tényező nagymértékben elősegíti a két nyelv közötti megfeleltetésüket (KALINIEWICZ 1978: 12). Ugyanakkor egy amúgy könnyű idegen hang ejtése is nehéznek bizonyulhat az egynyelvű beszélő számára, ha anyanyelve szempontjából szokatlan helyen fordul elő: zöngés mássalhangzók a szó végén vagy *-tl, -zl* (*little, drizzle*) az orosz szó eleji *мл-, зл-* (*млеть, злої*) hangcsoporttal szemben. Itt említem meg azt is, hogy az angolban szóvégi helyzetben akár 4–5 mássalhangzó is állhat (pl. *functions*), míg az oroszról ez idegen, hiszen ilyen mássalhangzó-torlódások inkább a szó elején vagy belsejében jelentkezhetnek, ami viszont az angolban nem lehetséges.

Összességében kijelenthető, hogy míg az angol mássalhangzók tükrözése (néhány hang kivételével) viszonylag rendszeres megfeleltetések alapján zajlik az oroszban (БРЕЙТЕР 1997: 62), addig a magánhangzóknál jóval kevesebb ilyen egyértelmű hozzárendelést lehet megállapítani, ugyanis esetükben az is zavart okoz, hogy néha két vagy akár több átadó nyelvi hangot is ugyanazzal az átvevő nyelvi hanggal kell helyettesíteni. Az egyes angol hangok orosz nyelvbeli visszaadásának törvényszerűségeit a legújabb kölcsönszavak meghonosodásával összefüggésben a következő alfejezetben vizsgáljuk meg.

5.4. Az angol kölcsönszavak írásképi rögzítése

Mint az előző részben utaltam rá, az átvevő nyelv beszélői minden újonnan kölcsönzött lexikai elemet darabokra szednek, áterezstik anyanyelvük „fonológiai szűrőjén” (Bernstejn terminusával), és ezáltal az idegen alapanyagból gyakorlatilag teljesen új szót hoznak létre (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 251). Ezt a műveletet Rudolf Filipović *átfonemizálásnak* nevezi, amelynek folyamata az átadó és az átvevő nyelv hangrendszerének hasonlóságaitól és eltéréseitől függ. Az idegen eredetű elemek hangtani meghonosodásának alapja a nyelvközi hanghelyettesítés, amelynek három fajtáját különíti el a horvát nyelvész:

1) helyettesítés változás nélkül – a kölcsönszavak idetartozó hangjai majdnem teljesen azonosak, vagy legalábbis lényegesen nem különböznek a két nyelvben, így az átvétel nem befolyásolja jelentősen a fonológiai jellemzőiket;

2) helyettesítés hasonlóság alapján – alacsonyabb szintű (részleges) ekvivalencia esetén az átadó nyelvi hangok kölcsönzéskor a bizonyos vonásokban eltérő, ám többnyire mégis hasonló átvevő nyelvi megfelelőjükkel helyettesítődnek;

3) szabad helyettesítés – az átvevő nyelvből hiányzó idegen hangok pótlása rendszerint a „legközelebbi és leghasonlóbb” saját hangokkal történik (gyakran fonetikai összefüggés nélkül), vagy pedig az írásképen alapuló ejtés (a transliterációs elv) érvényesül (FILIPOVIĆ 1960: 32, 37–38, KONTRA 1981: 30).

Az oroszba kerülő angol kölcsönszavak esetében az egyes forrásnyelvi hangok hovatarozása ezen a hármas felosztáson belül az 5.3. pontban elvégzett összehasonlító hangtani elemzés segítségével állapítható meg.

Az 1. és a 2. csoport tagjai között nem húzódik éles határvonal, a különbség talán csak annyi, hogy utóbbiak valamivel több jegy szempontjából térnek el a két nyelvben. Ez azonban általában nem akadályozza meg az átvevő nyelv beszélőit abban, hogy az átadó nyelv szóban forgó hangjait a saját hangállományukból kiindulva felismerjék, és anyanyelvük megfelelő hangjaival azonosítsák. Bármennyire is más az angol [ɪ] vagy [ɔ] hang képzése, különösebb nehézségek nélkül ugyanúgy lehet őket az orosz и vagy о betűvel rögzíteni, mint az orosz változathoz sokkal közelebb álló angol [i:] vagy [ɔ:] hangot.

Ezzel szemben a 3. csoportba tartozó angol magánhangzók és mássalhangzók helye az oroszban üresen marad: visszaadásukhoz legalább egy „rácshelynyit” mindenképpen el kell mozdulni valamelyik irányban az átvevő nyelv hangrendszerét jelképező táblázatban. Ennek következtében feltételezhető, hogy az ekvivalens nélküli angol hangok orosz nyelvbéli tükrözésére nagyobb változatosság jellemző, mint az első két csoport tagjaira.

	1. csoport	2. csoport	3. csoport
magánhangzók	[i:] [u:] [e] [ɔ:]	[ɪ] [u] [a:] [ɔ]	[æ] [ʌ] [ə] [ɔ:]
kettőshangzók	—	[aɪ] [eɪ] [aʊ] [ɔɪ]	[ɪə] [uə] [eə] [ou]
hármashangzók	—	—	[aɪə] [aʊə]
mássalhangzók	[p] [t] [k] [b] [d] [g] [f] [v] [s] [z] [ʃ] [ʒ] [tʃ] [m] [n] [j]	[dʒ] [l] [r]	[θ] [ð] [w] [h] [ŋ]

Az alábbiakban hangról hangra haladva részletesen megvizsgáljuk az egyes csoportokba tartozó elemek viselkedését az orosz nyelv legújabb amerikanizmusai alapján.

5.4.1. HELYETTESÍTÉS VÁLTOZÁS NÉLKÜL (1. CSOPORT)

Az első csoportban a kölcsönszó angol hangja helyére egy közel azonos tulajdonságokkal rendelkező orosz hang kerül, vagyis az angol hang orosz nyelvbeli adaptációjáról beszélhetünk. A magánhangzóknál a következő adaptációs folyamatok zajlanak:

[i:]

Az angol [i:] hangot az oroszban legtöbbször az **и** betű segítségével feleltetik meg. Az idetartozó példaanyag több mint 80%-ában az eredeti írásképtől függetlenül egyértelműen ez a transzkripció elv érvényesül:

ea > и (16): beach volley > бич-волей, breakbeat > брейк-бит, cheap > чиповый, dealer > дилер, dealing > дилинг, feature > фи́че, Greenpeace > Гринпис, healer > хилер, leasing > лизинг, luncheon meat > ланченмит, mainstream > мейнстрим, peanuts > пинатсы, sneakers > сникерсы, speak > спикать, streamer > стример, teacher > тичер;

ee > и (16): cheeseburger > чизбургер, duty free shop > дьюти-фри-шоп, evergreen > эвергрин, freelancer > фриленсер, фрилансер, green card > грин-кард, greenback > грин, Halloween > Хеллоуин, peeling > пилинг, peer show > пип-шоу, sleep > слипать, sleeves > сливзы, speechwriter > спичрайтер, speed > спид, sweet > свит, tax free > такс-фри, teen > тин;

rövidítés > и (8): B-side > бисайд, CD > си-ди, DJ > ди-джей, диджей, DVD > ди-ви-ди, PC > пи-си, T-shirt > ти-шерт, тишотка, VIP > Ви-Ай-Пи, VJ > ви-джей;

i > и (2): police > полис, ski bob > скибоб;

eo > и (1): people > пипл.

Ingadozás csak kivételes esetben fordul elő:

ea > и / э (2): freak > фрик / фрэк, freaker > фрикер / фрэкер;

ee > и / ий (1): street > стрит / стрийт.

Figyelmet érdemel, hogy a *фрэк*, *фрэкер* változat mindössze egyetlen szótárban szerepel, feltehetően az íráskép hatására jött létre, mivel az **ea** betűkapcsolat másodlagos hangjelentése az [i:] után az [e] (БАЛИНСКАЯ 1964: 251). Ščerba feltételezése szerint a *смуит* alak az orosz kiejtés megkönnyítését szolgálja (ЩЕРБА 1958: 157), ugyanakkor az eredeti hangzás pontosabb visszaadására való törekvést is jelezheti, hiszen a *й* betoldása megnyújtja, és ezzel a hosszabb angol [i:]-hez közelíti az adott orosz hangot. Az **ий** segítségével történő tükrözés hátránya viszont, hogy feleslegesen bonyolulttá teszi az orosz írott formát, valószínűleg ezért nem is terjedt el.

A legnagyobb bizonytalanság azokat a szavakat veszi körül, amelyek eredeti írásképében az [i:] hangot **e** betű jelöli. Ilyenkor megnő a transliterációs hanghelyettesítés szerepe, az orosz átírásban az **и** helyén gyakran **e**, illetve szókezdő helyzetben **э** jelenik meg:

e > и (6): action replay > экшен риплей, eat > итать, evening > ивнинг, extreme > экстрим, prequel > приквел, sequel > сиквел;

e > e (2): decoder > декодер, multimedia > мультимедиа;

e > э (2): economics > экономика, equalizer > эквалайзер;

e > и / e (2): remake > римейк / ремейк, restart > ристарт / рестарт;

e > и / e / э (2): e- > э-коммерция / e-коммерция / И-коммерция, e-mail > и-мейл, имейл / e-мейл / Э-мейл.

A transliterációs alakok rendszerint olyan latin elemeket (*de-* és *pe-* prefixum, *-media*) tartalmaznak, amelyek angol [i:]-s ejtismódja eltér más kölcsönszavak hasonló latin eredetű részeinek oroszban megszokott kiejtésétől (vö. *де́нозум*, *пенпессия*, *медиум*). Sok esetben tehát a régebbi átvételek analógiás hatása indokolja ezeknek az idegen írásképen alapuló változatoknak a létrejöttét. Az internettel kapcsolatos kifejezéseknél tapasztalható hármas ingadozás abból fakad, hogy a transzkripció **и**- mellett két transliterációs átadási forma is létezik (az *электронный* szóból létrejött **э**- és az angol **e**- betűhű másolata, az orosz **е**-).

Még egy amerikanizmusnál figyelhetünk meg hasonló hármas variációt:

ey > **и** / **ей** / **e** (1): *key*board > *ки*борд / *кей*борд / *ке*борда.

Itt az angol kiejtés szerinti **и** és az **ey** betűkapcsolatot tükröző **ей** mellett utóbbi egyszerűsített megoldása (**e**) is jelen van, amely többek között a számítógépes szlengre jellemző, a meghonosodás folyamatát gyorsító írásképi és hangtani torzítások következménye.

[e]

Az angol [e] hang visszaadása az oroszban alapvetően az **e** betű segítségével történik:

e > **e** (40): *arm wrestling* > *армрестлинг*, *bootleg* > *бутлег*, *chipset* > *чипсет*, *desktop* > *десктоп*, *developer* > *девелопер*, *distress* > *дистресс*, *leggings* > *леггинсы*, *longseller* > *лонгселлер*, *netiquette* > *нетикет*, *netizen* > *нетизен*, *renting* > *рентинг*, *sense* > *сенс*, *set-up* > *сетап*, *sherry* > *шерри*, *spelling* > *спеллинг*, *spenser* > *спенсер*, *suspence* > *саспенс*, *venture* > *венчур*, *webmaster* > *вебмастер*, *winchester* > *винчестер* stb.

Az [e] hangot jelölő betűkapcsolatoknál a transzkripció érvényesül:

ea > **e** (1): *headhunting* > *хедхантинг*;

ie > **e** (2): *boyfriend* > *бойфренд*, *girlfriend* > *гёрлфренд*.

A két nyelv közötti hanghelyettesítés pontossága ellenére mindez a vizsgált amerikanizmusok alig több mint 60%-ára terjed ki. Az esetek közel egyharmadában ugyanis szerepet kap az előző mássalhangzó kemény ejtését és egyúttal az egész lexikai elem idegen jellegét hangsúlyozó **э**-s átírás, jelentős ingadozást okozva a kérdéses kölcsönszavak átvevő nyelvi írásképeinek megformálásában:

e > **e** / **э** (10): *hedge* > *хедж* / *хэдж*, *high-tech* > *хай-тек* / *хай-тэк*, *reggae* > *регги*, *реггей* / *рэгги*, *рэггей*, *second hand* > *секонд-хэнд* / *сэконд-хэнд*, *self made man* > *селф-мейд-мен* / *сэлфмэйд мен*, *trend* > *тренд* / *трэнд*, *Web* > *Веб* / *Вэб*, *website* > *вэб-сайт* / *веб-сайт*, *welfare* > *велфер* / *вэлфер*, *went* > *вентать* / *вэнтать*;

ea > **e** / **э** (4): *headhunter* > *хедхантер* / *хэд-хантер*, *heavy metal* > *хеви-метал* / *хэви-метал*, *skinhead* > *скинхед* / *скинхэд*, *spread* > *спред*, *спрэд*;

ie > **e** / **э** (1): *friend* > *френд* / *фрэнд*.

A szó abszolút elején az **э** dominál:

e > **э** (4): *ecstasy* > *эксте́зи*, *экстази*, *energizer* > *энерджайзер*, *evergreen* > *эвергрин*, *high end* > *хай энд*, *хай-энд*.

Néhány esetben kivételesen szó belsejében is csak ez az írásmód jelentkezik:

e > **э** (1): *ten* > *тэн*;

ea > **э** (2): *death* > *дэт*, *дэф*, *дэз*, *headliner* > *хэдлайнер*.

Sajátos ingadozás figyelhető meg az angol *session* és *stretch* szavak orosz nyelvbe való átkerülésekor:

e > e / ей / э / эй (2): jam session > джем-сешн / джем-сейшн, джем-сейшен / джем-сешн / джем-сэйшн, джем-сэйшен, session > сешн / сейшн, сейшен / сэшн / сэйшн, сэйшен;

e > e / ей (1): stretch > стретч, стреч / стрейч.

Az **ей (эй)** segítségével történő visszaadás egyértelműen orosz fejlemény, hiszen az angolban egyszerű [e] hang áll ezen a helyen, nem pedig [ei] kettőshangzó. Ettől függetlenül ezek a hiperkorrekt változatok a gyakoribbak (ТИМОФЕЕВА 1991: 37–38, 1992a: 17–18), elterjedésükben feltehetően nyelven kívüli tényezők is közrejátszanak: az angolosabb hangzás elérésére való törekvés pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai okokkal is magyarázható.

Egyetlen esetben a várható e betű helyén и jelenik meg:

e > и (1): engineering > инжиниринг.

A régebbi *инженер* kölcsönszó analógiás hatása olyan erős, hogy nemcsak a szókezdő magánhangzót érinti, hanem a szó közepén található egyik mássalhangzót is: az angol [dʒ] hangot ugyanúgy felváltja a franciás ж, mint a *disc jockey* > диск-жокей átvételekor.

[ɔ:]

A zárt, hosszú angol [ɔ:] hangnak az oroszban kétféle átírása létezik: egyrészt a transzkripciós o, másrészt pedig a részleges vagy teljes transliteráció segítségével megjelenő ор. A visszaadás módja attól függ, hogy a forrásnyelvi írásképpen szerepel-e r elem. Az ilyen or betűkapcsolatot tartalmazó amerikanizmusok száma majdnem kétszeresen felülmúlja az o-val átírt kölcsönszavakét:

or, oar, ore, oor, eor > ор (17): billboard > билборд, door > дор, drugstore > драгстор, forfeiting > форфейтинг, forward > форвард, Georgian > джордж, hardcore > хард-кор, indoor hockey > индор-хоккей, motherboard > мазерборд, offshore > офшор, оффшор, organizer > органайзер, popcorn > попкорн, port > порт, short track > шорт-трек, skateboarding > скейтбординг, snowboard(ing) > сноуборд(инг).

Kisebб ingadozások adódhatnak az angol eredeti írásképp (részleges helyett teljes transliteráció), illetve kiejtés (transzkripció) pontosabb tükrözésére irányuló törekvésekből:

oar > ор / оар (1): skateboard > скейтборд / скейтбоард;

oar > ор / о (1): keyboard > киборд / кибод;

or > ор / о (1): performance > перформанс, перформенс / перфоманс, перфоменс, перфоменс.

Néhány kivételt leszámítva az angol [ɔ:] hangot jelölő **al** és **au** betűkapcsolat visszaadása nem okoz különösebb gondot az oroszban:

al > o (9): call girl > колгерл, paintball > пейнтбол, ringball > рингбол, softball > софтбол, streetball > стритбол, talk > ток, talk show > ток-шоу, trackball > трекбол, walkie-talkie > воки-токи;

au > o (1): default > дефолт.

Az írásképe hatására eltérés tapasztalható az alábbi két esetben:

al > **ал** (1): *stalker* > *сталкер*;

au > **о** / **ау** (1): *holocaust* > *холокост* / *холокауст*.

Hiperkorrekcióval, valamint az azonos jelentésben speciálizálódott *плеѳер* szó melletti ritka előfordulással magyarázható a *walkman* orosz alakja körül uralkodó bizonytalanság:

al > **о** / **ол** / **оу** (1): *walkman* > *вокмен*, *уокмен* / *уолкмэн* / *воукмен*.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az angol [ɔ:] hang orosz megjelenési formájának kettőssége abból ered, hogy az egyaránt vokalizálódott **r** és **l** mássalhangzók közül csak az **r**-t kell jelezni az átírásban, hiszen a szóvégi [r] „hang újjáéledhet”, ha valamilyen magánhangzóval kezdődő képző (pl. *-ing*) kapcsolódik a tőhöz (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 116).

[u:]

Az angol [u:] hang az oroszba kerülő kölcsönszavakban **y** vagy **ю** formájában jelenik meg. A kettő közti választást az átvevő nyelv helyesírási szabályai határozzák meg, valamint az, hogy a forrásnyelvben az adott helyen [u:] hang, vagy pedig [ju:] hangkapcsolat található-e. Ennek megfelelően az átírást csupán minimális esetben kíséri ingadozás:

u [ju:] > **ью** (5): *duty-free shop* > *дьюти-фри-шоп*, *excuse* > *искьюз*, *fusion* > *фьюжн*, *future* > *фьючерс*, *pop musician* > *поп-мьюзишен*;

u [ju:] > **ю** (3): *tuning* > *тюнинг*, *use* > *юзать*, *юзить*, *user* > *юзер*;

u [ju:] > **ю** / **ью** (1): *country music* > *кантри-мюзик* / *кантри мюзик*;

u [ju:] > **ю** / **у** (1): *unisex* > *юнисекс* / *унисекс*;

u [ju:] > **ью** / **у** (1): *tutor* > *тьютор* / *тутор*;

u [u:] > **у** (2): *Jacuzzi* > *джакузи*, *superstar* > *суперстар*;

u [u:] > **у** / **ью** (1): *supervisor* > *супервайзер* / *сьюпервайзер*.

A transliterációs *тутор* és *унисекс* változat közül az előbbi meglehetősen ritka, míg az utóbbi a szótárak többségének tanúsága szerint kezdi kiszorítani a transzkripció páriját. A *сьюпервайзер* hiperkorrekt alak, az angolban a *super-* előtagnak nincsen [ju:]-s kiejtése, bár Timofeeva is megemlíti egy hasonló példát: *Сьюпертрам* (ТИМОФЕЕВА 1995: 45).

Az **oo** betűkapcsolattal jelölt [u:] hang visszaadása kivétel nélkül **y**-val történik, míg az **ew** esetében az átadó nyelvi [u:] és [ju:] közötti különbség dönt, akárcsak néhány további kölcsönszónál:

oo [u:] > **у** (10): *boot* > *бутить*, *bootleg* > *бутлег*, *cool* > *кул*, *doom* > *дум*, *fast food* > *фаст-фуд*, *food center* > *фуд-центр*, *school* > *скул*, *snooker* > *снукер*, *shooter* > *шутер*, *tattoo* > *тату*;

ew [ju:] > **ю** (4): *new wave* > *ню-вейв*, *news* > *нюс*, *newsmaker* > *нюсмейкер*, *newsroom* > *нюсрум*;

ew [u:] > **у** (1): *chewing gum* > *чуингам*, *чуинг-гам*;

ui [u:] > **у** (3): *juice* > *джус*, *recruiting* > *рекрутинг*, *recruitment* > *рекрутмент*;

o [u:] > **у** (1): *loser* > *лузер*;

oe [u:] > **у** (1): *shoes* > *шузы*;

ue [ju:] > **ю** / **ью** (1): *barbecue* > *барбекю*, *барбекью*;

rövidítés [ju:] > **ю** (1): *IQ* > *ай-кью*.

A transzkripció és a transliteráció elv összeütközése okozza az alábbi szlengszó írásmódjának ingadozását:

ou > **y, oy (1)**: *groupie* > *группи, группы / гроупи*.

Bizonytalanság jellemzi az [u:] hang orosz nyelvbeli tükrözését, ha az [l] mássalhangzó előzi meg (ennek okáról lásd az 5.4.2. pontban az [l] hang elemzését):

ue > **ю (1)**: *rhythm & blues* > *ритм-энд-блюз*;

ue > **y (1)**: *bluegrass* > *блуграс*;

ue > **y / ю (1)**: *blue chips* > *блю-чипс / блу-чипс*.

Külön említést érdemel a [ju:] hangkapcsolat átírásakor az elválasztó jel szerepkörét betöltő *ь* alkalmazása. A példaanyag nagyobbik részében jelen van, leszámítva két ingadozást (*кантри-музик / кантри мьюзик* és *барбекю / барбекью*), valamint a *тюнинг* szót, ahol a lágyságjel nélküli változat kerekedett felül. Érzékelhető bizonyos tendencia azzal kapcsolatban, hogy a meghonosodás fokának növekedésével a kölcsönzó alakja a *ь* kiesése által leegyszerűsödik (*музикл, продюсер, тюнер*), ám ez a folyamat nem egészen egyértelmű (vö. *компьютер, интервью*).

*

Az első csoportba tartozik a mássalhangzók többsége, amelyek orosz nyelvi megfeleltetése transliteráció útján történik, mivel az esetleges szóvégi zöngétlenedés az átírást nem befolyásolja:

[p], [t], [b], [d], [f], [m]

A fenti hangoknak rendszerint kétféle írásmódja létezik az angolban, szimpla vagy kettőzött betűvel jelölik őket: **p, pp** > **п**; **t, tt** > **т**; **b, bb** > **б**; **d, dd** > **д**; **f, ff** > **ф**; **m, mm** > **м**.

[v], [n]

Az előző mássalhangzókhoz képest e két hang egyikénél a kettőzött írásmód nem fordul elő: **v** > **в**, a másikon pedig a szimpla és a kettőzött forma mellett kivételesen további két betűkapcsolat is lehetséges: **n, nn, kn** (*knife*), **gn** (*foreign*) > **н** (*наиф, форин*).

[k], [g], [ʃ], [ʒ]

Az első három mássalhangzó többféle írásképpel rendelkezik: **k, ck, c, cc, ch, q, x** > **к**; **g, gg, gu, gh** > **г**; **sh, ti, si, che, ci** > **ш**. Különleges a [ʒ] írott formája is, amely azonban az értekezés szóanyagában csak egyetlen alkalommal szerepel: **sj** (*fusion*) > **ж** (*фьюжн*).

Ingadozás legfeljebb a kettős mássalhangzók orosz nyelvbeli írásmódjával kapcsolatban merül fel (erről a kérdésről részletesebben lásd az 5.6.2. pontot).

Az alábbiakban az első csoportba tartozó további négy mássalhangzóra térek ki.

[s]

Az angol [s] hang visszaadására az oroszban majdnem minden esetben az **с** használatos. Mivel az eredeti írásképtől függetlenül az idevonatkozó példaanyag túlnyomó többségében (97%-ot meghaladóan) ez a tükrözési mód érvényesül, nem tartom szükségesnek a további részletezést. Az alábbiakban csupán néhány kivételtől ejtek szót:

ſ, ſſ, c̄ > с (223);

ſ > с / з (1): town house > таун-хаус / таун-хауз;

c̄ > с / з (1): price > прайсовый / прайзовый.

A két ingadozás más-más okokkal magyarázható. Míg a таун-хауз változat kialakulását valószínűleg az amerikanizmus egyes és többes számú alakjának eltérő ejtémódja (house [haus] – houses [ˈhauzɪz]) befolyásolta, addig a прайзовый ‘drága’ létrejöttét a прайсовый ‘gazdag’ melléknévvel való homonímia elkerülésének szándéka motiválhatta.

Ennél is érdekesebb a következő 4 kölcsönszó, amelyekben a várt **с** helyén **з** található, ráadásul a bizonytalanság legkisebb jele nélkül:

ſ > з (4): ecstasy > экстази, excuse > икскьюз, fantasy > фэнтэзи, leasing > лизинг.

Az első és harmadik példa esetében a **з** hang megjelenése minden bizonnyal az экстаз, illetve фантазия változatban meghonosodott régebbi átvételek hangalakjával áll összefüggésben. Az икскьюз szóvégi hangváltásának hátterében az angol excuse igei ([ɪkˈskjuːz]) és főnévi ([ɪkˈskjuːs]) alakja közti különbségtétel hiánya húzódhat meg. A лизинг forma pedig a magyar lízing szóhoz hasonlóan feltehetően a német Leasing [ˈliːzɪŋ] hatására jött létre.

[z]

Az angol [z] hangnak az oroszban a **з** felel meg, ez az átírási mód azonban nem egyszer következtelen, az esetek alig kétharmadában érvényesül maradéktalanul:

ſ > з (20): advertiser > адвертайзер, advertising > адвертайзинг, adviser > адвайзер, ageism > эйджизм, browser > браузер, броузер, cheese > чиз, cheeseburger > чизбургер, composer > композер, country music > кантри-мьюзик, franchising > франчайзинг, френчайзинг, groupies > группиз, группиз, loser > лузер, monetarism > монетаризм, pop musician > поп-мьюзишен, rhythm & blues > ритм-энд-блюз, shoes > шузы, sleeves > сливзы, supervisor > супервайзер, use > юзать, user > юзер;

z > з (10): crazy > крейзи, digitizer > дигитайзер, energizer > энерджайзер, equalizer > эквалайзер, immobilizer > иммобилайзер, merchandizing > мерчандайзинг, netizen > нетизен, organizer > органайзер, quiz > квиз, zombie > зомби;

ſi > з (3): business class > бизнесс-класс, business lunch > бизнесс-ланч, businesswoman > бизнес-вумен;

zz > з (2): Jacuzzi > джакузи, puzzle > пазл.

Jelentős ugyanakkor azoknak a kölcsönszavaknak a száma, ahol a [z] hangnak **с** betű felel meg:

ſ > с (10): Disneyland > диснейленд, futures > фьючерс, leggings > леггинсы, linesman > лайнсмен, лайнсман, McDonald's > Макдоналдс, newsroom > ньюсрум, Pampers > памперсы, sneakers > сникерсы, Snickers > сникерс, stickers > стикерс;

sz > з / с (9): eyes > айзы / айсы, gospels > госпелз / госпелс, news > ньюз / ньюс, newsmaker > ньюз мэйкер / ньюсмейкер, penthouse > пентхауз / пентхаус, public relations > паблик рилейшнз / паблик-рилейшнс, skinheads > скинхедз / скинхедс, skins > скинз / скинс, Windows > Виндоуз / Виндоус;

z > з / с (1): size > сайз / сайс.

Az utolsó példától eltekintve azt is mondhatnánk, hogy a transliterációs és a transzkripció elv közötti választás kényszere váltja ki ezeket az ingadozásokat. A [z] hang helyét és nyelvtani szerepét megvizsgálva azonban feltűnik, hogy leggyakrabban szóvégi helyzetben található és a többes szám vagy valamiféle birtokviszony kifejezésére szolgál. Az angolban magánhangzó és zöngés mássalhangzó után [z]-t, zöngétlen mássalhangzó után pedig [s]-t kell ejteni. A forrásnyelvi hangtani törvényt feltehetően az átvevő nyelv nem követi, helyette saját szóvégi zöngétlenítési szabályát terjeszti ki a kölcsönszavakra, ebből adódik a z > c váltás. Ugyanakkor idegen eredetű lexikai elemek esetében ez a folyamat korántsem nevezhető kötelező érvényűnek. A következtelenség jellegzetes példáját említi Timofeeva: *Charles Dickens* író neve az orosz átírás szerint *Чарльз Диккенс* (ТИМОФЕЕВА 1995: 48).

[tʃ]

Az angol [tʃ] hang visszaadása az oroszban rendszerint transzkripció útján, a ч betű segítségével történik:

ch > ч (31): attach > приатачить, beach volley > бич-волей, brunch > бранч, business lunch > бизнес-ланч, changer > чейнджер, charts > чартс, chat > чат, cheap > чиповый, cheeseburger > чизбургер, chewing gum > чуингам, child > чайлд, chip > чип, forward purchase > форвард пёчес, franchising > френчайзинг, luncheon meat > ланченмит, merchandizing > мерчендайзинг, speechwriter > спичрайтер, teacher > тичер, voucher > ваучер, winchester > винчестер stb.;

tu > ч (4): culture shock > калче шок, feature > фице, futures > фьючерс, venture > венчур.

Kivételt képeznek azok az átvételek, amelyek angol eredeti írásképe **tch** betűkapcsolatot tartalmaz. Ilyenkor az orosz átírásnál nagymértékű ingadozás figyelhető meg a félig transliterációs, félig transzkripció, vegyes típusú тч és a tisztán a kiejtésen alapuló ч között:

tch > тч / ч (6): hatchback > хетчбэк / хечбэк, hitch-hiker > хич-хайкер, хичхайкер / хитч-хайкер, hitch-hiking > хичхайкинг / хитч-хайкинг, patchwork > пэтчворк / пэчворк, stretch > стретч / стрейч, стреч, watch > вотчи / воч;

tch > тч (2): stretching > стретчинг, switch > свитч.

[j]

Az angol [j] hang átírását az oroszban az utána következő magánhangzó határozza meg (a [ju:] hangkapcsolatról korábban már esett szó, lásd fentebb az [u:] elemzésénél):

y [j+ə] > ь (1): canyoning > каньонинг;

y [j+e] > е (1): yellow > еловый;

y [j+ʌ] > я (1): young > янг;

y [j+ʌ] > я / ю / й (1): yurpie > япши / юпши.

5.4.2. HELYETTESÍTÉS HASONLÓSÁG ALAPJÁN (2. CSOPORT)

A második csoportban a kölcsönszó angol hangja a hozzá hasonló, képzési hely és mód szerint legközelebb álló orosz hang formájában jelenik meg. A magánhangzóknál az alábbi transzfonemizációs váltások zajlanak:

[ɪ]

Az angol [ɪ] hangot az oroszban az **и** betű segítségével feleltetik meg. Az átírás módját azonban döntően befolyásolja az a tény, hogy az angolban az [ɪ] hang a [ə]-hoz hasonlóan viselkedik hangsúlytalan helyzetben (ld. 95. oldal). Olyannyira, hogy a két redukált hang gyakran egymással is szabadon váltakozhat: pl. *fitness* ['fɪtnɪs] / ['fɪtnəs], *topless* ['tɒplɪs] / ['tɒpləs]. Ennek következtében a hangsúlytalan [ɪ] visszaadásakor ugyanúgy előtérbe kerül a transliteráció, mint a [ə] esetében. Kulcsszerepet kap tehát a kölcsönszó eredeti írásképe, mivel az [ɪ] hang átvevő nyelvi tükrözése is ennek függvényében alakul.

Az angolban **i** vagy **y** betűvel jelölt [ɪ] hang az orosz átírásban kivétel nélkül minden alkalommal **и** formájában szerepel, ezért a terjedelmes példaanyag részletezésétől eltekintek. E helyütt csupán néhány olyan betűkapcsolatot sorolok fel, amelyeknél az **и**-vel történő helyettesítés kizárólagos volta szintén nem kérdőjeleződik meg:

i, y > и (212);

ie > и (5): *charlie* > чарли, *junkie* > джанки, *walkie-talkie* > воки-токи, уоки-токи, *yurpie* > яппи, юппи, *zombie* > зомби;

ui > и (2): *body-builder* > бодибилдер, *body-building* > бодибилдинг;

ai > и (1): *mountain bike* > маунтинбайк;

ee > и (1): *bungee-jumping* > банджи-джампинг;

u > и (1): *business* > бизнес.

A fentiekől eltérő írásmódú szavak átvételekor a hangsúlytalan szótagban előforduló [ɪ] megfeleltetése jelentős ingadozást mutat a transzkripcióс **и** és az adott transliterációs változat között, többnyire az utóbbi javára:

e > е (21): *barbecue* > барбекю, барбекью, *basset* > бассет, *business* > бизнес, *delivery* > деливери, *developer* > девелопер, *device* > девайс, *fitness* > фитнесс, фитнес, *limited company* > лимитед компани, *market* > маркет, *monetarism* > монетаризм, *rocket* > рокет, *preprint* > препринт, *recruiting* > рекрутинг, *recruitment* > рекрутмент, *relax* > релакс, *remix* > ремикс, *telefax* > телефакс, *teleprompter* > телепромптер, *ticket* > тикет, *topless* > топлес, топлесс, *virtual reality* > виртуал реалити;

e > и (7): *delay* > дилей, *employment* > имплоймент, *English* > инглиш, *escape* > искейпнуть, *excuse* > икскьюз, *public relations* > паблик рилейшнз, *realtor* > риэлтор;

e > э (1): *extreme* > экстрим;

e > е / э (1): *security* > сэкьюрити, секюрити / сэкьюрити, сэкюрити;

e > и / е (1): *default* > дифолт / дефолт;

e > и / э (1): *environment* > инвайронмент / энвайронмент.

Az angol írásképet követő kölcsönszavak aránya itt a 70%-ot is meghaladja. Gilyarevski és Starostin sokat emlegetett kézikönyve az alábbi érvelést adja magyarázatként: az angol *e* hangsúlytalan szótagban redukálódik, ami távolról emlékeztet az oroszban végbemenő hasonló jelenségre. Ám ahogy a hangsúlytalan orosz *e*-t sem *i*-vel írják át latin betűre, úgy az angol *e* hang redukáltságát sem kell külön jelölni (Гиляревский–Старостин 1985: 70). Valójában ez csupán annak a megerősítése, hogy a fonetikai elv nem érvényesülhet teljes mértékben, és a gyakorlati transzkripciónak engedelményeket kell tennie az írásképe javára.

A további esetekben azonban nincs akkora számszerű különbség a két változat között:

ey > eĭ (3): beach volley > бич-волей, Disneyland > диснейленд, rink hockey > ринк-хоккей;

ey > и (2): money > мани, smiley > смайли;

a > и (2): image maker > имиджмейкер, image making > имиджмейкинг;

a > и / e (1): message > мессидж / месседж;

ei > и (1): foreign > форин;

ei > eĭ / э (1): foreiting > форейтинг / форэтинг.

A transliterációs *бич-волей* és *ринк-хоккей* alak megformálásában a hagyomány elve is közrejátszott (vö. *волейбол*, *хоккей*). A *месседж* pedig a közvetett asszimiláció tipikus példája: a szomszédos szótagokban található, de nem egymás mellett álló magánhangzók egymáshoz hasonulnak (ДЕМЬЯНОВ 1990: 60–63). A régi kölcsönzések közül idesorolható még a *blanketing* > *бланкетенг*, míg az újabbakból a *selling* > *селенг* is.

Mivel az angol [ɪ] hang képzési területe a centrális hangokétól nem messze helyezkedik el, időről időre felmerül a hozzá ebből a szempontból az **и**-nél jóval közelebb álló **ы** betűvel történő helyettesítés ötlete. Ez az elgondolás legutóbb Paul Cubberley átírási kérdéseket tárgyaló tanulmányában került elő (КАББЕРЛИ 1994). Bár a **ы** az orosz nyelv nyugati-európai eredetű kölcsönszavaiban szinte egyáltalán nem fordul elő, a felvetés mégis érdekel némi figyelmet, ha belegondolunk, hogy mekkora az orosz **и** megterheltsége: mind az [i:], mind az [ɪ] visszaadására elsősorban ez a hang szolgál. Az **и** tehermentesítésén túl a **ы** használata egyúttal az így kialakuló homonimák megszüntetését is elősegíthetné.

Ugyanakkor az elméletet a gyakorlatba átültetve váratlan nehézségekkel szembesülünk. A *beat* [bi:t] > *бум*, *bit* [bit] > *бум* homonimapár második tagját a fentiek értelmében *быт* alakra változtatva újabb (ezúttal egy saját orosz szóval kapcsolatos) homonimához jutnánk, míg a *heat* [hi:t] > *хум*, *hit* [hit] > *хум* esetében egy esetleges **хыт* forma ugyan nem teljesen elképzelhetetlen, formailag mégis szokatlan az oroszban.

Cubberley elmélete több ponton is kifogásolható: egyrészt figyelmen kívül hagyja a keménység–lágyság kérdését (az **и** és **ы** közti választás a megelőző mássalhangzó jellegét is meghatározza), másrészt egyoldalúan, csak az angol szemszögéből vizsgálja a problémát.

[u]

A zárt, rövid angol [u] hang legközelebbi orosz megfelelője a némiképp más minőségű, de sok tekintetben hasonló **у**. Átvevő nyelvi visszaadása semmiféle problémát nem okoz:

oo > y (9): address book > адресбук, book > бук, booker > букер, footing > футтинг, футтинг, good > гуд, goodwill > гудвилл, look > лук, newsroom > ньюсрум, notebook > нотбук, ноутбук;

u > y (1): puusher > пушер;

o > y (1): businesswooman > бизнесвумен.

Az egyetlen ingadozás egy [ju] hangkapcsolatot tartalmazó kölcsönszónál fordul elő:

u > ю / y (1): distribuutor > дистрибуютор / дистрибутор.

A kétféle változat ismét a transzkripció és transliteráció átírási mód közötti választás szükségességéből adódik. Az utóbbi formánál az íráskép követésén kívül elképzelhető egy olyan magyarázat is, hogy az amerikai angolban a [ju] hangkapcsolat helyett sok esetben egyszerű [u]-t ejtenek, és amerikanizmusról lévén szó, az orosz átírás is ezt tükrözi.

[a:]

A nyílt, hosszú angol [a:] hang hozzávetőleges orosz megfelelője az **a**, illetve transliterációs változata, az **ap**, ha a forrásnyelvi írásképben az **a** betűt **r** követi. A számarányokat megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy utóbbiak enyhe fölényben vannak:

ar > **ap (25)**: arm wrestling > армрестлинг, art > арт-, artistic skating > артистический скейтинг, barbecue > барбекю, barter > бартер, bodyguard > бодигард, cartridge > картридж, charlie > чарли, charting > чартинг, darling > дарлинг, darts > дартс, green card > грин-кард, hardtop > хардтоп, hardware > хардвер, marker > маркер, market > маркет, parser > парсер, restart > ристарт, smart card > смарт-карта, superstar > суперстар stb.;

ar > **ap** / **a (1)**: party > парти / пати.

Az egyetlen ingadozást egy olyan kölcsönszónál figyelhetjük meg, amely az idegen kiejtést más nyelvi rétegeknél mindig pontosabban követő szlengből került át a köznyelvbe.

Két kivételtől eltekintve szintén problémamentes az angolban **a** betűvel jelölt [a:] hang visszaadása, amit a transzkripció és transliteráció elv összefonódása is elősegít:

a > **a (15)**: aftershave > афте-шейв, ask > аск, bluegrass > блуграс, casting > кастинг, draft > драфт, fast food > фаст-фуд, father > фазер, grant > грант, moustache > мусташа, overdraft > овердрафт, rafting > рафтинг, ska > ска, Sound Blaster > саундблэстер, trance > транс, webmaster > вебмастер;

a > **a / ə (1)**: dance > данс / дэнс;

a > **a / e / ə (1)**: freelancer > фрилансер / фриленсер / фрилэнсер.

A felsorolt példák döntő többségénél (leszámítva a hagyományos ejtésű *father* szót, valamint a jamaicai zenei világból származó *ska* átvételt) az amerikai angolban az [a:] helyén [æ] hang található. A *дэнс*, illetve a *фриленсер* / *фрилэнсер* alakok megformálásán ennek az egyébként a brit angolban is egyre népszerűbb és terjedő amerikai kiejtésnek a nyomai láthatók. Elméletileg akár a maradék 13 kölcsönszó mindegyikénél előfordulhatna hasonló ingadozás, ám figyelembe kell vennünk, hogy a harmadik csoportba tartozó, valódi orosz megfelelő nélküli [æ] hang átírására ugyanúgy a transliterációs **a** túlsúlya jellemző. Ebből következően nincsen jelentősége, melyik (brit vagy amerikai) változatot tekintjük kiindulópontnak, hiszen az eredmény mindenképpen az **a**-val történő helyettesítés fölény lesz.

Különleges írásmódú az [a:] hang az alábbi két szó esetében, ahol ismételten a betűkép vagy a hangalak tükrözésének kérdése vetődik fel:

al > **al / a (2)**: half pipe > халф-пайп / хаф-пайп, palmtop > палмтоп / памтоп.

[ɔ]

Az angol [ɔ] hangnak az oroszban szinte kizárólagosan **o** betű felel meg. Az egyetlen kivétel egy szlengszó, amelynek esetében a beszélők feltehetően az „amerikaibb” hangzás elérése érdekében közelítenek az **a**-hoz:

o > **o (74)**;

o > **o / a (1)**: bottle > ботл, ботл / батл, батл.

Néhány esetben (**qu** és **w** után) az **a** betű is jelölheti az [ɔ] hangot:

a > **o (3)**: squash > сквош, watch > вотчи, воч, Watergate > уотергейт.

A második csoportba tartozik 4 angol kettőshangzó is, mert bár az oroszban nincsenek teljes értékű kettőshangzók, ezek olyan hangkapcsolatokat jelölnek, amelyek nem kölcsönzött orosz szavakban is előfordulhatnak.

[aɪ]

Az angol [aɪ] diftongusnak az orosz ай betűkapcsolat felel meg:

i > ай (72);

igh > ай (5): high > хай, high end > хай-энд, high-tech > хай-тек, insight > инсайт, outright > аутрайт;

y > ай (4): lycra > лайкра, sky surfing > скайсёрфинг, street style > стритстайл, styling > стайлинг;

ey > ай (1): eyes > айзы;

ie > ай (1): tie-break > тай-брейк.

Ingadozás az íráskép hatására mindössze 4 esetben fordul elő:

i > ай / и (3): child > чайлд / чилд, hi-fi > хай-фай / хай-фи, VIP > Ви-Ай-Пи / ВИП;

i > ай / яй / и (1): windglider > виндглайдер / виндгляйдер / виндгライダー.

A *чилд* alak az angolból ugyancsak átvett többes számú *children* mintájára jöhetett létre. A *хай-фи* második szótagjának transliterációs formája az egyszerűsítést szolgálja (ebben a tekintetben a magyar nyelv még tovább megy: *hi-fi* [hifi], *sci-fi* [scifi]). A *ВИП* betűszó közszóként való ejtésének vannak analógiái az oroszban (vö. *вуз*), ráadásul az angol betűk neve szerinti hangalak sokszor eléggé idegenül hat az átvevő nyelvben (gondoljunk a *PhD* magyar kiejtésével kapcsolatos vitákra: [péhádé] vagy [píéjcsdí]? A *виндгляйдер* változat a nyugat-európai [i] orosz átírásának hagyományából ered (lásd később).

[eɪ]

A záródó angol [eɪ] diftongusnak legtöbbször az orosz ей hangkapcsolat felel meg:

a > ей (18): aftershave > афте-шейв, artistic skating > артистик-скейтинг, base jumping > бейсджампинг, changer > чейнджер, escape > искейпнуть, face control > фейс-контроль, face lift > фейс-лифтинг, image making > имиджмейкинг, newsmaker > ньюсмейкер, out-trade > аут-трейд, shaping > шейпинг, show maker > шоумейкер, skateboarding > скейтбординг, skater > скейтер, trader > трейдер, trading > трейдинг, upgrade > апгрейд, Watergate > уотергейт;

ay > ей (6): action replay > акшен риплей, delay > дилей, deejay > ди-джей, диджей, play station > плейстейшн, playback > плей-бэк, плейбэк, veejay > ви-джей;

ea > ей (3): breakbeat > брейк-бит, steak > стейк, tie-break > тай-брейк;

ai > ей (1): junk mail > джанк-мейл.

Az [e] hangnál elemzett írásképi bizonytalanság (e / э) itt is jelentkezik, az orosz helyesírási szabályzatot követő ей és az idegen kiejtéshez jobban igazodó эй közötti ingadozás jelentős mértékű:

a > ей / эй (18): backwardation > бэквордейшн / бэквордэйшн, Basic > бейсик / бэйсик, face > фейс / фэйс, image maker > имиджмейкер / имиджмэйкер, label > лейбл / лэйбл, make > мейкаться / мэйкаться, maker > мейкер / мэйкер, new wave >

ню-вейв / ню-вэйв, pager > пейджер / пэйджер, paging > пейджинг / пэйджинг, prime-rate > прайм-рейт / прайм рэйт, public relations > паблик рилейшнз / паблик релэйшинз, rave > рейв / рэйв, raver > рейвер / рэйвер, remake > римейк / римэйк, sale > сейл / сэйл, self made man > селф-мейд-мен / сэлфмэйд мен, table > тейбл / тэйбл;

aj > **ей / эй (5)**: brain drain > брейн-дрейн / брэйн-дрейн, brain ring > Брейн-ринг / Брэйн-ринг, email > имейл, и-мейл / и-мэйл, mainstream > мейнстрим / мэйнстрим, paintball > пейнтбол / пэйтбол;

ay > **ей / эй (4)**: gay > гей / гэй, spray > спрей / спрэй, play-off > плей-офф / плэй-офф, subway > сабвей / сабвэй.

A fenti két csoport teszi ki az esetek közel 80%-át, amelyen fele-fele arányban oszlanak meg. Szókezdő helyzetben az **эй** dominál (valamint idetartozik még egy példa, amelynél kivételesen szó belsejében is csak ez az írásmód jelentkezik):

a > **эй (4)**: ace > эйс, ageism > эйджизм, A-side > эйсайд, trade > трэйд.

Emellett még további kisebb (kettős és hármas) ingadozások is lehetségesek:

a > **ей / эй / е (3)**: change > чейндж / чэйндж / чендж, crazy > крейзи / крэйзи / креззи, makeup > мейк-ап, мейкап / мэйк-ап / мекап;

ay > **ей / эй / е (1)**: player > плейер / плэйер / плеер;

a > **ей / эй / э (1)**: skateboard > скейтборд / скэйтборд / скэтборд;

ea > **ей / эй / э (1)**: break > брейк / брэйк / брэк;

a > **е / э / эй (1)**: baby-sitter > бэбиситтер / бэбиситтер / бэйбиситтер;

ai > **е (1)**: domain > домен.

Az *e / э* segítségével átírt változatok létrejötté annak köszönhető, hogy az oroszból hiányzó [eɪ] kettőshangzó a kölcsönzés során leegyszerűsödik, az eredeti diftongus az átvevő nyelvi kiejtés megkönnyítése érdekében monoftongizálódik. Az informatikai szaknyelvben használatos *домен* forma nem feltétlenül ennek a folyamatnak az eredménye, kialakulásában minden bizonnyal a franciából korábban más jelentésben átvett *домен* 'királyi birtok' szó is közrejátszott.

Időnként transliterációs alakok megjelenésével is számolnunk kell:

a > **ей / а (1)**: frame > фрейм / фрама;

a > **е / а / эй (1)**: stapler > степлер / стаплер / стэйплер.

A *фрама* ugyanakkor egyetlen szlengszótárban szerepel, ezért gyanítható, hogy itt nem annyira az **a** transliterációjáról, mint inkább az erre a nyelvi rétegre nagyon is jellemző játékos szóösszevonásról (vö. *рама*) beszélhetünk.

Kivételesen alakul az oroszban az angol *reggae* visszaadása, amely az eddigiektől eltérő megoldásokat mutat:

ae > **ей / и / эи (1)**: reggae > реггей, рэггей / регги, рэгги, рагги / регэи.

Az **эи** tulajdonképpen az [eɪ] diftongus hangonként felbontása, míg az **и**-vel történő helyettesítés a kettőshangzó egyszerűsödésének egy másik útját jelzi.

[au]

Az angol [au] diftongusnak két kivételtől eltekintve minden esetben az orosz **ay** betűkapcsolat feleltethető meg:

ou > ay (14): account > эккаунт, accounting > эккаунтинг, acid house > эсид-хаус, background > бэкграунд, blackout > блэкаут, countdown > каунтдаун, outright > аут-райт, out-trade > аут-трейд, penthouse > пентхаус, scouting > скаутинг, Sound Blaster > саундбластер, soundtrack > саундтрек, underground > андерграунд, voucher > ваучер;

ow > ay (4): down > даун, download > даунлоуд, town house > таунхауз, wow > вау.

A két ingadozásnál az eredeti íráskép **o** eleme jelenik meg részleges transliteráció formájában:

ou > ay / o (1): discount > дискаунт / дисконт;

ow > ay / oy (1): browser > браузер / броузер.

[ɔɪ]

Az angol [ɔɪ] diftongus visszaadása többnyire az **ой** betűkapcsolat segítségével történik az oroszban:

oi > ой (4): match point > матч-пойнт, set point > сет-пойнт, spoiler > спойлер, voice > войс;

oy > ой (4): boyfriend > бойфренд, coyote > койот, employment > имплоймент, joystick > джойстик.

Emellett viszonylag gyakori az írásképen alapuló helyettesítés, bár az **ои** változat értelmezhető az [ɔɪ] hangonkénti felbontásaként is:

oi > ои (2): factoid > фактоид, tabloid > таблоид;

oi > ои / ой (2): joint > джоинт / джойнт, joint venture > джоинт венчур / джойнт венчур;

oy > o (1): royalty > роуялти.

*

A második csoportba három mássalhangzó tartozik:

[dʒ]

Az angol [dʒ] visszaadása néhány kivételtől eltekintve egységesen az orosz **дж** betűkapcsolattal történik:

j > дж (25): base jumping > бейсджампинг, blackjack > блэк-джек, bungee-jumping > банджи-джампинг, DJ > диджей, hijack > хайджекинг, hijacker > хайджекер, jackpot > джекпот, Jacuzzi > джакузи, jam > джем, jingle > джингл, jive > джайв, jobber > джоббер, jogging > джоггинг, joint > джойнт, joystick > джойстик, juice > джус, jungle > джангл, junk > джанк, junkie > джанки, VJ > ви-джей stb.;

g, ge > дж (11): ageism > эйджизм, ageist > эйджеистский, bungee-jumping > банджи-джампинг, changer > чейнджер, energizer > энерджайзер, Gypsy > джипси, image maker > имиджмейкер, image making > имиджмейкинг, message > мессидж, pager > пейджер, paging > пейджинг;

dg, dge > дж (4): badge > бэдж, бедж, бейдж, cartridge > картридж, hedge > хедж, pidgin > пиджин.

Az alábbi ingadozásokat különböző tényezők váltják ki:

ge > дж / ч / ж (2): change > чейндж / ченч / ченж, grunge > грандж / гранч / гранж;
g > ж / дж (1): engineering > инжиниринг, инжениринг, инженеринг / инджиниоринг;
g > дж / г (1): digitizer > диджитайзер / дигитайзер.

A ченч és гранч alak a [dʒ] szóvégi zöngétlenítésével magyarázható, a ченж és гранж pedig az oroszban szokatlan szóvégi дж betűkapcsolat leegyszerűsítésével jött létre, bár az utóbbi két esetben az oroszban komoly hagyományokkal rendelkező franciás ejtés szerepét sem lehet kizárni. Ennek hatására ugyanis más angol kölcsönszavaknál is hasonló [dʒ] > ж váltás következett be: pl. *жюри, диск-жокей*. Az *engineering* orosz átírását szintén egy régebbi francia átvétel analógiája befolyásolta, ami leginkább a korai *инженеринг* (1987) változatban tükröződik, még ha később nem is ez, hanem a kissé visszaangolosított *инжиниринг* forma vált egyeduralmúvá. A *дигитайзер* г hangja a transliterációnak, és ezzel együtt a latin eredetű elemek olvasási szabályának felel meg.

[l]

Az angol [l] hang visszaadása az oroszban érdekes problémákat vet fel általában a forrásnyelvi mássalhangzók átvevő nyelvi megfeleltetésével kapcsolatban. Mint az 5.3. pontban említettem, a kemény–lágy pároknak köszönhetően 1 angol mássalhangzóval szemben nemegyszer 2 orosz hang áll. A választást a kérdéses mássalhangzót követő magánhangzó fonetikai jellemzői befolyásolják. Hátul képzett magánhangzók (*a, o, y*) előtt rendszerint kemény, míg elől képzettek (*e, u*) előtt főleg lágy mássalhangzó áll. Az előbbieknél a legújabb amerikanizmusokban csupán két kivételt találhatunk: *виндглайдер / виндгляйдер, блю-чипс / блю-чипс*. A palatalizáció az *u* előtt kötelező érvényű, az *e* előtt viszont sokszor elmarad, amit az írásképi *e / э* ingadozás is jelez (lásd 5.6.1. pont).

Figyelembe kell venni azt is, hogy az ún. európai közép [l] hangtanilag inkább az orosz [л']-hez van közelebb, emiatt a régebbi kölcsönszavakban hagyományosan ezzel a hanggal helyettesítették, napjainkban azonban már az [л]-s megfeleltetés terjedt el (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 81). A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kölcsönzés kezdeti szakaszában [л'] / [л] ingadozás jellemző, ahol az előbbi az idegen hang minél pontosabb visszaadását, az utóbbi pedig a beilleszkedés magasabb fokát jelzi: vö. az azonos német elemet (*-halter*) tartalmazó újabb *бюстгальтер* és korábbi *бухгальтер* átvételt (MARTYSIUK 1978: 26–29).

Mássalhangzók előtt és szó végén az angolban az orosz [л]-hez közelebb álló „dark l”-t ejtenek. Az átírásnál ilyenkor a kemény változat érvényesül, néhány esetben mégis előfordul némi bizonytalanság: *голд / гольд, Макдоналдс / Макдональдс, скалпер / скальпер*; szó végén: *мобил / мобиль, пиксел / пиксель*, három esetben pedig a [л'] egyeduralmú: *импульс пёчес, мультимедиа, мультипак* (vö. a régebbi latin *импульс, мульти-*).

[r]

Bár az angol [r] kiejtése több vonásban is eltér az orosz р hangétól, megfeleltetésüket ez nem zavarja: **r, rr, wr** (*arm wrestling, underwriting*) > **р** (*армрестлинг, андеррайтинг*).

5.4.3. SZABAD HELYETTESÍTÉS (3. CSOPORT)

A harmadik csoportban a kölcsönszó angol hangja helyére hozzávetőleges orosz megfelelő hiányában egy közeli, hasonló saját hang kerül. A megfeleltetés alapja lehet hangtani és írásképi is, így ezeket a szabad helyettesítéseket nagyfokú változatosság jellemzi:

[æ]

Az angol [æ] hangnak nincs orosz megfelelője, így többféle tükrözési módja létezik: **a**, **e**, **ə**. A hagyományos, transliterációs **a** mellett az átvevő nyelv helyesírási szabályaihoz igazodó, transzkripciós **e** és az ugyancsak transzkripciós, korábban háttérbe szoruló, ám az utóbbi időben egyre jobban terjedő **ə** elméletileg nagyjából azonos esélyekkel indul az [æ] visszaadásának jogáért folytatott konkurenciaharcban.

Az 5.2. pontban bemutatott átírási javaslatok közül kettő alaposan kidolgozott érveléssel támasztja alá markánsan eltérő véleményét azzal kapcsolatban, hogy melyik változatot kellene előnyben részesíteni.

Superanskaja abból indul ki, hogy az angol [æ] hangot a XIX. században egységesen az orosz **a**-val adták vissza, és csak a XX. században jelent meg az **ə**-vel történő helyettesítés tendenciája. Fonológiailag az első módszert tartja helyesebbnek, annak ellenére, hogy a két hang nem felel meg egymásnak. Kiemeli azt is, hogy az **ə** ugyanúgy messze van a nagyon nyílt [æ]-től. Idézi az [ə]-s tükrözés híveinek egyik érvét is, miszerint ily módon az orosz átírásban meg lehet különböztetni az angol [æ] és [a:] hangot. Ezek azonban akkor is világosan elkülönülnek, ha angol [æ] > orosz **a**, mert az angol [a:] hang leggyakrabban néma *r* előtt használatos, ezért az orosz *ap* hangkapcsolat helyettesíti. Az **a** betűvel történő megfeleltetés legnagyobb előnye viszont, hogy akkor is képes egyértelmű helyzetet teremteni, amikor az angol [a:]-t az amerikaiak [æ]-nek ejtik (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 118–119).

Giljarevskij és Starostin kézikönyve teljesen más álláspontra helyezkedik. Az **e**-vel való átadást azzal az indoklással veti el, hogy nem szerencsés, mert összetéveszthető az eredeti angol [e] tükrözésével, ráadásul elvileg csak olyan mássalhangzó után következhet, amelynek a lágyságára utal. Az **a**-s átírás nagyon régi (XVIII. század eleji) hagyományokkal rendelkezik, és mellette szól a forrásnyelvi írásképek megőrzése. Mindemellett legcélszerűbbnek az **ə**-vel történő helyettesítést véli, még akkor is, ha ezt a módszert nem lehet teljesen egységesen alkalmazni (hiszen *жс, ш, ч* után mindenképpen **e**-t kell írni). Az **ə** ugyanis az **a**-nál és az **e**-nél kevésbé van leterhelve, sőt olyan ritka, hogy már önmagában az idegen eredetre utal. Ráadásul mivel a hátul képzett angol [a:] és [ʌ] visszaadása ugyanúgy **a**-val történik, jobb az elől képzett [æ] hangot **ə**-vel megkülönböztetni (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 61–63). Timofeeva gyakorlati szempontok figyelembevételével szintén ezt az átírási módot ajánlja (ТИМОФЕЕВА 1992a: 17–18).

Az értekezés idevonatkozó szövege meglehetősen változatos képet mutat: az esetek közel 50%-ára valamelyik „kvázitranszkripciós” megoldás (**e** vagy **ə**) jellemző, a példák harmadában transliterációs **a** jelentkezik, míg a többi amerikanizmusnál kétszeres vagy többszörös ingadozás figyelhető meg:

a > a (37): abstract > абстракт, advertising > адвертайзинг, ambient > амбиент, applet > апплет, attach > приаттачить, abandana > бандана, abanking > банкинг, asset > бассет, achat > чат, adad > дал, afax > факс, ahacker > хакер, aharassment > харассмент, altpack > мультипак, Pampers > памперсы, ascalper > скальпер, alacks > слаксы, aspamming > спамминг, abloid > таблоид, amp > вмп stb.

a > e / ə (23): brand > брeнд / брэнд, cache > кeш / кэш, cash > кeш / кэш, cash and carry > кэш энд кeрри / кэш-энд-кэри, comeback > кам-бeк / кам-бэк, Discman > дискмeн / дискмэн, flash > флeш / флэш, flashback > флeшбeк / флeшбэк / флэшбэк, handler > хeндлeр / хэндлер, hatchback > хeтчбeк / хэтчбек / хэтчбэк, land art > лeнд-арт / лэнд-арт, man > мeн / мэн, rap > рeп / рэп, scab > скeб / скэб, scat > скeт / скэт, scrabble > скрeбл / скрэбл, scrambler > скрeмблeр / скрэмблер, second hand > сeкoнд-хeнд / секонд-хэнд, snack > снeк / снэк, soundtrack > саундтрeк / саундтрэк stb.;

a > ə (19): action > экшeн, back > бэк, back office > бэк-офис, back vocal > бэк-вокал, background > бэкграунд, backside > бэксайд, backwardation > бэквордeйшн, bag > бэг, black metal > блэк-мeтал, blackers > блэкeры, blackout > блэкаут, cash and carry > кэш-энд-кэри, fantasy > фэнтэзи, fashion show > фэшн-шоу, фэшeн-шоу, glam-rock > глэм-рок, hand > хэнд, patchwork > пэтчворк, playback > плeйбэк, trash > трэш;

a > e (11): attachment > атeчмeнт, blackjack > блэк-джeк, блэкджeк, handling > хeндлинг, hijacker > хайджeкeр, hijacking > хайджeкинг, jackpot > джeк-пoт, джeкпoт, kidnapper > киднeппeр, self made man > сeлф-мeйд-мeн, short track > шoрт-трeк, trackball > трeкбoл, understand > бeзaндeстeнд;

a > a / ə (11): action replay > акшeн риплeй / экшeн риплeй, banner > бaннeр / бэннeр, Big Mac > биг-мaк / биг мэк, dance > данс / дэнс, factoring > фaктoринг / фэктoринг, fan club > фaн-клуб / фэн-клуб, hash > гaш / хэш, laptop > лaптoп / лэптоп, spam > спaм / спэм, tax free > тaкс-фри / тэкс-фри, traffic > тpaфик / трэфик;

a > a / e / ə (6): band > бaнд / бeнд / бэнд, crack > кpaк / крeк / крэк, cracker > кpaкeр / крeкeр / крэкeр, fan > фaн / фeн / фэн, franchising > фpaнчaйзинг / фрeнчaйзинг / фрэнчaйзинг, jam session > джaм-сeшн / джeм-сeшн, джeм-сeйшн / джэм-сэйшн;

a > a / e (1): tram > тpaм / трeм.

Három kivétel külön magyarázatot igényel:

a > ə / эй (1): acid > эсид / эйсид;

a > a / e / ə / ей (1): badge > бaдж / бeдж / бэдж / бейдж;

a > a / ə / у (1): hacker > хaкeр, хаккeр / хэккeр, хэкeр / хуккeр.

Az *э́йсид* és *бейд́ж* alak a feltételezett angolosabb hangzás elérése érdekében végrehajtott hiperkorrekció eredménye, amelynek az az alapja, hogy az angol írásképi **a** sokszor valóban [eɪ] kettőshangzót jelöl. A kissé meglepő *хуккeр* változat valószínűleg szintén „túlhelyesbítés” (lásd TRUDGILL 1997) hatására jött létre, az [æ] hang helyén feltételezett [ʌ] (vö. **hucker*) átírásának egyik transliterációs módja, ahogy az alábbiakban látni fogjuk.

[ʌ]

Az angol [ʌ] hangnak létezik ugyan megközelítőleg pontos megfelelője, ám az orosz [ʌ] felhasználásának lehetőségei korlátozottabbak: kizárólag hangsúlytalan helyzetben fordulhat elő. Az angol [ʌ]-t az új kölcsönzések majdnem 80%-ában a képzés helye szerint hozzá legközelebb álló orosz **a** helyettesíti:

u > a (42): blockbuster > блoкбaстeр, brunch > бpaнч, bucks > бaксы, bungee-jumping > бaнджe-джaмпинг, business lunch > бизнeс-лaнч, consulting > кoнсaлтинг, drug dealer > дpaгдилeр, dumping > дaмпинг, funk > фaнк, headhunting > хeдхaнтинг, jungle > джaнгл, luncheon meat > лaнчeнмит, makeup > мeйк-ап, public relations > пaблик рилeйшнз, puzzle > пaзл, subway > сaбвeй, summit > сaммит, trustor > тpaстoр, underground > aндeргpaунд, upgrade > aпгрeйд stb.;

o > a (8): *comeback* > кам-бэк, *cover girl* > қавэ-гёл, қавегёрл, *free love* > фрилав, *love* > лав, *money* > мани, *mother* > мазер, *motherboard* > мазерборд, *one* > ван;

ou > a (4): *country* > кантри, *country club* > кантри-клуб, кантри-клуб, *double* > дабл, *trouble* > трабл.

Néhány esetben (elsősorban latin eredetű részeket tartalmazó szavakban) az angol ejtés-mód pontos követése helyett a transliterációs elv érvényesül:

u > y (3): *impulse purchase* > импульс пёчес, *multimedia* > мультимедиа, *multipack* > мультипак;

o > o (2): *limited company* > лимитед компани, *monetarism* > монетаризм;

o > a / o (1): *cover version* > қавер-версия / қовер-версия.

Ugyanakkor számos kisebb ingadozás jelzi, hogy az angol [ʌ] visszaadása az oroszban korántsem mindig ennyire egyértelmű:

u > a / e (1): *junk* > джанк / дженк;

u > a / e / ə (1): *trust* > траст / трест / трэст;

u > a / o (1): *drugstore* > драгстор / дрог-стор;

u > a / ə (1): *curry* > карри / кэрри;

u > a / eɪ (1): *grunge* > грандж / грейндж;

u > a / y (1): *fan club* > фэн-клуб / фан-клуб, фэн-клуб.

Az [ʌ] hang tükrözésére hosszú időn keresztül nagyfokú változatosság volt jellemző, csak az angol kölcsönszavak számának jelentős emelkedése hozta meg az 1960-as évektől kezdve az **a**-val történő helyettesítés fölényét. Ez a változás két fő tényezővel indokolható: 1) az angolból átvett lexikai elemek korábban rendszerint francia és német közvetítéssel jutottak az oroszba, ami sokszor a hangalakjukon is nyomot hagyott, a XX. század második felétől azonban előtérbe kerültek a közvetlen kölcsönzések; 2) az angol befolyásának növekedésével mind a forrásnyelv kulturális-társadalmi tekintélye, mind a kétnyelvűek száma, mind pedig a nyelvtudás szintje magasabb lett, ezáltal a legújabb átvételek jobban megközelítik az eredeti kiejtést.

A hagyományosnak tekintett **e**-s átírás valójában német torzítás eredménye (angol [ʌ] > német [ö] > orosz [e]), de hatása néha a mai amerikanizmusoknál (*дженк*) is érzékelhető. A *траст* és a *трест* esetében nem ingadozásról, hanem különböző idejű kölcsönzésekről beszélhetünk, amit az is megerősít, hogy a két szó jelentése az oroszban teljesen elkülönül egymástól (RAJEWSKY 2000: 112–114). A *дрог-стор* alak is egy régebbi visszaadást idéz, bár az **a** mellett többen az **o**-s helyettesítést tartják a másodlagos módszernek (ТИМОФЕЕВА 1991: 35). A *curry* kiejtése eltérő a brit ([ˈkʌrɪ]) és amerikai angolban ([ˈkɜːrɪ]), a *карри* / *кэрри* talán ennek a különbségnek az oroszra való átültetése. A *грейндж* hiperkorrekciós forma, a *фэн-клуб* pedig a hagyományokat (*клуб*) felrúgva próbál jobban közelíteni a mai angol hangzáshoz.

[ə:]

Az angol [ə:] hangnak nincs állandó megfelelője, visszaadása ezért a kérdéses angol betűkapcsolat transliterációjával, vagy pedig transzkripcióval történik oly módon, hogy a nyugat-európai [ö] mintájára az orosz **ë** betűvel helyettesítik. További bonyodalmakat okoz, hogy az eredeti írásképben mindig jelen lévő néma **r** az orosz hangalakban hol szerepel, hol pedig eltűnik.

Az alábbi kölcsönyszavaknál teljes egészében a transliterációs elv érvényesül:

ur > **yp** (5): burger > бургер, cheeseburger > чизбургер, cursor > курсор, fishburger > фишбургер, hamburger > гамбургер;

er > **ep** (5): insert > инсерт, kerb > керб, merchandizing > мерчандайзинг, server > сервер, web server > веб-сервер;

or > **op** (3): patchwork > пэтчворк, worker > воркер, workaholic > уоркоголик.

Gyakori az ingadozás a „kvázitranszkripció” **ë** és a részben transliterációs **ëp** között:

ir > **ëp** / **ë** (3): call girl > колгëрл, кол-гëрл / кол-гëл, cover girl > кавегëрл / кавэ-гëл, girlfriend > гëрлфренд / гëлфренд;

ur > **ë** (3): forward purchase > форвард пëчес, hire-purchase > хайе-пëчес, impulse purchase > импульс пëчес;

ur > **ëp** (1): sky surfing > скайсëрфинг;

ir > **ëp** (1): first > фëрстый, фëрстовый.

Az angol [ə:] hang orosz nyelvi helyettesítésének egyéb megoldásai (**ep**, **юp**, **o**) figyelhetők meg a következő példáknál:

or > **op** / **o** (2): work > ворк, уорк / вок, World Wide Web > Уорлд-Вайд Вэб, Уорлд Вайд Уэб / Волд Вайд Веб;

ur > **ëp** / **ep** (1): surfer > сëрфер / серфер;

ur > **ëp** / **ep** / **юp** (1): surf > сëрф / серф / сюрф;

ir > **ep** / **o** (1): T-shirt > ти-шерт / ти-шот, тишотка.

Az **o**-s változat tulajdonképpen a „kvázitranszkripció” **ë** módosulása, amely a megelőző mássalhangzó keménységének jelzésére szolgál. Valószínűleg hasonló a szerepe a **ëp** > **ep** váltásnak is (hiszen az orosz [e] nem mindig jelöli a palatizációt), míg a **юp** az írásképi **yp** és a hangzást követő **ë** sajátos keveréke lehet.

Az [ə:] hang visszaadását tehát jelentős bizonytalanság jellemzi, egyértelmű tendenciákat azért is nehéz megállapítani, mert az egyfajta átíráshoz tartozó viszonylag nagyobb számú példaanyag esetén sok ismétlődő elem fordul elő (*-burger, girl, work*).

[ə]

Az angol [ə] hang visszaadása az átvevő nyelvben rendszerint írásképi helyettesítéssel történik, amelyben szinte valamennyi orosz magánhangzót jelölő betű részt vesz. A forrásnyelvben az [ə]-t sokszor **ar**, **er**, **or**, **ur** betűkapcsolat jelöli, az oroszban az ennek megfelelő helyen az **ap**, **ep**, **op**, **yp** betűkapcsolat jelenik meg. A transliterációs módszer alkalmazása az idevonatkozó példaanyag több mint 80%-ára jellemző:

er > **ep** (127);

o > **o** (18): canyoning > каньонинг, compact disc > компакт-диск, compuiler > компайлер, composer > композер, connector > коннектор, consulting > консалтинг, controlling > контроллинг, developer > девелопер, economics > эконoмикс, environment > инвайронмент, factoring > факторинг, holocaust > холокост, Microsoft > Майкрософт, police > полис, promotion > промоушн, provider > провайдер, second hand > секонд-хенд, skeleton > скелетон;

a > **a** (15): Assembler > ассемблер, assessment > ассесмент, attach > приатачить, attachment > атечмент, bandanna, bandana > бандана, cannabis > каннабис, equalizer >

эквалайзер, harassment > харассмент, instant > инстант, Jacuzzi > джакузи, limited company > лимитед компани, lycra > лайкра, McDonald's > Макдоналдс, monetarism > монетаризм, slogan > слоган;

e > e (14): applet > апплет, assessment > ассесмент, attachment > атечмент, employment > имплоймент, environment > инвайронмент, fax modem > факс-модем, gospel > госпел, harassment > харассмент, limerick > лимерик, modem > модем, netizen > нетизен, prequel > приквел, recruitment > рекрутмент, sequel > сиквел;

or > op (4): connector > коннектор, cursor > курсор, sponsor > спонсор, trustor > трастор;

ur > up (2): joint venture > джойнт венчур, джойнт венчур, venture > венчур;

ar > ap (1): forward > форвард;

i > и (1): security > секьюрити.

Jelentős ingadozás tapasztalható, ha a [ə] hangot az eredeti írásképből **a** jelöli:

a > e (6): businesswoman > бизнес-вумен, Disneyland > диснейленд, forward purchase > форвард пёчес, hire-purchase > хайе-пёчес, impulse purchase > импульс пёчес, spokesman > споксмэн;

a > э (4): accounting > эккаунтинг, acquirer > эквайер, acquiring > эквайринг, cash and carry > кэш-энд-кэри;

a > a / e (3): ecstasy > эксте́зи / экста́зи, merchandizing > мерчандайзинг / мерчендайзинг, performance > перформанс / перформенс;

a > a / э (2): account > аккаунт / эккаунт, adviser, advisor > адвайзер / эдвайзор;

a > e / э (2): fantasy > фэнтэ́зи / фэнте́зи, showman > шоумен, шоу-мен / шоу-мэн.

Az e és э betű megjelenése az orosz átírásban több tényezővel magyarázható. Egyrészt az [ə] hangtani szempontból nagyjából félúton helyezkedik az orosz [e] és [a] között (lásd a 74. oldalon található táblázatokat), tehát a két hang a legközelebbi megfelelő keresésekor azonos esélyekkel rendelkezik. Másrészt az iménti felsorolásban szereplő összetett szavak egyes tagjai (*land, man*) önálló lexikai elemként is előfordulnak az oroszban, ahol átírásuk éppen az e / э között ingadozik (lásd az [æ] hang vizsgálatánál).

Az angolban **er** betűkapcsolattal írt [ə] hang visszaadása néha leegyszerűsödik: a megszokott orosz **ep** betűkapcsolat e-re rövidül annak érdekében, hogy elkerülhető legyen az átvevő nyelvi kiejtést megnehezítő, nem kívánatos mássalhangzó-torlódás:

er > ep / e (4): performance > перформанс / пефоменс, underground > андерграунд / андеграунд, underwriter > андеррайтер / андерайтер, underwriting > андеррайтинг / андерайтинг;

er > e (2): aftershave > афте-шейв, understand > (без)андестенд;

er > e / э (1): cover girl > кавеґёрл / кавэ-гёл.

Néhány angol-amerikai átvétel szóvégi **-er** vagy **-or** elemének megformálása analógiás hatások következtében ingadozásokat mutat az oroszban:

or > op / ep (4): distributor > дистрибьютор, дистрибутор / дистрибьютер, дистрибутер, realtor > риэлтор, риелтор / риэлтер, supervisor > супервайзер / супервайзор, tutor > тьютор, тутор / тьютер;

er / or > ep / op (1): adviser, advisor > адвайзер / эдвайзор.

Az utolsó példa arra is utal, hogy az er / or körüli bizonytalanság nemcsak az oroszban, hanem magában a forrásnyelvben is jelentkezik (a kérdéssel részletesebben foglalkozom az értekezés 6.4.1. pontjában).

Néhány esetben az ingadozást hangsúlybeli eltérések is alátámasztják:

er > **ep** / **ëp** (3): father > фазer / фазëp, kickboxer > кикбóксер / кикбоксëp, marker > мáркер / маркëp.

Az alábbi kölcsönszavak kiejtése az angolban kétféleképpen alakulhat: [ˈmetəl] / [ˈmetl], [ˈrʌʃən] / [ˈrʌʃn]. A [ə] hang tehát Ø-val váltakozik, és ez a kettősség átkerülhet az oroszba is, mivel az átvevő nyelv túri a szótagképző mássalhangzókat (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 204):

a > **a** / Ø (1): metal > метал / метл;

a > **e** / **и** / Ø (1): Russian > рашeн / рашин / рашн.

Az **ur** betűkapcsolattal jelölt [ə] átírásában is megjelennek transzkripció elemek:

ur > **ep** (1): futures > фьючерс;

ur > **e** (1): culturur shock > калче-шок;

ur > **e** / **a** (1): featurure > фиче / фича.

Bizonyos átvételeknél hármas, sőt négyes ingadozások is előfordulnak:

a > **a** / **э** / **o** (1): rockabilly > рокабилли / рокэбилли / рокообили;

a > **a** / **e** / **э** (1): Walkaman > вокман / вокмен / вокмэн;

e > **e** / **э** / **a** (1): children > чилдрен / чилдрэн / чилдран;

a > **a** / **e** / **э** / **и** (1): privacy > прайваси / прайвеси / прайвэси / прайвиси.

*

A harmadik csoportba tartozik még további 4 angol kettőshangzó, amelyek közül három is [ə] hangot tartalmaz, ezért visszaadásuk elsősorban írásképi helyettesítéssel történik:

[eə]

Az angol [eə] diftongust többnyire a félig transzkripció, félig transliteráció orosz **ep** vagy **эp** hangkapcsolattal írják át, de ettől eltérő, kivételes megoldásokat is láthatunk:

are > **ep** / **эp** (4): hardware > хардвер / хардвэр, software > софтвер / софтвэр, time-share > таймшер / тайм-шэр, welfare > велфер, вэлфер / вэлфэр;

are > **эp** (1): bareare > бэрбоат;

air > **эp** / **эйp** (1): Airairbus > Эрбас / эйрбас;

air > **айp** / **аэр** / **аер** / **айер** / **эйp** (1): hair > хайр / хаэр / хаер / хайер / хэйр.

[iə]

Az angol [iə] diftongus orosz nyelvi tükrözése főként transliterációval valósul meg:

ia > **иа** (1): multimedia > мултимедиа;

ie > **ие** (1): ambient > амбиент;

iu > **иу** (1): Pentium > пентиум.

A *realtor* kölcsönszónál a transzkripció érvényesül, a többi példánál pedig a két átírási módot egyesítő **ip** hangkapcsolat mellett egyéb változatok (**ëp**, **иop**) is előfordulnak:

ea > **иэ / ие (1)**: realtor > риэлтор / риелтор;
ier > **ир / ёр (1)**: piercing > пирсинг / пёрсинг;
eer > **ир / ер / иор (1)**: engineering > инжиниринг / инженеринг / инджиниоринг.

[uə]

Az angol [uə] diftongus második tagját, az [ə] hangot az átírásnál nem szokták jelölni, ha az utána álló **r** nem szóvégi helyzetben fordul elő, hanem a következő szótag részét képezi az angol nyelvben:

ur > **ью / ю**: security > секьюрители, сэкьюрители / секюрители, сэкюрители.

[ou]

Az angol [ou] diftongusnak az oroszban meglehetősen ritka **oy** betűkapcsolat felel meg, átvevő nyelvi visszaadása ezért a példák kb. felénél az eredeti írásképet követi:

o > **о (22)**: composer > композер, controlling > контроллинг, coyote > койот, decoder > декодер, domain > домен, ghostwriter > гострайтер, gold > голд, гольд, gringo > гринго, holding > холдинг, host > хост, hosting > хостинг, immobilizer > иммобилайзер, old > оловый, overdraft > овердрафт, overtime > овертайм, poster > постер, rolling > роллинг, scroller > скроллер, scrolling > скроллинг, slogan > слоган, tolling > толлинг, toner > тонер;

oa > **оа (1)**: bareboat > бэрбоат;

ou > **оу (1)**: soul > соул.

Az esetek egyharmadában azonban mégis a „kvázitranszkripció” módszer élvez elsőbbséget:

ow > **оу (8)**: peer show > пип-шоу, show maker > шоумейкер, showman > шоумен, snowboard > сноуборд, snowboarding > сноубординг, talk show > ток-шоу, window > уиндоу, Windows > Виндоуз, Виндоус;

o > **оу (3)**: Halloween > Хеллоуин, promoter > промоутер, promotion > промоушн;

oa > **оу (3)**: download > даунлоуд, float > флоут, roaming > роуминг.

Néhány kölcsönszónál a két átírási elv versengése miatt bizonytalanság keletkezik:

o > **о / оу (4)**: home > хом / хоум, notebook > нотбук, нотебук / ноутбук, spokesman > споксмен / споксмен, smoke > смок / смоук.

Az alábbi átvételeknél a transzkripció az [ou] diftongus monoftongizációjával párosul:

ow > **о (1)**: yellow > еловый;

oa > **о (2)**: duffel coat > дафлкот, roaster > ростер.

*

A két angol hármashangzót az oroszban két hang és a [ə] összetételeként értelmezik, így helyettesítésük a következőképpen alakul:

[ajə]

Az angol [ajə] hármashangzó visszadásakor az így létrejött bonyolult orosz **айер** betűkapcsolat kétféleképpen (akár az **e**, akár az **p** kihagyásával) egyszerűsödhet:

ir > **айер** / **айр** (2): acquiring > эквайеринг / эквайринг, environment > инвайеронмент / инвайронмент, энвайронмент;

ir > **айер** (1): acquire > эквайер;

ir > **айр** (1): hiring > хайринг;

ire > **айе** (1): hire-purchase > хайе-пёчес.

[auə]

Az angol [auə] hármashangzó egyetlen kölcsönszóban fordul elő, átírásában a korábban többször megfigyelt *e / ə* ingadozás köszön vissza:

ower > **ауэр** / **ауер**: powerlifting > пауэрлифтинг / пауерлифтинг.

*

Az orosz ekvivalens nélküli angol mássalhangzók átvevő nyelvi megfeleltetése az alábbiak szerint történik:

[h]

Az oroszból hiányzó glottális angol [h] visszaadása korábban komoly nehézségeket okozott, de mára általánossá vált az orosz **x** hang segítségével történő helyettesítés. A régebbi nyugat-európai kölcsönzéseknel megszokott **r**-s tükrözés a legújabb angol-amerikai átvételekre egy-két kivételtől eltekintve már egyáltalán nem jellemző.

A hagyományos **r**-vel való átírás valószínűleg az ukrán és belorusz területekkel határos délnyugat-orosz nyelvjárásokban ejtett frikatív **r** [ɣ] hatására alakult ki a XVIII. században (БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 186). Ez az ejtésmód az orosz irodalmi nyelvben is előfordulhat hasonulás (zöngésedés) eredményeként (*он издох бы*), továbbá jelen van az egyházi szókincs egyes archaikus elemeiben (*бог, богатый, господь*), valamint expresszív funkcióban (*ого, ага, зон*) (COMRIE–STONE 1978: 30–31, 1996: 36–38). Idegen szavakban különösen választékos stílus esetén a XVIII–XIX. század során ez a frikatív ejtés számított normatívnak (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 212), a mai amerikanizmusok túlnyomó többségében azonban az angol [h] hangnak immár az orosz **x** felel meg:

h > **x** (52): acid house > эсид-хаус, hacker > хакер, hair > хайр, handling > хендлинг, harassment > харассмент, hard rock > хард-рок, hardware > хардвер, headhunting > хедхантинг, headliner > хэдлайнер, healer > хилер, hijacker > хайджер, hip-hop > хип-хоп, hiring > хайринг, hit > хит, hitch-hiking > хитч-хайкинг, holding > холдинг, hosting > хостинг, hot dog > хот-дог, heavy metal > хеви-метал, skinhead > скинхед stb.

A hagyományos **r** csupán akkor jelenik meg az átírásban, ha a kölcsönszó valamilyen korábban átvett görög, latin vagy arab eredetű elemet (*гунер, гербарий, алкоголь, гашиш*), vagy pedig egy nyugat-európai földrajzi nevet (*Гамбург*) tartalmaz:

h > r (5): herbalife > гербалайф, hyperinflation > гиперинфляция, hypermarket > гипермаркет, hypertext > гипертекст, workholic > уоркоголик;

h > x / r (2): hamburger > хамбургер / гамбургер, hash > хэш / гаш.

[w]

Az oroszról szintén hiányzó angol [w] hang visszaadása körül több évszázados vita dúl (ТИМОФЕЕВА 1992a: 22). A kétféle átírási mód (hagyományos **в** és transzkripciósi **y**) mind-egyikével kapcsolatban hozhatók fel érvek és ellenérvek. Az **y**-val történő helyettesítés előnye, hogy segítségével az átvevő nyelvben világosan meg lehet különböztetni az angol [v] és [w] hangot, ráadásul az új átvételek általában jobban követik a forrásnyelvi kiejtést, így a „kvázitranszkripciósi” **y** perspektivikus módszernek tűnik (ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 94, ТИМОФЕЕВА 1995: 67). A **в > y** csere hátránya ugyanakkor, hogy jelentősen torzítja a szó szerkezetét, mert az angol eredetihez képest új szótagot képez (ФИЛІПОВІЧ 1960: 53–54), továbbá nem alkalmazható következetesen, hiszen egy angol [wu] szótag esetén az **yy** betűkapcsolat elkerülése érdekében (**вy**) meg kell hagyni az orosz **в** betűt. Ellene szól az is, hogy miközben az orosz nyelv igyekszik megszabadulni a tőle idegen betű-, illetve hangkapcsolatoktól, az **y**-s átírás pedig tovább növeli ezeknek a számát (*ya, yэ, yи, yo*).

A fentiek ellenére az értekezés szóanyaga alapján megállapítható, hogy a hagyományos **в**-s átírási mód továbbra is egyértelmű előnyt élvez:

w > в (25): backwardation > бэквордейшн, businesswoman > бизнес-вумен, forward > форвард, goodwill > гудвилл, patchwork > пэтчворк, software > софтвер, subway > сабвей, sweet > свит, swuinger > свингер, swuitch > свитч, swuopping > свопинг, watch > вотчи, воч, webusite > вебсайт, welfare > велфер, wife > вайф, winchester > винчестер, windglider > виндгляйдер, Windows > Виндоуз, wine > вайн, worker > воркер stb.;

u > в (8): acuirer > эквайер, acuiring > эквайринг, equalizer > эквалайзер, preuel > приквел, quuilt > квилт, quuiz > квиз, sequuel > сиквел, squuash > сквош;

wh > в (1): white > вайт;

o > в (1): one > ван.

Az **y**-s visszaadásnak a szakirodalomban sokat emlegetett előretörését az alábbi néhány kisebb ingadozás nem igazolja:

w > в / y (5): new wave > нью-вейв, нью-вэйв / нью уэйв, walkie-talkie > воки-токи / уоки-токи, Walkman > вокмэн, вокмен, вокман / уокмен, уокмэн, work > ворк / уорк, World Wide Web > Волд Вайд Веб, Uорлд-Вайд Вэб / Uорлд Уайд Уэб;

w > y (4): wash > уош, Watergate > уотергейт, window > уиндоу, workaholic > уоркоголик;

w > в / y / ф (1): wow! > вау / уау / фау.

[θ], [ð]

Az angol [θ] és [ð] hangok hagyományos megfeleltetési módja az oroszban a részben transliterációs **т**, de utóbbinál a „kvázitranszkripciósnak” nevezhető **з** is előfordul:

th [θ] > т (2): thriller > триллер, thrash > трэш;

th [ð] > т (1): thhythm & blues > ритм-энд-блюз;

th [ð] > з (3): ther > фазер, ther > мазер, therboard > мазерборд.

[ŋ]

Az angol [ŋ] visszaadása az oroszban alapvetően transliterációval történik: megmarad az írásképi **нг** vagy **нк** hangkapcsolat. A két kivételnél a mássalhangzó-torlódás (*нгг, нгс*) elkerülése érdekében az átírás során kieshet a **г** betű:

ng > **нг** (82);

nk [ŋk] > **нк** (11): **banking** > **банкинг**, **drink** > **дри́нк**, **drinker** > **дри́нкер**, **drinking** > **дри́нкинг**, **funck** > **фанк**, **honky-tonk** > **хонки-тонк**, **junk** > **джанк**, **junk mail** > **джанк-мейл**, **junkie** > **джанки**, **link** > **линк**, **rink hockey** > **ринк-хоккей**;

ng > **нг** / **н** (1): **chewing gum** > **чуинг-гам** / **чуингам**, **чунгам**;

ng > **н** (1): **leggings** > **леггинсы**.

Mint már utaltunk rá, a kölcsönszavak hangtani meghonosodását több tényező is befolyásolja: 1) az átadó és az átvevő nyelv hangrendszerének hasonlóságai és különbségei, 2) a forrásnyelvi írásképp, 3) a helyi idegen nyelvi kiejtési szokások, 4) a már kialakult kölcsönzési mechanizmusok (FILIPOVIĆ 1960: 31–32). Az utóbbival kapcsolatban jelentős változások zajlottak az elmúlt kétszáz év során. A XIX. század elején az írásképp megőrzésére törekedtek az átvételekben, a XIX. század közepétől fonetizáció kezdődött, ami tovább erősödött a XX. század elején, míg a XX. század közepétől már az átírás fonematizálása terjed (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 39). A különböző korszakokban tehát más-más elv dominált, a történeti fejlődés a transliterációtól a transzkripción át a két módszert egységesítő gyakorlati transzkripcióig ívelt.

Az idegen írásképpet és kiejtést egyaránt figyelembe vevő kompromisszumos megoldás kialakulása azért is lényeges, mert az angolban a lexikai elemek írott formája és hangalakja meglehetősen eltávolodott egymástól azáltal, hogy a hagyományokat őrző angol helyesírás sok tekintetben ma is a XIII–XIV. századi kiejtési normát tükrözi (АЯ 2000: 47). A ki nem ejtett vagy többféleképpen ejtett hangok, hangkapcsolatok nem kevés nehézséget okoznak az átírásban. Míg a magánhangzók ejtését módosíthatja a hangsúly helye, a mássalhangzók visszaadása nagyrészt írásképp alapján történik, és kiejtésük is egybeesik az átvevő nyelvben megszokottakkal (МАРТЫСИУК 1978: 25).

A fentiekben elvégzett hangonkénti részletes elemzés tapasztalatai szintén azt mutatják, hogy az angol mássalhangzók tükrözése kevesebb bizonytalanságot idéz elő az oroszban, mint a magánhangzóké. Helytállónak bizonyult az a feltételezésünk is, hogy a 3. csoportba tartozó, ekvivalens nélküli idegen hangok orosz nyelvbeli megfeleltetésére nagyobb változatosság jellemző, mint a másik két csoport tagjaira. Az értekezés 102–103. lapjain közölt összehasonlító táblázatok adataiból kiszámítható, hogy az átvevő nyelvből hiányzó magánhangzók és mássalhangzók pótlására hangonként átlagosan 4,66 megfelelő jut (közülük is messze kiemelkedik az az [ə], amelynek nem kevesebb mint tizenkétféle visszaadási módja létezik), míg a maradék 31 hang esetében ugyanez az arány 2,09.

5.5. Összehasonlító táblázatok

5.5.1. MAGÁNHANGZÓK, KETTŐSHANGZÓK ÉS HÁRMASHANGZÓK

Angol hang	Orosz átírási mód					
	Giljarevskij–Starostin		Timo- feeva	Superan- skaja	Az értekezés anyaga	
	fő	egyéb			fő	egyéb
[i:]	и	е (latin)	и	и	и	е, э (latin)
[ɪ]	и	е, э (hangsúly- talan)	и, е	и	и	е, э, ей (hang- súlytalan)
[e]	е, э	—	е, э	е, э	е, э	ей (hiper- korrekt)
[æ]	а	е, э	а, е, э	а	э, а, е	ей, эй (hiperkorrekt)
[a:]	а	ар	а, е	а	ар, а	—
[ɔ]	о	—	о, э	о	о	—
[ɔ:]	о	ор	о	о	ор, о	—
[u]	у	—	у, ю	у	у	—
[u:]	у	ю, ью	у, ю	у	у, ю, ью	—
[ʌ]	а	о	а, е, э, о, у	а	а	е, э, о, у
[ə:]	ер, эр	—	е, ё	е, э	ер, ор, ур, ёр, ё	о, юр
[ə]	transzlit. (а, е, ер, эр, ор)	—	а, е, о	transzlit.	transzlit. (ер, е, а, о, э, ор, ур, ар)	ёр, Ø, и
[aɪ]	ай	—	ай, яй	ай	ай	и (transzlit.)
[aɪə]	айа(р), айе(р), айо	айр, айро	—	айр	айер, айр, айе	—
[aʊ]	ау	оу	ау, ов, о	ау	ау	—
[aʊə]	аур	ауэр	—	аур	ауэр, ауер	—
[eɪ]	ей, эй	а (hagyomány- nyos), э	ай, ей, эй, е, э	ей, эй	ей, эй	е, э (monof- tongizálódás)
[eə]	эр	ер	е	эр	ер, эр	эйр
[ɪə]	ир	нер, ня	и	ир	иа, ие, ир, ну	иэ, ёр, ер, юр
[ou]	о	оу	а, о	оу	о	оу
[ɔɪ]	ой	—	ой	ой	ой	ои (transzlit.)
[uə]	ур	—	уэ	ур	ью, ю	—

5.5.2. MÁSSALHANGZÓK

Angol hang	Orosz átírási mód					
	Giljarevskij–Starostin		Timo- feeve	Superan- skaja	Az értekezés anyaga	
	fő	egyéb			fő	egyéb
[b]	б	—	б	б	б	—
[d]	д	—	д	д	д	—
[dʒ]	дж	—	ж, дж	дж	дж	ж, ч, г
[ð]	т	з	з, д	д	з	т
[f]	ф	—	ф	ф	ф	—
[g]	г	—	г	г	г	—
[h]	х	г (hagyomá- nyos)	г, х	х	х	г (hagyomá- nyos)
[j]	я, е, йи, йю, ю	ья,ье,ьи, ью,ю	йо,ю, ью	й,ю,я	й,ь,е, ю,я	—
[k]	—	—	к	к	к	—
[l]	л	—	л	л,ль	л	ль
[m]	м	—	м	м	м	—
[n]	н	—	н	н	н	—
[ŋ]	нг,нк	н	нг	нг	нг,нк	н
[p]	п	—	п	п	п	—
[r]	р	—	р	р	р	—
[s]	с	—	з,с	с	с	з
[ʃ]	ш	—	ш	ш	ш	—
[t]	т	—	т	т	т	—
[θ]	т	с	т	т	т	—
[tʃ]	ч	тч	ч,тч	ч	ч	тч (írásképi)
[w]	у	в (hagyomá- nyos)	в,у	у,в	в	у
[v]	в	ф	в	в	в	—
[z]	з	с	з	з	з	с (szóvégi zöngétlenítés)
[ʒ]	ж	—	ж	ж	ж	—

Az 5.2. pontban bemutatott három átírási javaslat és az értekezés szóanyagának egybevető vizsgálata a sok hasonlóság mellett számos eltérést mutat a nyelvészek által elképzelt ideális megoldás és a hétköznapi gyakorlat között. Egységes szabályzat hiányában a hanghelyettesítést nagyfokú változatosság jellemzi, bizonyos hangok esetében pedig a legújabb kölcsönszavak nem igazolják az ajánlások megállapításait: az [æ] visszaadásakor nem az **a**, hanem az ə dominál, az [a:] és [ɔ:] leggyakoribb tükrözési módját (**ap**, illetve **op**) a három forrás közül csak az egyik említi meg (az is másodlagosként), a [w]-nél a hagyományos **в** szilárdan tartja magát az öt állítólag kiszorító **y**-val szemben. A leendő új szabályrendszert megalkotó szakembereknek tehát mindenképpen érdemes lenne jobban figyelembe vennie a tényleges átírási szokásokat, az utóbbi években kialakult tendenciákat.

5.6. Helyesírási kérdések

A kölcsönzött szavakra jellemző idegen hangtani vonások közé sorolható többek között a kemény mássalhangzó + [e] hangkapcsolatok, illetve az azonos morféman belüli hosszú mássalhangzók megléte (WRIGHT 1980: 81). Ezek a sajátosságok hangtani-írásképi ingadozásokat eredményezhetnek az átvevő nyelvben, amely az [e]-t megelőző mássalhangzó lágy ejtésével, valamint a mássalhangzó-kettőzés megszüntetésével igyekszik megszabadulni a saját rendszerébe nem illő fonetikai jegyeiktől. Emellett a több lexikai elemből felépülő amerikanizmusok írásmódja körül is jelentős bizonytalanság uralkodik: pontos szabályozás nélkül egybeírt, kötőjeles és különírt változataik egyaránt megjelenhetnek. Az alábbiakban a legnagyobb variativitást mutató fenti három kérdéssel kapcsolatban született helyesírási javaslatokat vetem össze az értekezés példaanyagában megtalálható angol-amerikai eredetű kölcsönyszavak írásképi rögzítésének gyakorlatával.

5.6.1. AZ E / Э INGADOZÁS

Az э betű használatának feltételeit az orosz helyesírási szabályzat idegen eredetű szavak esetén a következőképpen határozza meg: 1) szó elején e-t vagy э-t kell írni a kiejtésnek megfelelően, 2) magánhangzók után általában э áll (az u kivételével, amely után e következik), 3) mássalhangzók után e szerepel (leszámítva a *мэр, нэр, сэр* szavakat, illetve néhány tulajdonnevet), 4) végül prefixumok után szintén э írható (Правила 1956: 10).

Ennek ellenére az e / э ingadozás már az 1960-as években annyira gyakorivá vált, hogy jelentős nyelvészeti vita bontakozott ki körülötte: egyesek túlzott engedékenysége, mások pedig kategorikussága miatt a néhány évvel korábban megalkotott helyesírási szabályzatot okolták a fennálló bizonytalanságokért.

Az э-s változatok ellenzői szerint napjaink orosz nyelvében a mássalhangzó + [e] hangkapcsolatokban a lágy ejtés kívánatos, és az e-s írásmód egységesítése tovább erősítheti ezeket a folyamatokat (ШУБОВ 1964: 42–44). Ezért mássalhangzók után egyáltalán nincs szükség az э betűre, a három kivételt meg kellene szüntetni, sőt a tulajdonnevekből is szerencsés lenne száműzni az э-t, különben mindig marad egy kiskapu a köznevek számára (vö. a tulajdonnévből képzett melléknevek). Bár még így sem lehet teljesen megszabadulni a mássalhangzó + э betűkapcsolattól, mert bizonyos rövidítésekben (*нэн, зэк*) változatlanul jelen lenne (ЕЦЬКОВА 1964: 47).

Az utóbbi szerző ugyanakkor elismeri, hogy jelenleg sem a mássalhangzó + э kapcsolat teljes eltörlésének, sem pedig kiterjesztésének nincs realitása. Másik megoldásként ugyanis a kivételek listájának bővítése jöhetne szóba, amire maga a helyesírási gyakorlat ad alapot, hiszen az új kölcsönyszavakban egyre jobban terjed az э-s írásmód (ЕЦЬКОВА 1964: 45–46). Ennek alkalmazása mellett érvel Ščerba is, aki szerint egyenesen bűn nem kihasználni az э betű alkalmazásában rejlő lehetőségeket a megelőző mássalhangzó keménységének pontos jelzésére (ЩЕРБА 1958: 158–159).

Az azóta eltelt évtizedek ennek a véleménynek a jogosságát látszanak igazolni: a túlságosan merev, mára sok tekintetben elavult helyesírási szabályokat a nyelvhasználók rendre megszegik, a szótárak a valós helyzethez igazodva fokozatosan nyitnak az э-s változatok felé, amelyeket tömeges voltak miatt már nem lehet hibásnak tekinteni. Az 1980-as évekre az [e] előtti kemény ejtés elfogadottá vált, és fokozatosan az orosz hangrendszer része lett (ТИМОФЕЕВА 1995: 33–34, 65). A lágy-ság–keménység [e] előtt szavaktól függően változhat, az [и] előtti palatalizációtól eltérően tehát az [e] előtti nem lehet mindig előrejelezni (BRATKOWSKY 1980: 334).

Általában véve megállapítható, hogy az ə-s írásmód és a kemény ejtés a kölcsönszavak újdonságijellegét és idegenszerűségét emeli ki, az *e* betű és a lágy ejtés viszont az átvételek meghonosodottságát, elterjedtségét jelzi (КЛУБКОВ 2000: 82–84, ПОДЧАСОВА 1995d: 56). Ugyanakkor a mássalhangzó + *e* betűkapcsolat nem feltétlenül tanúskodik az előtte álló mássalhangzó lágy ejtéséről. Neologizmusok esetében a szótárak nem mindig nyújtanak megfelelő tájékoztatást a kiejtéssel kapcsolatban, ezért csak az ə-vel rögzített szavaknál lehet biztosra venni a lágy ejtés elmaradását, ami azonban ennél sokkal elterjedtebb jelenség.

A kemény ejtés megőrzését bizonyos nyelvi tényezők is elősegíthetik: 1) ha a kérdéses mássalhangzó közvetlenül a hangsúlyos magánhangzó előtt helyezkedik el; 2) a foghangok nagyobb eséllyel maradnak kemények, mint az ajakhangok, amelyek viszont a velárisokat műlják felül keménységben; 3) az alaktani elsajátítás hiánya (ГЛОВИНСКАЯ 1976: 103).

A továbbiakban a 2) ponttal foglalkozom részletesebben, azt vizsgálva, hogy a kemény ejtés megmaradása milyen mértékben függ a mássalhangzó képzésének helyétől. Egyes számítások alapján a foghangok 76%-a, az ajakhangok 39%-a és a velárisok 33%-a őrzi meg keménységét az [e] előtt (KALINIEWICZ 1978: 29). Más szerzők is megerősítik, hogy a lágy ejtés leginkább a velárisokra és az [л]-re jellemző, míg a dentálisoknál, labiálisoknál és az [p]-nél sokszor elmarad (HÜTTL WORTH 1963: 30, ГИЛЯРЕВСКИЙ–СТАРОСТИН 1985: 69). A foghangok közül a [т] és [д] vezet a kemény jelleg megtartásában, valamivel ritkábban fordul elő az [н], [р] és [с] esetében (GRABOWSKI 1972: 124–125). Ez az idegen eredetű elemekre vonatkozó általános tendencia azonban az új angol kölcsönszavaknál nem érvényesül teljes egészében, sőt Timofeeva úgy vélekedik, hogy a palatalizációban az összes mássalhangzó közül valójában csak az [л] vesz részt (ТИМОФЕЕВА 1995: 66–67).

Az ə-s írásmódú, illetve *e* / ə ingadozást mutató legfrissebb amerikanizmusok nagyrészt ezt az elképzelést igazolják, hiszen a mássalhangzók képzési helye nem befolyásolja jelentősen a keménységük megőrzését: az ajakhangok 35, a foghangok 30, a velárisok pedig 23 szóban vonják ki magukat a palatalizáció hatálya alól. Szintén helytálló, hogy az [p] jóval gyakrabban (27) marad kemény, mint az [л] (13), bár Timofeeva megállapításához képest az utóbbi elég magas számnak tűnik. A keménység–lágyság kérdését tehát nem elsősorban a mássalhangzó sajátosságai határozzák meg.

A szakirodalomban több helyütt felmerül az a lehetőség is, hogy az ə betű az angol [æ] jelképes visszaadását szolgálja (ЩЕРБА 1958: 159, ТИМОФЕЕВА 1995: 24). Mások ugyanakkor tagadják, hogy az *e* – ə szembeállítás alkalmas lenne a forrásnyelvi [e] és [æ] közötti különbség érzékeltetésére (ШУБОВ 1964: 41). Mindenesetre a legújabb átvételekben az angol [æ] írásképi megformálása az oroszban 73 alkalomból 61 esetben az ə betű segítségével történik. A kiemelkedően magas arány (84%) is azt bizonyítja, hogy az átvevő nyelvben viszonylag ritkán használatos ə betű kezd az [æ] állandó kísérőjévé válni. Ezzel szemben az angol [e] hang átírásakor sokkal ritkábban jelennek meg ə-s változatok (69-ből mindössze 25 neologizmusban, ami 36%-ot jelent), mégpedig úgy, hogy a kérdéses magánhangzó közülük többenél szókezdő helyzetben áll. Az elmúlt évek gyakorlata alapján tehát arra lehet következtetni, hogy az elemzett két forrásnyelvi hang írásképi tükrözése a közeljövőben fokozatosan el fog különülni egymástól: az angol [e]-nek inkább az orosz *e*, míg az [æ]-nek az ə felel meg. Ezt a folyamatot csupán a megingott helyesírási normákhoz való szigorú ragaszkodás akaszthatja meg valamennyire.

A helyesírási és a transzkripció elv vetélkedése látható a *джем* / *джэм* változatokban. Az új *джэм* ‘koncert’ forma azért is hasznos, mert segítségével megszüntethető a régebbi *джем* ‘lekvár’ szóval kapcsolatos homonímia (ТИМОФЕЕВА 1995: 33).

Az ə betű használatának azonban nemcsak fent említett két angol magánhangzó visszaadásakor van jelentősége, hanem egyéb hangoknál is: többek között az [e₁] esetén 40 (э₁), [ə]-nél 13, [eə]-nél 7, [i:] -nél 6, [ɪ]-nél pedig 4 alkalommal jelenik meg, vagyis semmiképpen sem szabad alábecsülni az angol kölcsönszavak átírásában játszott szerepét.

5.6.2. A KETTŐS MÁSSALHANGZÓK KÉRDÉSE

Az angolban a mássalhangzók kettőzése nem az adott hang hosszúságát, hanem a szótag zártságát és az előző magánhangzó rövidségét jelzi. Mivel az oroszban nincs hasonló szerepük, kölcsönzéskor ezek egyszerű írásképi kettőzésnek tűnnek. A nyelvészek között régóta tart a vita arról, meg kell-e hagyni ezeket az idegen betűkapcsolatokat az átvevő nyelvben.

Az oroszban a kettős mássalhangzók eleinte megőrződtek, később a nyelv fokozatosan megszabadult a felesleges duplázások egy részétől, de más szláv nyelvektől eltérően nem mindegyiktől (СУПЕРАНСКАЯ 1964: 76). Többen azt is hangoztatják, hogy a kölcsönszavak helyesírásának nem a hagyományon, hanem az átvevő nyelv hangtani-alaktani szabályain kell alapulnia, ezért nincs értelme megőrizni a kettőzéseket (ГАВРОНОВ 1964: 117, ЩЕРБА 1958: 160–161). Ráadásul az íráskép egységesítését is csak az ilyen betűkapcsolatok eltörlésével lehet megvalósítani, hiszen a meghonosodott szavakban már egyszerű mássalhangzók kerültek a helyükre: a strandröplabda angol elnevezése, a *beach volley* a régebben elszakított *волейбол* mintájára éppen ezért rögzült *бич-волей* formában az oroszban.

Hasonló analógiák hiányában a kölcsönzési folyamat korai szakaszára a kettőzés (transzliteráció), illetve az egyszerűsítés (transzkripció) közötti ingadozás jellemző. A bizonytalanságok megszüntetésére elvileg három lehetőség kínálkozhat: 1) soha nem írni kettős mássalhangzókat, 2) csak a valóban hosszan ejtett mássalhangzókat írni kettőzve, 3) mindig megőrizni a kettőzést (ТИМОФЕЕВА 1995: 51). A két véglet egyikének sincsen azonban realitása, ugyanis a korábbi átvételek hagyományos írásmódja sem teljesen következetes (vö. *класс – адрес*), így nem lehet egyik változatot sem helyesebbnek tekinteni a másikkal (ЩЕРБА 1983: 111). Ugyanakkor a tényleges kiejtési szokásokat figyelembe vevő köztes 2) megoldás is további hangtani és helyesírási kérdéseket vet fel.

A hosszú mássalhangzóejtés megmaradását több tényező befolyásolja: 1) az intervokális helyzet, 2) a hangsúly utáni pozíció, 3) a kölcsönelem alacsony gyakorisága, terminológiai jellege (ТИМОФЕЕВА 1995: 71–72). Ezek a feltételek együttesen is teljesülhetnek, ilyenkor még inkább valószínű a kettőzés megtartása: például a *бáггинг, джобббер, контроллинг, флóнно* szakszavaknak csak egyféle írásmódja létezik. További fontos szempont, hogy az átvevő nyelvben lehetséges-e a mássalhangzó megnyújtása morfémák határán. Hosszú [p:] és [л:] ebben a helyzetben elég ritkán fordul elő az oroszban, így idegen tövekben sem ejtik kettőzve. Ezzel szemben a hosszú [н:] és [с:] gyakori morfémahatáron, ezért kölcsönszavakban is nagyobb eséllyel marad meg (MARTYSIUK 1978: 40–41).

Az egyik szerző számításai szerint a hosszú ejtést megőrző szavak több mint 73%-ában a következő öt hang szerepel: *л, м, н, р, с*. Esetükben javasolható az írásképi kettőzés meghagyása, ám egyébként (különösen zárhangoknál, affrikátáknál és lágy mássalhangzóknál) célszerű az egyszerűsítés (ГАВРОНОВ 1964: 116–117). Mások nem foglalkoznak az egyes hangok közti különbségtétellel, hanem egységesen a kettős mássalhangzók eltörlése mellett érvelnek. A kérdés csak az, hogy maga a szabályozás milyen mértékű legyen. A megvalósításnak többféle módja is elképzelhető: 1) minden kettőzést megszüntetve, 2) összetett és képzett szavakban morfémahatáron meghagyva, 3) prefixumok és tövek határán megtartva (СУПЕРАНСКАЯ 1964: 82).

Idegen eredetű elemek esetében azonban sokszor problémát okoz annak megállapítása, hogy az átvevő nyelvben pontosan mi is tekinthető önálló morfémának, összetett vagy képzett szóznak, illetve prefixumnak. Az angol *office* és *offshore* az orosz szempontjából elméletileg ugyanolyan egyetlen egységből álló morfémának számít, a második szó forrásnyelvi tagolhatósága mégis érezteti hatását az átíráskor: a kizárólag kétnyelvűek számára világos morfémahatáron gyakran megmarad a hosszú mássalhangzó: a transzliterációs *оффшор* és az *офф-шор* változatok szótári rögzítése a kétharmados arányt is meghaladó fölényt (15:6) mutat a transzkripció *офшор* alakkal szemben.

Nem alakult ki egyöntetű álláspont azzal kapcsolatban sem, hogy a szóképzés mennyire befolyásolja ezeknek a betűkapcsolatoknak a sorsát. Létezik olyan vélemény, hogy az egyszerűsítés sokszor a képzett szavaknál kezdődik (КОСТОМАРОВ 1999: 278), más források viszont ellenkező következtetésre jutnak: a kettős mássalhangzók megmaradnak a főnévből képzett melléknevekben (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 219). Kostomarov példaként az *оффиорный* szót említi, amely azonban az *оффиорный* formával verseng. Ehhez hasonlóan ingadozik az *оффлайновый* / *офлайновый* írásmódja. A bizonytalanságot mindkét esetben az váltja ki, hogy maga a főnévi alak is két változatban fordul elő. Napjaink amerikanizmusai tehát inkább Superanskaja feltételezését igazolják: melléknévképzéskor a nyelvhasználók elsősorban a főnévnél megszokott helyesírást követik, az egyszerűsítés csak akkor következik be, ha a váltás a főnév esetében már lezajlott (*paintball* > *пейнтбол* – *пейнтбольный*).

Szavégi helyzetben a kettős mássalhangzókat soha nem ejtik hosszán, de a forrásnyelvi íráskép hatására ezek a betűkapcsolatok mégis gyakran megőrződnek az átvevő nyelvben. Az orosz nyelv új angol kölcsönzavai e tekintetben háromféleképpen jelenhetnek meg:

1) csak kettőzéssel: *бизнес-класс*, *дистресс* (a korábban meghonosodott *класс*, illetve *стресс* analógiájára – ellenben a *бизнес*- előtagnál rövidüléssel);

2) csak egyszerűsítéssel: *блуграс*, *пейнтбол*, *рингбол*, *сетбол*, *софтбол*, *стритбол*, *трекбол*, *фри-джаз*, *эйсид-джаз* (a régebben átvett *-бол* és *джаз* elemből kiindulva);

3) ingadozással: *гудвилл* / *гудвил*, *кисс* / *кис*, *плей-офф* / *плей-оф*, *рифф* / *риф*, *топ-лесс* / *топлес*, *фитнесс* / *фитнес*.

Az írásmód kettőssége néha hosszabb távon fennmarad, különösen akkor, ha a transliterációs és transzkripció változat jelentése elkülönül egymástól: vö. *шреддер* ‘irodai iratmegsemmisítő’ és *шредер* ‘élelmiszeripari aprítógép’ (JANURIK 1998: 266).

A mássalhangzók megkettőzésével a nyelvhasználók nem egyszer az átvett lexikai elem idegenszerűségét igyekeznek hangsúlyozni, erről tanúskodnak a valószínűleg a *киллер* szó mintájára kialakult hiperkorrekt *dealer* > *диллер* és *healer* > *хиллер* alakok is. Ugyancsak a duplázás szimbolikus jelentőségét bizonyítják azok az esetek, amikor az átvevő nyelv beszélői nagy igyekezetükben tévedésből másik hangot kettőznek meg: ennek egyik régebbi példája az *антена* (СУПЕРАНСКАЯ 1978: 96). Kostomarov úgy véli, hogy az angol *office* kétféle átírása közül az *оффис* idegen reáliát, az *офис* pedig orosz viszonyokra vonatkozó fogalmat jelöl (КОСТОМАРОВ 1999: 277–278). Valójában ilyen egyértelmű megkülönböztetést nem lehet tenni, de a neves kutató elgondolása jól tükrözi, hogy még a nyelvészek is hajlamosak a mássalhangzó-kettőzésnek az idegen jelleget erősítő szerepet tulajdonítani.

Figyelmet érdemel, hogy az egyik különlegesség általában maga után vonja a másikat: [e] előtt a kettős mássalhangzók még gyakrabban ellenállnak a palatalizációnak (WRIGHT 1980: 82), mint a többi hang. Érdekes módon mindez az írásképben egyáltalán nem tükröződik, az ilyen mássalhangzó-kapcsolatok után soha nem áll *э* betű.

5.6.3. EGYBEÍRÁS, KÖTŐJELES ÍRÁS VAGY KÜLÖNÍRÁS?

Az idegen eredetű összetett szavak írásmódjának szabályozatlansága az orosz helyesírás régi problémája. Az angoltól átvett lexikai elemek tovább bonyolítják a helyzetet, mert az egybe- és különírás, illetve a kötőjel használata körül a forrásnyelvben is jelentős bizonytalanság tapasztalható (KONTRA 1981: 27).

A főnév + főnév szerkezet rendkívül termékeny az angolban, és az értekezés példaanyagában is ez a modell a leggyakoribb. Valamivel kisebb mértékben fordul elő a melléknév + főnév szerkezet. A kölcsönzés során azonban a két típus közötti különbség elmosódik, így a jelzői szerepkörben álló rész szófaja nem érzékelteti hatását az átírásnál: az átvevő nyelv szemszögéből nézve egyaránt összetett szavaknak számítanak.

Az alábbi összehasonlító táblázat alapján nyomon követhető, miként alakul a több elem-ből felépülő kölcsönszavak írásmódja a forrásnyelvben és az átvevő nyelvben:

angol	168 kölcsönszó	orosz
100	különírás	8
34	egybeírás	14
27	kötőjel	56
4	egybeírás / kötőjel	60
2	különírás / kötőjel	17
1	különírás / egybeírás	—
—	hármasszó ingadozás	13

Az adatokból megállapítható, hogy miközben az angolban kiemelkedően magas a különírás aránya, az oroszra inkább a kötőjel és az egybeírás közötti ingadozás jellemző. Ennek az a magyarázata, hogy kölcsönzésekor a forrásnyelvi összetett szavak és jelzős szerkezetek szintaktikailag egyszerűsödnek: az átvevő nyelv számára tagolatlan egységként egy fogalmat jelölnek. Lexikalizálódásuk folyamatát jelzi, hogy az eredeti szószerkezetek különálló elemei kötőjel vagy egybeírás segítségével összekapcsolódnak. A fokozatos meghonosodás során tehát az idegen mintához igazodó különírást előbb a kötőjel, majd magasabb szintű beilleszkedés esetén az egybeírás váltja fel (СУПЕРАНСКАЯ 1964: 94). A változások utóbbi szakaszán ment keresztül korábban többek között a *бест-селлер* > *бестселлер*, *баскет-бол* > *баскетбол* és *плей-бой* > *плейбой* szó is (ТИМОФЕЕВА 1992b: 45–46).

Timofeeva szerint a kölcsönszavak helyesírása nem kizárólag az elsajátítás fokától függ, lehet ugyanis formai kritériumot is találni a szabályozásra, mégpedig az összetétel első elemének utolsó hangjára támaszkodva:

1) egybeírás, ha a vizsgált első tag magánhangzóra végződik: *бодибилдинг*, *видеоклип*, *диджей*, *сноубординг*, *телефакс*, *фриланс*, *шоумен*;

2) kötőjel, ha ez a hang mássalhangzó: *биг-бэнд*, *биг-бит*, *брейк-данс*, *джем-сейшн*, *рок-фан*, *хип-хоп*, *шорт-трек*;

3) különírás, ha az amerikanizmus tükörfordítása jelzős szerkezet: *хэппи энд* (= счастливый конец), *хэви метал* (= тяжелый металл) (ТИМОФЕЕВА 1992a: 25–26, 1995: 59).

Ehhez a figyelemre méltó, egyszerű szabályjavaslathoz azonban a legfrissebb angol átvételek írásképi rögzítésének gyakorlata csak részben igazodik. Az 1) csoportba tartozó 29 elem közül mindössze háromnál érvényesül maradéktalanul az orosz kutató elve (*бисайт*, *бодибилдер*, *шоумейкер*), a példák kétharmadára a kötőjel, illetve a két írásmód közötti ingadozás jellemző. A 2) csoportban valóban a kötőjeles változatok dominálnak, de az egybeírás is jelentős szerephez jut (leginkább az átlagosnál gyorsabban meghonosodó sportkifejezéseknél: *армрестлер*, *бейсджампинг*, *стритстайл* stb.). Az utóbbi módszer terjedésében néha a szóképzés is közrejátszik: a kötőjeles alapszó képzett alakjai már egybeíródnak: *брейк-бит* > *брейкбитовый*, *офф-лайн* > *оффлайновый*, *ти-шот* > *тишотка*, *фри-лав* > *фрилавка*.

*

Végeredményben a fent elemzett három helyesírási kérdés egyikére sem lehet megnyugtató és végleges megoldást találni. Az amerikanizmusok túlnyomó többsége a kölcsönzési folyamat elején tartó neologizmus, amelyeknél ebben a korai szakaszban olyannyira természetes az írásképi ingadozás, hogy Timofeeva azt is megkockáztatja: esetükben a variativitás tekinthető a normának (ТИМОФЕЕВА 1992a: 15–16).

5.7. Az angol kölcsönszavak hangsúlya

Az orosz nyelvben megtalálható idegen eredetű lexikai elemek hangsúlyának kérdéseit tárgyaló munkák közül kiemelkedik Superanskaja 1968-ban megjelent könyve. A szakirodalomban rendszeresen idézett mű példaanyaga az értekezésem szempontjából ugyan kevésbé aktuális, ám a szerző általános megállapításai kiindulópontként szolgálnak napjaink amerikanizmusainak vizsgálatához is (СУПЕРАНСКАЯ 1968).

Az angol és az orosz hangtani rendszer egyik közös vonása, hogy bizonyos megkötésekkel bár, de mindkét nyelvre a szabad hangsúly jellemző. Ennek következtében az új angol kölcsönszavak hosszú időn keresztül megőrizhetik forrásnyelvi hangsúlyukat az oroszban, ahol nem kell rögtön az átkerülés pillanatában olyan szigorú feltételekhez igazodniuk, mint például az első szótagon lévő kötött hangsúllyal rendelkező magyarban. A neologizmusok meghonosodása során azonban a hangsúly helye megváltozhat: lassú, bizonytalan, átmenetekkel tarkított folyamat eredményeképpen fokozatos elmozdulás figyelhető meg az átvevő nyelvben megszokott hangsúlyminta felé (KONTRA 1981: 32). Az oroszban ez a váltás általában előről hátrafelé, vagyis a szóvég irányában történik, magyarázata pedig a két nyelv hangsúlyozási rendszerének jellegzetességeiben keresendő.

Az angolban viszonylag gyakori a szó eleji hangsúly: a germán örökséget őrző ősi szókincsnél és a régi átvételek többségénél az első, a prefixummal ellátott szavak esetén pedig általában a második szótagra esik a hangsúly. Az oroszban ezzel szemben az idegen lexikai elemek jelentős részénél francia hatásra véghangsúly alakult ki a XVIII–XIX. században. A korabeli általános gallicizálás az angol és a német kölcsönszavak hangsúlyát is érintette: pl. *William* > *Вильям*, *Wachter* > *вахтёр*. A XIX. század végétől német hatásra a hangsúly kezdett előbbre tolni. Az utóbbi néhány évtizedben az angol előretörésével ez a folyamat tovább erősödött. Egyre inkább terjed a forrásnyelvi minta megőrzése, ráadásul a korábbi helyzet megfordult, és most már francia szavak kerülnek angol befolyás alá: pl. *planer* > *планёр* (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 96–98, 226). Mindezek ellenére a hagyományos véghangsúly ma is meghatározó jelentőségű: a hangsúly hátratulódása a régi kölcsönszavak mintájára az új átvételek magasabb szintű meghonosodásáról tanúskodik.

Az idegen neologizmusok hangsúlyának ingadozása elkerülhetetlen az oroszban, hiszen az átvevő nyelvi hangsúly helye nem mindig függ a forrásnyelvtől. Kialakulásában sokszor fontosabb szerepet játszik az új szó végződése, amelynek alapján a kérdéses kölcsönelem könnyen beilleszthető az azonos végű korábbi átvételek és eredeti orosz szavak hangsúlyozási rendszerébe (СУПЕРАНСКАЯ 1968: 258–259). A neves kutató széles körben elfogadott álláspontjával vitába száll a lengyel Martysiuk, aki úgy véli, hogy Superanskaja a valóságnál nagyobb jelentőséget tulajdonít az analógiának, a kölcsönszavak hangsúlyát ugyanis alapvetően a forrásnyelvi minta határozza meg (MARTYSIUK 1978: 48).

Az orosz nyelv legújabb amerikanizmusai inkább az utóbbi feltételezést látszanak igazolni. A lengyel szerző statisztikája szerint a főnevek 93%-ában marad meg a forrásnyelvi hangsúly, míg az analógiás hangsúlyváltozás a 7%-ot sem éri el, és ezekben az esetekben is sok ingadozás figyelhető meg (MARTYSIUK 1978: 61–62). Ha nem is ilyen arányban, de az új angol kölcsönszavakat szintén az eredeti hangsúly megőrzése jellemzi leginkább:

A hangsúly marad az 1. szótagon (187): *action* ['ækʃn] > экшен, *banner* ['bænə] > баннер, *biker* ['baɪkə] > байкер, *cartridge* ['kɑ:trɪdʒ] > картридж, *casting* ['kɑ:stɪŋ] > кастинг, *cheeseburger* ['tʃi:z,bɜ:gə] > чизбургер, *dealer* ['di:lə] > дилер, *desktop* ['desk,tɒp] > десктоп, *driver* ['draɪvə] > драйвер, *fantasy* ['fæntəsi] > фэнтэзи, *fitness* ['fɪtnɪs] > фитнес, *futures* ['fju:tʃəz] > фьючерс, *ghostwriter* ['gəʊst,raɪtə] > гострайтер, *hacker* ['hækə] > хакер, *healer* ['hi:lə] > хилер, *holding* ['houldɪŋ] > холдинг, *jogging* ['dʒɔgɪŋ] > джоггинг, *joystick* ['dʒɔɪ,stɪk] > джойстик, *killer* ['kɪlə] > киллер, *leasing* ['li:zɪŋ] > лизинг, *leggings*

['legiŋz] > лэ́ггинсы, motherboard ['mʌðə,bɔ:d] > мэ́зерборд, pager ['peɪdʒə] > пéйджер, Pampers ['ræmpəz] > пáмпперсы, piercing ['piəriŋ] > пíрсинг, player ['pleɪə] > плéйер, plotter ['plɒtə] > плóттер, printer ['prɪntə] > прíнтер, roaming ['rəʊmɪŋ] > рóуминг, server ['sə:və] > сёрвер, session ['se:ʃn] > сéйшен, shopping ['ʃɔ:pɪŋ] > шóппинг, sponsor ['spɒnsə] > спóнсор, summit ['sʌmɪt] > сáммит, thriller ['θrɪlə] > трíллер, toner ['təʊnə] > тóнер, topless ['tɒplɪs] > тóплесс, user ['ju:zə] > ю́зер, venture ['ventʃə] > вéнчур, voucher ['vaʊtʃə] > вáучер stb.

A hangsúly marad a 2. szótagon (53): accounting [ə'kaʊntɪŋ] > экка́унтинг, adviser [əd'vaɪzə] > адвáйзер, Assembler [ə'semblə] > ассéмблер, consulting [kən'sʌltɪŋ] > консáлтинг, controlling [kən'trəʊlɪŋ] > контрóллинг, decoder [di:'kəʊdə] > декóдер, default [dɪ'fɔ:lt] > дефóлт, delay [dɪ'leɪ] > дилéй, delivery [dɪ'lɪvəri] > делíвери, employment [ɪm'plɔɪmənt] > имплóймент, extreme [ɪk'stri:m] > экстрíм, Jacuzzi [dʒə'ku:zi] > джа-кúзи, offshore [ɔf'ʃɔ:] > оффшóр, online [ɔn'laɪn] > онлáйн, preprint [pri:'prɪnt] > пре-прíнт, promoter [prə'məʊtə] > промóутер, provider [prə'vaɪdə] > провáйдер, recruitment [rɪ'krʉ:tmənt] > рекрúтмент, security [sɪ'kjʉərəti] > секью́рити, upgrade [ʌp'greɪd] > апгрéйд stb.

A hangsúly marad a 3. szótagon (9): backwardation [ˌbækwə'deɪʃn] > бэ́квордéйшн, cash-and-carry [kæʃ ənd 'kæri] > кэш-энд-кэ́ри, CD-ROM [si: di: 'rɒm] > сидирóм, economics [i:kə'nɒmiks] > эконóмикс, engineering [ˌendʒɪ'nɪəriŋ] > инжинíринг, multimedia [ˌmʌltɪ'mi:diə] > мультимéдиа, multipack [ˌmʌltɪ'pæk] > мультипáк, underwriting [ˌʌndə'raɪtɪŋ] > андерáйтинг, VIP [vi: aɪ 'pi:] > ви-ай-пí.

Idetartoznak az angolban egy szótagú és kettőshangzót tartalmazó szavak (8) is, amelyek az oroszba kerülve már két szótagúak lesznek: *down* [daun] > дáун, *float* [flaʊt] > флóут, *home* [həʊm] > хóум, *joint* [dʒɔɪnt] > джóунт, *smoke* [sməʊk] > смóук, *soul* [səʊl] > сóул, *sound* [saʊnd] > сэунд, *town* [taʊn] > тáун.

*

Az értekezésben vizsgált amerikanizmusok egy kisebb csoportjára a hangsúly helyének ingadozása jellemző:

Ingadozás 1. szótagos hangsúly esetén (71): background ['bækgraʊnd] > бэ́кграунд / бэ́кгра́унд, billboard ['bɪl,bɔ:d] > бíлборд / билбóрд, bodyguard ['bɒdi,gɑ:d] > бóдигард / бодигáрд, chipset ['tʃɪp,ʃet] > чíпсет / чипсét, countdown ['kaʊntdaʊn] > кáунтдаун / каунтдáун, evergreen ['evə,gri:n] > э́вергрин / эвергрíн, factoring ['fæktəriŋ] > фáкторинг / фактóринг, hardware ['hɑ:d,weə] > хáрдвер / хардвéр, laptop ['læp,tɒp] > лáптоп / лаптóп, mainstream ['meɪn,stri:m] > мэ́йнстрим / мейнстрíм, notebook ['nəʊt,bʊk] > нóутбук / ноутбúк, overtime ['əʊvə,táɪm] > óвертайм / овертáйм, skinhead ['skɪn,hed] > скíнхед / скинхéd, snowboarding ['snəʊ,bɔ:diŋ] > снóубординг / сноубóрдинг, softball ['sɒft,bɔ:l] > сóфтбол / софтбóл, software ['sɒft,weə] > сóфтвер / софтвéр, soundtrack ['saʊnd,tɹæk] > сэундтрек / саундтрéк, speechwriter ['spi:tʃ,raɪtə] > спíчрайтер / спич-ра́йтер, trackball ['træk,bɔ:l] > трéкбол / трекбóл, Watergate ['wɔ:tə,geɪt] > yóтергейт / уотергéйт stb.

Ingadozás 2. szótagos hangsúly esetén (6): performance [pə'fɔ:məns] > перфóрманс / перформáнс, police [pə'li:s] > полíс / пóлис, recruiting [rɪ'krʉ:tiŋ] > рекрúтинг / рекру-тинг, relax [rɪ'læks] > релáкс / рéлакс, suspense [sə'spens] > саспéнс / сэспенс, tattoo [tæ'tu:] > татú / тáту.

Ingadozás 3. szótagos hangsúly esetén (1): Halloween [ˌhæləu'i:n] > Хеллоу́ин / Хэ́ллоуин.

A fenti példák többségénél megfigyelhető, hogy a forrásnyelvi mintától eltérő alakok elsősorban akkor jelentkeznek, amikor két morfémből álló angol összetett szavak kerülnek be az oroszba. Ezek a szerkezetek azonban nem feltétlenül idéznek elő ingadozásokat az átvevő nyelvben, egy részük változatlanul megtartja eredeti hangsúlyát (vö. *cheeseburger*, *desktop*, *ghostwriter*, *joystick*, *motherboard* stb.). Az új változatok kialakulása mögött több tényező is meghúzódhat. A hangsúly hátrébb tolódása magyarázható egyrészt a hagyományos véghangsúlyhoz való igazodással, másrészt viszont elképzelhető, hogy a kölcsönzés-kor még tagolatlan lexikai egységként értelmezett amerikanizmusok összetett jellege meghonosodásuk során fokozatosan érzékelhetővé válik, és a hasonló orosz szerkezetek mintájára a főhangsúly a második elemre tolódik hátra (MARTYSIUK 1978: 44).

Fennáll ugyanakkor annak a lehetősége is, hogy ingadozás helyett az összetétel mindkét tagja hangsúlyt kap:

Kettős hangsúly (26): aftershave [ˈɑːftəʃeɪv] > а́фте-ше́йв, artistic skating [ɑːˈtɪstɪk ˌskeɪtɪŋ] > а́ртистик-ске́йтинг, bungee jumping [ˈbʌndʒiː ˌdʒʌmpɪŋ] > ба́нджи-джа́мпинг, compact disc [ˌkɒmpækt ˈdɪsk] > ко́мпакт-ди́ск, cover girl [ˈkʌvə ˌgɜːl] > ка́вэ-ге́л, floppy disk [ˌflɒpi ˈdɪsk] > фло́пи-ди́ск, forward purchase [ˈfɔːwəd ˌpɜːtʃəs] > фо́рвард пе́чес, girlfriend [ˈgɜːlfrend] > ге́рлфре́нд, glitter rock [ˈglɪtə ˌrɒk] > гл́иттер-ро́к, heavy metal [ˌhevi ˈmetl] > хэ́ви-ме́тал, hire-purchase [ˈhaɪə ˌpɜːtʃəs] > хá́йе-пе́чес, impulse purchase [ˈɪmpʌls ˌpɜːtʃəs] > и́мпульс пе́чес, limited company [ˌlɪmɪtɪd ˈkʌmpəni] > ли́митед ко́мпани, make-up [ˈmeɪkʌp] > мэ́йк-ап, mountain bike [ˈmaʊntɪn ˌbaɪk] > ма́унтинба́йк, out-trade [ˈaʊt ˌtreɪd] > а́ут-тре́йд, public relations [ˌpʌblɪk rɪˈleɪʃnz] > па́блик риле́йшнз, second hand [ˌsekənd ˈhænd] > сэ́конд-хэ́нд, town house [ˈtaʊn ˌhaus] > та́унха́уз, walkie-talkie [ˌwɔːki ˈtɔːki] > во́ки-то́ки stb.

*

A harmadik csoportot azok az angol kölcsönszavak alkotják, amelyeknél hangsúlyváltás következik be.

A hangsúly nem marad az 1. szótagon (99):

1) Az összetett vagy képzett szó második tagjára kerül:

blockbuster [ˈblɒkˌbʌstə] > бло́кба́стер, boyfriend [ˈbɔɪˌfrend] > бойфре́нд, copywriter [ˈkɒpiˌraɪtə] > копира́йтер, hot dog [ˈhɒt ˌdɒg] > хот-до́г, hotline [ˈhɒtˌlaɪn] > хот-ла́йн, jackpot [ˈdʒækpɒt] > джекпо́т, luncheon meat [ˈlʌntʃən ˌmiːt] > ланченми́т, overdraft [ˈoʊvəˌdraːft] > овердра́фт, play-off [ˌpleɪˌɒf] > плей-о́фф, popcorn [ˈpɒpˌkɔːn] > попко́рн, remake [ˈriːˌmeɪk] > риме́йк, superstar [ˈsuːˌpɜːstɑː] > суперста́р, tiebreak [ˈtaɪˌbreɪk] > тай-бре́йк, тайбрéйк, underground [ˌʌndəˌgraʊnd] > андергра́унд stb.

Az előzőekben leírtakhoz képest itt az ingadozás megszűnt, az új változatok kiszorították a forrásnyelvi mintát követőeket.

2) Az azonos szóvég, képző vagy szuffixoid analógiájára hátratulódik:

-инг: advertising [ˈædvəˌtaɪzɪŋ] > адверта́йзинг, forfeiting [ˈfɔːfɪtɪŋ] > форфе́йтинг, franchising [ˈfræntʃaɪzɪŋ] > френча́йзинг, headhunting [ˈhedˌhʌntɪŋ] > хедха́нтинг, hijacking [ˈhaɪˌdʒækiŋ] > хайдже́кинг, kickboxing [ˈkɪkˌbɒksiŋ] > кикбо́ксинг, merchandizing [ˈmɜːtʃənˌdaɪzɪŋ] > мерченда́йзинг, powerlifting [ˈpaʊəˌlɪftɪŋ] > пауэрли́фтинг;

-изм: ageism [ˈeɪdʒɪzəm] > эйджі́зм, monetarism [ˈmɒnɪtəˌrɪzəm] > монетарі́зм;

-оид: factoid [ˈfæktɔɪd] > факто́ид, tabloid [ˈtæblɔɪd] > табло́ид;

-бол: paintball [ˈpeɪntˌbɔːl] > пейнтбо́л, streetball [ˈstriːtˌbɔːl] > стритбо́л.

Az *-изм* és *-oid* képző, illetve a *-бол* elem egyaránt magára vonja a hangsúlyt (vö. *символизм, суффиксoid, футбол*), az *-инг* végű szavakban pedig legtöbbször az utolsó előtti szótagra esik a hangsúly (PK20: 321, ТИМОФЕЕВА 1995: 69–70). Ebbe a sorba illeszkedik a fentebb említett *факторинг / факторинг* is, amelynek ingadozását éppen a Superanskaja elméletét igazoló analógiás hatás váltja ki.

3) Az angol mellékhangsúly helyére kerül át:

energizer ['enə,dʒaɪzə] > энерджайзер, equalizer ['i:k-wə,laɪzə] > эквалайзер, immobilizer ['ɪməʊbɪ,laɪzə] > иммобилайзер, organizer ['ɔ:gə,naɪzə] > органайзер; barbecue ['ba:bɪ,kju:] > барбекю, insider ['ɪn,saɪdə] > инсайдер, rockabilly ['rɒkə,bɪli] > рокабилли.

Ez a jelenség valójában sokkal gyakoribb, mivel az összetett szavak hangsúlyának ingadozása vagy megváltozása esetén a hangsúly új helyét gyakorlatilag a forrásnyelvi másodlagos hangsúly jelöli ki. A felsorolásban szereplő példák azért is különösen fontosak, mert tagolatlanságuk ellenére az összetett szavakhoz hasonlóan viselkednek, ezáltal megerősítik az imént mondottakat.

4) Egy korábbi átvétel analógiájára hátrébb tolódik:

abstract ['æbstrækt] > абстракт, winchester ['wɪntʃestə] > винчестер.

Nyilvánvaló az *абстрактный* melléknév, illetve a más jelentésben régóta használatos *винчестер* 'ismétlőpuska' szó hatása.

A hangsúly nem marad az 2. szótagon (4): distributor [dɪ'strɪbjutə] > дистрибьютор, дистрибьютер, duty-free shop [ˌdju:ti 'fri: ʃɒp] > дьюти-фри-шоп, goodwill [ˌɡud'wɪl] > гудвилл, self-made man [ˌself 'meɪd mæn] > селф-мейд-мен.

Az első példánál a régebbi *дистрибуция* hangsúlya játszhatott szerepet, a többi szónál pedig egyfajta hiperkorrekcióról beszélhetünk: az első szótagra eső hangsúly sokak számára angolosabbnak tűnik.

*

A számadatok összesítéséből kiderül, hogy az imént megvizsgált 464 angol kölcsönzó több mint 55%-a őrzi meg a forrásnyelvi hangsúlyt. Ingadozás és kettős hangsúly jellemzi a példaanyag közel 22,5%-át, és pontosan ugyanennyi a hangsúlyváltáson keresztülmenő amerikanizmusok aránya is.

6. Az angol kölcsönszavak alaktani és szóképzéstani beilleszkedése

A szakirodalomban gyakori az a vélekedés, hogy a nyelvi szintek közül a kölcsönszavakat saját kategóriáinak szigorúan alárendelő alaktani rendszer van a legkevésbé kitéve más nyelvek hatásának (АРИСТОВА 1978: 60, ДЕМЬЯНОВ 2001: 3). Emiatt az idegen eredetű lexikai elemek nyelvtani meghonosodása sokszor hamarabb fejeződik be és kisebb bizonytalanságokkal jár, mint akár hangtani, akár jelentéstani beilleszkedésük.

Haugen hármass felosztásából (kölcsönszavak – hibridek – tükörszavak) kiindulva az egyes átvételek között különbséget lehet tenni szófajok szerint. A forrásnyelvi eredetivel megegyező felépítésű (szűkebb értelemben vett) kölcsönszavakhoz az oroszban csak névszók, főleg főnevek és ragozhatatlan melléknevek tartozhatnak, amelyek nem igényelnek szerkezeti átalakítást. A hibridek megformálása részleges alaktani helyettesítéssel, átvevő nyelvi főnév-, melléknév- vagy igeképző segítségével történik. A tükörszavak és szemantikai kölcsönzések teljes mértékben az átvevő nyelv eszközeivel jelennek meg, alaktani elsajátításuk tehát már az idegen mintából való lefordításuk pillanatában teljessé válik. Az utóbbi két csoportban elvileg bármilyen szófajú elem előfordulhat (КРЫСИН 1968: 13–14).

Ennek következtében a főnevek átvevő nyelvi beilleszkedése gyakran nem annyira mély szintű, mint a mellékneveké vagy az igéké. A közvetlen kölcsönzéssel, könnyebben átkerülő főnevektől eltérően a melléknevek és különösen az igék esetében bonyolult, kettős folyamat zajlik: a kölcsönzést szóképzés egészíti ki, az idegen tövekhez saját képzők és végződések kapcsolódnak.

Más tényezők mellett ezek az alaktani különbségek is hozzájárulnak ahhoz, hogy az idegen eredetű lexikai elemek szófaji megoszlása nem egyenletes. A főnevek aránya messze felülmúlja a többi szófajét: az összes átvétel 75–80%-a tartozik ide. A második-harmadik helyen a melléknevek és az igék állnak, kettejük sorrendjével kapcsolatban viszont ellentétes számítások olvashatók a forrásokban: hol a melléknevek (15–20%) vannak többségben az igékkel (2%) szemben (LENDVAI 1985: 103–104), hol éppen fordított eredmény (3–4%, illetve 18–23%) mutatkozik (АРИСТОВА 1978: 44). Az eltérések abból adódhatnak, hogy az egyes szerzők más-más nyelvek közötti kölcsönzési folyamatokat vizsgáltak. Ugyanakkor a főnévi átvételek háromnegyedes-negyötödös aránya nyelvektől független, általános jelenség: például az amerikai finn emigráns nyelvvaltozatban szintén a jelzett tartományon belülre (78,1%) esik (VIRTARANTA 1992: 33).

Más szófajú szavak a legritkább esetben kerülnek át az egyik nyelvből a másikba, részeseedésük az 1%-ot sem nagyon éri el. Angol–orosz viszonylatban néhány határozószó (*нон-смон, смен-бай-смен*) és indulatszó (*вай!, хай!*) érdemel említést, amelyek a divat hatására elsősorban a beszélt nyelvben használatosak, és a beszélő presztízsének növelésére szolgálnak (БРЕЙТЕР 1997: 95, МАЛА 2001: 41).

Az angol kölcsönszavak rendszerint csak egyetlen szófajban honosodnak meg az átvevő nyelvben, e tekintetben alapvetően különböznek eredeti megfelelőiktől, amelyeket a forrásnyelvben nagyfokú szófaji konvertibilitás jellez (ORSZÁGH 1977: 142). Ugyanaz a főnévi alak mindenféle változtatás (például új morféma hozzáadása) nélkül melléknévi vagy igei szerepet is betölthet mondattani helyzetétől függően. A többszófajúság és az ilyen kiterjedt nyelvtani homonímia az orosz nyelvre kevésbé jellemző, kivételt talán csak az utóbbi időben – többek közt az angol hatására is – terjedő analitikus melléknevek képeznek, amelyek főnévi párjukkal teljesen egybeeső formában szerepelnek (vö. *бизнес, бизнес*).

Az alábbiakban szófajok szerinti bontásban tekintjük át az orosz nyelv legújabb angol kölcsönszavainak alaktani beilleszkedését.

6.1. Főnevek

A kölcsönfőnevek más szófajokhoz viszonyított túlsúlya több tényezővel magyarázható. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy a szókészlet elsősorban elemeinek megnevező funkcióján keresztül van összefüggésben a nyelven kívüli világgal (РЯСКО/Л 1968: 50). Emiatt a nyelvek szókészletének jelentős hányadát (egyes számítások szerint az orosz nyelv esetében körülbelül a felét) a főnevek teszik ki (ЙИРАЧЕК 1971: 7). Az idegen eredetű neologizmusoknál ez az arány még magasabb, hiszen új szavak döntően új jelenségek elnevezésére kerülnek át az egyik nyelvből a másikba. Ily módon a főnevek átvevő nyelvbéli arányukat meghaladó mértékben kölcsönözhetőek (ROMAINE 1995: 65).

Ezt a folyamatot erősítik bizonyos alaktani sajátosságok is: egyrészt az a korábban már említett tény, hogy más szófajoktól eltérően a főnevek meghonosodásához nincsen szükség az átvevő nyelv képzőire és flexióira (kivéve a nőnemű formákat és a pluralia tantumokat), másrészt pedig a ragozhatatlan főnevek kategóriája is elősegíti a szerkezetileg a forrásnyelvvel egybeeső szavak kölcsönzését (КРЫСИН 1968: 59). Végül a nemrég átvett főnevekből történő további főnévképzés szintén az ilyen szófajú elemek számát gyarapítja.

Az alapvető nyelvtani kategóriák kifejezése a kölcsönszavak külső megformáltságától függetlenül már az oroszba kerülésük legelső szakaszában megfigyelhető. A latin betűs átvételek is képesek nyelvtani információt hordozni: a nemet, számot és esetet orosz szövegkörnyezetben mondattani eszközökkel, vagy pedig elkülönített orosz todalékok (*remake 'ом*) segítségével jelzik (АРИСТОВА 1978: 47–48, 60). Az orosz nyelvtani kategóriákba való besorolás minden kölcsönelem számára kötelező érvényű, ezt még az sem akadályozhatja meg, ha az adott kategória gyengén fejeződik ki, vagy esetleg nem is létezik a forrásnyelv nyelvtani rendszerében.

Az angoltól átkerülő főnevek alaktani elsajátítását megkönnyíti, hogy a forrásnyelvben a nyelvtani kategóriák többségének nincs állandó jelölője. Ennek köszönhetően az átvevő nyelv végződésai egyszerűen hozzáilleszkednek az eredeti alapalakhoz, amelyből nem kell semmilyen részt sem elhagyni. Az amerikanizmusok így gyorsan felveszik az orosz nyelvi rendszer belső szabályainak megfelelő nem, szám és ragozás szerinti jellemzőket (БРЕЙТЕР 1996: 42). A továbbiakban részletesen megvizsgáljuk, hogyan alkalmazkodnak az új angol kölcsönszavak ezekhez az orosz nyelvtani kategóriákhoz.

6.1.1. A NEM KATEGÓRIÁJA

Az idegen eredetű főnevek nyelvtani nem szerinti beilleszkedését az átvevő nyelv alaktani és jelentéstani sajátosságain kívül gyakran a kölcsönelemek forrásnyelvi neme is befolyásolja. Angol–orosz viszonylatban a helyzet annyiban egyszerűsödik, hogy a nemenkénti besorolás kizárólag az orosz nyelvtani rendszer szabályainak megfelelően történik: angol hatás nem lehetséges, hiszen az angol főneveknél a nem kategóriája gyakorlatilag hiányzik. Kivételt csak az élőt jelölő főnevek képeznek, amelyek nyelvtani neme a természetes nem szerint alakul, nem függ az alaktani tényezőktől: pl. *гринго*, *зомби*, *япти* (hímnem), *беби-ситтер*, *бизнес-вумен*, *гёрлфренд*, *группи*, *кавегёрл*, *колгёрл* (nőnem).

Az angol kölcsönfőnevek döntő többségének nemét azonban – az orosz főnevekhez hasonlóan – a szó végződése határozza meg. Az amerikanizmusok legnagyobb része mássalhangzóra végződik, ezért az átvevő nyelvben automatikusan hímnemű lesz. Annak ellenére, hogy az orosz nyelv eredeti szókészletén belül a hímnemű és a nőnemű főnevek hozzávetőlegesen egyenlő számban fordulnak elő, a kölcsönszavakban a hímnem hatalmas fölényt élvez (СУПЕРАНСКАЯ 1964: 93). Az értekezésem példaanyagában szereplő főnevek közül a hímneműek aránya a 90%-ot is meghaladja.

A hímnem ilyen mértékű túlsúlyának oka az is, hogy az angolból jelentős számú *-er* és *-ing* képzővel ellátott szó jut be az oroszba. Ugyanebbe a csoportba kapnak besorolást azok a többes számban átvett főnevek, amelyek kölcsönzéskor depluralizálódva egyes számúvá és hímneművé válnak, megőrizve az angol többes szám *-s* jelét a szó végén: pl. *аїз*, *бакс*, *драмс*, *памперс*, *стикерс*, *флайерс*, *фьючерс*, *шуз*.

A kölcsönzési folyamat korai szakaszában néha ingadozás figyelhető meg a nyelvtani nem megválasztásában: a hasonló jelentésű orosz főnév neme ideiglenesen felülkerekedhet az alaktani tényezőkön. Az új átvételek nemét tehát kétfajta analógia, a formai és a fogalmi befolyásolja. Az előbbi alapján az *имейл* szó egyértelműen a hímnemű főnevek közé tartozik, ám a kezdeti időszakban az *электронная почта* tükörfordítás mintájára nőnemű használata is előfordult: pl. *новая имейл* (БРЕЙТЕР 1996: 42). Az idegen eredetű lexikai elemek meghonosodása során azonban a végződés szerinti alaktani beilleszkedés és a jelentéstani asszociáció összeütközéséből többnyire a formai szempontok kerülnek ki győztesen. Amint a neologizmus gyökeret ver az oroszban, a hozzá kapcsolódó értelmi analógia feleslegessé válik és megszűnik, ettől kezdve pedig ugyanazok a szabályok lesznek érvényesek rá, mint bármelyik másik orosz szóra (АРИСТОВА 1978: 51).

Bár az amerikanizmusok elsajátítása viszonylag ritkán jár együtt a nyelvtani nem változásával, kisebb ingadozások azért előfordulhatnak a hímnem és a nőnem között. Az angol kölcsönyszavak egy csoportjánál a jövevény által kiszorított átvevő nyelvi megfelelő neme annyira erős hatást fejt ki, hogy az idegen elem alaktani megformálásában is meghatározó szerepet játszik. A mássalhangzóra végződő átvételeknek ugyanis eredeti, hímnemű alakjukkal párhuzamosan nőnemű változatai is megjelennek: *баг* – *бага* (~ ‘ошибка’), *ботл* – *ботла* (~ ‘бутылка’), *бук* – *бука* (~ ‘книга’), *гам* – *гама* (~ ‘жвачка’), *гейм* – *гейма* (~ ‘игра’), *драг* – *драга* (~ ‘аптека’), *киборд* – *киборда* (~ ‘клавиатура’), *лейбл* – *лейбла* (~ ‘этикетка’), *тишот* – *тишотка* (~ ‘рубашка’). Néhány szónál csak a nőnemű forma marad meg: *кея* (~ ‘клавиатура’), *мусташа* (~ ‘борода’), *муся* (~ ‘мышь’).

Figyelmet érdemel ugyanakkor, hogy az *-a* végződéssel történő nyelvtani hozzáigazítás napjainkban elsősorban a beszélt nyelvre és a szlengre jellemző, miközben a köznyelvben egyre nő a változatlan formában meghagyott átvételek száma. Ezt a folyamatot erősíti még az is, hogy a női foglalkozásnevek megnevezésére néhány kivételtől (*бизнесменка*, *стюардесса* stb.) eltekintve leginkább a hímnemű alak használatos: vö. *брокер*, *коммерсант*, *менеджер*, *финансист* (ШАПОШНИКОВ 2006: 65). A nőneműsítés hagyománya azonban tovább él a formailag hímnemű, de nőnemű élőlényt jelölő főnevek ragozhatóvá tétele érdekében: pl. *вайф* > *вайфа* (~ ‘жена’), *герл* > *герла*, *чикс* > *чикса* (~ ‘девушка’), *френд* > *френда* (~ ‘подруга’). Ezek az angol kölcsönyszavak szintén a szlengben fordulnak elő, ám kisebb elterjedtségük ellenére is jól mutatják az átvevő nyelvnek az idegen eredetű elemek magasabb fokú meghonosítására irányuló törekvéseit.

A saját szókinés szinonim szavaival való jelentésbeli közelítés fontos szerepet játszhat az orosz nyelv szempontjából szokatlan végződésű élettelen főnevek nyelvtani nem szerinti besorolásában (АРИСТОВА 1978: 50). Az *-и* hangra végződő amerikanizmusok közül éppen a fogalmi analógia hatására lett például nőnemű a *парти* (~ ‘вечеринка, тусовка’), illetve hímnemű a *чарли* (~ ‘кокаин’) és az *экстези* (~ ‘наркотик’) szó. Velük szemben a többi hasonló kölcsönelem megtartotta a semlegesnemet: pl. *боди*, *джакузи*, *кантри*, *прайвеси*, *роялти*, *фэнтэзи*. Ebben a sorban különleges helyet foglal el a *секьюрити* átvétel, amely konkrét jelentésétől függően lehet hímnemű (~ ‘охранник’) vagy akár nőnemű (~ ‘служба безопасности’) is. Az értekezésem példaanyagában csupán két angol kölcsön szó végződik *-ю* hangra: a *барбекю* marad semlegesnemű, az *ай-кью* rövidítés esetében pedig ismét az értelmi analógia dönt (~ ‘коэффициент’). Ennek ellenére kijelenthető, hogy az oroszban az alaktani tényezők sokkal nagyobb szerepet kapnak a nyelvtani nem megválasztásában, mint a jelentésbeli megfelelések (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 110–111).

6.1.2. A SZÁM KATEGÓRIÁJA

Mivel ez a kategória nagyrészt egybeesik az angolban és az oroszban, a két nyelv közti eltérések alacsony száma megkönnyíti a kölcsönszavak meghonosodását. A vizsgált szempontból mind a forrásnyelvi, mind pedig az átvevő nyelvi lexikai elemek az alábbi három csoportra bonthatók: 1) egyes számmal és többes számmal is rendelkező főnevek; 2) singularia tantumok; 3) pluralia tantumok (АРИСТОВА 1978: 53–55).

Az amerikanizmusok túlnyomó többsége egyes számú főnévként kerül az oroszba, ahol a saját szavakhoz hasonlóan *-ы* vagy *-и* (néha *-а*) végződést kap a többes szám jelölésére. Az idegen főnevek egy csoportját az oroszban ugyancsak egyes számúként értelmezik, bár az angolban eredetileg még többes számban szerepeltek: pl. *bucks* > *бакс*, *drums* > *драмс*, *Pampers* > *памперс*, *Snickers* > *сникерс*, *stickers* > *стикерс*, *flyers* > *флайерс*, *futures* > *фьючерс*. Kölcsönzéskor az angol *-s* morféma a képzetlen orosz szótó részévé válik, mivel az átvevő nyelvben forrásnyelvi funkcióját elveszítve nem idézi fel a többes szám képzetét. Ennek következtében a fenti átvételekből a szóvégi *-c* hangot megtartva az orosz főnevekével megegyező módszerrel képezhetők a többes szám alakjai: *баксы*, *драмсы*, *памперсы*, *сникерсы*, *стикерсы*, *флайерсы*, *фьючерсы*.

A fenti felsorolásban található szavak közül háromnál az *-c* leválasztásával alakítani változatok jönnek létre: *бак*, *стикер*, *флайер*. A rendhagyó többes számmal rendelkező angol *children* és *people* az oroszban szintén egyes számúvá válik (*Когда я был ребенком...*, *Привет, пиплы!*), ami ugyancsak azt bizonyítja, hogy a többes szám > egyes szám váltás valóban az átvevő nyelvben megy végbe. A jelenség leírására M. Altbauer a *depluralizáció* terminust vezette be (ДЕМЬЯНОВ 2001: 176). A folyamat általában akkor indul el, amikor az angolban főként többes számban használatos főnevek által jelölt fogalmakat az oroszban szükségessé válik részletezni (emberek vagy tárgyak összessége – egy ember vagy tárgy), és emiatt egyes számban is meg kell nevezni (ВУЙТОВИЧ 1973: 154).

Az angol kölcsönfőnevek többes számban való kölcsönzésének ezzel szemben rendszerint az az oka, hogy ezek a szavak az adott jelentésben a forrásnyelvben is kizárólag többes számban fordulnak elő. A pluralia tantumok közé mindkét nyelvben elsősorban a páros tárgyak (ruhadarabok, lábbelik) és páros testrészek elnevezése tartozik: *leggings* > *леггинсы*, *slacks* > *слаксы*, *sleeves* > *сливзы*; *shoes* > *шузы*, *sneakers* > *сникерсы*; *eyes* > *айзы*. Az angol *-s* morféma az alaktanilag oszthatatlan fő részeként kerül át az oroszba, ahol a többes számú jelentés kifejezésére *-ы* végződés kapcsolódik hozzá. Néhány esetben az orosz többesjel kiszorítja az idegen flexiót (*-s* > *-ы*), de ez meglehetősen ritka: a régebbi átvételeken (*бриджи*, *гольфы*, *шорты*) kívül csupán két új amerikanizmusnál figyelhető meg hasonló jelenség (*charts* > *чарты*, *darts* > *дарты*). Az utóbbi példa egyetlen neologizmus-szótárban (CM82) szerepel, ráadásul csak formailag többes számú, mivel a sportágak elnevezése mindkét nyelvben a singularia tantumok csoportjába tartozik.

A kizárólag egyes számban használatos fogalmak köre sok tekintetben egybeesik az angolban és az oroszban, ezért a többes számú alak hiányát az átvételek jelentős részénél nem lehet egyértelműen forrásnyelvi hatással indokolni. A singularia tantumok köre sokkal szélesebb, mint a pluralia tantumoké: anyagnevek, betegség- és állapotnevek, tudományos és művészeti irányzatok neve, elvont fogalmak, bizonyos tulajdonságok és cselekvések neve, gyűjtőnevek stb. Az angolban egyaránt megszámlálhatatlan, formailag többes számú *news* és *economics* közül az előbbi az oroszban megszámlálhatóvá válik (*нюусы*), míg az utóbbi megmarad egyes számúnak (*экономикс*).

A XX. század utolsó évtizedeitől kezdve az oroszban egyre terjed a singularia tantumok többes számú használata, amit az új, kevésbé elvont jelentések kialakulása tesz lehetővé: az általános *бизнес* ‘üzlet’ mellett létrejövő speciális *мелкие бизнесы* ‘kisvállalkozások’ kifejezés a szaknyelvből a köznyelvbe való átkerülésre utal (КОСТОМАРОВ 1999: 249).

A szám kategóriáján belül a fent elemzett depluralizációval ellentétes irányú folyamat is lejátszódhat. Pluralizációra abban az esetben kerül sor, ha az idegen eredetű szó *-u* vagy *-ы* hangra végződik (ДЕМЬЯНОВ 2001: 173). A forrásnyelvben egyes számú főnevek szóvégi magánhangzóját az átvevő nyelvi beszélők anyanyelvük lexikai elemeinek mintájára a többes szám jeleként értelmezhetik, amit a hasonló jelentésű orosz szavak analógiája tovább erősít: *money* > *мани* (~ ‘деньги’).

Néhány példa alapján talán korai erről nyilatkozni, bizonyos jelek mégis arra mutatnak, hogy napjaink orosz nyelvében a ragozhatatlan főneveknek egy sajátos, új csoportja kezd kialakulni. A szokatlan (legtöbbször *-c* vagy *-з*) végződésű többes számú idegen szavakban a szám mondattani eszközökkel fejeződik ki: pl. *роуд-мувиз, которые* (БРЕЙТЕР 1997: 68, ДЕМЬЯНОВ 2001: 164, 197). Idetartozik a *блу-чипс* és a *паблик рилейшинз*, valamint a latin többes számú alakját megőrző, pluralia tantumként használatos *мультимедиа* is.

6.1.3. AZ ESET KATEGÓRIÁJA

Az angol főneveknél hiányzó esetkategóriát az orosz nyelvbe kerülő kölcsönszavakban a nem és a szám kategóriájával együtt szokták vizsgálni, mivel az orosz esetvégzódések általában mindhárom kategóriát magukban foglalják (ДЕМЬЯНОВ 2001: 266). Az alaktanilag elsajátított átvételek az orosz főnevekhez hasonló módon kapnak besorolást nem, szám és eset szerint. Az alaktani meghonosodás részleges vagy teljes hiánya ugyanakkor azt eredményezi, hogy ezeknek a kategóriáknak a kifejezése főként mondattani eszközökkel, a környező szavak segítségével történik.

A ragozhatatlan főnevek két legnagyobb csoportját az *-o*, *-e*, *-э*, *-y*, *-ю*, *-и* végű átvételek (mindhárom nemben) és a kemény mássalhangzóra végződő nőnemű kölcsönszavak alkotják (АРИСТОВА 1978: 59). Az idegen eredetű lexikai elemek számának növekedésével a ragozhatatlanság egyre gyakoribbá vált, napjaink orosz nyelvében már nem tekinthető „perifériális jelenségnek”. A ragozhatatlan főnevek már a XVII–XVIII. században is léteztek, majd a XIX. században a legfelsőbb társadalmi rétegekben egyfajta presztízsük alakult ki, amely 1917 után tovább terjedt a teljes nyelvközösségre (COMRIE–STONE 1978: 82–83).

Az idegen eredetű szavak alaktanilag változatlan formában való meghagyásának különböző nyelvi és nyelven kívüli okai lehetnek. A ragozás elmaradását legtöbbször a kölcsönzött elem szokatlan hangzása vagy írásképe váltja ki, de olyan tényezők is közrejátszhatnak, mint a pontosságra törekvés az eredeti alak jobb felismerhetősége érdekében, vagy a szó idegenszerűségének hangsúlyozása, amellyel a beszélő a saját idegennyelv-ismeretét kívánja bizonyítani. Erre utal, hogy nem egyszer akkor is ragozatlanul marad néhány neologizmus az átvevő nyelvben, ha egyébként ragozható lenne, hiszen alaktani szerkezetében semmi rendkívüli nincsen (ШАГАЛОВА 1997b: 100). Az analitizmus előretörése az oroszban elsősorban a latin betűvel meghagyott idegen elemek és márkanevek (pl. *ручки от Parker*) esetében érhető tetten, de a ragozhatatlan főnevek és az analitikus melléknevek számának gyarapodása is erősíti ezt a folyamatot.

A ragozhatatlan főnevek osztályának megléte a neologizmusok esetében is lehetővé teszi a ragozás elmaradását. Az értekezésem példaanyagában található legújabb angol kölcsönfőnevek közül az alábbiak vonják ki magukat az orosz esetrendszerhez való igazodás alól: *ай-кью, барбекю, блу-чипс, боди, воки-токи, гринго, деливери, джакузи, джанки, зомби, кантри, крейзи, кэрри, мани, мультимедиа, паблик рилейшинз, парти, тип-шоу, прайвеси, регги, рокабилли, роялти, секьюрити, ска, тату, техно, ток-шоу, уиндоу, фэнтэзи, чарли, шерри, экстеzi, яппи* (szokatlan végződésű, főként semlegesnemű főnevek), *бегиситтер, бизнес-вумен, вайф, гёрлфренд, группы, кавегёрл, колгёрл* (kemény mássalhangzóra vagy *и*-re végződő nőnemű főnevek).

6.2. Melléknevek

Mivel az átvevő nyelvben megnevező szerepkörben elsősorban főnevek használatosak, a közvetlen melléknévkölcsönzés viszonylag ritkán fordul elő. Ez a folyamat elsősorban a szlengben játszódik le, ahol a melléknevek szubjektív-értékelő jellege kerül előtérbe. A köznyelvre ezzel szemben inkább az átvett főnevekből történő melléknévképzés jellemző. A neologizmusok esetében a főnévhez tartozó viszonyító melléknév megjelenése rendszerint a kölcsönző elsajátításának magasabb fokáról tanúskodik (ПОЗЕН 2000: 95–96).

A kölcsönzést nagyon gyakran szóképzésbeli hozzáigazítás kíséri, amely a melléknevek alaktani megformálása szempontjából kulcsfontosságú tényezőnek számít. Az átvevő nyelv képzőinek közbeiktatása nélkül ezek a jelzőként használt neologizmusok az analitikus melléknevek számát gyarapítják. Az alábbiakban a mai orosz nyelvbe kerülő amerikanizmusok két csoportjának vizsgálatát végzem el: előbb a kölcsönzéskor forrásnyelvi szófajukat megtartó melléknevek beilleszkedését, majd pedig a sok tekintetben melléknévi tulajdonságokkal bíró, ragozhatatlan jelzői részek viselkedését tárgyalom. A harmadik nagyobb csoport, az angol kölcsönfőnevekből az oroszban alkotott új melléknevek elemzése, képzők szerinti osztályozása a 6.4. pontban, az értekezésem szóképzéstani fejezetében található.

6.2.1. MELLÉKNEVEK KÖLCSÖNZÉSE

A legújabb angol eredetű melléknevek közel egynyolcadáról állapítható meg, hogy nem korábban átvett főnevekből képződtek, hanem közvetlen kölcsönzéssel jutottak az oroszba. Az idetartozó elemek többsége szlengszó, kisebb része olyan latin összetevőkből álló melléknév, amelynek az átvétel szempontjából aktuális jelentése az angolban alakult ki.

A forrásnyelvből átkerülő melléknévi tövek (a *вайт* és *хай* kivételével) nyelvtani megformálás nélkül főnévi értelmet kapnak az oroszban, ezért melléknévi szerepük megőrzése érdekében átvevő nyelvi képzők kapcsolódnak hozzájuk:

-ов- (10): *вайт* > *вайтовый* ‘fehér’, *гуд* ‘jó dolog’ > *гудовый* ‘jó’, *крейзи* ‘őrült ember’ > *крезовый* ‘őrült’, *литл* ‘alacsony ember’ > *литловый* ‘alacsony, kicsi’, *янг* ‘fiatal-ember’ > *янговый* ‘fiatal’; *еловый* ‘sárga’, *лонговый* ‘hosszú, magas’, *олдовый* ‘idős’, *файновый* ‘remek’, *чиповый* ‘olcsó’ (az utóbbiak esetében hiányzik a főnévi változat);

-н- (1): *кул* ‘tapasztalt programozó’ > *кульный* ‘klassz, remek’;

-ск- (1): *форин* ‘külföldi ember’ > *форинский* ‘idegen’;

-ов- / -ов-ск- (1): *бритиш* ‘angol ember’ > *бритишовый* / *бритишовский* ‘angol’;

-ёв- (1): *хай* > *хайёвый* ‘magas, jó minőségű’.

Az orosz melléknévképzők elmaradása nem feltétlenül akadályozza meg a kölcsönelem jelzőként történő alkalmazását: az említett *вайт* és *хай* szavakhoz hasonlóan ragozhatatlan melléknévként használatos a háromféle átírásban megjelenő *рашен* / *рашин* / *рашн* ‘orosz’ is. Ugyanakkor az *инглиш* ‘angol nyelv, angolóra’ átvétel kizárólag főnévi jelentésben fordul elő, melléknévi változata nem alakult ki az oroszban. A fenti példák alapján úgy tűnik, hogy az átvevő nyelvben a főnév és ragozhatatlan melléknév közötti választást elsősorban nem nyelvtani, hanem jelentésbeli tényezők határozzák meg.

A szlengszavakon kívül a közvetlen melléknévkölcsönzés mindössze néhány latin alapú amerikanizmusra jellemző: a pontos angol kiejtés helyett az eredeti latin írásmódot követő *дигитальный*, *интерактивный*, *компатибельный*, *эсклюзивный* melléknevek alaktani megformálása egyaránt az *-н-* képző segítségével történik az oroszban. A *дигитальный* és *компатибельный* átvételeket sokszor a *цифровой* és a *совместимый* megfelelő váltja fel,

míg az *эксклюзивный* formából rövidült *эксклюзив* főnévként és analitikus melléknévként (vö. *эксклюзив-тур*) is előfordulhat. A melléknévképzők elhagyásával történő főnevesítés az 1990-es évektől népszerű szóképzési módszerré vált az oroszban (pl. *беспредельный* > *беспредел*, *нелегальный* > *нелегал*, *интимный* > *интим* stb.), és az *эксклюзив* alak szer-
vesen illeszkedik ebbe a folyamatba.

6.2.2. ANALITIKUS MELLÉKNEVEK

Napjaink orosz nyelvében egyre jelentősebb számban fordulnak elő olyan angol eredetű lexikai elemek, amelyek a forrásnyelvben gyakori főnév + főnév típusú szóösszetételekre vezethetők vissza. Az ilyen jelzős szerkezetek első tagjának alaktani megítélésével, szófaji besorolásával, egyáltalán önálló, szó értékű elemként történő értelmezésével kapcsolatban mind a mai napig nem sikerült egységes álláspontot kialakítani a szakirodalomban. A többnyire kötőjellel elválasztott, ám időnként egybe- vagy különírt idegen eredetű előtagoknak többféle meghatározása létezik. A különböző forrásokban találkozhatunk az *analitikus melléknévek*, *abbromorfémák*, *prefixoidok* elnevezéssel, de hívják őket binominák, álösszetett szavak első tagjának, sőt „ismétlődő prepozíciós komponenseknek” is. A kérdésben a lexicográfia sem foglal állást: a szótárak egységesen az „összetett szavak első része” (*первая составная часть сложных слов*) körülíró kifejezéssel tüntetik fel a vizsgált elemeket.

Az alábbiakban kísérletet teszek a két főnévből felépülő angol jelzős szerkezetek orosz nyelvi meghonosodásának bemutatására, a példaanyag áttekintését követően pedig röviden kitérek a jelenség leírásának elméleti és terminológiai nehézségeire.

Ezeket az idegen eredetű összetételeket az átvevő nyelv beszélői legtöbbször tagolatlan, egyszerű szóként értelmezik: pl. *baby + sitter = babysitter* > *бебиситтер*, *body + guard = bodyguard* > *бодигард*, *note + book = notebook* > *ноутбук*, *skate + board = skateboard* > *скейтборд*, *skin + head = skinhead* > *скинхед* stb. Az ilyen átvételek összetett jellegének felismerését megnehezíti, ha az oroszban az egyes alkotórészek idegenszerűsége hosszabb időn keresztül fennmarad. Azonban ha valamelyik elem gyakorisága megnő, önállóan vagy más összetétel részeként is megjelenik, akkor a másik elem is jobban elkülönül: *бэк-вокал*, *бэк-офис* (vö. a korábban átvett *вокал* és *офис*), szemben a hasonló szerkezetű *бэкграунд*, *бэксайд* kölcsönszavakkal (vö. az oroszból hiányzó *граунд*, *сайд*).

Az előbbi két példánál a kötőjeles írásmód segítségével is leválasztott *бэк-* előtag jelzői szerepköre (vö. *какой вокал / офис?*) így az orosz szempontjából is hangsúlyosabbá válik. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a fentiekkel megegyező felépítésű angol kölcsönszavak annyira elterjedtek, hogy már nemcsak az átvevő nyelv szókincsére fejtenek ki hatást, hanem mintául szolgálnak további hasonló szerkezetek létrejöttéhez:

арт-: *арт-бизнес*, *арт-бум*, *арт-дизайн*, *арт-дилер*, *арт-директор*, *арт-критик*, *арт-менеджер*, *арт-парад*, *арт-рок*, *арттерапевт*, *арттерапия*, *арт-тусовка*, *арт-фестиваль*, *арт-шоу*;

байк-: *байк-идеология*, *байк-клуб*, *байк-шоу*;

бизнес-: *бизнес-вумен*, *бизнес-класс*, *бизнес-ланч*, *бизнес-леди*;

брейк-: *брейк-группа*, *брейк-данс*, *брейк-дискотека*, *брейк-конкурс*, *брейк-мода*, *брейк-музыка*, *брейк-пантомима*, *брейк-танец*, *брейк-фестиваль*;

веб-: *вебмастер*, *вебсайт*, *веб-сервер*, *веб-страница*;

вип-: *вип-гости*, *вип-персона*, *вип-ложа*, *вип-трибуна*;

гей-: *гей-бар*, *гей-ёрл*, *гей-кафе*, *гей-клуб*, *гей-страничка*, *гей-тусовка*;

И-, э-, е-: *И-бизнес*, *И-коммерция*, *и-мейл*; *э-бизнес*, *э-книга*, *э-коммерция*, *э-правительство*, *е-коммерция*, *е-мейл*;

Интернет-: *Интернет-адрес, Интернет-версия, Интернет-зависимость, Интернет-кафе, Интернет-маркетинг, Интернет-подключение, Интернет-пользователь, Интернет-продажа, Интернет-торговля, Интернет-услуги, Интернет-центр;*

кантри-: *кантри-ансамбль, кантри-бал, кантри-гитарист, кантри-клуб, кантри-музыка, кантри-мьюзик, кантри-рок, кантри-стиль, кантри-шоу;*

медиа-: *медиабизнес, медиа-группа, медиа-империя, медиа-магнат, медиарынок, медиа-плэннер, медиа-структура, медиа-технологии;*

поп-: *поп-звезда, поп-мьюзишен, поп-рок, поп-рок-музыка, поп-сингл;*

рейв-: *рейв-клуб, рейв-музыка, рейв-парти, рейв-сцена;*

рэп-: *рэп-видео, рэп-клуб, рэп-композиция, рэп-музыка, рэп-музыкант, рэп-песня;*

техно-: *техно-группа, техно-дискотека, техно-поп, техно-рок, техно-сцена;*

топ-: *топ-менеджер, топ-модель, топ-салон, топ-фигура, топ-хит, топ-шоу;*

фитнес-: *фитнес-зал, фитнес-клуб, фитнес-центр;*

эйсид-, эсид-: *эйсид-хаус, эсид-хаус, эйсид-джаз, эсид рок.*

A saját (eredeti és régebben átvett) szóképzleti elemek hozzákapcsolása révén kialakuló újabb összetételek az ismétlődő részek termékenységéről tanúskodnak, hiszen pontos angol megfelelő hiányában orosz képzésűnek tekinthetők: pl. *арт-тусовка, бизнес-леди, брейк-конкурс, вип-ложка, гей-страничка, техно-дискотека* stb.

Számos esetben a fentiekhez hasonló analitikus előtagok ragozható (szintetikus) melléknévi megfelelőjükkel váltakoznak:

адрес- / адресный: *адресбук / адресная книга;*

импульс- / импульсивный, импульсный: *импульс пёчес / импульсивная покупка, импульсная покупка;*

компакт- / компактный: *компакт-диск / компактный диск;*

мультимедиа- / мультимедийный: *мультимедиа-компьютер / мультимедийный компьютер;*

оффшор- / оффшорный: *оффшор-центр / оффшорный центр;*

пилинг- / пилинговый: *пилинг-крем / пилинговый крем;*

траст- / трастовый: *траст-операция / трастовая операция;*

файл- / файловый: *файл-сервер / файловый сервер;*

форвард- / форвардный: *форвард-рынок / форвардный рынок;*

хит- / хитовый: *хит-песня / хитовая песня;*

холдинг- / холдинговый: *холдинг-компания / холдинговая компания.*

Két példánál az *-o-* kötőhang közbeiktatásával egy átmeneti változat is megfigyelhető:

металл- / металл- / металлический: *металл-рок / металлорок, металл-рок / металлический рок;*

факс- / факсо- / факсовый: *факс-аппарат / факсограмма / факсовый аппарат.*

További lehetőségként az is előfordul, hogy az *-инг* végződés elhagyásával a jelzői szerpkörbe kerülő fő lerövidül:

дайвинг > дайв-: *дайв-клуб, дайв-центр, дайв-инструктор;*

факторинг > фактор-: *фактор-банк, фактор-компания;*

фрэнчайзинг > фрэнчайз-: *фрэнчайзинг-менеджмент, фрэнчайз-менеджмент;*

шейпинг > шейп-: *шейпинг-модель, шейп-шоу.*

Végül néhány eredeti írásképét őrző előtagról (részben a már említettek latin betűs változatáról) sem szabad elfeledkeznünk: *CD-плеер, CD-ROM-диск, DVD-плеер, Internet-адрес, PR-кампания, VIP-билет, Web-страница, WWW-страница* stb.

A vizsgált ragozhatatlan elemek értékelése a szakirodalomban meglehetősen változatos. Osztályozásuk széles skálán mozog: néhány szerző azt is megkockáztatja, hogy az analitikus mellékneveket önálló szófajként kellene számon tartani, mások viszont egyszerű morfémaként kezelik az ehhez hasonló előtagokat.

Az analitikus melléknevekről évtizedekkel ezelőtt M. V. Panov írt részletes tanulmányt, amelyben az általa új nyelvtani osztályba, sőt külön szófajba sorolt elemeknek 19 fajtáját különböztette meg (ПАНОВ 1971: 241–250). Közülük vizsgálatunk szempontjából főleg az alábbiak érdemelnek figyelmet: 1) főnévi minta nélküli, rendszerint hátravetett ragozhatatlan melléknevek (*беж, хаки, коми, люкс*), 2) azonos tövű főnevekkel összefüggésbe hozható, előrevetett jelzői részek (*кино-, теле-, авиа-*; *пресс-, эрзац-*; *чудо-, горе-*), 3) prefixoidok (*экс-, супер-, ультра-, псевдо-*), 4) kötőhang nélküli, részben rövidítésen alapuló összetételek első tagjai (*порт-, проф-, гос-, сов-, полум-, спец-*), 5) *-o-* / *-e-* kötőhang segítségével képzett összetételek első tagjai (*лже-, хлебо-, стекло-, лесо-*). Panov utal arra, hogy sokan vonakodnak elismerni az analitikus melléknevek kategóriájának létezését, ám kitart amellett, hogy a fenti elemek szabad kapcsolódási képessége a legfőbb bizonyítéka szójellegüknek és egyúttal melléknévi voltuknak (ПАНОВ 1971: 251–252).

Az analitikus melléknevek fogalmát Reformatskij vezette be 1937-ben, de ő eredetileg csak a tanulmányában „álösszetett szavaknak” nevezett lexikai egységek első tagjait illetve ezzel a meghatározással (ld. a fenti 4. csoportot). Önálló lexéma voltukat több tényezővel igazolta: mindig előrevetve, jelzői szerepben állnak, két hangsúly is lehetséges a velük alkotott összetételekben, helyesírásuk pedig ingadozik (КУРОКТИНА 1998: 8).

A nyelvészeti szakirodalomban ugyanakkor más, Panov és Reformatskij nézeteitől alapvetően különböző értelmezésekkel is találkozhatunk. Egyes kutatók a *портсобрание, госсектор* stb. típusú alakokat az abbreviatúrák közé sorolják, amelyeknek különleges fajtáját ezek a részben rövidítésen alapuló összetételek (частичносокращённые слова) alkotják. Első tagjuk olyan kötött elem, amelyet szócsónkítással létrejött, előrevetett abbromorfémának szoktak nevezni (АЛЕКСЕЕВ 1979). Bár az akadémiai nyelvtan szerzői némiképp eltérő terminológiát alkalmaznak, lényegében hasonló módon írják le a vizsgált jelenséget. Álláspontjuk szerint a *пионерлагерь, стенгазета* stb. típusú szavak átmenetet képeznek a rövidítések és az összetételek között, ezért nem lehet őket egész pontosan elhatárolni az ugyancsak kötőhang nélküli, *пресс-, джаз-* stb. előtagot tartalmazó összetett szavaktól (ПГ-80/1: §585/8., 589/1.). Ennek alapján tehát összefüggés mutatkozik a Panov által egyaránt analitikus melléknévként kezelt 2. és 4. csoport elemei között.

Az akadémiai nyelvtan 1980-as kiadásának példái között szerepel a *крекинг-процесс* és a *крекинг-установка* kifejezés is, ami azért figyelemre méltó, mert az értekezésemben tárgyalt amerikanizmusok egy része szerkezeti azonosságot mutat ezekkel a régebben átkerült angol kölcsönelemekkel: pl. *пилинг-крем, холдинг-компания, шейпинг-модель* stb. Ebből kiindulva feltételezhető, hogy nem teljesen új jelenséggel állunk szemben, hiszen a hasonló felépítésű idegen eredetű neologizmusok elterjedéséhez valószínűleg az átvevő nyelv rendszerének néhány korábban meglévő sajátossága is hozzájárult.

Az oroszban kétfajta szerkezetben képzelhető el, hogy egy főnévi alakú szó melléknévi szerepet töltsön be: 1) egyeztetett vagy nem egyeztetett hátravetett jelzőként (*город-герой, женщина-космонавт, телефон-автомат, река Волга*), 2) előrevetett ragozhatatlan jelzőként (*жар-птица, Москва-река, хват-парень, царь-колокол*) (КУРОКТИНА 1996: 24, 1998: 8). Napjaink angol kölcsönszavai első elemük ragozhatatlanságával a második típusra emlékeztetnek, miközben hátravetett jelzőként való előfordulásukra mindössze egyetlen példát találtam: *фильм-экшен*.

A forrásnyelvi főnév + főnév típusú szóösszetételek befogadását emellett az is elősegíti, hogy az oroszban jelentős számban fordulnak elő a *пионерлагерь* és *спорткомплекс* kifejezésekhez hasonló képződmények, amelyek könnyen helyettesíthetők „teljes alakjukkal”,

a *пионерский лагерь* és *спортивный комплекс* jelzős szerkezetekkel. Ez a kettősség az új átvételek esetében is gyakran megfigyelhető: vö. *траст-операция*, *холдинг-компания* és *трастовая операция*, *холдинговая компания*. Ilyen szempontból vizsgálva a *траст-* és *холдинг-* előtagok valóban lerövidített melléknévi tövek benyomását keltik.

Másfelől az előbbi példák mindegyikéről elmondható, hogy ragozhatatlan első részük változatlan formában önálló főnév és más összetételek második tagja is lehet (ami szintén önálló jellegüket bizonyítja). Ugyanez a fentiekben részletesen tárgyalt 35 új angol eredetű analitikus melléknév döntő többségére érvényes. A kivételek közé tartozó *арт-* és *медиа-* önállóan nem, csak utótagként szerepelhet (*копи-арт*, *фото-арт*; *масс-медиа*, *мульти-медиа*), míg az *э-* (időnként *И-*, *е-* írásképi változatban) egyáltalán nem fordulhat elő szabadon. A többi, jelzői szerepkörben használatos főnévtől eltérően az *э-* tehát olyan kötött morféma, amely önálló lexikai jelentéssel ('электронный') rendelkezik, ezért a prefixoidok közé sorolható.

A Panov által külön altípusnak (5. csoport) tekintett, kötőhangot is tartalmazó szerkezet csupán két neologizmusra jellemző: *металлорок*, *факсограмма*. Létezik olyan vélemény, amely szerint a többnyire elmaradó kötőhangot az írásképz szintjén a kötőjel hivatott pótolni (КОСТОМАРОВ 1999: 274). A helyzet azonban nem ennyire egyértelmű, hiszen figyelembe kell venni, hogy a két főnévből álló szóösszetételek (binominák) helyesírása az angolban is gyakran ingadozik: *air line* / *air-line* / *airline* (АЯ 2000: 74). További bonyodalmat okoz, hogy az összetett szavak és a jelzős szerkezetek közötti határok sok esetben elmosódnak. Ennek következtében olyan átmeneti kategória jön létre, amelynek elmozdulását az összetett szavak irányába az egybeírás (*вебмастер*, *вебсайт* – vö. *веб-сервер*, *веб-страница*), jelzős szerkezetté alakulását a melléknév szintetikus formájának helyreállítása (*компакт-диск* > *компактный диск*) és a különírás jelzi. Gyanítható, hogy a kötőjeles írásmód ezáltal az ilyen binominák átmeneti jellegét is kifejezi.

Végző soron arra a következtetésre juthatunk, hogy a fentiekben vizsgált idegen eredetű, ragozhatatlan előtagok alaktanilag némiképp eltérő fajtái elsősorban mondattani hasonlóságot mutatnak: függetlenül attól, hogy milyen típusú szerkezetek alkotóelemei, legtöbbször a főnévi utótagot módosító, jelzői szerepet töltenek be. Bár Panov erről nem tesz említést tanulmányában, valójában több csoportját mondattani megfontolásból hozta létre (vö. *яйцо всмятку*, *академия после работы*, *так себе романы*, *молодая доктор* *пришла* stb.). Az analitikus melléknevek fogalmának ilyen végletes kitágítása nem nevezhető szerencsésnek, ugyanakkor a *бизнес-*, *тон-*, *фитнес-* stb. típusú angol előtagok esetében más kutatókhoz hasonlóan elfogadhatónak tartom ezt a megjelölést (ГОЛАНОВА 1998: 32–33, ДАНН 1998: 30–31, КИТАЙГОРОДСКАЯ 2000: 199, ШАПОШНИКОВ 2006: 94–95). Az egyelőre pontosan meghatározhatatlan szófajú hasonló elemek folyamatosan növekvő száma mind sürgetőbbé teszi a kérdés további vizsgálatát és esetleg valamilyen új elnevezés megalkotását.

Az analitikus melléknevet tartalmazó idegenszerű modellek és a nekik megfeleltethető oroszosabb jelzős szerkezetek között nagyfokú ingadozás figyelhető meg: pl. *адресбук* / *адресная книга*, *импульс пёчес* / *импульсивная (импульсная) покупка*, *бизнес-школа* / *школа бизнеса*, *факс-бумага* / *бумага для факса*. Ezeknél a példáknál a melléknévi alakban vagy birtokos esetben álló jelző használatát elősegíti, hogy az eredeti angol szó szerkezet második tagját orosz főnév helyettesíti, de az esetek többségére nem ez a jellemző. Az idegen és saját változat versengésében a nyelvhasználók többnyire az angol mintát követő alakot részesítik előnyben, aminek a gazdaságosságra való törekvésen kívül más, nyelven kívüli okai is vannak (ld. a 4.2.1. pontot).

6.3. Igék

A melléknevekhez hasonlóan az igék is meglehetősen ritkán kerülnek át egyik nyelvből a másikba. Kivételt talán csak a szleng képez, ahol az idegen igeformák megjelenését nem valamilyen új cselekvés megnevezésének igénye váltja ki, hanem rendszerint az a szándék, hogy egy ismert tevékenységre a szokásos mód helyett kifejezőbben utaljanak a beszélők. A köznyelvben ugyanakkor inkább a kölcsönzött névszói tövekből létrehozott új igék vannak túlsúlyban. A két folyamatot, az igekölcsönzést és az igeképzést azonban nem egyszer elég nehéz egymástól elkülöníteni, emiatt az igék egy részének kölcsönzött volta kétségsbe vonható (АВИЛОВА 1967: 121, КРЫСИН 1968: 117–118).

Az átvevő nyelvben igei formában használatos angol eredetű szótövek igei vagy névszói jellegének megállapítását nehezíti, hogy az angolban az igék nagyon gyakran szófaji átcsapással jönnek létre a főnevekből (ORSZÁGH 1977: 145). Mivel többnyire nem egyértelmű, hogy az azonos alakú forrásnyelvi ige és főnév közül pontosan melyik kerül be az oroszba, az igekölcsönzés és az igeképzés szétválasztásához az átvevő nyelvben kell támpontot keresnünk. Az értekezésem példaanyagában 11 olyan angol ige található, amelynek hiányzik a párhuzamos főnévi alakja az oroszban. Ez arról tanúskodik, hogy esetükben az átvevő nyelvi szóképzés lehetősége kizárható, az orosz igeképzők csak az alaktani hozzáigazítást szolgálják, amely elengedhetetlen feltétele a kölcsönigék meghonosodásának:

-a-: crack > *кракать*; eat > *итать*; hack > *хакать*; make > *мейкаться* / *мэйкаться*; sit > *ситать* – *заситать*, *поситать*; use > *юзать* / *юзать* / *юзать* – *заюзать*; went > *вентать* / *вэнтать*;

-и-: attach > *приаттачить* / *приаттачить*; boot > *бутить*, *бутиться* – *забутить*, *перебутиться*; hack > *хачить* – *отхачить*; print > *принтить* – *запринтить*, *напринтить*, *отпринтить*; use > *юзить*;

-ова-: boot > *перебутоваться*; print > *принтовать*;

-ну-: crack > *крекнуть* / *крэкнуть* / *кракнуть*; escape > *искейпнуть*; hack > *хакнуть*;

-ану-: make > *мейкануть*; use > *юзануть*; went > *вэнтануть*.

Mivel az oroszban a különböző szófajú átvett elemek közül általában az igék integrációja a legmagasabb szintű (КОУЗМИН 1973: 17–18), a fenti honosító képzők segítségével az angol eredetű igék nem lennének képesek beilleszkedni az orosz igeragozási rendszerbe. Az új jövevények további elsajátítását jelzi, ha különböző igekötők járulnak hozzájuk. Az igekötő kiválasztása az orosz jelentéstani megfelelő analógiájára történik: pl. *приаттачить* (~ ‘*приложить*’), *забутить* (~ ‘*загрузить*’), *напринтить* / *отпринтить* (~ ‘*напечатать*’ / ‘*отпечатать*’) stb.

A vizsgált angol kölcsönzések az orosz igeképzők jelentésétől függően kapcsolódnak az átvevő nyelv igeismerleti rendszerébe. Az igekötő nélküli *-a-*, *-и-*, *-ова-* képzős alakok folyamatosak, igekötővel ellátott változataik pedig befejezettek lesznek. A *-ну-* és az *-ану-* képzők mozzanatos jellegűek, emiatt az általuk képzett valamennyi ige befejezetté tesz. Az egyedüli kivétel a *вентать* / *вэнтать*, amelyet a szótárak hol folyamatosnak, hol pedig kettős igeismerletűnek tüntetnek fel. A bizonytalanság magyarázata valószínűleg abban az ellentmondásban rejlik, hogy az átvevő nyelvbe kerülő ige a múlt idejű angol *went* alakra vezethető vissza, miközben az *-a-* képző segítségével az oroszban legtöbbször folyamatos igék jönnek létre.

A kölcsönigék túlnyomó többsége azonban nem közvetlen kölcsönzéssel jut az oroszba, hanem már meglévő főnevekből (ritkábban melléknevekből) az átvevő nyelvben képződik. A továbbiakban a legújabb angol eredetű elemek szóképzésének törvényszerűségeivel kapcsolatos kérdéseket tekintjük át.

6.4. Szóképzéstani beilleszkedés

Az orosz kutatók körében általánosan elfogadott az a nézet, hogy a kölcsönszavak meghonosodásának egyik legbiztosabb jele az átvevő nyelvben megmutatkozó szóképzésbeli aktivitásuk. Ennek jegyében a lexikológiai szakirodalom az orosz képzőkkel ellátott idegen eredetű elemeket már a saját szókincs részének tekinti: pl. a *штурм* német, a *газета* olasz, a *цемент* latin átvételnek számít, a belőlük képzett *штурмовщина*, *газетный*, *зацементировать* alakok azonban már az orosz szavak közé tartoznak (ШАНСКИЙ 1959: 170). Az újabb kiadású munkák valamivel óvatosabban fogalmazzak: a saját szókincsen belül lehetnek idegen töből képzett lexémák is (РОЗЕНТАЛЬ–ГОЛУБ–ТЕЛЕНКОВА 2000: 62).

Az angol neologizmusok vizsgálata azt mutatja, hogy a szóképzési folyamatokban való részvételük önmagában még nem jelenti átvevő nyelvi elsajátításukat, hiszen az új jövevények orosz képzők segítségével létrejött további alakjai analógia alapján akár a kölcsönzés pillanatában is megjelenhetnek: pl. *толлинг* – *толлинговый*, *толлинговать*. A többi *-инг* végű amerikanizmus mintájára a melléknévképzés automatikusan az *-ов-* (vö. *консалтинговый*, *пейджинговый*), az igeképzés pedig az *-ова-* (vö. *тюнинговать*, *шопинговать*) képzővel történik, függetlenül attól, hogy az alapszó egyéb (hangtani-írásképi, jelentéstani) szempontból mennyire nevezhető meghonosodottnak.

A kölcsönelemek szóképzéstani beilleszkedését tövük alaktani sajátosságai mellett más, nyelven kívüli tényezők is befolyásolják: mindenképp a megnevezett tárgy vagy fogalom aktualitásával összefüggő kommunikációs szükségszerűség, amely újabb és újabb főnévi, melléknévi és igei alakokat hív életre. A különböző szófajú alakok iránti igény következtében az átvételek esetében is a szuffixálás a legjellemzőbb szóképzési mód, de a prefixálás és a kettő együttes alkalmazása szintén gyakori. A saját képzésű neologizmusokhoz képest kisebb mértékben fordul elő a szóösszetétel és a jelentéstapadás (univerbáció).

6.4.1. FŐNÉVKÉPZÉS

Az alábbiakban először azt tekintjük át, hogy a napjaink orosz nyelvébe kerülő legújabb angol kölcsönszavakból milyen főnévi származékok jönnek létre. A csoportosítás alapjául a képzett alakok jelentéstani jellemzői szolgálnak.

1) Személyek elnevezése tevékenységi vagy érdeklődési körük, foglalkozásuk, illetve valamilyen tulajdonságuk szerint:

-ер (16): аскер, блэкер, ботлер, брейкер, воркер, дринкер, думер, лавер, рафтер, рекрутер, скайсёрфер, спаммер, трансер, трешер, форфейтер, хеджер;

-ист (15): брейк-дансист, брейкист, ваучерист, дартсист, драмсист, кантрист, металист, пейджерист, скейтбордист, скейтист, сноубордист, снукерист, хардист, шоптурист, шорт-трекист;

-щик (11): вэлферщик, гамщик, гербалайфщик, драмщик, мультимедийщик, ньювейвщик, пиарщик, таймшерщик, телефаксщик, уотергейтщик, фрилавщик;

-ник (4): ваучерник, гамник, фрилавник, шопник;

-овец (4): гринписовец, ньювейвовец, пиаровец, хит-парадовец;

-ёнок (3): ваучерёнок, пиплёнок, чилдрёнок / чилдренёнок / чайлдёнок;

-ушник (3): кантрушник, крезушник, попеушник;

-ач (2): аскач, дринкач;

-ман (2): джайфومان, рокман;

-овик (2): попсовик, хардовик;

-овник (2): беспрайсовник, крезовник;
 -ошник (2): крезошник, шопошник;
 -чик (2): интернетчик, нетчик;
 -як (2): литляк, пипляк;
 -ятник (2): виндусятник, хардьятник;
 -атник (1): виндусатник;
 -ёр (1): металлёр;
 -ик (1): пиplik;
 -оид (1): крезоид;
 -ор (1): трастор;
 -очник (1): шопочник;
 -тель (1): аскатель;
 -уг(а) (1): дринчуга;
 -уган (1): дринчуган;
 -ужник (1): дринчужник;
 -шник (1): хэвишник;
 -ье (1): спонсорье;
 -юг(а) (1): металлюга;
 -юшник (1): хардюшник.

2) Nőnemű személyek megkülönböztetése tevékenységi vagy érdeklődési körük, foglalkozásuk, illetve valamilyen tulajdonságuk szerint:

-ш(а) (9): байкерша, бизнесменша, бодибилдерша, брейкерша, киллерша, мэнша, рокерша, фэнша, шоуменша;
 -к(а) (5): бизнесменка, подфанка, скинхэдка, фрилавка, чипка;
 -ух(а) (4): крейзуха, олдуха, пиплуха, фрэндуха;
 -истк(а) (3): бэк-вокалистка, металлистка, сноубордистка;
 -иц(а) (3): вайфица, олдица, янгица;
 -ильная (1): баксильная;
 -ниц(а) (1): шопница;
 -ушк(а) (1): олдушка;
 -ушниц(а) (1): кантрушница.

3) Különböző tárgyak és testrészek elnevezése:

-ак (5): лейбак, пентак, принтак, стримак, флопак;
 -к(а) (5): гамка, татка, тишотка, трамка, тэнка;
 -ок (4): ванок, гифток, тэнок, файфок;
 -ух(а) (3): лейбуха, файфуха, фейсуха;
 -ушник (3): рингушник, файфушник, фэйсушник;
 -ал(о) (2): дринкало, сикало;
 -ёк (2): ванёк, пенёк;
 -ер (2): файфер, флоппер;
 -ешник (2): файшешник, флоппешник;
 -ик (2): топик, файфик;
 -ин(а) (2): фэйсина, чипина;
 -шк(а) (2): писишка, сидишка;
 -юк (2): писюк, сидюк;
 -юх(а) (2): манюха, писюха;
 -юшк(а) (2): писюшка, сидюшка;

-юшник (2): писюшник, сидюшник;
 -альник (1): хайральник;
 -арь (1): флопарь;
 -атник (1): хайратник;
 -лк(а) (1): бутовалка;
 -ня (1): шузня;
 -овник (1): ринговник;
 -ушк(а) (1): татушка;
 -ушниц(а) (1): фэйсушница;
 -чк(а) (1): лейбочка;
 -шник (1): сидишник;
 -юх (1): пентюх;
 -явк(а) (1): бутявка;
 -яшк(а) (1): бутяшка.

4) Elvont fogalmak:

-ирование (12): аудирование, декодирование, зомбирование, компандирование, клипирование, кэширование, скапирование, спонсирование, тестирование, форфейтирование, франчайзирование, хеджирование;

-ств(о) (11): байкерство, дилерство, имиджмейкерство, киллерство, клипмейкерство, рейверство, спонсорство, фэнство, хакерство, хилерство, шоумейкерство;

-изация (8): бартеризация, ваучеризация, вестернизация, интернетизация, маркизация, пиджинизация, секьюритизация, спонсоризация;

-ность (3): интерактивность, мейнстримность, эксклюзивность;

-ость (2): клиповость, хитовость.

5) Egyéb elnevezések:

-ак (2): клипак, рэпак;
 -ец (2): виндец, клипец;
 -аж (1): татуаж;
 -к(а) (1): сисопка;
 -ня (1): попсня;
 -ух(а) (1): попсуха;
 -ушк(а) (1): попсушка;
 -юк (1): виндюк;
 -як(а) (1): вирусяка;
 -яра (1): попсяра;
 -ятин(а) (1): виндусятина.

A fenti példák alapján szembetűnő az idegen eredetű tövekhez kapcsolódó orosz főnévképző elemek gazdagsága, amely egyebek mellett annak köszönhető, hogy a szóképzési folyamatokban részt vevő amerikanizmusok jelentős része a beszélt nyelvben és a szlengben használatos az oroszban. Erre a két nyelvi rétegre a szóképző morfémák nagyfokú szinonimitása jellemző (ЗЕМСКАЯ 1987: 128), hiszen a köznyelvvvel ellentétben itt nem elsősorban a megnevezés szükségessége váltja ki a továbbképzett alakok megjelenését, hanem a kifejezőeszközök folyamatos megújítása, a nagyobb expresszivitás elérése a cél. A különböző képzők segítségével létrejött változatok között nincs számottevő jelentésbeli és stilisztikai eltérés: pl. сидишка – сидишник – сидюшник – сидюк – сидюшка, писишка – писюк – писюха – писюшка – писюшник, попсня – попсуха – попсушка – попсяра.

A beszélt nyelvben és a szlengben gyakori szóképzési modellek egyre inkább terjednek a hétköznapi használatban is. Ennek következtében bizonyos képzők, amelyek korábban az irodalmi nyelv szempontjából a periférián helyezkedtek el, elmozdultak a rendszer közép-pontja felé, és ezáltal a produktivitásuk is nőtt. A változás jól érzékelhető például a *-щик* esetében. Ezt a képzőt régebben csak akkor tekintették semleges stílusárnyalatúnak, ha ige-tövekhez járult (РЯСКО/с 1968: 165), ma azonban már névszói tövekhez kapcsolódva sem feltétlenül őrzi meg expresszivitását: napjaink sajtónyelvében a *мультимедийщик*, *пиарщик* és *системщик* egyszerűen a szakembert jelöli, pozitív és negatív melléközöngé nélkül. Ugyanígy a női foglalkozásnevek hangsúlyozására szolgáló *-ш(a)* képzőt tartalmazó *бодибилдерша*, *киллерша*, *шоуменша* mellett sem szerepel a szótárakban a beszélt nyelvi alakot megkülönböztető *разг.* jelzés.

Érdekes módon viszont a *бизнесменша*, illetve az azonos jelentésű *бизнесменка* szónál ott áll ez a stílusminősítés, pedig ezek a formák a fentieknél régebben, már az 1980-as évek végére megjelentek az oroszban (COMRIE–STONE–POLINSKY 1996: 234). Kialakulásukhoz analógiás hatások is hozzájárultak: a *спортменка*, *рекордсменка* és a *барменша* típusú, korábban elsajátított formák szolgáltatták a mintát. A *бизнесменка* változat beszélt nyelvnek tekintése a szótárakban azonban esetleg azt is eredményezheti, hogy ezzel a stilisztikai korlátozással meggyengülnek a szó esélyei a kevésbé oroszos (többek között ragozhatatlan) *бизнесвумен* átvétellel folytatott konkurenciaharcban.

Az angolban és az oroszban párhuzamosan meglévő képzők (mindenekelőtt az *-er* és az *-op*) időnként megnehezítik annak a kérdésnek az eldöntését, hogy közvetlen kölcsönzéssel vagy pedig átvevő nyelvi fejleménnyel van-e dolgunk a képzettnek tűnő szóalak esetében. Tovább bonyolítja a helyzetet, ha az angolban és az oroszban a képzetlen és képzett forma egyaránt megtalálható: pl. *drink – drinker* > *дринк – дринкер*, *love – lover* > *лав – лавер*, *work – worker* > *ворк – воркер*. A képzetlen főnévi megfelelők jelenléte miatt a *дринкер*, *лавер*, *воркер* alakokat feltételesen a saját képzésű főnevek közé soroltam, bár hozzá kell tennem, hogy a kölcsönzések pontos idejét és sorrendiségét bizonyító források hiányában nem tudtam egyértelmű megoldást találni. Valamivel egyszerűbb a kép akkor, ha az angolban nem vagy csak más jelentésben fordul elő a származékszó: *asker – аскер* (*аск* + *-er*), *bottler* ‘palackozó cég’ – *ботлер* (*ботл* + *-er*) ‘üres üvegeket gyűjtögető koldus’.

Külön említést érdemelnek azok a továbbképzett kölcsönelemek, amelyek *-инг* végű főnevekre vezethetők vissza. A *рафтер*, *рекрутер*, *скайсерфер* elnevezések ugyanúgy létrejöhetnek a *рафтинг*, *рекрутинг*, *скайсерфинг* alakokból az *-инг* végződés elhagyásával és az *-er* képző hozzáillesztésével, mint ahogy nem lehet kizárni az angol hatását sem, bár az elvileg teljesen valóságos *rafter*, *recruiter*, *sky surfer* formákat általában külön már nem közlik a szótárak.

Az *-er* / *-er* és az *-or* / *-op* további problémákat is felvet annak kapcsán, hogy ez a két képző mind az angolban, mind az oroszban elég gyakran váltakozik: pl. *adviser* / *advisor* > *эдвайзер* / *адвайзор*. Ennek megfelelően az átvevő nyelvi bizonytalanság okaként egyes szerzők a latin átvételekre jellemző *-or* és a termékeny *-er* képző közötti forrásnyelvi ingadozást jelölik meg (СУПЕРАНСКАЯ 1964: 72). Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az oroszban több esetben olyankor is két változat alakul ki, amikor az angolban csupán egyetlen alak létezik: vö. *distributor* > *дистрибуитор* / *дистрибуитор*. A jelenség analógiás hatással magyarázható, ugyanis az adott szinonimasorban a többi ‘közvetítő’ elnevezésében a gyakoribb *-er* képző található: vö. *брокер*, *дилер*, *реселлер* (ПОДЧАСОВА 1994b: 54–55). Hasonló ingadozás tapasztalható a *realtor* > *риэлтор* / *риэлтер* kölcsön-szónál is, ahol a bizonytalanság olyan méreteket öltött, hogy még az ingatlanügynökök hivatalos oroszországi szervezetének neve is kétféleképpen szerepelt az 1990-es évek elején az újságok oldalain: *Российская гильдия риэлторов* és *Российская гильдия риэлтеров* (РАЛЕВСКИЙ 2000: 146).

Az analógia erejét jól érzékelteti a következő példa. Néhány évvel ezelőtt a sheffieldi egyetemi újságban meglepve figyeltem fel a megszokott *sponsor* helyett a *sponser* alakra, amelynek megszületését tulajdoníthatnánk akár a nyomda ördögének is, ám mégis hajlok rá, hogy nem egyszerű sajtóhibáról volt szó, hanem az oroszban lejátszódó kiegyenlítődési folyamatokhoz hasonló jelenségről. A nyelv egységesítésre törekszik: a nagyságrendekkel gyakrabban előforduló *-er* képző ugyanúgy jelölhet foglalkozásneveket, mint az *-or*, így az utóbbi a sűrű használat során könnyen háttérbe szorulhat. Emellett külön érdekesség, hogy az *-or* a kérdéses szóban nem is valódi képző szerepét tölti be (vö. a *sponsor* nem tagolható a *distribute* + *-or* mintájára).

A kölcsönszavak alaktani és szóképzéstani beilleszkedését nagymértékben megkönnyíti, ha a forrásnyelvi modell olyan képzőt tartalmaz, amelynek az átvevő nyelvben analóg képzője van (pl. *-ism* > *-изм*). Ilyenkor az orosz beszélők az adott angol kölcsönszóban felismerik és azonosítják az idegen (legtöbbször latin) eredetű képzőt, majd pedig anyanyelvük saját (eredetileg szintén latin eredetű) képzőjével helyettesítik. Az angol kiejtés pontos követése helyett „visszalatinosítás” történik (KONTRA 1981: 44, ORSZÁGH 1977: 143):

-ation > **-ация** / **-яция** (3): *expectation* > *экспектация*, *hyperinflation* > *гиперинфляция*, *indoctrination* > *индоктринация*;

-ism > **-изм** (3): *ageism* > *эйджизм*, *monetarism* > *монетаризм*, *environmentalism* > *инвайронментализм*;

-ist > **-ист** (3): *dartist* > *дартсист*, *environmentalist* > *инвайронменталист*, *monetarist* > *монетарист*;

-y > **-ия** (3): *directory* > *директория* / *директорий*, *periphery* > *периферия*, *scientology* > *сайентология*.

Akárcsak a korábban említett *-ист*, az *-изм* sem csak analóg képző szerepét töltheti be, hanem nyilvánvaló forrásnyelvi minta nélkül is kapcsolódhat angol eredetű tövekhez:

-изм (3): *металлизм*, *уркологизм*, *яппизм*.

Az orosz főnévképző elemekkel bővülő amerikanizmusok döntő többsége főnév, kisebb részük pedig melléknév és ige. A melléknévi tövek egy csoportja eredeti angol melléknév (pl. *crazy*, *hard*, *heavy*, *little*, *old*, *young* – vö. *крезоид*, *хардовик*, *хэвишник*, *литляк*, *олдуха*, *янгица*), de a főnévképzés kiindulópontjaként szolgáló alakok között megtalálhatók oroszban képzett melléknévek is (*клиповый* – *клиповость*, *хитовый* – *хитовость*, *беспрайсовый* – *беспрайсовник*). Az új származékszó ilyenkor egyaránt tartalmaz melléknév-képző és főnévképző elemet. Az igékből szintaktikai derivációval létrehozott főnevek képzői ehhez hasonlóan két részből, egy igei és egy főnévi elemből állnak: pl. *аудировать* > *ауд-ирова-ние*, *ваучеризировать* > *ваучер-из-ация*.

6.4.2. MELLÉKNÉVKÉPZÉS

A fentebb tárgyalt melléknévkölcsönzéshez (vö. 6.2.1. pont) hasonlóan az idegen tövekből történő melléknévképzés során is az *-ов-* képző játssza a főszerepet:

-ов- (32): *брейк-бит* > *брейкбитовый*, *гипертекст* > *гипертекстовый*, *голд* > *голдовый*, *дефолт* > *дефолтовый*, *джем* > *джемовый*, *джордж* > *джорджовый*, *драйв* > *драйвовый*, *кантри* > *кантровый*, *клип* > *клиповый*, *крэк* > *крэковый*, *мэн* > *мэновый*, *онлайн* > *онлайновый*, *офф-лайн* > *оффлайновый*, *попса* > *попсовый*, *прайс* > *прайсовый*, *ритм-энд-блюз* > *ритм-энд-блюзовый*, *рэп* > *рэповый*, *скул* > *скуловый*, *софт* >

софтовый, стрит > *стритовый*, траст > *трастовый*, трип-хоп > *трип-хоповый*, файл > *файловый*, файф > *файфовый*, факс > *факсовый*, фрейм > *фреймовый*, фрэнд > *фрэнд-довый*, хард > *хард-довый*, хард-рок > *хард-роковый*, хит > *хитовый*, хич > *хичовый*, чайлд > *чалдовый*;

-ев- (3): гранж > *гранжевый*, стретч > *стретчевый*, трэш > *трэшевый*.

Az *-ов-* (*-ев-*) elsősorban élettelen főnevekhez járul, de néha kapcsolódhat élőt kifejező szlengszavakhoz (*мэновый*, *фрэнд-довый*, *чалдовый*) is. Jelentőségét növeli az a korábban említett tény, hogy az *-инг* végű angol kölcsönfőnevekből képzett melléknevek analógiás hatások folytán kivétel nélkül ezt az elemet tartalmazzák:

-инг-ов- (20): бодибилдинг > *бодибилдинговый*, дилинг > *дилинговый*, инжиниринг > *инжиниринговый*, консалтинг > *консалтинговый*, лизинг > *лизинговый*, пейджинг > *пейджинговый*, пилинг > *пилинговый*, рекрутинг > *рекрутинговый*, рентинг > *рентинговый*, роллинг > *роллинговый*, роуминг > *роуминговый*, толлинг > *толлинговый*, трейдинг > *трейдинговый*, тюнинг > *тюнинговый*, факторинг > *факторинговый*, форфейтинг > *форфейтинговый*, франчайзинг > *франчайзинговый*, хайринг > *хайринговый*, холдинг > *холдинговый*, шопинг > *шопинговый*.

Az *-ов-* főlénye ellenére az egyes képzők megoszlása viszonylag arányosnak mondható. Az ugyancsak gyakori *-н-* és *-ск-* használata abban különbözik, hogy az *-н-* főként élettelen főneveknél, az *-ск-* pedig foglalkozásneveknél jelentkezik:

-н- (27): андерграунд > *андерграундный*, антивирус > *антивирусный*, баннер > *баннерный*, бартер > *бартерный*, ваучер > *ваучерный*, венчур > *венчурный*, вирус > *вирусный*, дисконт > *дисконтный*, домен > *доменный*, драйвер > *драйверный*, кластер > *кластерный*, копирайт > *копирайтный*, модем > *модемный*, оффшор > *оффшорный*, пейджер > *пейджерный*, пейнтбол > *пейнтбольный*, принтер > *принтерный*, сервер > *серверный*, софтвер > *софтверный*, таблоид > *таблоидный*, таймшер > *таймшерный*, телефакс > *телефаксный*, триллер > *триллерный*, факс-модем > *факс-модемный*, фрилав > *фрилавный*, хай-фай > *хайфайный*, хоспис > *хосписный*;

-ск- (23): бекиситтер > *бекиситтерский*, дайвер > *дайверский*, девелопер > *девелоперский*, диджей > *диджейский*, дилер > *дилерский*, дистрибьютор > *дистрибьюторский*, имиджмейкер > *имиджмейкерский*, инсайдер > *инсайдерский*, киллер > *киллерский*, клипмейкер > *клипмейкерский*, монетарист > *монетаристский*, ньюсмейкер > *ньюсмейкерский*, провайдер > *провайдерский*, промоутер > *промоутерский*, рейвер > *рейверский*, риэлтор > *риэлторский*, спаммер > *спаммерский*, трейдер > *трейдерский*, тьютор > *тьюторский*, уотергейт > *уотергейтский*, хакер > *хакерский*, хилер > *хилерский*, эйджеист > *эйджеистский*.

Az általános tendencia ellenére kisebb ingadozások előfordulhatnak. Néhány tárgyat és fogalmat jelölő átvétel az *-н-* mellett *-ск-* (vagy más) képzőt is kaphat, míg a *спонсор* két melléknévi változata részben a főnév jelentéstani sajátosságaival magyarázható ('pénzügyi támogatást nyújtó cég' vagy 'személy'):

-н- / -ск- (4): винчестер > *винчестерный* / *винчестерский*, спонсор > *спонсорный* / *спонсорский*, форвард > *форвардный* / *форвардский*, фьючерс > *фьючерсный*, *фьючерный* / *фьючерский*;

-н- / -ов- (2): грант > *грантный* / *грантовый*, коттон > *коттонный* / *коттоновый*;

-н- / -ск- / -овск- (2): интернет > *интернетный* / *интернетский* / *интернетовский*, пиар > *пиарный* / *пиарский* / *пиаровский*.

Az *-овск-* segítségével jönnek létre viszonyító melléknevek tulajdonnevekből, köznevek esetén ugyanakkor ez az elem nem egyszer az *-ов-* vagy az *-ск-* képzővel váltakozik:

-овск- (6): Виндоуз > *виндоузовский*, Майкрософт > *майкрософтовский*, тин > *тиновский*, фаст-фуд > *фаст-фудовский*, шоп-тур > *шоп-туровский*, юзер > *юзеровский*;

-овск- / -ов- (4): брейк-данс > *брейк-дансовский / брейк-дансовый*, пипл > *пипловский / пипловый*, секонд-хэнд > *секонд-хэндовский / секонд-хэндовый*, фэн > *фэновский / фэновый*;

-овск- / -ск- (3): байкер > *байкеровский / байкерский*, ирангейт > *ирангейтовский / ирангейтский*, рокер > *рокеровский / рокерский*;

-евск- (1): гей > *геевский*.

A többi szóképző elem csak esetlegesen fordul elő:

-анут- (2): дринкануть > *дринканутый*, крезануться > *крезанутый*;

-йн- (2): мультимедиа > *мультимедийный*, фэнтези > *фэнтезийный*;

-абельн- (1): юзать > *неюзабельный*;

-ат- (1): фейс > *фейсатый*;

-ическ- (1): сноуборд > *сноубордический*;

-н- / -ическ- (1): металл > *металльный / металлический*.

Az ígéből képzett *дринканутый* és *крезанутый* formailag ugyan melléknévi igenevek, de a szótárak tanúsága szerint már melléknévvé váltak. A *-йн-* képző magánhangzóra végződő ragozhatatlan főnevekhez kapcsolódik. Az egyedi példák közül a *неюзабельный* alak érdemel még külön említést, amely lehet akár az angol *unusable* melléknév átvevő nyelvi tükrözése, de akár belső képzésű is (vö. az *-абельн-* képző növekvő termékenysége eredeti orosz vagy meghonosodott töveknél: pl. *читабельный, диссертабельный*, lásd САЛЬМИН–ЛЕВАШОВ 1978: 117–125).

6.4.3. IGEKÉPZÉS

Az angol kölcsönszavak nagyobb része az igeképzés során egyféle képzőt kap:

-и- (15): браузер > *браузерить*, винт > *привинтить*, дабл > *даблиться – продаблиться*, даун > *задавнить*, дринч > *дринчить – задринчить*, кеш > *обкешиить, откешиить*, логин > *логиниться*, пейджер > *запейджерить*, пиар > *пиарить – отпиарить*, пушер > *пушерить*, сетап > *засетупить*, сисоп > *сисопить*, спич > *спичить*, трейд > *тредить(ся)*, чат > *чатить(ся)*;

-ирова- (9): аудит > *аудировать*, декодер > *декодировать*, дисконт > *дисконтировать*, зомби > *зомбировать*, кеш > *кешировать*, рекрут > *рекрутировать*, тату > *татуировать*, франчайз > *франчайзировать*, хедж > *хеджировать*;

-ова- (9): брейк > *брейковать*, джем > *джемовать*, линк > *линковать – залинковать*, прайс > *прайсовать*, рэп > *рэповать*, тюнинг > *тюнинговать*, хард > *хардовать*, хит > *хитовать*, шопинг > *шопинговать*;

-а- (4): джоб > *джобать*, смок > *смокать*, таг > *тагать*, хэнд > *хэндать*;

-изирова- (3): ваучер > *ваучеризировать*, дигитальный > *дигитализировать*, интернет > *интернетизировать*;

-ну- (2): гербалайф > *гербалайфнуть*, релакс > *релакснуться*;

-ствова- (1): дилер > *дилерствовать*;

-сва- (1): хич > *хичевать*.

Az idegen eredetű főnévi (néha melléknévi) töből származó igék az átvevő nyelv képzőinek segítségével könnyen illeszkednek az orosz igeszemléleti rendszerbe. A belső keletkezésű igékhez hasonlóan az igekötő nélküli *-и-*, *-ова-* (*-ева-*), *-а-* és *-ствова-* képzős alakok folyamatosak, igekötős változataik és a *-ну-* képzős igék pedig befejezettek lesznek.

Az *-ирова-* és *-изирова-* elemet tartalmazó neologizmusokat általában kettős igeszemléletűnek nyilvánítják a szótárak (*аудировать, дисконтировать, зомбировать, татуировать, хеджировать*), de az aspektológiai tulajdonságok jelölésében sok következetlenség tapasztalható a lexikográfiában. Az előbbiektől eltérően a *кешировать* folyamatos igeként van feltüntetve, a többi példánál ugyanakkor semmiféle minősítés nem szerepel.

A kettős igeszemlélet rendszerint átmeneti jelenség, amely azonban a kölcsönszó terminológiai jellegének megőrzésével akár hosszabb időn keresztül fennmaradhat. Ezzel szemben a gyakoribb köznyelvi használat az igeszemlélet konkretizálásához vezet, miközben a folyamatos / befejezett megkülönböztetés megjelenése egyben az átvétel magasabb szintű meghonosodásáról tanúskodik (НС/СНС 1978: 162, СОРОКИН 1965: 297). Az aspektológiaiailag semleges igék ingadozásait kétféle módon lehet megszüntetni: 1) prefixálással befejezetté téve (*проанализировать*), 2) másodlagos imperfektivizációval (*огранизовывать*) (COMRIE–STONE 1978: 97, GRABOWSKI 1972: 128).

Mindezek mellett hangsúlyozandó, hogy befejezett igék nemcsak prefixálással jöhetnek létre, hanem a folyamatos alak képzőjének megváltoztatásával is:

-а- / -ну-: аск > *аскать – нааскать, поаскать, проаскать / аскнуть, проаскнуть, клик > кликать / кликнуть, лук > лукать(ся) – полукать, пролукать / лукнуть(ся), пролукнуть, слип > слипать – заслипать / слипнуть, спик > стикать – поспикать, наспикаться / стикнуть;*

-а- / -ану-: хайр > *хайрать(ся) – обхайрать(ся) / хайрануть(ся);*

-и- / -ну-: лав > *лавить / лавнуться, хакер > хакерить / хакернуть;*

-и- / -ану-: чейндж > *чейнджить(ся) / чейнджануть(ся);*

-ирова- / -ну-: ремикс > *ремиксировать / ремикснуть;*

-ова- / -ану-: рэйв > *рэйвовать / рэйвануть.*

Ez a kettős ingadozás egy újabb képző bevonásával néha hármassá bővíthet:

-а- / -ну- / -и-: шоп > *шопать, шопаться – нашопаться, пошопаться / шопнуть / отшопить;*

-ова- / -ану- / -а-: найт > *найтовать – занайтовать, перенайтовать / найтануть / найтатъ – занайтатъ, перенайтатъ, ринг > ринговать / рингануть / рингатъ – отрингатъ;*

-ова- / -ану- / -и-: факс > *факсовать – отфаксовать / факсануть / факсить, фейс > фейсовать – отфейсовать / фейсануть / отфейсить;*

-ова- / -ну- / -и-: рокер > *рокеровать(ся) / рокернуться / рокерить(ся).*

Egy esetben a másik képző alkalmazása a befejezett ige újbóli folyamatossá tételét, vagyis a másodlagos imperfektivizációt szolgálja:

-а- / -ыва-: дум > *думать – задуматься / задумываться.*

A további példáknál a váltakozásokat nem lehet kizárólag igeszemléleti tényezőkkel indokolni. Az idegen eredetű neologizmusok átvevő nyelvbe történő beépülési folyamatának természetes velejárója a képzőválasztás bizonytansága:

-и- / -а-: бакс > *баксить / забаксать;*

-и- / -ирова-: апгрейд > *апгрейдить / апгрейдировать;*

-ирова- / -ствова- / -ова-: спонсор > *спонсировать – проспонсировать / спонсорствовать / спонсоровать*;

-ова- / -а-: ворк > *ворковать / воркать*, кис > *кисоваться / кисать(ся) – закисать*, ток > *токовать / токать – потокать*;

-ова- / -а- / -ану- / -и-: кре(й)зи > *крезовать / крезаться / крезануться / крейзить – покрейзить, скрейзиться*;

-ова- / -а- / -ива- / -ану- / -ну-: дринк > *дринковать / дринкать – выдринкать, задринкать, надринкаться / надринкиваться / дринкануть / дринкнуть*;

-ова- / -и-: френд > *фрэндовать / зафрендить*;

-ова- / -и- / -е-: попса > *попсовать / попсить / запопсеть, опопсеть*.

Az igekötő nélküli *-и-* képzős igék sorában különálló csoportot képez az *ангрейдить* és *попсить*, amelyeket az eddigiektől eltérően befejezettnek tüntetnek fel a szótárak. A kettős szemléletű igék számát gyarapítja az *ангрейдировать* és a *спонсировать*, közülük utóbbi már elindult a folyamatossá válás útján azáltal, hogy megjelent a prefixummal ellátott befejezett párja (*проспонсировать*). A másodlagos imperfektivizáció újabb esetét figyelhetjük meg a *надринкаться* > *надринкиваться* váltásnál.

Az orosz igeképzést motiváló angol kölcsönelemek a két nyelv közötti szófajtani összetetésben változatos képet mutatnak.

A legnagyobb számú csoportba azok a szavak tartoznak, amelyek az angolban alaktani módosítás nélkül főnevek és igék is lehetnek. Ilyenkor az oroszban párhuzamosan meglévő főnévi és igei változatok arra engednek következtetni, hogy az átvevő nyelvben nem kölcsönzés, hanem szóképzés történik: az új igealakok nem közvetlenül a forrásnyelvi igékre vezethetők vissza, nagyobb valószínűsége van annak, hogy az egyidejűleg vagy korábban átvett főnevekből jönnek létre: pl. *ангрейд, аудит, брейк, ворк, джем, дисконт, дринк, кеш, кис, клик, кэш, лав, линк, лук, прайс, рекрут, ремикс, ринг, рэп, слип, смок, таг, тату, ток, трэйд, факс, франчайз, хедж, хич, хэнд, чат, чейндж, шоп*.

Ugyancsak jelentős mennyiségben található az amerikanizmusok között olyanok, amelyek az angolban (legalábbis az adott jelentésben) csak főnévi formában használatosak, így pontos átadó nyelvi minta hiányában kétség sem férhet hozzá, hogy az orosz igék belső keletkezésűek, az átvett főnevekből származnak: *бакс, браузер, ваучер, гербалайф, дилер, дум, зомби, интернет, логин, найт, пейджер, пиар, пушер, рокер, рэйв, сетан, сисоп, тюнинг, фейс, френд, хайр, хакер, хард, хит, шопинг*.

Az igeképzésben részt vevő többi idegen eredetű lexikai elem közül némelyik külön érdekességekkel szolgál. Három átvétel (*аск, релакс, стук*) az oroszban főnévként is használatos annak ellenére, hogy az angolban kizárólag igeként szerepelhetnek, így ezek a főnévi megfelelők is közrejátszanak az orosz igék megszületésében, nemcsak az angol igealakok. Ritkán az is előfordulhat, hogy egy angol főnévből az oroszban ige képződik anélkül, hogy a főnévi forma átkerülne: pl. *job* > *дэжобать*. Ebből a fejlődési sorból mind az angol ige, mind pedig az orosz főnév hiányzik. Végül egy esetben az átvevő nyelvi igeképzés alapja melléknév is lehet (*дигитальный* > *дигитализировать*).

Az idegen eredetű tövekből létrejövő orosz igék elsősorban a szaknyelvre és a szlengre jellemzőek, a hétköznapi szókincsben gyakorlatilag nincs kölcsönzött tövű ige (АВИЛОВА 1967: 18). A terminológiai jellegű *-ирова-*, *-изирова-* képzőkkel szemben a szlengben inkább a beszélt nyelvi és expresszív képzők (*-и-*, *-ану-*) a legaktívabbak.

Az angol kölcsönszavak eredeti főnévképző eleme (*-ер*, *-инг*) általában beépül az orosz igealakba (vö. *браузерить, дилерствовать, тюнинговать, шопинговать*), de időnként elmaradhat: pl. *декод|ер* > *декодировать, франчайз|инг* > *франчайзировать*. Mint korábban említettem, a *спонсор* esetében az *-ор* nem valódi képző, ám az analógiás hatások következtében az igeképzés szóvéglonóval történik: *спонс|ор* > *спонсировать*.

Az *-er* és *-ing* képzős angol kölcsönszavak átvevő nyelvi igeképzésekor a magyarban is hasonló folyamatok zajlanak: vö. *revolverezni*, *tréningezni*, *doppingolni* (ORSZÁGH 1977: 145). Az újabb átvételeknél tapasztalható ingadozások esetén azonban már az angol képző-morfémát nélkülöző változatok tűnnek gyakoribbnak: pl. *szkenn|er* > *szkennelni*, *print|er* > *printelni*, *bank|ing* > *bankolás*, de ellenpéldaként említhető a *lizingelni* forma.

Az idegen eredetű szóképzési elemek megtartását vagy elhagyását nagymértékben befolyásolja a neologizmusok alaktani szerkezete és tagolhatósága. A meghonosodási folyamat kezdetén tartó kölcsönszavak felépítése rendszerint nem teljesen világos a befogadó nyelv beszélői számára. Tudatukba ezek az új lexémák tagolatlan, motiválatlan egységekként kerülnek be (KONTRA 1981: 46), ezért anyanyelvük igeképzőit is a szótőnek vélt teljes főnévi alakhoz illesztik hozzá. Az átadó és az átvevő nyelv képzői ugyanúgy egymásra rakódnak, mint a többes szám jelének a 6.1.2. pontban leírt megkettőzésekor (vö. *баксы*, *памперсы*). Az idegen és saját elemekből álló összetett melléknévképzők (*-абельн-*, *-ивн-*) kialakulása szintén az átvett elemek alacsony szintű tagolhatóságával függ össze.

6.4.4. KÉPZŐK ÉS ÁLKÉPZŐK KÖLCSÖNZÉSE

Ha elegendő számú, azonos szóképzési modell szerint létrejött kölcsönszó halmozódik fel az átvevő nyelvben, az ismétlődő idegen morféma fokozatosan elkülönülhetnek és más tövekhez járulva aktivizálódhatnak (АРИСТОВА 1978: 6). Ennek következtében bizonyos körülmények között helyreállhat az eredeti morfématagolódás, ami az átvételek szóképzésbeli elsajátításának lényeges eleme. Az angol kölcsönszavak alaktani szerkezete egyes terminológiai rendszerekben közel azonos mértékben tagolható lehet, mint a forrásnyelvben. Az orosz sportszókincsen belül a *футбол*, *баскетбол*, *гандбол*, *волейбол* stb. lexémákról leváló *-бол* elem termékennyé válik azáltal, hogy új labdajátékok elnevezésekor már orosz tövekhez is kapcsolódhat: pl. *велобол*, *мотобол*, *пионербол*, *стенбол* (ЛОГИНОВА 1975: 193–194). Emellett a hasonló szerkezetű angol neologizmusok megjelenésére változatlanul számítani lehet. Az elmúlt években a *-бол* utótagot tartalmazó sportágnevek száma további négyvel gyarapodott: *пейнтбол*, *рингбол*, *софтбол*, *стритбол*.

A szóképzésbeli tagolhatóság növekedését nyelvi és nyelven kívüli tényezők is elősegítik. Képzős és képző nélküli szópárok párhuzamos átvételekor a tö önállóan is előfordul, ez nyilvánvalóvá teszi mind a kölcsönszó képzett jellegét, mind pedig a képző szerepét: pl. *рекрут* – *рекрутинг*, *шоп* – *шопинг*, *байк* – *байкер*, *чейндж* – *чейнджер*. A tevékenységet jelölő *-ing*, illetve a tevékenységet végző személyre utaló *-er* képzős angol főnevek sokszor együttesen kerülnek be az oroszba, ami szintén átláthatóbbá teszi az idegen eredetű lexémák alaktani szerkezetét: vö. *бодибилдинг* – *бодибилдер*, *кикбоксинг* – *кикбоксер*, *трейдинг* – *трейдер*, *хайджекинг* – *хайджекер*. Ugyanakkor nem szabad megfeledkez-nünk a kölcsönzési folyamat szociolingvisztikai háttéréről sem, mivel az amerikanizmusok tagolhatósága függ az átvevő nyelvi beszélők angol nyelvtudásának fokától is.

A kétnyelvűség szintjének emelkedésével egyes angol képzők eredeti jelentése helyreállhat, gyakori ismétlődés esetén pedig ezek a morféma elindulhatnak a termékennyé válás útján. Az egyik szerző által az amerikai nyelvi terjeszkedés egyik szimbólumának tekintett *-инг* képző (СЭШАН 1996: 46) néha már az átvevő nyelv saját szóképzési elemeivel is kapcsolódhat: pl. *магазининг*, *сбербанкинг*. Bár az *-инг* az orosz szóképzés szempontjából egyelőre jelentéktelen szerepet játszik, mégis megtalálható Jefremova nemrégiben kiadott képzőszótárában (lásd ЕФРЕМОВА 2005). Ennek megfelelően az alacsony produktivitása ellenére is jól felismerhető és elkülöníthető *-инг* utótagot joggal tarthatjuk az orosz nyelv legújabb idegen eredetű képzőjének, és egyúttal a sokak által vitatott morféma-kölcsönzés közvetlen bizonyítékának.

A két nyelv közötti grammatikai interferenciának azonban az egyes képzők átvételén túl további megnyilvánulásai is lehetnek. Egyrészt a forrásnyelvben önállóan használatos szavak az átvevő nyelvben képzőmorfémává alakulhatnak át (*maker* > *-мейкер*, *man* > *-мен*), másrészt pedig az angolban álképzővé vált, önkényesen leválasztott szórészetek is bekerülhetnek az oroszba (*-burger* > *-бургер*, *-gate* > *-гейт*, *-oholic* / *-aholic* > *-оголик*).

A fenti szóképzési elemek első csoportjába tartozó, eredeti lexikai jelentésüket megtartó utótagok közül a *-мейкер* leginkább angol tövekhez kapcsolódik: pl. *бодимейкер*, *имиджмейкер*, *клипмейкер*, *маркетмейкер*, *мувимейкер*, *нюсмейкер*, *рискмейкер*, *татумейкер*, *фильммейкер*, *хитмейкер*, *шоумейкер*. Bár az összetevők látszólag azonos forrásból származnak, pontos átadó nyelvi analógia nem mindig mutatható ki (az angol szótárakban egyedül a *newsmaker* nyomára sikerült rábukkannom, arra is a neologizmusok között). Feltehető tehát, hogy a felsorolásban szereplő szavaknak legalább egy része nem kölcsönzés útján került be az oroszba, hanem már az átvevő nyelvben képződött. Ezt a folyamatot erősíti a nem angol főnévhez járuló *слухмейкер* és *шлягермейкер* is.

A *-мен* esetén több a közvetlen átvétel (*linesman* > *лайнсмен*, *spokesman* > *споксмен*, *superman* > *супермен*, *showman* > *шоумен*, valamint a kivételesen nem személyt, hanem elektronikai cikket jelölő *walkman* > *вокмен* és a mintájára létrejött *discman* > *дискмен*), ugyanakkor a saját képzésű szavak száma is magasabb: pl. *аквамен*, *джазмен*, *интермен*, *киномен*, *китчмен*, *рәкетмен*, *сексмен* stb. A *-мен* morféma nagyobb termékenységében minden bizonnyal közrejátszanak a hasonló szerkezetű régebbi anglicizmusok (*бизнесмен*, *джентльмен*, *конгрессмен*, *рекордсмен*, *спортсмен*) is.

A szakirodalomban álképzőnek, félaffectumnak, szuffixoidnak vagy – az analitikus melléneveknél is megfigyelhető semleges körülírással – „összetett szavak második részének” (вторая составная часть сложных слов) nevezett utótagok másik típusa a szóvégek megelenedésével keletkezik. Ez a képzési mód elsősorban az angolra jellemző: *ham|burger*, *Water|gate*, *alc|oholic*. Az elkülönítés során a levágott részt a beszélők felruházzák a teljes értékű szó lényeges jelentéstani jegyeivel (*-burger* ‘ilyen szendvics’, *-gate* ‘ezzel kapcsolatos politikai botrány’, *-oholic* ‘-mániás’), majd pedig az álképzőt más tövekhez illesztve új szavakat alkotnak (KONTRA 1981: 47):

-burger: *baconburger*, *beefburger*, *cheeseburger*, *fishburger* (az eredeti *hamburg|er* tagolás újraértelmezésében közrejátszhatott az is, hogy ebben a sorban a *ham|burger* ‘sonkás szendvics’ is lehetne – vö. *ham* ‘sonka’);

-gate: *Billygate*, *Contragate*, *Irakgate*, *Irangate*, *Milliongate*, *Westlandgate*;

-aholic / -oholic: *workaholic* – *beeroholic*, *bookaholic*, *clothesaholic*, *chocoholic*, *foodaholic*, *golfaholic*, *milkaholic*, *shopaholic*, *talkaholic*.

Az oroszba is bekerülő három szuffixoid használata nem korlátozódik a kész formában átvett lexikai elemekre. Az angol utótagok saját szavak képzésében is részt vehetnek:

-бургер: *гамбургер* – *фишбургер*, *чизбургер*, *чикенбургер* (meglepő példára találtam az 1988-as neologizmusztárban: *сайтбургер* – ez nem más, mint a magyar *sajtburger* az első budapesti McDonald’s étterem megnyitásáról adott orosz sajtótudósítás szövegéből);

-гейт: *ютергейт* – *армянгейт*, *дачагейт*, *Ельцингейт*, *зиппергейт*, *Израильгейт*, *Иракгейт*, *Ирангейт*, *Картергейт*, *контрасгейт*, *космосгейт*, *Кремлегейт*, *Моникагейт*, *нортгейт*, *Панамгейт*, *Рейгангейт*, *Российгейт*, *страхгейт*, *тамилгейт*, *урангейт*, *ЮАРгейт*, *Янаевгейт* (КОСТОМАРОВ 1999: 238–241, ОТИН 1996: 109–114);

-оголик / -еголик: *уркооголик* – *работоголик*, *трудооголик* (az utóbbi két szó az első részleges tükörfordítása), *покупкоголик* (vö. *shopaholic*), *сексооголик*, *сетеголик*.

A *burger* > *бургер* nemcsak álképzőként, hanem önálló főnévként is használatos.

A hosszabb ideig tartó, intenzív nyelvi érintkezés lehetővé teszi, hogy nemcsak képzők és álképzők, hanem bizonyos képzési módok is átkerüljenek az egyik nyelvből a másikba. Pilyenkor az átvevő nyelv beszélői az átadó nyelv kifejezőeszközeit utánozzák konkrét eredeti minta nélkül. A szóalkotás az oroszban történik, mégpedig külön-külön kölcsönzött angol (vagy részben más) elemek egyesítésével. Az így létrehozott új összetételek rendszerint a forrásnyelvben nem létező vagy másként nevezett fogalmakat jelölnek: pl. *бизнес-ужин* (a *бизнес-ланч* átvétel analógiájára, de az angolban nincsen **business dinner*), *Брейн-ринг* (népszerű tévés vetélkedőműsor), *шоп-тур* (a bevásárlóturizmus angol nyelvterületen nem jellemző), *хит-конвейер*, *шоу-вумен* stb. (vö. ДАНН 1998: 31, 35). Hasonló álkölcsönző a több európai nyelv mellett a magyarban is fellelhető *drinkbár*, amelyet Országh László „kontinentális álangol csinálmány” néven emleget (ORSZÁGH 1977: 117). Ezek az átvevő nyelvben önállóan, az angoltól függetlenül megalkotott, két főnévből álló neologizmusok az analitikus mellékneveket tartalmazó jelzős szerkezetekre emlékeztetnek, mert képzésük módja semmiben sem különbözik a pontos angol megfelelővel rendelkező *бизнес-класс*, *компакт-диск*, *холдинг-компания* típusú szavakétól (vö. 6.2.2. pont).

Az álangol kölcsönzések külön csoportját alkotják azok az összetételek, amelyek a két részből felépülő eredeti amerikanizmusok egyik tagjának megváltoztatásával keletkeznek: *аквабилдинг* (vö. *бодибилдинг*), *армспорт* (vö. *армрестлинг*), *кикбайк* (vö. *кикбокс*), *фейсбилдинг* (vö. *фейслифтинг*). Még ennél is nagyobb számban fordulnak elő a prefixálás és a szóösszetétel határán elhelyezkedő, idegen eredetű elemeket felhasználó saját képződmények: pl. *автошоу*, *антифейс*, *аэрофитнес*, *велобрейк*, *видеоклип* (vö. az angolban: *making a video*), *интерфакс*, *кинохит*, *минихост*, *супернейджер*, *телешоумен* stb. Időnként két angol szó összevonásával is létrejöhetnek a forrásnyelvből hiányzó lexémák: *resale + seller > ресейлер / реселлер* (ПОДЧАСОВА 1994b: 53–54).

A fenti példák rávilágítanak az angol nyelv megnövekedett presztízisére, hiszen az átvevő nyelv alaktani rendszerének perifériáján található, szokatlan, mégis terjedőben lévő analitikus szerkezetek nemcsak az utánzásához szolgálnak mintaként, hanem egyben az idegenszerűség jelképei is. Ezt bizonyítják azok az esetek, amikor az analitikus melléknevek az angol összetételek analógiájára képzett orosz kifejezésekben jelennek meg, míg a párhuzamos valódi angol elnevezések fordítása az oroszra inkább jellemző birtokos szerkezetek segítségével zajlik: *Джентльмен-шоу* (vö. *шоу Бенни Хилла*), *Горбачев-фонд* (vö. *фонд Рузвельта*) (ДАНН 1998: 30–31). Az idegen képzésmódok kölcsönzésével és a forrásnyelv kifejezőeszközeinek felhasználásával az átvevő nyelvi beszélők tehát saját kommunikációs igényeik teljesítése érdekében nyelven kívüli célok elérésére törekednek.

7. Az angol kölcsönszavak jelentéstani beilleszkedése

Annak ellenére, hogy az idegen eredetű lexikai elemek meghonosodása során a jelentéstani elsajátítás központi helyet foglal el, a szakirodalomban eddig erre a kérdésre viszonylag kevés figyelmet fordítottak az írásképi-hangtani, illetve alaktani-szóképzéstani vizsgálatok mellett. A nyelvi szintek közül az átvevő nyelv szókészleti-jentéstani rendszere reagál a legérzékenyebben minden nyelven kívüli és nyelvi változásra, ugyanakkor egyfajta szűrőként is működik: a szükségesség elve alapján meghatározza a kölcsönelemek további sorsát, megmaradását vagy eltűnését (АРИСТОВА 1978: 69). Az átvételek jelentéstani meghonosodása nem egyszer megelőzi írásképi és alaktani beilleszkedésüket: pl. a *фитнесс / фитнес* és *флайер / флайерс* szavak jelentése ingadozó írásmódjuk, bizonytalan nyelvtani megformáltságuk ellenére is tisztán körülhatárolható (JANURIK 1999: 237).

A kölcsönszavak jelentéstani elsajátításának folyamata általában két szakaszra osztható: 1) bekerülés az átvevő nyelvbe a forrásnyelvi jelentéssel, 2) átvevő nyelvi használat, amely legtöbbször új (átvitt) jelentések kialakulását is feltételezi (MARTYSIUK 1978: 96). Az alábbiakban látni fogjuk, hogy az angol eredetű neologizmusok jelentős része még nem lépett túl az 1) szakaszon, amelyben lehetségesek ugyan kisebbfajta módosulások, ám mélyreható változások az átkerülő elemek jelentéstani szerkezetében rendszerint csak a 2) szakaszban következnek be. A jelentésmegtartás és a jelentésfejlődés különböző eseteinek leírása után ebben a fejezetben kitérek még arra is, hogy az új jövevények milyen hatást fejthetnek ki az átvevő nyelv szókészleti-jentéstani rendszerére, továbbá röviden bemutatom a nyelvek közti kölcsönzés egyik különleges (a kutatásokban mégis sokszor elhanyagolt) formájának, a tükörfordításnak angol–orosz viszonylatban előforduló típusait.

7.1. Az angol kölcsönszavak átvétele a forrásnyelvi jelentésben

A kölcsönzési folyamat kezdetén az oroszban megjelenő amerikanizmusok jelentéstani sajátosságai két nyelvi rendszer befolyása alatt formálódnak. Erre a korai, bizonytalan időszakra a jelentéshatárok elmosódottsága, rengeteg pontatlanság, téves értelmezés jellemző. A lexikalizáció hiánya miatt az idegen eredetű neologizmusok jelentését gyakran az átvevő nyelvi szöveggörnyezet alapján próbálják meghatározni az egynyelvű beszélők, ahogy például a nyelvtanulók szintén a teljes mondatból kiindulva igyekeznek lefordítani az ismeretlen szavakat. A későbbiekben az ideiglenes, szöveggörnyezettől függő aktuális jelentések közül kiemelkedik a leggyakoribb, amely idővel fokozatosan megszilárdul. Az ily módon kialakuló lexikai jelentés a kétnyelvűek helyesbítő tevékenységének köszönhetően kisebb módosulásokkal ugyan, de legtöbbször a forrásnyelvi prototípust követi (МСМАНОН 1995: 195–196, БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 241–245).

Bizonyos eltérések nemcsak lehetségesek, de elkerülhetetlenek, hiszen a kölcsönszavak átadó és átvevő nyelvi jelentéstartománya a legritkább esetben esik teljes mértékben egybe. Különbségek adódhatnak többek között az általuk leírt nyelven kívüli valóság egyes részleteiben. Az átvételek eleinte valamilyen idegen reáliát jelölnek, majd az adott tárgy vagy fogalom ismertté válásával, saját viszonyokra történő átültetésével párhuzamosan elveszítik helyhez kötöttségüket és egzotikus jellegüket. Ilyen átalakuláson mentek keresztül a rendszerváltás után az addig kizárólag a nyugati kapitalista világra vonatkoztatott kifejezések: pl. *бизмаки, супермаркет* (БРЕЙТЕР 1996: 39). Az 1990-es évek elejétől kezdve a *супер* már nemcsak az angol, hanem az orosz parlament alsóházának elnökét is jelenti. Ezekben az esetekben nem történik jelentésváltozás, csupán a szó jelentésének hatóköre tágul.

7.1.1. EGYJELENTÉSŰ ANGOL SZAVAK KÖLCSÖNZÉSE

A két nyelv közötti jelentésegybeesés elsősorban a szakszókincshez tartozó lexikai elemeknél fordul elő. A forrásnyelvben is egyetlen jelentéssel rendelkező terminusok rendszerint ebben az adott szakterülethez kötődő, definíciószerű értelemben kerülnek be az átvevő nyelvbe. A jelentésmegtartásnak ezt a gyakori fajtáját néhány példa segítségével tematikus csoportosításban (vö. 4.2.2. pont) mutatom be:

1) **politika:** ageism > *эйджизм*, brain drain > *брейн-дрейн*, ghostwriter > *гострайтер*, green card > *грин-кард*, holocaust > *холокост*, indoctrination > *индоктринация*, privacy > *прайвеси*, speechwriter > *спичрайтер*, spokesman > *споуксмен*, VIP > *вип*, westernization > *вестернизация*, yuppie > *яппи* stb.;

2) **számítástechnika:** antivirus > *антивирус*, chat > *чат*, chipset > *чипсет*, cursor > *курсор*, desktop > *десктоп*, hypertext > *гипертекст*, joystick > *джойстик*, junk mail > *джанк-мейл*, laptop > *лаптон*, login > *логин*, modem > *модем*, multimedia > *мультимедиа*, pixel > *пиксел*, plotter > *плоттер*, plug-in > *плагин*, scrolling > *скроллинг*, smiley > *смайлик*, spam > *спам*, trackball > *трекбол*, upgrade > *апгрейд*, webmaster > *вебмастер*, website > *вебсайт* stb.;

3) **zene:** acid house > *эйсид-хаус*, acid jazz > *эйсид-джаз*, ambient > *амбиент*, back vocal > *бэк-вокал*, break dance > *брейк-данс*, breakbeat > *брейк-бит*, cover version > *кавер-версия*, deejay > *диджей*, hard rock > *хард-рок*, hardcore > *хардкор*, headliner > *хэдлайнер*, hit parade > *хит-парад*, jam session > *джем-сеин*, heavy metal > *хеви-метал*, pops > *попса*, reggae > *реггей*, remix > *ремикс*, rhythm & blues > *ритм-энд-блюз*, riff > *рифф*, rockabilly > *рокабилли*, ska > *ска*, soundtrack > *саундтрек*, techno > *техно*, thrash > *трэш*, trip-hop > *трип-хоп* stb.;

4) **sport:** acroskiing > *акроскиинг*, arm wrestling > *армрестлинг*, artistic skating > *артистик-скейтинг*, base jumping > *бейсджампинг*, beach volley > *бич-волей*, body building > *бодибилдинг*, bungee jumping > *банджи-джемпинг*, canyoning > *каньонинг*, darts > *дартс*, indoor hockey > *индор-хоккей*, jogging > *джоггинг*, kickboxing > *кикбоксинг*, paintball > *пейнтбол*, play-off > *плей-офф*, powerlifting > *пауэрлифтинг*, rafting > *рафтинг*, rink hockey > *ринк-хоккей*, sailboard > *сейлборд*, skateboarding > *скейтбординг*, sky surfing > *скайсёрфинг*, snooker > *снукер*, snowboard(ing) > *сноуборд(инг)*, soccer > *соккер*, softball > *софтбол*, streetball > *стритбол* stb.;

5) **gazdaság:** accounting > *эккаунтинг*, advertising > *адвертайзинг*, audit > *аудит*, duty-free shop > *дьюти-фри-шоп*, engineering > *инжиниринг*, factoring > *факторинг*, franchising > *франчайзинг*, hedge > *хедж*, hire purchase > *хайе-пёчес*, hyperinflation > *гиперинфляция*, limited > *лимитед*, merchandizing > *мерчандайзинг*, monetarism > *монетаризм*, realtor > *риэлтор*, scalper > *скальпер* stb.;

6) **média:** action replay > *экиен риплей*, blockbuster > *блокбастер*, copywriter > *копирайтер*, cover girl > *кавегёрл*, kidnapper > *киднеттер*, mainstream > *мейнстрим*, newsmaker > *нюсмейкер*, prime time > *прайм-тайм*, quiz > *квиз*, showman > *шоумен*, skinhead > *скинхед*, superstar > *суперстар*, tabloid > *таблоид*, talk show > *ток-шоу*, thriller > *триллер*, top model > *топ-модель*, topless > *топлесс* stb.

Figyelmet érdemel ugyanakkor, hogy a vizsgált típushoz nemcsak terminológiai jellegű szavak tartoznak, hanem a hétköznapi használatban előforduló más átvételek is:

aftershave > *афте-шейв*, biker > *байкер*, blackjack > *блэк-джек*, bodyguard > *бодигард*, boyfriend > *бойфренд*, grant > *грант*, hot dog > *хот-дог*, luncheon meat > *ланченмит*, piercing > *пирсинг*, popcorn > *попкорн*, poster > *постер*, slacks > *слаксы*, sticker > *стикер*, stretch > *стретч*, T-shirt > *ти-шерт* stb.

7.1.2. TÖBBJELENTÉSŰ ANGOL SZAVAK KÖLCSÖNZÉSE EGY JELENTÉSBEN

Az idegen eredetű lexikai elemek forrásnyelvi jelentésszerkezete a kölcsönzés során általában egyszerűsödik: a többjelentésű szavak legtöbbször egy jelentésben kerülnek be az átvevő nyelvbe. Az orosz nyelvhasználók az angolban gazdag jelentéskörrel rendelkező főneveket csak abban a konkrét jelentésben veszik át, amelyre a beszédhelyzet szempontjából az adott pillanatban éppen szükségük van, a nem releváns jelentéseket pedig figyelmen kívül hagyják (ЖЕЛТУЯЛА 1965: 44). A kölcsönzési folyamatban nem feltétlenül a forrásnyelvi alapjelentés vesz részt, gyakran valamelyik másodlagos jelentés kerül előtérbe. Ez mindenképp azokra a közhasználatú lexémákra vonatkozik, amelyek az angolban szakszóként is előfordulhatnak, ilyenkor ugyanis az esetleges nem terminológiai jelentések az átvétel során rendszerint elvesznek. Az előző pontban látott tematikus felosztás ebben az esetben is jól alkalmazható:

- 1) **politika:** hotline > хот-лайн, summit > саммит stb.;
- 2) **számítástechnika:** address book > адресбук, browser > браузер, chip > чип, compiler > компайлер, domain > домен, frame > фрейм, host > хост, notebook > ноутбук, printer > принтер, slash > слеш, toner > тонер, traffic > трафик stb.;
- 3) **zene:** evergreen > эвергрин, fusion > фьюжн, gospel > госпел, jungle > джунгл, jive > джайв, pop > поп, rap > рэп, soul > соул stb.;
- 4) **sport:** diving > дайвинг, draft > драфт, fighter > файтер, fitness > фитнес, linesman > лайнсмен, squash > сквош, striker > страйкер, tiebreak > тай-брейк stb.;
- 5) **gazdaság:** barter > бартер, businesswoman > бизнесвумен, distributor > дистрибьютор, economics > экономика, flipper > флиппер, goodwill > гудвилл, offshore > оффшор, sale > сейл, shopping > шоппинг, supervisor > супервайзер stb.;
- 6) **média:** clip > клип, fantasy > фэнтэзи, flashback > флэшбэк, feature > фиче, healer > хилер, hijacker > хайджекер, insert > инсерт, jingle > джунгл, scab > скеб, sequel > сиквел stb.

A szakszókincshez tartozó kölcsönelemek túlsúlya ellenére néhány hétköznapi átvétel is hasonló tendenciákat mutat:

crack > крэк, flyer > флайер, instant > инстант, leggings > леггинсы, lime > лайм, party > парти, patchwork > пэтчворк, puzzle > пазл, spray > спрей, tattoo > тату stb.

A szótárak tanúsága szerint a vizsgált angol kölcsönszavak jelentős része a forrásnyelvben két jelentésben szerepel, amelyek közül többnyire a konkrétabb, speciálisabb marad meg az oroszban. A хот-лайн nem általában a ‘forródrót’-ot jelöli, hanem az államfők számára politikai válsághelyzetek azonnali megvitatására fenntartott külön telefonvonalat. Az адресбук és a ноутбук az angollal ellentétben nem jelent papíros címlistát, illetve jegyzetfüzetet, csakis számítástechnikai értelemben használatos. Az orosz принтер csak a nyomtatóeszközt fejezi ki, az angol printer lehet maga a ‘nyomdász’ is. Az эвергрин kizárólag ‘örökzöld zenei sláger’ lehet, ‘örökzöld növény’ azonban nem. Ugyanígy a фитнес nem egyszerűen ‘alkalmasság, megfelelés’, hanem ‘a jó erőnléti állapotot elősegítő sportolás’. A сейл nem általában véve ‘eladás, árusítás’, mint az angol szó első jelentésében, hanem ‘engedményes vásár, kiárusítás’. A джунгл nem mindenféle csilingelésre vonatkozik, csak a reklámok csengő kísérezőzenéjére.

Emellett az átvételek között megtalálható néhány olyan szó is, amely a forrásnyelvben 5-nél is több jelentéssel rendelkezik (chip, clip, crack, draft, flyer, frame, host, lime, pop, soul), az oroszba kerülve azonban ugyanígy egyjelentésűvé válik.

7.1.3. TÖBBJELENTÉSŰ ANGOL SZAVAK KÖLCSÖNZÉSE TÖBB JELENTÉSBEN

A szakirodalomban az egyszerre több jelentésben történő kölcsönzést meglehetősen ritka jelenségnek tartják. Feltételeként az alábbi tényezőket szokták említeni: intenzívebb nyelvi kapcsolatok, magasabb szintű kétnyelvűség és a forrásnyelvben szorosan összekapcsolódó jelentések (MARTYSIUK 1978: 96, АРИСТОВА 1978: 69, БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972: 256). A több jelentésben átkerülő angol-amerikai szókészleti elemek viszonylag magas száma az oroszban a fenti kritériumok meglétéről tanúskodik.

A vizsgált elemek két csoportra oszthatók annak alapján, hogy az eredeti összetett jelentésszerkezet csak részben vagy teljes mértékben tükröződik-e az átvevő nyelvben.

1) Az alábbi szavak esetében nem mindegyik angol jelentés kerül át:

action > *экишен*, blackout > *блэкаут*, chart > *чарт*, country > *кантри*, driver > *драйвер*, exclusive > *экслюзивный*, file > *файл*, hit > *хит*, keyboard > *киборд*, rave > *рейв*, single > *сингл*.

A *чарт* egyaránt használatos a gazdasági és a zenei szakszókincsben ('grafikon', illetve 'slágerlista'), az angol *chart* többi jelentése viszont hiányzik az oroszból. Ehhez hasonlóan a *single* és a *сингл* zenei és sportterminusként ('kislemez', illetve 'egyes [pl. a teniszben]') is megjelenik mindkét nyelvben, ám a további jelentések már csak az angolban találhatók. A *хит* nemcsak 'zenei sláger' lehet, hanem egy adott időszakra vonatkoztatva bármilyen sikeres és népszerű dolog (pl. színházi előadás, könyv, film, ruhamodell – vö. *хит сезона*), más értelemben ('ütés, csapás') azonban nem fordul elő az oroszban. A *драйвер* 'számítógépes telepítőprogram' és a *кантри* 'countryzene' szaknyelvi jelentése mellett a szlengben másodlagosan megjelenik a 'sofőr', illetve a 'vidék' értelmezés is.

2) A következő átvételek mindkét forrásnyelvi jelentése bekerül az oroszba:

assessment > *ассесмент*, banner > *баннер*, hacker > *хакер*, honky-tonk > *хонки-тонк*, jobber > *дэжоббер*, overtime > *овертайм*, slogan > *слоган*, steak > *стейк*, trading > *трейдинг*, virus > *вирус*, welfare > *велфэр*, zombie > *зомби*.

Az angol *banner* és az orosz *баннер* ugyanúgy jelölheti a bolti reklámplakátot, mint az internetes honlapokon megjelenő hirdetést. Hasonlóképpen alakul a *virus* és a *вирус* jelentésszerkezete ('biológiai' és 'számítógépes'). Mind a *slogan*, mind pedig a *слоган* utalhat reklámanyelvi és politikai szlogenre is. Szintén figyelmet érdemel, hogy a kölcsönzés során nemcsak akkor marad meg mindkét jelentés, ha terminológiai jellegű átvételekről van szó: a *steak* és a *стейк* egyaránt használatos 'marhasült, bifsztek', valamint 'sült hús vagy hal' értelemben.

Az orosz nyelv beszélői számára a többjelentésű angol kölcsönszavak egyes jelentéseinek összefüggése sokszor nem egészen világos, a köztük fennálló kapcsolat kölcsönzéskor könnyen elhalványulhat, ezért az oroszba kerülve ezek az elemek már homonimák lesznek (АРИСТОВА 1978: 68). Az angol *label* szót 'ruhacímke' jelentésben kezdték el használni (neologizmusként először: ld. HC80), majd a legutóbbi években már a 'lemezkiadó cégek' megnevezésére is előfordul (első rögzítését 2000-ből: ld. HPJI). A két jelentés együttesen egyelőre csak ebben az egy szótárban szerepel, mégpedig Aristova állításával összhangban, valóban homonimaként feltüntetve: *лейбл*₁, *лейбл*₂.

7.2. Az angol kölcsönszavak jelentésváltozása az oroszban

A forrásnyelvből hiányzó, az átvevő nyelvben megjelenő új jelentések a kölcsönszavak beépülésének előrehaladását jelzik. Az idegen eredetű lexikai elemek ebben a szakaszban már úgy viselkednek, mint az átvevő nyelv saját szavai, forrásnyelvi kapcsolataiktól elszakadva szervesen illeszkednek az új nyelvi környezetükbe (MARTYSIUK 1978: 98–99).

A jelentésváltozások oka gyakran külső, nyelven kívüli, de nem minden jelentésváltozás vezethető vissza a tárgyakra és a valóság jelenségeinek a megváltozására, ahogy a külső tényezők módosulása sem mindig vonja maga után a szó szemantikájának gyökeres átalakulását (СОРОКИН 1965: 325–326). Az eredeti angol jelentésétől eltávolodva a *floppy disk* már rég nem ‘hajlékony’ (vö. *гибкий диск*), de az elnevezése változatlan formában maradt meg a számítógépes lemezek újabb fajtáinak jelölésére.

A kölcsönszavak nem mindig az első megjelenéskor használt jelentésében rögzülnek az átvevő nyelvben (КРЫСИН 1991: 76). A meghonosodás során általában jelentésváltozáson mennek keresztül, amelynek alapvetően két típusát különböztetjük meg: 1) a jelentésszűkülés (specializálódás) növeli a szó informatív értékét, hiszen kevesebb kontextusban lesz használható, de az adott helyzetről többet mond el; ezzel szemben 2) a jelentésbővülés (általánosítás) hatására ugyanaz a szó többféle kontextusban is előfordulhat, informativitása azonban jelentős mértékben lecsökken (МЦМАХОН 1995: 178–179).

7.2.1. AZ ANGOLBÓL ÁTVETT JELENTÉS MEGVÁLTOZÁSA

Gyakori jelenség, hogy egy általános értelmű forrásnyelvi szót az átvevő nyelv valamilyen speciális jelentésben kölcsönöz (GARDINER 1965: 284). Az alábbi angol kölcsönszavak jelentése az orosz nyelvi használat során konkrétábbá vált, mégpedig úgy, hogy közben az eredeti, általánosabb jelentés elveszett:

<i>background</i>	‘háttér’	→	<i>бэкграунд</i>	‘film- vagy zenei háttér’
<i>dealer</i>	‘kereskedő’	→	<i>дилер</i>	‘tőzsdei ügynök’, ‘kiskereskedő’
<i>delay</i>	‘késleletetés’	→	<i>дилей</i>	‘hangkésleletetés’ (videón)
<i>delivery</i>	‘kézbesítés’	→	<i>доставка</i>	‘szállítólevél’
<i>freelancer</i>	‘szabadúszó’	→	<i>фрилансер</i>	‘szabadúszó író / újságíró’, ‘külső tudósító’
<i>killer</i>	‘gyilkos’	→	<i>киллер</i>	‘profi bérgyilkos’
<i>make-up</i>	‘smink’	→	<i>мейк-ап</i>	‘divatos smink’
<i>provider</i>	‘szolgáltató’	→	<i>провайдер</i>	‘mobil- vagy internet- szolgáltató’
<i>scrub</i>	‘le mosás’	→	<i>скраб</i>	‘arclemosó szer’
<i>security</i>	‘biztonság’	→	<i>секьюрити</i>	‘biztonsági szolgálat’, ‘biztonsági őr’
<i>underground</i>	‘illegális’	→	<i>андерграунд</i>	‘underground művészet’
<i>user</i>	‘használó’	→	<i>юзер</i>	‘számítógépes felhasználó’

A fenti jelentésváltozások szoros összefüggésben állnak a kölcsönzések kiváltó okaival, többek között a specializálás igényével és a presztíznövelés szándékával (vö. 4.2.1. pont).

Érdekes jelentéseltolódás figyelhető meg az orosz *чипсы* (vagy a magyar *chips*) átvétel esetében. Ebben a jelentésben ugyanis a brit angolban a *crisps*, az amerikai angolban pedig a *potato chip* kifejezés használatos. Formailag ugyanakkor az orosz *чипсы*-nek a brit angol *chips* felel meg, amely azonban 'sült krumplit' jelent. Ennek a neve az amerikai angolban *French fry* (vö. *картофель-фри*, a francia *pommes frites* résztükörfordításaként, de amint látható, az amerikai szó is utal a francia konyhára). Végeredményben megállapítható, hogy a *чипсы* formai szempontból a brit angol *chips*-re vezethető vissza, miközben a jelentése az amerikai angolból érkezik: *potato chip* (JANURIK 1999: 238).

brit angol	<i>chips</i>	<i>crisps</i>
amerikai angol	<i>French fry</i>	<i>potato chip</i>
orosz	<i>картофель-фри</i>	<i>чипсы</i>
magyar	<i>sült krumpli</i>	<i>chips</i>

7.2.2. ÚJ JELENTÉSEK KIALAKULÁSA

Egyes angol kölcsönszavak jelentésszerkezete az aktívabb átvevő nyelvi használat során kiszélesedhet, új (akár átvitt) jelentésekkel is gazdagodhat:

<i>barbecue</i>	'piknik' 'grillező'	→	<i>барбекю</i>	'piknik' 'grillsütő' 'roston sült étel' 'fűszeres szósz'
<i>bugging</i>	'lehallgatás'	→	<i>баггинг</i>	'lehallgatás' 'lehallgatóberendezés'
<i>cartridge</i>	'festékkazetta'	→	<i>картридж</i>	'festékkazetta' 'cserélhető elem'
<i>CD-ROM</i>	'CD-ROM (lemez)'	→	<i>сидиром</i>	'CD-ROM (lemez)' 'CD-ROM meghajtó'
<i>consulting</i>	'gazd. szaktanácsadás'	→	<i>консалтинг</i>	'gazd. szaktanácsadás' 'általános tanácsadás'
<i>dealing</i>	'tőzsdei kereskedés'	→	<i>диллинг</i>	'tőzsdei kereskedés' 'a kereskedés helye'
<i>digitizer</i>	'digitalizáló program'	→	<i>дигитайзер</i>	'digitalizáló program' 'digitalizáló eszköz'
<i>fast food</i>	'gyorséttermi étel'	→	<i>фаст-фуд</i>	'gyorséttermi étel' 'gyorsétterem-hálózat'
<i>leasing</i>	'lízing'	→	<i>лизинг</i>	'lízing' 'kölcsönbe adás'
<i>second hand</i>	'használt tárgy'	→	<i>секонд-хенд</i>	'használt tárgy' 'használt tárgyak boltja'
<i>skateboard</i>	'gördeszka'	→	<i>скейтборд</i>	'gördeszka' 'gördeszkázás'

A fenti példák a jelentésbővülés többféle módját mutatják, amelyek közül néhányra az alábbiakban nagyon röviden külön is kitérek.

A szakszavak elterjedése a köznyelvben új, átvitt értelmezések kialakulásához vezethet. A terminológiai jellegű kifejezések használata despecializálódhat: például a *консалтинг* és a *лизинг* immár nemcsak az eredeti szűk gazdasági jelentésben használatos napjaink orosz nyelvében, hanem hétköznapi értelemben is (általában vett ‘tanácsadás’ és ‘kölcsonadás’). Ugyanígy a *cartridge* már nemcsak a nyomtatóhoz szükséges ‘festékkazettát’ jelöli, hanem bármilyen ‘cserélhető elemet’. A szaknyelvi jelentés elhalványulása azonban önmagában még nem elegendő ahhoz, hogy a szó elinduljon a determinologizálódás útján, ehhez szükség van semleges stilisztikai árnyalatának megváltozására, emocionális-expresszív átértékelésre, metaforikus átértelmezésre is: pl. *лизать Путина – ненавижу лизинг; Россия, тебя оттиарят* (НИКОЛАЕВА 2001: 62–63).

A jelentésbővülés másik fontos esete a *tapadás* (PUSZTAI 2003: 880), amelyet az orosz nyelvészeti szakirodalomban *univerbáció* néven szoktak emlegetni (lásd ЗЕМСКАЯ 1987). Az angol szóösszetételek kölcsönzéskor néha lerövidülnek: a főnév + főnév típusú jelzős szerkezetek egyik (rendszerint első) tagja kezdi helyettesíteni a teljes kifejezést, miközben felveszi annak jelentését: pl. *cable TV* > *кабель*, *CD player* > *сиду* stb. (БРЕЙТЕР 1996: 43, ВУЙТОВИЧ 1986: 182). Az előbb említett kölcsönyszavak közül ehhez hasonlóan viselkedik a *barbecue sauce* > *барбекю*, *CD-ROM drive* > *сидуром*, *fast food network* > *фаст-фуд* és *second hand shop* > *секонд-хенд* is. A tapadás és a belső jelentésfejlődés közötti határesetnek tekinthető a *fax number* > *факс* ‘faxszám’, illetve *email address* > *имейл* ‘e-mail cím’, ugyanis ezek a *телефон* ‘telefonszám’ átvitt jelentés analógiájára is létrejöhetnek.

A jelentésbővülés még egy speciális formája a cégnevek és márkanevek köznevesülése, amely a metonimikus nétvátvitelhez áll közel (ЛЕЙЧИК 1982: 91). A többes számban való használat jelzi az általánosítást, az elmozdulást a köznevesülés irányába. A márkanev lesz a tárgy neve, megnevező szerepet kezd betölteni, ezzel párhuzamosan fokozatosan átkerül a szaknyelvből a beszélt nyelvbe. Eleinte határesetek jellemzőek, egyfajta homonímia jön létre a köznév és a tulajdonnév között, amelyet az ingadozó kis- és nagybetűs írás is jelez (БРАГИНА 1973: 206–210, 1981: 131–133). Az elnevezés kiterjed a többi hasonló tárgyra: pl. a *памперсы* már nemcsak a *Pampers* cég pelenkáit jelöli, bármilyen más márkájút is. Az angol kölcsönyszavak esetében a köznevesülés viszonylag gyakori jelenség:

Airbus > *эйрбас*, *Assembler* > *ассемблер*, *Basic* > *бейсик*, *Big Mac* > *бигмак*, *Discman* > *дискмен*, *Disneyland* > *диснейленд*, *Fanta* > *фанта*, *Internet* > *интернет*, *Jacuzzi* > *джакузи*, *Lyca* > *лайкра*, *Pampers* > *памперсы*, *Pentium* > *пентиум*, *Scrabble* > *скребл*, *Snickers* > *сникерс*, *Sound Blaster* > *саундбластер*, *Sprite* > *спрайт*, *Walkman* > *вокмен*.

Újabb jelentések kialakulása során jelentésszűkülés nagyon ritkán fordul elő. Ebben az esetben az átvevő nyelvi beszélők a forrásnyelvi jelentést túl általánosnak tartják, ezért bár átveszik azt eredeti értelmében, a meghonosítás során pontosítják a jelentését az oroszban, ezáltal az általános és a konkrét jelentés egyaránt megmarad:

<i>player</i>	‘lejátészó’	→	<i>плеер</i>	‘lejátészó’ ‘walkman’
<i>trader</i>	‘kereskedő’	→	<i>трейдер</i>	‘kereskedő’ ‘brókerügynök’ ‘részvénykereskedő’ ‘tőzsdei spekuláns’
<i>trend</i>	‘tendencia’	→	<i>тренд</i>	‘tendencia’ ‘gazdasági trend’
<i>voucher</i>	‘utalvány’	→	<i>ваучер</i>	‘utalvány’ ‘kárptólási jegy’ ‘turisztikai vócsér’

7.3. Tükörfordítások

Az orosz nyelvészeti szakirodalomban viszonylag kevés figyelmet kapott eddig a tükörszavak beilleszkedése az átvevő nyelvbe (АРАПОВА 2000: 3). Ennek az is lehet az oka, hogy a lexikai kölcsönzés egyik fajtájának tekinthető tükörfordítás nem igazán jellemző az oroszra. Krysin véleménye szerint az orosz nyelv eléggé visszafogott a tükörfordításokkal szemben, inkább a kölcsönzéseket részesíti előnyben (КРЫСИН 1968: 59–60).

A tükörfordítás jelensége figyelmet érdemel azért is, mert minden új neologizmushullám újabb tükörfordítás-hullámot von maga után (ГАЛЬДИ 1958: 68). Ugyanakkor a közvetett interferencia megvalósulásával a saját nyelvi eszközöket idomítja, közelíti az idegen nyelvi mintához. Hatására új lexikai kapcsolódások jönnek létre, amelynek során addig egymással soha összefüggésbe nem hozott elemek kerülnek egymás mellé.

Az értekezésben nem tekintem feladatommak sem a tükörfordítások elméleti háttérének áttekintését, sem pedig egyes típusainak részletes bemutatását. Az alábbiakban mindössze a példaanyagomban előforduló esetek rendszerezésére teszek kísérletet.

Az angol-amerikai eredetű tükörfordítások legnagyobb csoportját azok a jelzős szerkezetek alkotják, amelyek első tagja ragozható orosz melléknév, második tagja pedig főnév:

blue chips > голубые фишки, businesswoman > деловая женщина, consumer basket > потребительская корзина, credit card > кредитная карточка, email > электронная почта, fast food > быстрое питание, floppy disc > гибкий диск, gold collars > золотые воротнички, high tech > высокая технология, hot dog > горячая собака, hot line > горячая линия / горячий телефон, joint venture > совместное предприятие, live music > живая музыка, motherboard > материнская плата / матерная плата, mountain bike > горный велосипед, new Russians > новые русские, new wave > новая волна, soap opera > мыльная опера, voice mail > голосовая почта / речевая почта, white collars > белые воротнички, world music > мировая музыка.

Ugyancsak jelentős a szemantikai tükörfordítások száma, amelyek a jelentésbővülés alfajának is tekinthetők, hiszen az angol szónak csak a jelentését kölcsönzi az orosz:

bear > медведь, bull > бык, compatible > совместимый, digital > цифровой, directory > каталог, greenback > зелёные, load > загружать, загрузить / загрузиться, mouse > мышь, shuttle > челнок, worm > глист / червь.

Hibridnek vagy résztükörfordításnak hívhatjuk azokat az eseteket, amikor az összetétel egyik tagja megmarad eredeti formájában, a másik pedig orosz szóval helyettesítődik. Itt két típust különböztethetünk meg:

1) orosz képzővel ellátott idegen eredetű melléknév + orosz főnév

address book > адресная книга, arcade game > аркадная игра, dialogue box > диалоговое окно, forward purchase > форвардная покупка, hard disk > жёсткий диск, impulse purchase > импульсивная / импульсная покупка, operative memory > оперативная память, plastic money > пластиковые деньги;

2) idegen eredetű analitikus melléknév + orosz főnév

country club > кантри-клуб, cover version > кавер-версия, rap music > рэп-музыка.

A két típus között néha ingadozás figyelhető meg: компактный диск / компакт-диск, economy class > экономический класс / эконом-класс stb. (vö. 6.2.2. pont).

8. Összegzés

Disszertációmban a legújabb angol kölcsönszavak orosz nyelvbe kerülésének komplex vizsgálatára törekedtem. Áttekintettem az idegenszó-átvétel motivációinak pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai kérdéseit, majd az egyes nyelvi szintek szerinti tagolásban elemeztem az írásképi-hangtani, alaktani-szóképzésbeli és jelentéstani beilleszkedésüket.

A 2. fejezetben a témával kapcsolatos korábbi kutatások eredményeinek áttekintése után elvettem az *idegen szó – jövevényszó* megkülönböztetést, és a dolgozatban a *kölcsönszó* terminust használtam, amelybe beletartoznak az egyszeri és alkalmi átvételek ugyanúgy, mint a teljesen elsajátított szavak. Vizsgálatom szempontjából ez azért lényeges, mert a disszertáció példaanyagában szereplő angol lexikai elemek jelentős része még csak a meghonosodási folyamat kezdeti szakaszában található, ezért a hagyományos besorolás szerint neologizmusjellegük miatt automatikusan az idegen szó kategóriájába kerülnek.

A 3. fejezetben a kölcsönzések nyelvi és társadalmi hátterének vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy a szociolingvisztikai tényezők nagymértékben befolyásolják az angol eredetű elemek átvételét az oroszban. Megállapítottam, hogy az egyes társadalmi nyelvváltozatok (a média és a reklámok nyelve, továbbá a szaknyelvek és a szleng) jelentős szerepet játszanak a saját szavaknál rendszerint nagyobb presztízzsel rendelkező idegen elemek elterjedésében és meghonosodásában.

A 4. fejezetben alkalmazott szempontrendszer alapján kimutattam, hogy a kölcsönzés nyelvi és nyelven kívüli motivációi oly mértékben összefonódnak, hogy a külső és a belső okokat csak együttesen lehet vizsgálni. Kiemeltem, hogy minden átvétel egyszerre több tényezővel is magyarázható. Komplex hatással kell tehát számolni, ám ezen belül az esetek többségében azért létezik egy-egy meghatározó tényező.

A 5. fejezetben elvégzett vizsgálatok azt mutatják, hogy az idegen eredetű szavak négyféle átírási mód segítségével illeszthetők orosz szövegek környezetbe, és a kölcsönzési folyamat elején az írásképi beilleszkedésük nagyfokú változatosságot mutat. Megállapítottam, hogy leggyakrabban a transzkripció és a transliteráció közötti kompromisszum révén alakul ki a lexikai elem írásképe, tehát egy szón belül érvényesül mindkét átírási elv.

A 6. fejezetben a kölcsönszavakat szófajok szerinti csoportosításban tárgyaltam, és megállapítottam, hogy a melléknevek részben a főnevekhez, részben pedig az igékhez hasonlóan viselkednek, hiszen nemcsak orosz képzőkkel ellátva szerepelhetnek, mint az igék, hanem nyelvtani hozzáigazítás nélkül is, mint a főnevek. Az utóbbi esetben ragozhatatlan formában állnak. Ezeket az alakokat az *analitikus melléknevek* közé szokták sorolni. Ez a kérdés azonban további terminológiai problémákat vet fel, amelyeket ebben a részben részletesebben is tárgyaltam.

A 7. fejezetben a forrásnyelvben egyetlen jelentéssel rendelkező, illetve többjelentésű kölcsönszavak jelentéstani meghonosodását külön-külön vizsgáltam abból a szempontból, hogy megtartják-e forrásnyelvi jelentésüket, vagy pedig jelentésváltozáson (szűkülésen vagy bővülésen) mennek-e keresztül. Az elemzésből kiderült, hogy bár az esetek többségében az angol eredetű átvételek megtartják egyik vagy pedig mindkét jelentésüket az orosz nyelvbe történő kölcsönzésük során, néhány alkalommal megfigyelhető az is, hogy a forrásnyelvi szemantikai adottságaiktól elszakadva, már egyértelműen az átvevő nyelvbéli jelentéstani viszonyoknak megfelelően alakulnak ki az angolból hiányzó új jelentéseik.

A tükörfordítás jelenségét a disszertációban csak érintőlegesen tárgyaltam, de a viszonylag kis számú példaanyag ellenére is sikerült kimutatnom az angol mintára létrejött tükörszavak több típusát az oroszban (lexikai-szóképzési tükörfordítás, szemantikai tükörfordítás, valamint résztükörfordítás, amelyben az első tag lehet ragozott és ragozhatatlan melléknév is).

A korpusz rendszerezésekor felmerült a kérdés, hogy a vizsgált szóanyag vajon milyen mértékben tekinthető széles körben elterjedtnek a mai orosz nyelvben. Ennek megállapításához elsősorban az egynyelvű értelemező szótárak adataira támaszkodtam, hiszen az ilyen jellegű lexikográfiai rögzítés arról tanúskodik, hogy az adott kölcsönszó idegen jellegének fokozatosan elvesztésével már elindult az átvevő nyelvi meghonosodás útján.

A szójegyzékben szereplő 752 angol eredetű lexikai elem orosz nyelvbeli elterjedtségét három értelmező szótár alapján elemeztem. Ezek a következők:

ОЖШ = ОЖЕГОВ С. И., ШВЕДОВА Н. Ю. *Толковый словарь русского языка*. 4-е изд., дополн. Москва: «Азбуковник», 1998.

Т01 = *Современный толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: «Норинт», 2001.

Н21 = *Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика*. Москва: «Эксмо», 2006.

A statisztikai adatok összegzése után kiderült, hogy a Svedova által továbbszerkesztett, 1998-as kiadású *Ozsegov-szótárba* az értekezés szóanyagából mindössze 21 amerikanizmus került be: *армрестлинг, бакс, бартер, ваучер, гамбургер, грант, джем, дилер, кикбоксинг, киллер, клип, компакт-диск, принтер, рокер, спонсор, телефакс, трест, триллер, файл, факс, шоумен*.

Ezzel szemben a 2001-ben megjelent, Kuznyecov által szerkesztett új értelmező szótárban – amely egyébként az első kiadásban 1998-ban napvilágott látott, orosz nyelvészeti körökben БТС (*Большой толковый словарь русского языка*) néven ismert szótár felújított és bővített változata – már nagyságrendileg több, összesen 175 angol kölcsönszó szerepel: *андеграунд, апгрейд, аудит, байкер, барбекю, бейдж, бизнес-класс, блокбастер, боди, бодибилдинг, бойфренд, винчестер, гей, дайвинг, дефолт, джакузи, джоггинг, джойстик, ди-джей, дистрибьютор, и-мейл, интернет, консалтинг, копирайт, провайдер, промоутер, риелтор, секьюрити, сервер, сноуборд, топлес, фитнес, франчайзинг, фьючерс, хакер, холдинг, хот-дог, чизбургер, чипсы, шопинг stb.*

Végül pedig a 2006-ban Skljarevskaja által összeállított, *A XXI. század elejének orosz értelmező szótára* címet viselő lexikográfiai munka (első kiadását 1998-ban, a másodikat 2001-ben adták ki) minden eddiginél több, szám szerint 290 angol eredetű lexikai elemet tartalmaz: *аттачмент, байк, банкинг, баннер, бизнесвумен, бизнес-ланч, бодигард, бренд, веб, вебмастер, девелопер, джек-пот, дискаунт, инжиниринг, кавер-версия, кастинг, кликать, копирайтер, кракер, кэш, лаптоп, лейбл, листинг, мерчандайзинг, модем, мультимедиа, мыльная опера, ноутбук, ньюсмейкер, онлайн, органиайзер, оффлайн, оффшор, палмтоп, парти, пейджер, пейнтбол, пиар, пин-код, пирсинг, плеер, постер, прайм-тайм, рекрутинг, римейк, роуминг, саундтрек, секунд-хенд, скинхед, слоган, смарт-карта, спам, спичрайтер, толлинг, топлесс, трейдер, фаст-фуд, фишбургер, флэш, хакер stb.*

Ezáltal a disszertáció példaanyagának több mint egyharmada (egész pontosan 38,5%-a) tekinthető többé-kevésbé meghonosodottnak a mai orosz nyelvben.

További kutatás témája lehetne az új átvételek hangtani meghonosodása, ehhez azonban mindenképpen szükség lenne élő nyelvi anyagra. Az analitikus melléknevek egyre növekvő száma indokolttá teszi a kérdés további feltárását. A tükörfordítás jelenségének és az angol mondattani hatásoknak a részletesebb vizsgálata is fontos kutatási téma lehetőségét rejti magában.

Elképzelhető volna a vizsgálati szempontok kiterjesztése szélesebb körű kontaktológiai keretben, a szókölcsonzés helyének meghatározása a kódváltástól egészen a pidzsin és kreol nyelvekig húzódó széles skálán az orosz nyelvhasználati tényezők figyelembevételével. Új lehetőségeket nyújthat a néhány évvel ezelőtt megjelent és azóta is folyamatosan fejlesztett internetes orosz nemzeti szövegtár, a *Национальный корпус русского языка*, amelyben az újságnyelvi és szépirodalmi példaanyagon kívül egyre gyakrabban lehet találkozni korunk legújabb kommunikációs formáinak, az internetes fórumok és blogok világából vett hivatkozásokkal, így módon a modern technikának köszönhetően a korábbi módszereknél jóval könnyebben tetten érhetők az élő nyelvi adatok.

Végezetül említést érdemel még, hogy az általam alkalmazott lexikológiai-lexikográfiai módszert csak az egyik lehetséges megközelítési módnak tartom a mai orosz (és magyar) nyelvbe kerülő legújabb angol kölcsönszavak vizsgálatára. Hasonló elemzési szempontokkal, elsősorban szótári adatok feldolgozására támaszkodó kutatásokkal találkozhatunk más szerzők munkáiban is mind itthon, mind pedig külföldön (e helyütt most csak Lanstyák István és Manfred Görlach tanulmányaira utalok). Természetesen többféle szociolingvisztikai elemzést is el lehetne végezni a konkrét szóhasználati kérdésekre összpontosító interjúktól kezdve egészen az orosz anyanyelvi beszélőknek az angol eredetű lexikai elemek beáramlásával kapcsolatos attitűdvizsgálatáig. Az értekezésem témakörét tehát több irányban is ki lehet terjeszteni, további tervezett kutatásaim során igyekszem majd ezeket a szempontokat is figyelembe venni.

Szójegyzék

- абстракт** ^{ИСВ КР И03} [**< abstract**] – absztrakt <tanulmány rövid kivonata, összefoglalása>
- адвайзер** ^{К99 И03}, **эдвайзор** ^{Б97} [**< adviser, advisor**] – doktorandusz témavezetője
- адвертайзер** ^{ПОМ} [**< advertiser**] – reklámozással foglalkozó szakember
- адвертайзинг** ^{К95 КЕФ S98 К99 СТИ И03} [**< advertising**] – *gazd* hirdetés, reklámozás
- адресбук** ^{НЫК} [**< address book**] – *inf* címlista, címjegyzék, address book
- адресная книга** ^{ИНТ} [**< address book**] – *inf* címlista, címjegyzék, address book
- айз** ^{БРЖ НИК}, **айзы** ^{СХ92 МТ97 БРЖ SZL НИК}, **айсы** ^{МТ97 SZL} [**< eyes**] – *szl* 1. szem, 2. szemüveg
- ай-кью** ^{СМ81 S94 К95 КЕФ S98 ВАС К99 ИСВ СТИ НИ01 СИ02 СПТ И03} [**< IQ**] – intelligenciahányados, IQ
- аккаунт** ^{НЯУ}, **эक्каунт** ^{НЯУ} [**< account**] – *inf* felhasználói fiók hálózati számítógépen
- акроскинг** ^{К99 И03} [**< acroskiing**] – *sp* akrobatikus sísélés, síbalett
- амбиент** ^{К99 И03 Д97} [**< ambient** ^{NW}] – *zene* ambient <főként instrumentális, lassú, meditációs, elektronikus zene>
- андерграунд** ^{НС80 К95 СП92 МТ97 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ СТИ НЫК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **андерграунд** ^{НС80 СП92 S94 КЕФ S98 К20 ВАС СИ99 КР НРЛ СТИ НЫК НИ01 СИ02 И03 Н21} [**< underground** ^{NE GR}] – *műv* underground <a hivatalos irányzattal szemben álló ellenkultúra>
- андеррайтер** ^{БТ92 СВ04 Н21 РАJ}, **андеррайтер** ^{СВ04 Н21} [**< underwriter**] – *gazd* 1. új értékpapírokat eladási céllal vásárló jogi személy, 2. a biztosítás kockázatait felmérő szakember
- андеррайтинг** ^{ДЧ92 СВ04 Н21 РАJ}, **андеррайтинг** ^{К95 К99 СТИ И03 СВ04 Н21} [**< underwriting**] – *gazd* 1. új értékpapírok vásárlása eladási céllal, 2. a biztosítás kockázatainak vizsgálata
- антивирус** ^{К20 НРЛ СТИ НЫК НИ01 И03 СВ04 Н21} [**< antivirus** ^{LR NW}] – *inf* vírusirtó program
- апгрейд** ^{К99 ИНТ ИСВ СТИ Т01 ЭЛТ} [**< upgrade**] – *inf* frissítés, bővítés <hardver korszerűsítése v. program javított változata>
- апплет** ^{ИНТ ЭЛТ} [**< applet** ^{NW}] – *inf* az internetről letölthető kisebb felhasználói program
- аркадная игра** ^{К20 БРЖ И03 Н21} [**< arcade game**] – *inf* számítógépes játék
- армрестлинг** ^{СМ90 И93 S94 К95 КЕФ S98 К20 ОЖШ ВАС К99 ИСВ КР НРЛ НЫК НИ01 Т01 СПТ И03 Н21} [**< arm wrestling**] – *sp* szkander(ezés)
- арт-** ^{КР И03} [**< art**] – a művészettel kapcsolatos, művészeti, mű-
- артистик-скейтинг** ^{К99 И03} [**< artistic skating**] – *sp* akrobatikus görkorcsolyázás jégen
- аск** ^{СХ92 РС97 БРЖ ЕЛ НИ01 НИК} [**< ask**] – *szl* lejmolás, kéregetés, koldulás
- аскер** ^{СХ92 РС97 БРЖ SZL НИК} [**< *asker**] – *szl* lejmoló, kéregető, koldus

- ассемблер** ^{HC80 И93 K95 KEФ K99 КР БРЖ СТИ НИ01 И03} [*< Assembler^{NE}*] – *inf* 1. alacsony szintű programozási nyelv, 2. ezen a nyelven írt program
- ассэсмент** ^{И03 H21} [*< assessment*] – *gazd* a munkakör betöltésére való alkalmasság vizsgálata
- аттáчмент** ^{H21} [*< attachment*] – *inf szl* (e-mailen küldött) csatolt fájl, attachment
- аудит** ^{Р993 S94 K95 S98 K20 K99 СИ99 ИСВ КР NYK T01 СИ02 СПТ И03 СВ04 H21} [*< audit*] – *gazd* könyvvizsgálat, audit(álás) < cég könyvelésének átvilágítása, ellenőrzése >
- áутрáйт** ^{M91 K95 KEФ БС96 K99 ИСВ И03} [*< outright transaction*] – *gazd* egyszerű határidős valutaügylet
- áут-трéйд** ^{ИСВ И03} [*< out trade*] – *gazd* technikai hiba v. félreértés folytán meghiúsuló ügylet
- áфте-ше́йв** ^{K99 И03} [*< aftershave*] – after shave <borotválkozás utáni arcszesz>
- баг** ^{БРЖ ЕЛ ИСВ НРЛ НИК}, **ба́га** ^{БРЖ НИК} [*< bug^{LR}*] – *inf szl* programhiba
- ба́ггинг** ^{K95 KEФ K99 ИСВ КР СТИ СПТ И03} [*< bugging*] – 1. lehallgatás, 2. lehallgatóberendezés
- байк** ^{K20 БРЖ ЕЛ СТИ NYK SZL СИ02 И03 H21} [*< bike*] – *szl* drága, külföldi motor(kerékpár)
- ба́йкер** ^{K95 МТ97 S98 K20 K99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР СТИ SZL T01 СПТ И03 НИК H21} [*< biker^{NE GR}*] – motoros rocker
- ба́ксы** ^{СМ88 HC80 ТЛ92 S94 K95 БС96 KEФ МТ97 РС97 S98 K20 K99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ SZL T01 СИ02 СПТ И03 H21}, **бакс** ^{S94 РС97 S98 ОЖШ ТОЖ БРЖ КР СТИ NYK SZL НИ01 СПТ НИК}, **ба́ки** ^{HC80 РС97 S98 K20 ЕЛ СТИ SZL}, **бак** ^{ВЯ91 ТЛ92 РС97 БРЖ НИ01} [*< bucks*] – *szl* dolcsi, dollár
- бандána** ^{БРЖ ИСВ КР СИ02 И03 H21} [*< bandanna, bandana*] – színes fejkendő
- ба́нджи-джа́мпинг** ^{K95 KEФ K99} [*< bungee jumping^{NW}*] – *sp* bungee jumping <mélybe ugrás magas toronyról v. hídról rugalmas gumikötéssel>
- ба́нкинг** ^{NYK СВ04 H21} [*< banking*] – *gazd* banki ügyintézés, bankolás, banking
- ба́ннер** ^{ИНТ НРЛ NYK СИ02 И03 H21} ^{ИНЯУ}, **ба́ннер** ^{СТИ} [*< banner*] – *inf* 1. banner <szalagsík formájú (álló v. mozgó) hirdetés az interneten>, 2. bolti reklámplakát
- барбекю́** ^{ВАС ИСВ НРЛ СТИ NYK T01 СИ02 СПТ И03 H21}, **барбекью́** ^{СПТ ИБ97} [*< barbecue*] – barbecue <1. kerti parti, piknik, 2. grillsütő, 3. rostos sült hús, 4. fűszeres szósz>
- ба́ртер** ^{СМ90 БТ92 ДЧ92 СП92 И93 ПЭ93 S94 K95 МТ97 S98 K20 ОЖШ ВАС K99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ NYK T01 СИ02 СПТ И03 СВ04 H21} [*< barter*] – *gazd* barter <közvetlen, pénz nélküli termékcseré>
- ба́ссет** ^{КР И03} [*< basset*] – erős testű, rövid szőrű, lelógó fülű kutyafajta
- ба́биситтер** ^{K95 KEФ K99 СТИ СИ02 И03}, **ба́би-ситтер** ^{NYK}, **ба́би ситтер** ^{NYK}, **ба́биситер** ^{КР}, **ба́биситтер** ^{ИСВ}, **ба́биситер** ^{ИСВ}, **ба́би-ситтер** ^{NYK}, **ба́йбиситтер** ^{ИСВ}, **ба́йбиситер** ^{ИСВ} [*< babysitter*] – alkalmi gyermekfelügyelő, bébiszitter <a szülők távollétében kisgyermekre vigyázó fiatal (lány)>
- безандестэнд** ^{МТ97 БРЖ ЕЛ НИК} [*< understand*] – *szl* 1. értetlen ember, 2. értetlenség

бейдж ^{СТИ Т01 СПТ И03 СВ04 Н21}, **бэдж** ^{S94 S98 ИСВ НИ01 СПТ}, **бедж** ^{СТИ И03}, **бадж** ^{ИСВ} [**badge**] – kitűző, jelvény

бейсджампинг ^{И03} [**base jumping**] – *sp* bázisugrás <mélybe ugrás magas épületek tetejéről ejtőernyővel>

бейсик ^{СМ85 НС80 И93 К95 КЕФ S98 К20 ВАС К99 КР НРЛ СТИ НИ01 СИ02 СПТ И03}, **бэйсик** ^{СМ86 НС80 S98} [**Basic** ^{NE GR}] – *inf* Basic (az egyik legelterjedtebb számítógépes programnyelv)

белые воротнички ^{S94 S98 НУК} [**white-collar**] – fehérgallérosok, szellemi munkát végzők

биг-мак ^{КЕФ К99 НРЛ СТИ НУК И03 Н21}, **бигмак** ^{ВАС К99 СТИ СИ02}, **биг мэк** ^{СМ89} [**Big Mac**] – Big Mac

бизнесвумен ^{СМ90 К99 СТИ НУК СИ02 СВ04 Н21}, **бизнес-вумен** ^{К20 НРЛ СТИ НУК И03 СВ04 Н21} [**businesswoman**] – *gazd* üzletasszony

бизнес-класс ^{СМ90 СМ91 СМ92 К20 ИСВ НРЛ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [**business class**] – business class <repülőgépen elsősorban üzletemberek számára fenntartott osztály>

бизнес-ланч ^{НУК Н21} [**business lunch**] – üzleti ebéd, munkaebéd

билборд ^{КР ИСВ СПТ СТИ И03 Н21}, **бийборд** ^{К99} [**billboard**] – óriásplakát

бисайд ^{БРЖ НИК ПРМ} [**B-side**] – *szl* hátsó fél, fenék

бич-волей ^{СМ90 К99 СПТ И03} [**beach volley**] – *sp* strandröplabda

блокбастер ^{НС80 ИСВ КР СТИ НУК НИ01 Т01 И03 СВ04 Н21} [**blockbuster** ^{NE}] – *méd* sikerfilm, nagy tömegeket vonzó kasszasiker

блуграс ^{К95 К99 КЕФ И03} [**bluegrass** ^{NE}] – *zene* bluegrass <egyfajta countryzene>

блю-чипс ^{КЕФ СТИ}, **блю-чипс** ^{КЕФ} [**blue chips**] – *gazd* vezető részvények, blue chips <a legbiztosabb jövedelmet hozó értékpapírok>

блэкаут ^{СМ85 К95 КЕФ К99 СПТ И03} [**blackout**] – átmeneti emlékezetkiesés

блэкджек ^{СМ90 ИСВ НИ01}, **блэк-джек** ^{К99 НРЛ СТИ} [**blackjack**] – blackjack <szerencsejáték, a huszonegyes kártyajáték amerikai változata>

блэкры ^{НИ01} [**blackers**] – *zene* a black metal fekete szerelést viselő rajongói

блэк-метал ^{НИ01 ПД97} [**black metal** ^{NW}] – *zene* black metal <a heavy metal irányzata>

боди ^{ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [**body** ^{GR}] – *div* bodi <testhez álló női fehérnemű>

бодибилдер ^{СМ91 S98 К20 КР НРЛ СТИ НУК СПТ Н21} [**body builder** ^{NE}] – *sp* testépítő

бодибилдинг ^{НС80 И93 S94 КЕФ S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [**body building**] – *sp* testépítés, body building

бодигард ^{S98 СПТ И03 Н21}, **бодигард** ^{К99 СТИ} [**bodyguard**] – (személyi) testőr

бойфренд ^{К99 БРЖ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [**boyfriend**] – lány barátja

ботл ^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК}, **боттл** ^{БРЖ НИК}, **батл** ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **баттл** ^{БРЖ НИК}, **ботлá** ^{БРЖ ЕЛ SZL НИК} [**bottle**] – *szl* piával teli v. üres üveg

- ботлер** ^{Пом} [**< bottler**] – *szl* üres üvegeket gyűjtögető koldus
- бранч** ^{Исв И03 Т95} [**< brunch**] – villásreggeli
- браузер** ^{Инт Элт Нук Си02 И03 Св04}, **броузер** ^{К99 Си02 И03 Св04} [**< browser** ^{NW}] – *inf* böngésző-program, (web)böngésző, browser
- брейк** ^{См86 Нс80 И93 Вас К99 Брж Исв Кр Ни01 Т01 Си02 Спт И03 Н21}, **брэйк** ^{Нс80 Сти Си02 Н21 Т95}, **брэк** ^{Т95} [**< break**] – *zene* break <akrobatikus tánc popzenére>
- брейк-бит** ^{Пом} [**< breakbeat**] – *zene* breakbeat <az elektronikus zenéhez közel álló, főleg jungle alapokra építkező irányzat>
- брейк-дэнс** ^{См84 Нс80 И93 S94 К95 S98 Вас К99 Исв Спт И03 Н21 Т95} [**< break-dance** ^{NE GR NW}] – *zene* break dance <akrobatikus tánc popzenére>
- брейн-дрейн** ^{К95 Кеф К99 Сти Си02 Спт И03}, **брэйн-дрейн** ^{Т95} [**< brain drain** ^{NE GR}] – *pol* agyelszívás, brain drain <tehetséges szakemberek elcsábítása Nyugatra>
- Брейн-ринг** ^{См89 К20 Вас К99 Исв Кр Спт И03 Св04 Н21}, **Брэйн-ринг** ^{К95 Вас К99} [**< *brain ring**] – népszerű tévés vetélkedőműsor
- бренд** ^{Си02 Спт И03 Св04 Н21}, **брэнд** ^{Нрл Нук Спт Н21} [**< brand**] – márka, védjegy
- бритиш** ^{Сх92 Мт97 Брж Ел SzL Ник} [**< British**] – *szl* angol (ember)
- бритишóвый** ^{Сх92 Брж Ел SzL Ник}, **бритишóвский** ^{Брж Ел SzL} [**< British**] – *szl* angol
- бук** ^{Брж Ел SzL Ник}, **бука** ^{SzL} [**< book**] – *szl* 1. könyv, 2. antikvárium
- бўкер** ^{И03 Св04 Н21} [**< model booker**] – fotómodellek megrendeléseit intéző szakember
- бўргер** ^{Си99 Нрл Сти Исв Си02 Нук Н21}, **-бўргер** ^{Исв} [**< burger**] – burger <a különböző hamburgerfajták összefoglaló neve>
- бўтить** ^{Брж Ел Ник} [**< boot** ^{NE GR NW}] – *inf* bútolni, bootolni <betölteni az operációs rendszert a számítógép indításakor>
- бутлэг** ^{Мт97 Брж Исв Св04 Н21 Д97} [**< bootleg** ^{GR}] – *zene* kalózmásolat
- бык** ^{Дч92 Бт92 К95 Бс96 Кеф К99 Брж Нрл SzL} [**< bull**] – *gazd* az árak emelkedésére játszó tőzsdei spekuláns
- быстрое питание** ^{Нук} [**< fast food** ^{NE GR}] – 1. gyorséttermi étel, 2. gyorsétterem-hálózat
- бэг** ^{Сх92 Тл92 Брж Ел Ник} [**< bag**] – *szl* tatyó, táska, hátizsák
- бэк** ^{См91 Сх92 М95 Мт97 Брж Ел SzL} [**< back**] – *szl* fenék, hátsó (fél)
- бэк-вока́л** ^{К99 И03 Т95} [**< back vocalist**] – *zene* háttérénekes (szólóénekes mögött)
- бэквордэйшн** ^{Дч92 Кеф}, **бэквордэйшн** ^{Дч92 Бс96} [**< backwardation**] – *gazd* a határidős ügyletek piacán: a jövőbeli szállításra az azonnalinál alacsonyabb árak
- бэкграунд** ^{См90 И03}, **бэкграунд** ^{К95 К99} [**< background**] – *zene* dzsesszben szóló háttereként fűvóshangszerek kísérete
- бэ́к-о́фис** ^{Исв И03} [**< back office**] – ügyfélszolgálattal nem foglalkozó részleg (bankban)

бэксайд ^{CX92 M95 MT97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< backside*] – *szl* fenék, hátsó (fél)

бэнд ^{CM88 БРЖ НИК} ^{Т95}, **бенд** ^{Т95}, **банд** ^{Т95} [*< band*] – *zene* rock- v. popegyüttes

бэрбоат ^{BR92} [*< bareboat charter*] – *gazd* a teherhajó bérlőjének felelőssége a szállításért

вайн ^{CM91 CX92 MT97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< wine*] – *szl* bor

вайт ^{БРЖ ЕЛ}, **вайтóвый** ^{CX92 MT97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< white*] – *szl* fehér

вайф ^{БРЖ ЕЛ НИК}, **вайфа** ^{БРЖ ЕЛ НИК} [*< wife*] – *szl* feleség

вамп ^{K95 K99 ИСВ КР Т01 СИ02 И03 Н21} [*< vamp*] – erotikus megjelenésű, csábító, de józan, hidegen számító nőszemély, a végzet asszonya (filmekben)

ван ^{CX92 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< one*] – *szl* egy rubel

вау ^{ЕЛ НИ01}, **уау** ^{CM94 ЕЛ}, **фау** ^{ЕЛ} [*< wow*] – *szl* wow! hűha!

ваучер ^{CM87 И93 РЭ93 S94 K95 S98 K20 ОЖШ ВАС K99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР СТИ NYK SZL НИ01 Т01 СИ02 И03 НИК СВ04 Н21} [*< voucher*] – 1. kárpótlási jegy, 2. turisztikai vóчсер <utazási iroda meghatározott szolgáltatásra jogosító utalványa>

веб ^{H21}, **вэб** ^{H21} [*< Web*] – *inf* számítógépes világháló, web

вебмастер ^{ИНТ НИ01 Н21} [*< webmaster*] – *inf* webmester, webgazda, webgondnok <a weboldalakat karbantartó szakember>

веб-сайт ^{ЭЛТ NYK Н21} ^{ПОМ}, **вэб-сайт** ^{NYK Н21} [*< website*] – *inf* webhely, szájt <több weboldalból álló egységes információs anyag>

вебсервер ^{НИ01} [*< webserver*] – *inf* webszerver <az internetszolgáltató szervere>

вэнчур ^{K20} [*< venture* ^{GR}] – *gazd* kockázati tőke

вестернизация ^{HC80 K95 KEФ S98 K99 СИ02 И03} [*< westernization*] – nyugatosítás, nyugatosodás

ви-ай-пи ^{K95 KEФ K99 НРЛ СПТ}, **ВИП** ^{ИСВ НРЛ НИ01 Т01 СПТ СВ04} [*< VIP*] – *pol* különösen fontos személyiség, VIP

ви-джей ^{ЭЛТ Н21} ^{ПОМ} [*< veejay, VJ* ^{LR NE NW}] – VJ <videoklipeket bemutató személy>

виндгляйдер ^{HC80} ^{Т95 БО98}, **виндглідер** ^{HC80} ^{Т95 БО98}, **виндглайдер** ^{Т95 БО98} [*< Windglider*] – *sp* a hullámlovagláshoz használt, vitorlával ellátott deszka egyik típusa

Виндоуз ^{НИ01}, **Виндоус** ^{ЭЛТ} [*< Windows*] – *inf* Windows (operációs rendszer)

винт ^{БРЖ НРЛ СТИ НИ01 NYK SZL} [*< winchester* ^{NE GR}] – *inf szl* vincsi, winchester

винчестер ^{CM88 HC80 И93 S98 K20 K99 ИСВ КР СТИ NYK Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< winchester* ^{NE GR}] – *inf* merevlemez, winchester

виртуал реалити ^{K95 KEФ} [*< virtual reality* ^{GR NW}] – *inf* virtuális valóság

вірус ^{CM88 HC80 K95 BC96 KEФ K20 K99 ИСВ НРЛ СТИ NYK НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< virus* ^{NE LR GR NW}] – 1. vírus (biológia), 2. *inf* számítógépes vírus

войс ^{БРЖ НИК} [*< voice*] – *szl* hang

вóки-тóки ^{HC80 K95 KEФ K99 СТИ}, **уóки-тóки** ^{HC80 СТИ} [*< walkie-talkie >*] – *inf* walkie-talkie
 <rövid hatótávolságú kézi URH-rádió-adóvevő készülék>

вóкмен ^{CM88 S94 S98 K99 СТИ И03}, **вóкмэн** ^{CM88 K95 K99 НРЛ СТИ}, **вóкман** ^{CM88}, **уóкмен** ^{CM86 HC80 И03}, **уóлкмэн** ^{S94 K95 S98 K99}, **воукмен** ^{ПOM} [*< Walkman^{GR} >*] – sétálómagnó, walkman

Волд Вайд Веб ^{НИ01}, **Уорлд-Вайд Вэб** ^{ЭЛТ}, **Уорлд Уайд Уэб** ^{ЭЛТ} [*< World Wide Web >*] – *inf* World Wide Web, világháló

ворк ^{СХ92 БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **вок** ^{СХ92 БРЖ}, **уорк** ^{ИЮД99} [*< work >*] – *szl* meló, munka

вóркер ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< worker >*] – *szl* melós, munkás

вотчí ^{БРЖ SZL НИК}, **воч** ^{БРЖ SZL НИК} [*< watch >*] – *szl* karóra

высокая технология ^{CM91 НУК} [*< high tech^{NE GR} >*] – csúcstechnológia

вэлфер ^{K95 KEФ K99 НРЛ СТИ НУК СИ02}, **вёлфер** ^{И03}, **вэлфэр** ^{CM80} [*< welfare >*] – 1. szociális állam, 2. állami segély

вэнтáть ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL}, **вентáть** ^{ЕЛ}, **вэнтáнуть** ^{СХ92 МТ97 БРЖ SZL НИК} [*< went >*] – *szl* elhúzni, elmenni

гам ^{БРЖ НИК}, **гáма** ^{SZL} [*< (chewing) gum >*] – *szl* ráгó

гáмбургер ^{CM86 HC80 И93 S94 K95 KEФ S98 K20 ОЖП ВАС K99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 И03 Н21}, **хáмбургер** ^{HC80 KEФ СТИ} [*< hamburger >*] – hamburger

гей ^{CM91 K95 KEФ S98 K99 ТОЖ БРЖ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК SZL Т01 И03 НИК Н21}, **гэй** ^{ТОЖ} [*< gay^{NE GR} >*] – meleg, homoszexuális

гейм ^{И93 K99 БРЖ ИСВ КР СТИ Т01 НУК И03 ПBR92 Б97 ПОМ}, **гэйма** ^{БРЖ НИК} [*< game >*] – *szl* játék

гербалáйф ^{K95 KEФ S98 K99 СИ99 СТИ НУК НИ01 СИ02} [*< Herbalife >*] – a Herbalife cég természetes alapanyagokat tartalmazó készítményei

герлá ^{СХ92 М95 K95 РС97 S98 K99 ТОЖ БРЖ НРЛ СТИ SZL НИК ПPOМ}, **гёрл** ^{КЕФ СТИ} [*< girl >*] – *szl* csaj

гёрлфрэнд ^{CM94 K99 НРЛ СТИ НИ01 СИ02 И03}, **гёлфренд** ^{НИ01 СИ02} [*< girlfriend >*] – fiú barátnője

гибкий диск ^{K20 КР СТИ ЭЛТ} [*< floppy disc^{NE GR} >*] – *inf* hajlékonylemez, flopi

гиперинфляция ^{CM88 ДЧ92 СП92 И93 S94 K95 KEФ S98 K20 ВАС K99 ИСВ НРЛ СТИ НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< hyperinflation^{NE} >*] – *gazd* vágтató és gyorsuló infláció, hiperinfláció

гипермáркет ^{CM89 НУК СВ04 Н21} [*< hypermarket^{NE GR} >*] – hipermarket <óriási alapterületű bevásárlóközpont>

гипертéкт ^{НУК Т01 СВ04 Н21} [*< hypertext^{LR GR NW} >*] – *inf* hipertext <kereszthivatkozásokkal ellátott elektronikus szövegformátum>

гифт ^{БРЖ НИК ПPOМ} [*< gift >*] – *szl* aji, ajándék

глист ^{БРЖ}, **червь** ^{ЭЛТ} [*< worm >*] – *inf szl* féрег <számítógép programját romboló kártevő>

глиттер-рóк ^{И03 ПR90} [*< glitter rock^{NE GR} >*] – *zene* glitter rock <könnyed rockzenei műfaj, banális szövegekkel és dallamokkal, csillogó ruhában fellépő előadókkal>

глэм-рѳк ^{И03 Н21} ^{Т95} [*< glam rock^{GR}*] – *zene* glam rock <rockzenei irányzat, amelyben az előadó külső megjelenése fontosabb, mint maga a zene v. a szöveg>

голд ^{СТИ}, **гольд** ^{SZL} [*< gold*] – *szl* aranysárga

голосовая почта ^{ЭЛТ NYK Н21}, **речевая почта** ^{ЭЛТ} [*< voice mail*] – hangposta

голубые фишки ^{БТ92 NYK} [*< blue chips*] – *gazd* vezető részvények, blue chips <a legbiztosabb jövedelmet hozó értékpapírok>

горный велосипед ^{NYK} [*< mountain bike^{GR}*] – *sp* hegyikerékpár, mountain bike

горячая линия ^{СМ87 НС80 К20 НРЛ NYK}, **горячий телефон** ^{СМ86 НС80 NYK} [*< hot line^{NE GR}*] – *pol* forródrót <közvetlen telefon-összeköttetés>

горячая собака ^{Б97} [*< hot dog*] – hot dog

гѳспел ^{КЕФ И03} ^{Р90 Т95}, **гѳспелз** ^{Т95}, **гѳспелс** ^{Т95} [*< gospel*] – *zene* <az evangéliumon alapuló afroamerikai vallásos ének dzsesszesített formában>

гѳстрайтер ^{К95 КЕФ К99 СТИ И03} [*< ghostwriter*] – más helyett beszédet, könyvet író személy

грандж ^{К99 СТИ} ^{Д97 РОМ}, **гранж** ^{МТ97 К99 СТИ}, **гранч** ^{Д97}, **грейндж** ^{Д97} [*< grunge^{NE NW}*] – *zene* grunge <erőteljes gitárjátékon alapuló rockzenei irányzat>

грант ^{СМ87 НС80 РЭ93 С94 К95 КЕФ С98 К99 СИ99 КР К20 ОЖШ НРЛ ИСВ СТИ NYK Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< grant*] – pályázaton elnyert támogatás, ösztöndíj

грин ^{СМ92 СХ92 С94 К95 РС97 С98 К99 БРЖ ЕЛ КР СТИ НИК Н21} [*< greenback*] – *szl* zöldhasú, dollár

гринго ^{СМ85 И93 К95 КЕФ К99 СТИ И03} [*< gringo*] – az amerikaiak gúnyneve Latin-Amerikában

грин-кард ^{К99 СТИ СПТ И03} ^{Б97} [*< green card^{NE}*] – *pol* zöldkártya <bevándorlási, munkavállalási engedély külföldieknek>

Гринпис ^{К95 КЕФ С98 К99 СИ99 СТИ NYK НИ01 Н21} [*< Greenpeace^{NE GR}*] – Greenpeace <nemzetközi környezetvédő szervezet>

группи ^{SZL НИК}, **группи** ^{SZL НИК} ^{РОМ}, **группи** ^{К99 СТИ}, **группиз** ^{СМ88}, **группиз** ^{БРЖ} [*< groupie(s)^{NE GR}*] – *szl* rockzenekar női rajongója

гуд ^{БРЖ НИК} ^{РОМ} [*< good*] – *szl* vm tuti jó dolog

гудвилл ^{ДЧ92 БС96 ИСВ СТИ И03}, **гудвил** ^{ГОР} [*< goodwill*] – *gazd* goodwill <egy vállalat hírneve, üzleti jó híre>

гудѳвый ^{БРЖ НИК} [*< good*] – *szl* klassz, remek

дабл ^{ВЯ91 СХ92 РС97 БРЖ НРЛ SZL НИК} [*< double*] – *szl* budi, vécé

дад ^{БРЖ НИК} ^{РОМ} [*< dad*] – *szl* fater, apa

дайвер ^{NYK Н21} [*< diver*] – *sp* búvár

дайвинг ^{К99 КР СТИ NYK НИ01 Т01 СПТ И03 Н21} [*< diving*] – *sp* búvárkodás, búvársport

дампинг ^{СМ83 К20 КР НРЛ СТИ И03 Н21} [*< dumping*] – *gazd* a termelési hulladék lerakása és annak technológiája

дáрлинг ^{K95 KEФ K99 БРЖ СТИ НИК} [*<darling>*] – *szl* szerető, szexpartner

дартс ^{K95 KEФ K99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СПТ И03 Н21}, **дарты** ^{СМ82} [*<darts>*] – *sp* darts <célbadobós játék, nyíldobálás>

дáун ^{СХ92 K95 РС97 K99 БРЖ ЕЛ СТИ SZL НИК} [*<down, downer>* ^{NE GR}] – *szl* depi, depresszió

даунлоуд ^{ЭЛТ} [*<download>* ^{NW}] – *inf* letöltés

дáфлкот ^{И03} [*<duffle coat>*] – kapucnis kabát

дева́йс ^{ЕЛ} [*<device>*] – *szl* 1. számítógép alkatrésze, 2. bármilyen tárgy

деве́лопер ^{СМ94 НУК Н21 Т95} [*<developer>*] – *gazd* ingatlanfejlesztő

декóдер ^{НС80 K95 К20 ВАС K99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СПТ И03} [*<decoder>*] – *inf* jelátalakító, dekóder

дели́вери ^{М91 K95 KEФ K99 СТИ И03} [*<delivery note>*] – *gazd* szállítólevél

деловая женщина ^{СМ91 НУК} [*<businesswoman>*] – *gazd* üzletasszony

дэ́сктоп ^{К99 СТИ И03} [*<desktop>* ^{NE GR}] – *inf* nem hordozható, asztali számítógép

дефóлт ^{KEФ K99 ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **дифóлт** ^{ИСВ} [*<default>*] – 1. fizetés-képtelenség, 2. az 1998. augusztus 17-i oroszországi pénzügyi összeomlás

джáйв ^{НС80 K99 СТИ И03} [*<jive>*] – *zene* jive <a szvinghez hasonló gyors, ritmikus zene, tánc>

джаку́зи ^{СМ94 K99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 И03 Н21} [*<Jacuzzi>* ^{NE GR}] – pezsgőfürdő, jacuzzi (melegvizes medencében)

джангл ^{Д97 РОМ} [*<jungle>* ^{NW}] – *zene* jungle <a technoirányzat rap- és reggae-hatással>

джанк ^{ЕЛ ИСВ НИ01 Д97}, **дженк** ^{ИСВ} [*<junk>* ^{GR}] – *szl* heroin

джáнки ^{К99 СТИ} [*<junkie>* ^{NE}] – kábítószer-fogyasztó, drogfüggő

джáнк-мейл ^{К99 СТИ} [*<junk mail>* ^{GR}] – *inf* levélszemét, kéretlen levél, spam

джек-пóт ^{К95 KEФ ВАС K99 ИСВ КР СТИ СИ02 СПТ Н21}, **джекпóт** ^{НУК И03 Н21} [*<jackpot>* ^{NW}] – jackpot <halmozódó, nagy összegű nyeremény>

джем₁ ^{И93 ОЖШ ВАС ИСВ КР НИ01 Т01 СИ02 И03} [*<jam>*] – lekvár, dzsem

джем₂ ^{МТ97 БРЖ SZL НИК Т95}, **джэм** ^{Т95} [*<jam>*] – *szl* alkalmi dzsesszkoncert

джем-сэ́шн ^{К95 KEФ K99 СТИ СПТ И03}, **джем-сэйшн** ^{ВАС СИ02 СПТ И03}, **джем-сэйшен** ^{ВАС}, **джем-сэйшн** ^{Т95}, **джем-сэ́шн** ^{Т95}, **джем-сэйшен** ^{Т95}, **джэм-сэйшн** ^{НУК} [*<jam session>*] – *zene* jam session <a dzsesszben: alkalmi zenélés kedvtelésből, sok improvizációval>

джингл ^{СМ90 K99 БРЖ ЕЛ СТИ НУК И03} [*<jingle>*] – *méd* rádióadó szignálja v. reklámok csengő kísérezeneje

джи́пси ^{НИ01} [*<Gypsy>*] – *szl* cigány(ok)

дждóбать ^{БРЖ SZL НИК} [*<job>*] – *szl* dolgozni, működni

- джоббер** ^{M91 БТ92 ДЧ92 К95 БС96 S98 К99 БРЖ ИСВ КР НРЛ СТИ И03} [*< jobber*] – *gazd* saját magának dolgozó tőzsdei ügynök
- джоггинг** ^{СМ86 НС80 К95 S98 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03} [*< jogging* ^{NE GR}] – *sp* kocogás, dzsogging
- джоинт венчур** ^{БС96}, **джойнт вэнчур** ^{НРЛ} [*< joint venture*] – *gazd* közös vállalkozás, vegyesvállalat
- джоинт** ^{К99}, **джойнт** ^{СТИ ПТ95} [*< joint* ^{NE GR}] – joint <saját készítésű marihuánás cigaretta>
- джойстик** ^{СМ88 НС80 К95 S98 К20 К99 НРЛ КР СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04} [*< joystick* ^{NE GR}] – *inf* bot-kormány, joystick <számítógépes játékokhoz használt irányítóeszköz>
- джордж** ^{СХ92 МТ97 К99 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< Georgian*] – grúz (ember)
- джус** ^{СМ88 К99 СТИ} [*< juice*] – gyümölcslé
- диалоговое окно** ^{К20 СТИ НУК НИ01 И03} [*< dialogue box*] – *inf* párbeszédablak
- ди-ви-ди** ^{ЭЛТ Н21} [*< DVD* ^{NW}] – *inf* DVD
- дигитайзер** ^{КР ЭЛТ Т01 И03 ПТ95}, **диджитайзер** ^{П94с} [*< digitizer*] – *inf* 1. digitalizáló program, 2. digitalizáló eszköz
- дигитализировать** ^{НУК} [*< digital* ^{LR NE}] – *inf* digitalizálni
- дигитальный** ^{СМ81 К95 КЕФ К99 ИСВ НИ01 НУК} [*< digital* ^{LR NE}] – *inf* digitális
- ди-джей** ^{МТ97 S98 К20 К99 БРЖ ИСВ НРЛ СТИ НУК SZL Т01 НИК Н21}, **диджэй** ^{К20 КР СТИ НУК СПТ И03 Н21} [*< deejay, DJ*] – *zene* lemezlovas, disc-jockey, DJ
- дилэй** ^{К99 СТИ И03} [*< delay*] – hangkésleltetés, visszhanghatás (audio- és videotechnikai trükk)
- дилер** ^{СМ87 НС80 М91 БТ92 ДЧ92 СП92 РЭ93 И93 S94 К95 КЕФ S98 К20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **диллер** ^{ПТ95} [*< dealer*] – *díler* <1. *gazd* üzletkötő, kiskereskedő, 2. *gazd* tőzsdei ügynök, 3. *szl* kábítószer-terjesztő>
- диллинг** ^{КЕФ S98 ИСВ Н21 ПРАJ} [*< dealing*] – *gazd* 1. tőzsdei kereskedés, 2. a kereskedés helye
- дискаунт** ^{К95 СТИ Т01 СПТ И03 СВ04 Н21}, **дисконт** ^{И80 М91 БТ92 И93 ПЭ93 РЭ93 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 И03} [*< discount*] – *gazd* 1. árengedmény, 2. kedvezményel árusító üzlet, diszkont
- дискмэн** ^{S98 ЭЛТ}, **дискмэн** ^{S98 П95a} [*< Discman*] – *inf* discman <hordozható CD-lejátszó>
- диснейленд** ^{НС80 Т01 И03 ПТ95} [*< Disneyland*] – vidámpark (a Disneyland tulajdonnévből)
- дистресс** ^{СМ80 НС80 S94 S98 И03} [*< distress*] – a teljesítményt csökkentő súlyos stressz
- дистрибьютор** ^{М91 ДЧ92 S94 К95 КЕФ S98 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21},
дистрибьютер ^{СМ91 ДЧ92 РЭ93 СИ99 СТИ НУК СВ04 Н21}, **дистрибутор** ^{КР НРЛ НУК СПТ Н21},
дистрибутер ^{П94b} [*< distributor*] – *gazd* termékforgalmazó, disztribútor
- домэн** ^{К99 ИНТ ЭЛТ НУК И03 Н21 ПНЯУ} [*< domain*] – *inf* tartomány, domain <internetes címben a névhierarchia legmagasabb szintű eleme>

дор ^{MT97 БРЖ НИК □□РОМ} [*< door*] – *szl* ajtó
драг ^{□□D97 РОМ}, **дра́га** ^{СХ92 БРЖ НИК □□РОМ} [*< drugstore*] – *szl* gyógyszertár
драгдилер ^{ЕЛ НУК СПТ И03} [*< drug dealer*] – kábítószer-terjesztő, drogdíler
драгстóр ^{СХ92 К99 БРЖ СТИ НИК}, **дрóг-стóр** ^{СМ78} [*< drugstore*] – *szl* gyógyszertár
драйв₁ ^{СХ92 БРЖ ЕЛ ИСВ НИ01 СПТ И03 НИК Н21} [*< drive*] – *szl* érzelmi lüktetés, belső hajtóerő
драйв₂ ^{ИСВ СПТ И03} [*< drive*] – *inf* meghajtó, drive
драйвер ^{К95 КЕФ S98 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< driver*] – 1. *inf* eszköz-
meghajtó, számítógépes telepítőprogram, 2. *szl* sofőr, taxis
драмс ^{СХ92 БРЖ НИК}, **драмсý** ^{СХ92 БРЖ НИК} [*< drums*] – *szl* dob(ok), ütőhangszer(ek)
драфт ^{СМ90 КЕФ СПТ И03} [*< draft*] – *sp* draft <amatőr játékosok szerződtetése profi klubhoz>
дринк ^{НС80 СМ90 СХ92 К95 S98 МТ97 К99 БРЖ ЕЛ СТИ SZL НИК}, **дринч** ^{СХ92 МТ97 БРЖ SZL НИК} [*< drink*] –
1. pia, ital, 2. piálás, ivászat
дринкер ^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК} [*< drinker*] – *szl* alkesz, alkoholista
дринкинг ^{ЕЛ} [*< drinking*] – *szl* piálás, ivászat
дум ^{БРЖ □□D97} [*< Doom*] – *inf* a Doom nevű számítógépes játék
дьюти-фри-шоп ^{К99 СТИ СПТ И03} [*< duty-free shop*] – *gazd* vámmentes bolt (repülőtéren,
hajón)
дэнс ^{БРЖ НИК □□Т95 РОМ}, **данс** ^{□□Т95} [*< dance*] – *szl* tánc, diszkó
дэт ^{СМ94 □□D97}, **дэф** ^{НИ01}, **дэз-мэталл** ^{БРЖ НИК} [*< death metal*] – *zene* death metal <a heavy
metal egyik irányzata>
елóвый ^{СХ92 РС97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< yellow*] – *szl* sárga
жёсткий диск ^{БС96 НРЛ ЭЛТ} [*< hard disk*] – *inf* merevlemez, winchester
живая музыка ^{НУК} [*< live music*] – élő zene
загружать ^{НУК Т01}, **загрузить** ^{К20 НРЛ НУК} [*< download*] – *inf* letölteni
зелёные ^{СМ88 НС80 S94 МТ97 РС97 S98 ТОЖ БРЖ НУК НИК} [*< greenback*] – *szl* zöldhasú, dollár
золотые воротнички ^{НС80 БС96 БРЖ НРЛ} [*< gold-collar*] – számítástechnikai ismeretekből
magasan képzett, szellemi munkát végző dolgozó
зóмби ^{СМ85 НС80 S94 К95 S98 ВАС К99 СИ99 БРЖ ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 И03 Н21} [*< zombie*] – zombi
<1. átprogramozott tudatú ember, 2. szótlánul engedelmeskedő, érzelmek nélküli ember>
И-, э-, е- ^{ИНТ ЭЛТ} [*< e-^{NW}*] – *inf* e-, elektronikus
ивнинг ^{БРЖ НИК □□РОМ} [*< evening*] – *szl* este
И-коммерция ^{ИНТ}, **э-коммерция** ^{ИНТ}, **е-коммерция** ^{НУК} [*< e-commerce*] – *inf* e-keres-
kedelem <áruk és szolgáltatások adásvétele elektronikus úton>
икскýюз ^{БРЖ НИК} [*< excuse*] – *szl* bocsánatkérés

и-мэйл ^{K99 СТИ NYK НИ01 Т01 И03}, **имэйл** ^{КР И03}, **е-мэйл** ^{K99 СТИ И03}, **э-мэйл** ^{СТИ} [*e-mail*, *email* ^{GR NW}] – *inf* 1. e-mail, elektronikus levelezés, villanyposta, 2. e-mail cím

имиджмейкер ^{S94 K95 S98 ВАС K99 ИСВ КР НРЛ СТИ NYK НИ01 Т01 И03 СВ04 Н21}, **имиджмэйкер** ^{НИ01} ^{Т95} [**image maker*] – arculattervező, imidzsteremtő

имиджмейкинг ^{СИ02 Н21} [**image making*] – arculattervezés, imidzsteremtés

иммобилайзер ^{ИСВ СТИ И03} [*immobilizer*] – lopásgátló, indításgátló, immobilizer (elektronikai berendezés gépjárműben)

имплóймент ^{СМ91 К20 СТИ И03} [*employment*] – *gazd* foglalkoztatás, foglalkoztatottság

импульс пёчес ^{K95 K99 СТИ} [*impulse purchase* ^{NE}] – *gazd* irracionális készletéből fakadó, spontán vásárlás

импульсивная покупка ^{СПТ И03}, **импульсная покупка** ^{И03} [*impulse purchase* ^{NE}] – *gazd* irracionális készletéből fakadó, spontán vásárlás

инвайронмент ^{ИСВ НИ01 И03}, **энвайронмент** ^{ИСВ НИ01}, **инвайеронмент** ^{СМ88} [*environment* ^{GR}] – *műv* environment <a happeninghez hasonló, térbeli hatásokra építő irányzat>

инглиш ^{БРЖ НИК} ^{РОМ} [*English*] – *szl* angol nyelv (tantárgy), angolóra

индоктринация ^{СМ84 К95 КЕФ K99 ИСВ НИ01 СПТ И03} [*indoctrination*] – *pol* vmilyen politikai doktrína hirdetése a közvélemény formálása érdekében

индóр-хоккей ^{K99 СТИ СПТ И03} [*indoor hockey*] – *sp* fedettpályás gyeplabda

инжини́ринг ^{НС80 К95 КЕФ S98 ВАС K99 ИСВ КР НРЛ СТИ NYK НИ01 СПТ И03 Н21}, **инжені́ринг** ^{NYK}, **инженеринг** ^{СМ87}, **инджиниоринг** ^{BR92 RAJ} [*engineering*] – *gazd* mérnöki tervezőmunka és tanácsadás

инса́йдер ^{СМ89 БТ92 ДЧ92 БС96 КЕФ ИСВ КР NYK И03 Н21} [*insider trader* ^{NE GR}] – *gazd* bennfentes, 10% fölötti csomaggal bíró, befolyásos részvényes

инса́йт ^{S94 КЕФ S98 ИСВ НИ01 И03} [*insight*] – jövőbe látó képesség, ösztönös belátás

инсерт ^{K99 СТИ И03}, **инсэрт** ^{ИСВ} [*insert*] – *méd* tévéadás megszakítása hirdetéssel, reklámmal

инстант ^{K95 КЕФ K99 СТИ И03} [*instant* ^{NE}] – azonnal oldódó (kávé)

интерактíвныйый ^{СМ88 К95 КЕФ K20 K99 НРЛ СТИ NYK НИ01 Т01 И03} [*interactive* ^{LR GR NW}] – *inf* interaktív

интернёт ^{S98 К20 K99 СИ99 ИСВ КР СТИ NYK Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **интернёт-** ^{И03} [*Internet* ^{NW}] – *inf* internet

искéйпнуть ^{БРЖ НИК} ^{РОМ} [*escape*] – *szl* elmenekülni

итать ^{СХ92 БРЖ НИК} ^{РОМ} [*eat*] – *szl* kajálni, enni

ка́вегёрл ^{И03}, **ка́вэ-гё́л** ^{K95 КЕФ K99 СТИ} [*cover girl*] – *méd* címlaplány, cover girl <fotómodell képes folyóirat borítóján>

ка́вер-вэ́рсия ^{ЕЛ ИСВ И03 Н21 ППOM}, **ко́вер-версия** ^{ИСВ} [*< cover version >*] – *zene* régi szám feldolgozása, átírata

ка́лче шок ^{К95 КЕФ К99 СТИ} [*< culture shock* ^{NE GR}] – kultúrsokk

ка́м-бэ́к ^{К95 К99 БРЖ СТИ НИК}, **кам-бек** ^{КЕФ} [*< comeback >*] – *szl* visszatérés

канна́бис ^{СМ87 НС80 ТЛ92 БРЖ} [*< cannabis >*] – hasis, cannabis <indiai vadkenderből készített kábítószer>

ка́нтри мью́зик ^{КЕФ СПТ}, **ка́нтри-мью́зик** ^{ПТ95} [*< country music* ^{NE}] – *zene* country

ка́нтри ^{СМ80 СХ92 S94 К95 КЕФ S98 ВАС К99 СИ99 БРЖ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК SZL Т01 СИ02 СПТ И03 НИК Н21} [*< country* ^{NE}] – 1. *zene* country, 2. *szl* falu, vidék, 2. *szl* nyaraló, 4. *szl* vidéki ember

ка́нтри-кля́б ^{К99 СТИ И03}, **ка́нтри-клуб** ^{СМ91 И03} [*< country club >*] – a városi gazdagok vidéki találkozóhelye

каньо́нинг ^{КР} [*< canyoning* ^{NW}] – *sp* kanyonozás <túrázás kanyonban különböző módokon (sziklamászással, vadvízi úszással)>

ка́рри ^{НУК}, **кэ́рри** ^{НУК} [*< curry >*] – curry <indiai eredetű erős fűszerkeverék>

ка́ртридж ^{СМ90 К95 КЕФ S98 К20 К99 СИ99 БРЖ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 СИ02 СПТ И03 СВ04 ПТ95} [*< cartridge >*] – 1. *inf* nyomtatóba v. fénymásolóba való cserélhető festékkazetta, 2. bármilyen cserélhető elem

ка́стинг ^{НС80 И93 S98 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НИ01 СИ02 СПТ И03 Н21} [*< casting >*] – szereplőválogatás, casting

каталог ^{К20 ИНТ СТИ НИ01 Т01 СИ02} [*< directory >*] – *inf* könyvtár, mappa

каунтда́ун ^{К99 СТИ}, **ка́унтда́ун** ^{К95 КЕФ} [*< countdown >*] – visszaszámlálás (rakétaindításnál)

квиз ^{К95 КЕФ К99 СТИ СПТ И03} [*< quiz >*] – *méd* szellemi, műveltségi vetélkedő, kvíz(játék)

квилт ^{СТИ Т01 И03} [*< quilt >*] – az AIDS-ben elhunytak emlékére készített színes, többretegű ágytakaró, patchwork

керб ^{ИСВ И03} [*< kerb >*] – *gazd* tőzsdezárás után megkötött ügyletek

ке́я ^{БРЖ НИК} [*< keyboard* ^{NE GR}] – *inf szl* billentyűzet

кя́борд ^{К99 БРЖ СТИ СПТ И03}, **ке́йборд** ^{СТИ БРЖ}, **киборда́** ^{ЕЛ}, **кеборда́** ^{БРЖ}, **кибо́д** ^{БРЖ} [*< keyboard* ^{NE GR}] – *inf* billentyűzet

кидне́ппер ^{К20 НРЛ СТИ СИ02 И03 Н21} [*< kidnapper >*] – *méd* emberrabló

кикбо́ксер ^{СМ90 НУК СИ02 Н21}, **кикбоксёр** ^{СМ90 S98 НРЛ} [*< kickboxer* ^{NE}] – *sp* kick-boxos

кикбо́ксинг ^{СМ90 СП92 S94 К95 S98 К20 ОЖШ ВАС К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< kickboxing* ^{NE}] – *sp* kick-box <az ökölvívás és a karate elemeit ötvöző küzdősport>

кя́ллер ^{СМ84 НС80 S94 К95 КЕФ S98 К20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 ТОЖ БРЖ ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< killer >*] – profi bérgyilkos

кис ^{СХ92 БРЖ SZL НИК}, **кисс** ^{БРЖ} [*< kiss >*] – *szl* csók

- кластер** ^{K95 KEФ K99 ИНТ КР СТИ НИ01} [*< cluster*] – klaszter <vmlyen szempontból összetartozó adatok csoportja, halmaza (tudományos leírásban)>
- кликать** ^{БРЖ НУК Т01 Н21} **кликнуть** ^{БРЖ НУК НИК Н21} [*< click*] – *inf szl* (rá)kattintani, (rá)klikkelni
- клип** ^{НС80 СП92 И93 S94 K95 S98 К20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04} [*< clip*] – *méd* klip, videoklip
- койот** ^{СМ80 НС80 И93 ВАС КР НИ01 И03} [*< coyote* ^{NE}] – прерифаркас
- колгёрл** ^{И03}, **кол-гёрл** ^{К99 СТИ}, **кол-гёл** ^{К95 KEФ СИ99 СТИ} [*< call girl*] – telefonon lakásra hívható prostituált, call-girl
- компа́йлер** ^{К99 СТИ И03} [*< compiler* ^{NE}] – *inf* fordítóprogram (egyik számítógépes programnyelvről a másikra)
- компа́кт-ди́ск** ^{СМ85 НС80 И93 S94 K95 S98 К20 ОЖШ ВАС К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04}, **компактный диск** ^{S94 НУК} ^{К93} [*< compact disc* ^{NE NW}] – cédé, CD
- компати́бельный** ^{К99 СТИ} [*< compatible* ^{NE GR}] – *inf* kompatibilis
- композер** ^{К99 СТИ И03} [*< composer*] – *inf* szedő-írógép nyomdai betűtípussal
- конне́ктор** ^{К95 KEФ K99 И03} [*< connector*] – *inf* több hálózati vonal csatlakozópontja
- конса́лтинг** ^{СМ91 М91 К95 KEФ S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< consulting*] – 1. *gazd* consulting <gazdasági szaktanácsadás, 2. tanácsadás
- контрóллинг** ^{К95 KEФ K99 ИСВ СТИ НИ01 СПТ И03} [*< controlling*] – *gazd* controlling <vállalkozás vezetésének irányítótevékenysége>
- копира́йт** ^{S94 K95 S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< copyright*] – szerzői jog, copyright
- копира́йтер** ^{К99 ИСВ СТИ СПТ И03 Н21} [*< copywriter*] – *méd* reklámszövegíró
- котто́н** ^{СМ88 К95 KEФ K99 СТИ НИ01 СИ02} [*< cotton*] – pamut
- кра́кать** ^{ЕЛ}, **кра́кнуть** ^{НРЛ ЕЛ} [*< crack* ^{NW}] – *inf* feltörni, crackelni (ártó v. haszonszerzési szándékkal)
- кра́кер** ^{СМ94 К95 KEФ К20 К99 НРЛ СТИ СИ02 СПТ И03 Н21}, **крэкер** ^{Н21}, **крэкер** ^{Н21} [*< cracker* ^{NW}] – *inf* számítógépes kalóz, programfeltörő, cracker (ártó v. haszonszerzési szándékkal)
- кредитная карточка** ^{НС80 СМ89 М91 ДЧ92 РЭ93 К95 К20 К99 СТИ НУК СПТ И03 Н21} [*< credit card*] – hitelkártya
- крезо́вый** ^{СХ92 МТ97 РС97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< crazy* ^{NE}] – *szl* krézi, őrült
- кре́йзи** ^{К95 ТОЖ К99 БРЖ ЕЛ СТИ НИ01 SZL Т01 НИК}, **крэйзи** ^{СХ92}, **крэзи** ^{СХ92 БРЖ СТИ} [*< crazy* ^{NE}] – *szl* 1. krézi, bolond, őrült, 2. őrült ötlet, 3. bolondokháza (elmeógyógyintézet)
- кряк** ^{СМ86 НС80 НРЛ НИ01 Т01 СПТ И03}, **кряк** ^{СТИ}, **кряк** ^{БРЖ ЕЛ} [*< crack* ^{NE GR NW}] – függőséget okozó, kokaintartalmú szintetikus kábítószer

- кул**^{K99 БРЖ СТИ} [*< cool*] – *inf szl* tapasztalt programozó
- кул**^{СМ91 К99 СТИ} [*< cool jazz*] – *zene cool jazz* <a dzsessz egyik irányzata>
- кульный**^{ЕЛ} [*< cool*] – *szl* kúl, klassz, remek
- курсор**^{НС80 И93 К95 К20 S98 ВАС К99 СИ99 КР ИСВ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< cursor*^{NE GR}] – *inf* kurzor <képernyőn a billentyűléítés helyét jelző vonal>
- кэш₁**^{К95 S98 К99 ИСВ СТИ И03 Н21}, **кеш**^{Б97} [*< cash*] – *gazd* készpénз
- кэш₂**^{КЕФ К99 СТИ НИ01 Т01 И03 СВ04 Н21} ^{НИАУ}, **кеш**^{НИ01} [*< cache*^{GR}] – *inf* gyorsítótár, cache <gyors adathozzáférést biztosító memória>
- кэш-энд-кэри**^{БТ92 К95 КЕФ К99 СТИ}, **кэш энд кэри**^{ИСВ} [*< cash and carry*^{NE}] – *gazd* cash and carry <nagykereskedelmi forma: fizetés készpénzzel és azonnali elszállítás>
- лав**^{СХ92 БРЖ НИК} [*< love*] – *szl* love, szerelem
- лавер**^{БРЖ SZL НИК} [*< lover*] – *szl* szerető
- лайкра**^{S98 И03 Т01 Н21} ^{Т95} [*< Lycra*] – *div* feszüllős, rugalmas ruhaanyag (a Lycra márkánévből)
- лайм**^{ИСВ И03} [*< lime*] – lime <kisméretű, citrom alakú, zöldes-sárgás savanyú gyümölcs>
- лайнсмен**^{КР НИ01} ^{РОМ}, **лайнсман**^{ИСВ И03} [*< linesman*] – *sp* a játékvezető asszisztense, partjelző (labdarúgásban)
- ланченмит**^{И03} [*< luncheon meat*] – löncshús, vagdalthúskonzerv
- лаптоп**^{К20 ИСВ СВ04 Н21}, **лаптоп**^{НУК И03}, **лаптоп**^{СТИ}, **лэптоп**^{СМ91 К20 К99 СТИ И03 СВ04 Н21} [*< laptop*^{NE GR}] – *inf* laptop <hordozható számítógép>
- лэггинсы**^{К95 КЕФ S98 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ} [*< leggings*] – *div* macskanadrág
- лейбл₁**^{СМ79 НС80 К95 МТ97 S98 К20 К99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК SZL Т01 СИ02 И03 НИК СВ04 Н21}, **лэйбл**^{СХ92 К20 БРЖ ЕЛ СТИ НИК}, **лэйбла**^{СМ94 БРЖ НИК} [*< label*] – ruhacímке, márkajelzés
- лейбл₂**^{НРЛ} [*< label*] – *zene* lemezkiadó cég
- лίζинг**^{СМ86 НС80 М91 ДЧ92 СП92 И93 ПЭ93 РЭ93 S94 К95 БС96 КЕФ S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< leasing*] – 1. *gazd* lízing(elés), kölcsönbérlet, 2. kölcsönbe adás
- лимерик**^{К95 КЕФ К99 ИСВ КР И03} [*< limerick*] – limerick <ötsoros, meghatározott szótagszámú és rímképletű humoros vers>
- лимитед компани**^{К95 К99 СТИ СПТ} [*< limited company*] – *gazd* kft., korlátolt felelősségű társaság
- линк**^{ЭЛТ} [*< link*] – *inf* hiperhivatkozás, link <elektronikus dokumentumok közötti összeköttetés>
- листинг**^{НС80 И93 РЭ93 К95 БС96 КЕФ ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НИ01 СИ02 СПТ И03 Н21} [*< listing*] – 1. *inf* a számítógépről kapott adatok kinyomtatása, 2. *gazd* a cég részvényeinek felvétele a tőzsdén jegyzet értékpapírok közé

литл ^{MT97 БРЖ} [*< little*] – *szl* dugó, alacsony ember

литловый ^{CX92 MT97 БРЖ SZL НИК} [*< little*] – *szl* alacsony, kicsi

логин ^{ЭЛТ НИ01 И03 Н21 ННЯУ} [*< login* ^{NE}] – *inf* login <bejelentkezés, belépés (számítógépes rendszerbe)>

лонговый ^{CX92 MT97 БРЖ НИК} [*< long*] – *szl* 1. hosszú (haj), 2. magas (ember)

лонгселлер ^{K99 СТИ И03} [*< *longseller*] – hosszú időn keresztül sikeres bestseller

лүзер ^{БРЖ НИ01 СИ02} [*< loser*] – *szl* vesztes, balek, лүзер

лук ^{CX92 БРЖ НИК} [*< look*] – *szl* blikk, pillantás

лэнд-арт ^{НС80 ИСВ НИ01}, **ленд-арт** ^{И03} [*< land art* ^{NE}] – *műv* land art <szabadtéri modern művészeti irányzat>

мазер ^{CX92 MT97 БРЖ SZL НИК} [*< mother*] – *szl* mutter, anya

мазербóрд ^{БРЖ ЭЛТ НИ01} [*< motherboard*] – *inf* alaplap

Майкрософт ^{СТИ ЭЛТ НИ01 NYK} [*< Microsoft*] – Microsoft (cég és program)

Макдоналдс ^{NYK И03 Н21}, **Макдональдс** ^{NYK Н21 Т95} [*< McDonald's*] – McDonald's (cég és gyorséttermi hálózat)

мани ^{ТЛ92 БРЖ SZL НИК} [*< money*] – *szl* lóvé, pénz

маркер ^{K95 ВАС К20 ИСВ СТИ НИ01 Т01 И03 Н21}, **маркёр** ^{K99 СИ99 ИСВ НРЛ СТИ СИ02 И03} [*< marker*] – szövegkiemelő színes filctoll

маркет ^{S94 S98 СТИ НИ01 СИ02} [*< market*] – *gazd* 1. piac, 2. kisebb élelmiszerüzlet

материнская плата ^{ЭЛТ NYK}, **матерная плата** ^{БРЖ ЭЛТ} [*< motherboard*] – *inf* alaplap

матч-пойнт ^{ИСВ NYK И03} [*< match point*] – *sp* meccslabda (teniszben)

маунтинбайк ^{СМ94 К99 ИСВ СТИ Т01 И03} [*< mountain bike* ^{GR}] – *sp* hegyikerékpár, mountain bike

медведь ^{СМ92 БТ92 ДЧ92 БС96 КЕФ БРЖ} [*< bear*] – *gazd* az árak esésére játzó tőzsdei spekuláns

мейк-ап ^{СМ94 К95 ВАС К99 СТИ СИ02}, **мэйк-ап** ^{СИ02}, **мейкап** ^{Т95}, **мекап** ^{ПОМ} [*< make-up*] – az arc kifestése, divatos smink, make-up

мейкер ^{ИСВ СТИ СПТ И03}, **мэйкер** ^{Т95} [*< maker*] – összetételek második tagjaként: -készítő, -tervező

мейнстрим ^{НРЛ NYK И03}, **мейнстрим** ^{НС80}, **мэйнстрим** ^{NYK Т95} [*< mainstream*] – *méd* uralkodó irányzat, mainstream

мерчандайзинг ^{К95 ИСВ СТИ И03 СВ04 Н21}, **мерчендайзинг** ^{ДЧ92 БС96 К99 НРЛ СТИ СВ04 Н21} [*< merchandizing* ^{GR}] – *gazd* az értékesítést elősegítő, a vásárlást ösztönző marketing-tevékenység

мэссидж ^{БРЖ НИК}, **мэссежд** ^{БРЖ} [*< message*] – *szl* üzi, üzenet

метáл^{СТИ}, **метл**^{НИО1} [*< metal*] – *zene* metál, heavy metal

мировая музыка^{НЫК} [*< world music*] – *zene* világzene

моби́л^{НЫК SZL НИК}, **моби́ль**^{ИСВ НИО1 ИО3} [*< mobile*] – mobil(telefon)

моде́м^{НС80 К95 К20 ВАС К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НЫК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< modem*^{NE GR}] –
inf modem

монетаризм^{СМ86 НС80 S98 ВАС НЫК СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< monetarism*^{NE GR}] – *gazd* monetarizmus <az ország pénzkínálatának ellenőrzésére alapozott gazdaságpolitika és elmélet>

мультиме́диа^{СМ94 S98 К20 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НЫК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< multimedia*^{NE GR NW}] –
inf multimédia <többféle megjelenítési mód együttes alkalmazása>

мультипа́к^{К95 КЕФ К99 СТИ И03} [*< multipack*^{NE}] – azonos fajtájú árucikkből több darab egy csomagolásban

мушта́шá^{СХ92 БРЖ НИК} [*< moustache*] – *szl* bajusz

му́ся^{БРЖ НИК} [*< mouse*^{NE GR NW}] – *inf szl* egér

мыльная опера^{СМ94 НС80 S94 К95 КЕФ К20 S98 К99 ЕЛ НРЛ НЫК Н21} [*< soap opera*] – szappanopera

мышь^{СМ87 НС80 К95 КЕФ К20 К99 НРЛ ЭЛТ НИ01 Т01 НЫК} [*< mouse*] – *inf* egér

мэйка́ться^{РС97 БРЖ НИК}, **мейка́ться**^{ПROM} [*< make*] – *szl* sikerülni

мэ́н^{НС80 ВЯ91 СХ92 ТЛ92 S94 М95 К95 КЕФ МТ97 РС97 S98 К99 БРЖ ЕЛ СТИ SZL НИК}, **ме́н**^{К99 СТИ} [*< man*] –
szl ürge, fickó, ember

найт^{СХ92 М95 БРЖ ЕЛ НИК} [*< night*] – *szl* 1. éjszaka, 2. éjszakai szállás

наиф^{СХ92 МТ97 БРЖ НИК} [*< knife*] – *szl* kés

нетизен^{ЭЛТ ПНЯУ} [*< netizen*^{NW}] – *inf* az internetet rendszeresen használó személy

нетикет^{ИНТ ПНЯУ} [*< netiquette*^{NW}] – *inf* hálózati illemtan

новая волна^{СМ86 НС80 НС95 S98 ПR90} [*< new wave*^{NE GR}] – *zene* új hullám <popzenei irányzat>

новые русские^{БС96 МТ97 S98 К20 НРЛ НЫК SZL} [*< new Russians*] – orosz úrgazdagok

нон-сто́п^{НС80 К95 S98 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НЫК Т01 СИ02 И03} [*< non-stop*] – szünet v. megállás nélküli, nonstop

но́утбук^{S98 К20 К99 КР СТИ СИ02 СПТ И03}, **ноу́тбу́к**^{НЫК Т01 СВ04 Н21}, **но́утбу́к**^{ИСВ}, **но́тбук**^{К95}
^{КЕФ S98 К20 СТИ СИ02}, **но́тебу́к**^{СИ02} [*< notebook*^{GR}] – *inf* notebook <a laptopnál kisebb, hordozható számítógép>

ню́-вэйв^{СМ91 ПT95}, **ню́-вэйв**^{ПT95}, **ню́ уэйв**^{ПT95} [*< new wave*^{NE GR}] – *zene* új hullám <popzenei irányzat>

ню́с^{СМ90 S98 БРЖ НИК ПT95}, **ню́з**^{S98 ПT95} [*< news*] – *szl* hírek

ню́смэйкер^{СМ92 К95 S98 ВАС К99 КР СПТ И03 СВ04 Н21}, **ню́з мэ́йкер**^{ПT95} [*< newsmaker*^{NE}] –
méd a sajtó érdeklődésének középpontjában álló híresség

ньюсрум ^{K99 КР СТИ} [**< newsroom**] – hírszoba (újság szerkesztőségében v. tévében)

овердрафт ^{M91 ДЧ92 К95 КЕФ К99 ИСВ НРЛ СТИ НИ01 И03 Н21} [**< overdraft**] – *gazd* hiteltúllépés, kiegészítő hitel

овертайм ^{СМ80 НС80 S98 ИСВ КР НУК НИ01 СПТ СИ02 И03}, **óвертайм** ^{K95 КЕФ К99 СТИ} [**< overtime**] – *sp* hosszabbítás (labdarúgásban, jégkorongban)

о́лдовый ^{СХ92 МТ97 РС97 S98 БРЖ ЕЛ НИК ППROM} [**< old**] – *szl* idős, öreg

онлайн ^{НИ01 И03 СВ04 Н21 ПНЯУ} [**< online**] – *inf* online <számítógépes hálózatra kapcsolódó>

оперативная память ^{К20 НРЛ НУК И03} [**< *operative memory**] – *inf* virtuális memória

органи́зер ^{К95 КЕФ S98 ВАС К99 БРЖ ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 И03 Н21} [**< organizer** ^{NW}] – *inf* menedzserkalkulátor <kisméretű számítógép>

офф-лайн ^{К99 ИСВ СТИ СПТ И03 СВ04 Н21} [**< offline**] – *inf* offline <hálózatra nem kapcsolódó>

офф-шор ^{И93 К95 КЕФ К20 ВАС К99 ИСВ СТИ НИ01 СПТ Н21}, **оффшор** ^{S98 К20 ВАС ИСВ СТИ НУК СВ04 Н21}, **офшор** ^{S98 КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 Н21} [**< offshore** ^{NE GR}] – *gazd* offshore <adó jogilag területen kívüli, kedvező adózású vállalkozás>

пáблик рилэйшнз ^{СМ92 ДЧ92 К95 ИСВ НРЛ СТИ НИ01 СПТ И03 СВ04}, **пáблик-рилейшнс** ^{ПГОР}, **пáблик релэйшинз** ^{ПТ95} [**< public relations**] – *gazd* közönségkapcsolat, PR

пазл ^{КР НУК СИ02 И03} [**< puzzle**] – kirakós játék, puzzle

пáлмтóп ^{К20 К99 СТИ СВ04 Н21}, **пáмтоп** ^{ЭЛТ} [**< palmtop**] – *inf* palmtop <tenyérfényű nagyságú, zsebben is elférő számítógép>

пáмперс ^{S94 S98 СИ99 СТИ НУК Т01 СИ02}, **пáмперсы** ^{СИ99 ИСВ КР СТИ СИ02 И03} [**< Pampers**] – pelenka (a Pampers márkánévből)

пáрсер ^{К95 КЕФ К99 СТИ И03} [**< parser**] – *inf* számítógépes szövegelemző eszköz (gépi fordításnál)

пáрти ^{СМ89 К95 КЕФ К99 СТИ СПТ И03 Н21 ППРОМ}, **пáти** ^{МТ97 К99 БРЖ ЕЛ СТИ НИ01 SZL СПТ И03 НИК Н21} [**< party**] – *szl* buli, parti

пауэрлífтинг ^{СМ90 И93 КЕФ КР ИСВ СТИ НУК СПТ И03}, **пауерлífтинг** ^{ИСВ} [**< powerlifting**] – *sp* erőemelés, fekvenyomás

пéйджер ^{СМ94 S98 К99 СИ99 К20 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21 ПП95d Т95}, **пéйджер** ^{СМ94 S98 ПП95d} [**< pager** ^{GR}] – *inf* személyi hívó

пéйджинг ^{СМ94 К20 КР ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 И03 СВ04 Н21 ПП95d}, **пéйджинг** ^{ПП95d} [**< paging**] – *inf* személyi hívók rendszere

пейнтбóл ^{К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК И03 Н21}, **пéйнтбóл** ^{К95 КЕФ НУК Н21} [**< paintball**] – *sp* paintball <festéktöltények lövöldözésével játszott csapatsport>

пéнтиум ^{К20 НРЛ СТИ НУК НИ01 И03} [**< Pentium**] – *inf* Pentium (mikroprocesszor)

пентхáуc ^{СМ85 К95 КЕФ ВАС К99 СТИ НИ01 СВ04 Н21}, **пентхáуз** ^{И03 СВ04 Н21} [**< penthouse**] – különleges, gazdagon felszerelt lakás magas épület, felhőkarcoló tetején

перфóрманс ^{CM90 K95 K99 СИ99 ИСВ СТИ НУК СИ02 И03 Н21}, **перфóманс** ^{K95 СИ99 ИСВ НИ01 СИ02}
^{Т95}, **перфомáнс** ^{СИ99}, **перфóрменс** ^{S98 СИ02}, **перфоменс** ^{Т95}, **пефоменс** ^{Т95}
 [< performance ^{NE}] – performansz <a happeninghez hasonló akcióművészeti forma>

пиáр ^{КР СТИ НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21} [< PR] – közönségszolgálat, piár, PR

пиджин ^{K95 КЕФ ВАС К99 ИСВ КР СТИ НИ01 И03} [< pidgin] – pidzsin nyelv

пиксел ^{ЭЛТ И03 Н21}, **пиксель** ^{ЭЛТ Н21} [< pixel ^{GR NW}] – *inf* képpont, pixel <a képfelbontás
 egysége>

пилинг ^{ИСВ НРЛ СТИ НУК СИ02 И03 Н21} [< peeling] – a bőr szépséghibáit eltávolító kozmetikai
 eljárás

пинатсы ^{K95 КЕФ К99 СТИ} [< Peanuts] – népszerű amerikai képregény

пин-кóд ^{ИСВ НУК НИ01 И03 СВ04 Н21} [< PIN code] – PIN kód

пилл ^{CM89 СХ92 МТ97 РС97 S98 БРЖ ЕЛ НРЛ SZL НИК} [< people] – *szl* 1. hippi, 2. emberek (megszó-
 lítás)

пип-шоу ^{CM88 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ} [< peepshow] – kukkolda, peep-show

пирсинг ^{K99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК И03 Н21}, **пёрсинг** ^{НУК} [< piercing ^{NW}] – testékszer, piercing

пи-си ^{НУК SZL} [< PC] – *inf* рэсэ, PC, személyi számítógép

плаги́н ^{БРЖ ИНТ ЭЛТ СИ02} [< plugin] – *inf* plug-in <hardverek v. szoftverek bővítésére hasz-
 nált kiegészítő modul>

пластиковые деньги ^{НС80 НРЛ} [< plastic money] – *gazd* hitelkártyán lévő pénz

плей-бэ́к ^{K99 СТИ}, **плейбэ́к** ^{ЭЛТ} [< playback] – *zene* playback <felvétel, előre rögzített
 zeneszám>

пле́йер ^{CM86 НС80 И93 S94 К95 КЕФ S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ НРЛ СТИ НУК СИ02 СВ04 Н21}, **плéер** ^{К20 ИСВ}
^{КР НРЛ НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **плóйер** ^{CM86 НС80 К20} [< player] – *inf* 1. lejátszó, 2. sétáló-
 magnó, walkman

плей-óфф ^{НС80 НУК Т01 СПТ И03 Н21} ^{Т95 БО98 РОМ}, **плэ́й-óфф** ^{НС80 ИСВ НИ01 НУК} ^{Т95 БО98},
плей-óфф ^{K95 КЕФ ВАС К99 НРЛ СТИ} [< playoff] – *sp* playoff <kieséses rendszerű rájátszás>

плейстейшн ^{ЭЛТ} [< playstation] – *inf* playstation <televízión megjeleníthető elektronikus
 játék>

плóттер ^{CM90 И93 К95 К20 ВАС К99 ИСВ КР СТИ НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03} ^{Т95} [< plotter ^{NE}] – *inf* rajz-
 gép, számítógépes rajzkészítő eszköz, plotter

пóкет ^{СХ92 БРЖ НИК} [< pocket] – *szl* zseb

пóлис ^{М91 СХ92 КЕФ МТ97 СИ99 БРЖ ИСВ НРЛ СТИ НИ01 НИК}, **полі́с** ^{ЕЛ SZL} [< police] – *szl* zsarú,
 rendőr

поп ^{НС80 К95 К99 ЕЛ СТИ}, **поп-** ^{И93 К20 ВАС СИ99 ИСВ КР Т01 СПТ И03 Н21} [< pop ^{NE GR}] – *zene* pop-
 zene, pop-

попкóрн ^{K99 КР СТИ НИ01 Т01 И03 Н21 ☒T95 ПОМ} [**< popcorn**] – pattogatott kukorica, popcorn

поп-мьюзишен ^{☒D97} [**< pop musician**] – *zene* popzenész

попса́ ^{СМ89 К95 КЕФ МТ97 РС97 S98 К20 ТОЖ К99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 НИК Н21}
 [**< pops**] – *zene szl* a popzene világa

порт ^{ИНТ НРЛ НУК Т01 И03} [**< port** ^{LR GR}] – *inf* port <csatlakozó pont számítógépen>

пóстер ^{К95 К20 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ СПТ НУК Т01 И03 СВ04 Н21} [**< poster**] – poszter, plakát

потребительская корзина ^{НС80 СПТ Н21} [**< consumer basket**] – *gazd* fogyasztói kosár

пра́йвеси ^{К20 НРЛ СТИ СПТ И03 СВ04 Н21}, **пра́йваси** ^{К99 СТИ СПТ}, **пра́йвэси** ^{К20}, **пра́йвиси** ^{☒T95}
 [**< privacy**] – *pol* a személyiség és a magánélet védelme, sérthetlensége

пра́йзovýй ^{БРЖ SZL НИК} [**< price**] – *szl* drága

прайм-ре́йт ^{К95 КЕФ К99 НРЛ СТИ}, **прайм ре́йт** ^{ДЧ92 БС96} [**< prime-rate** ^{NE}] – *gazd* elsőrangú állandó kamat kivételezett ügyfeleknek

прайм-та́йм ^{S94 К95 КЕФ S98 ВАС К99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [**< prime time** ^{NE GR}] –
méd főműsoridő, csúcsidő <a legmagasabb nézettségű adásidő a televízióban>

прайсóвый ^{СХ92 БРЖ SZL НИК} [**< price**] – *szl* gazdag

препринт ^{И93 ВАС ИСВ КР НИ01 И03} [**< preprint**] – tudományos előadás előre megjelentetett tartalmi kivonata

приатта́чить ^{БРЖ}, **приата́чить** ^{БРЖ} [**< attach**] – *inf szl* átácsolni, csatolt fájlt küldeni e-mailen

при́квел ^{НРЛ СТИ} [**< prequel** ^{NE}] – könyvhöz v. filmhez utólag megírt előtörténet

принтер ^{СМ86 НС80 И93 К95 К20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 Н21}
 [**< printer**] – *inf* nyomtató, printer

принтить ^{МТ97 ЕЛ НИК}, **принтовать** ^{☒ПОМ} [**< print**] – *szl* nyomtatni

прова́йдер ^{К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [**< provider**] – *inf* mobil- v. internetszolgáltató

промо́утер ^{КЕФ К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21 ☒ПОМ} [**< promoter**] – *gazd* vmilyen terméket népszerűsítő szakember

промо́ушн ^{К99 ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [**< promotion**] – *gazd* promóció <vmilyen termék bevezetése a piacra>

пу́шер ^{СМ81 НС80 БРЖ ЕЛ} [**< pusher** ^{NE}] – *szl* drogdíler, kábítószer-terjesztő

пэ́тчворк ^{И03}, **пэч-во́рк** ^{Т01 ☒T95} [**< patchwork**] – foltvarrás, patchwork <eltérő mintájú szövetanyagokból összeállított ruhadarab, takaró>

ра́фтинг ^{К99 ИСВ КР НУК СПТ И03} [**< rafting**] – *sp* vadvízi evezés, rafting (extrém sport)

ра́шен ^{БРЖ СТИ}, **ра́шин** ^{СТИ}, **рашн** ^{SZL} [**< Russian**] – *szl* ruszki, orosz

- рэггей** ^{HC80 S98 ИСВ СПТ И03 R90 T95}, **рэгги** ^{ИСВ НУК СПТ И03 T95}, **рэггей** ^{S98 T95}, **рэгги** ^{НУК},
рэгэи ^{K99 СТИ}, **рагги** ^{ПОМ} [*< reggae^{NE GR} >*] – *zene reggae* <jamaikai popzenei stílus>
- рейв** ^{S98 K20 K99 БРЖ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 НИК Н21}, **рэйв** ^{MT97 K20 БРЖ НРЛ СТИ НУК СПТ НИК Н21}
 [*< rave^{GR NW} >*] – *zene rave* <elektronikus tánczene, a techno egyik fajtája>
- рэйвер** ^{S98 K20 БРЖ КР СТИ НУК Т01 И03 Н21}, **рэйвер** ^{K20 БРЖ СТИ НУК НИК} [*< raver^{NW} >*] – *zene raver*
 <a rave rajongója, rave partik résztvevője>
- рекрутинг** ^{S98 СТИ И03 Н21}, **рекрутинг** ^{K20 НУК} [*< recruiting >*] – *gazd* munkaerő toborzása, állásközvetítés (speciális ügynökségen keresztül)
- рекрутмент** ^{S98} [*< recruitment >*] – *gazd* munkaerő toborzása, állásközvetítés (speciális ügynökségen keresztül)
- релакс** ^{СТИ}, **релакс** ^{БРЖ T95} [*< relax >*] – *szl* pih(zés), punnyadás
- ремэйк** ^{HC80 S98 КР НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21 T95 Б97}, **римэйк** ^{S98 КР НУК Т01 СПТ СВ04 Н21 T95 Б97},
римэйк ^{T95} [*< remake >*] – nagy sikerű film új szereplőkkel történő felújítása
- ремикс** ^{S98 ИСВ НРЛ НИ01 Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< remix >*] – *zene* remix <egy dal újrakevert változata>
- рентинг** ^{CM92 M91 ДЧ92 И93 РЭ93 S94 K95 КЕФ S98 K99 ИСВ КР НИ01 И03} [*< renting >*] – *gazd* rövid távú bérbeadás, kölcsönzés
- ринг** ^{CX92 БРЖ SZL НИК} [*< ring >*] – *szl* 1. telefonhívás, 2. telcsi, telefon, 3. telefonszám
- рингбóл** ^{CM91 K99} [*< ringball >*] – *sp* kör alakú pályán játszott kosárlabda
- ринк-хоккей** ^{И93 КР ИСВ НИ01 СПТ И03} [*< rink hockey >*] – *sp* görkorcsolyán játszott gyeplabda
- ристарт** ^{НИ01}, **рестарт** ^{И03} [*< restart >*] – *inf* egy program v. a rendszer újraindítása
- рйтм-энд-блюз** ^{HC80 ИСВ И03 R90 T95} [*< rhythm & blues^{NE} >*] – *zene* rhythm & blues, R & B
 <a dzsessz és a blues elemeit ötvöző popzenei irányzat>
- рифф** ^{K99 И03 R90}, **риф** ^{K99} [*< riff >*] – *zene* riff <ismétlődő elemeket tartalmazó gitárszólo>
- риэлтор** ^{S94 K95 S98 ВАС К99 НРЛ СТИ НУК СИ02 СВ04 Н21}, **риэлтер** ^{S94 S98 K20 СИ99 ИСВ СТИ НУК СИ02 СВ04 Н21},
риэлтор ^{БРЖ ИСВ КР Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [*< realtor >*] – *gazd* ingatlanügynök
- рокабилли** ^{CM88 HC80 БРЖ ИСВ D97}, **рокэбилли** ^{R90}, **рокобилли** ^{БРЖ НИК ПОМ} [*< rockabilly^{NE} >*] – *zene* rockabilly <a rock and roll legkorábbi formája>
- рóкер** ^{CM81 CM82 CM86 HC80 СП92 S94 K95 MT97 PC97 S98 K20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ НРЛ СТИ НУК SZL НИ01 Т01 СИ02 И03 НИК Н21} [*< rocker^{NE GR} >*] – *szl* rocker
- рóллинг** ^{CM83 CM84 HC80 S94 S98} [*< rolling >*] – *sp* 1. gördeszka, 2. gördeszkázás
- рóстер** ^{CM85 HC80 КЕФ S98 ИСВ КР НИ01 Т01 И03} [*< roaster >*] – pecsenyesütő
- рóуминг** ^{K99 ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 И03 СВ04 Н21} [*< roaming >*] – *inf* barangolás, roaming (külföldi mobilhasználat)
- рóялти** ^{M91 ДЧ92 И93 S94 S98 K95 КЕФ ВАС К99 ИСВ НИ01 СПТ И03} [*< royalty >*] – szerzői jogdíj, royalty

- рэп** ^{HC80 S98 ИСВ НРЛ СТИ НУК СПТ И03 Н21}, **реп** ^{К95 КЕФ К99 СТИ СПТ Н21} [^{NE GR} rap] – *zene rap*
<hiphop ritmusosan mondott szöveggel>
- рэп-музыка** ^{CM92 R90} [^{NE GR} rap music] – *zene rap* <hiphop ritmusosan mondott szöveggel>
- сáбвей** ^{К95 К99 СТИ СИ02 И03}, **сáбвэй** ^{CM87} [^{NE GR} subway] – föld alatti gyorsvasút (az USA-ban)
- сайентология** ^{CM91 S98 К99 КР НУК И03 СВ04 Н21} [^{NE GR} scientology] – szcientológia (tudomány-elmélet)
- сайз** ^{СХ92 К95 КЕФ К99 СТИ SZL НИК}, **сайс** ^{ВЯ91} [^{NE GR} size] – *szl* méret
- сáммит** ^{CM87 CM88 HC80 S94 К95 S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [^{NE GR} summit] – *pol* csúcstalálkozó
- сáспенс** ^{НРЛ}, **сáспенс** ^{СТИ} [^{NE GR} suspense] – késleltetés, felfüggesztés (irodalmi műben v. filmben)
- саундблáстер** ^{ИСВ И03} [^{NE GR} Sound Blaster] – *inf* hangkártya (a Sound Blaster márkánévből)
- саундтрéк** ^{CM91 ИСВ КР СПТ Н21}, **сáундтрек** ^{S98 К99 СТИ Т01}, **сáундтрéк** ^{И03}, **саундтрéк** ^{ИСВ}
[^{NE GR} soundtrack] – *zene* soundtrack <egy film zenéje>
- свйнгер** ^{CM91 К20 К99 ИСВ НРЛ СТИ И03 Н21} [^{NE GR} swinger] – *div* női rövid kabát
- свит** ^{К99 И03 R95} [^{NE GR} suite] – *zene* szvit <több tételből álló hangszeres műfaj>
- свитч** ^{БТ92 ДЧ92 И93 К95 КЕФ К99 ИСВ НИ01 И03} [^{NE GR} switch] – *gazd* switch-ügylet <áttérés egyik devizáról v. értékpapírról a másikra>
- свóппинг** ^{КЕФ ИСВ} [^{NE GR} swopping] – *gazd* értékpapírok eladása és egyidejű visszavásárlása (az adózás megkerülésére)
- сейл** ^{CM84 HC80 К95 КЕФ S98 К99 СИ99 СТИ СИ02 СПТ}, **сэйл** ^{CM91 R95} [^{NE GR} sale] – *gazd* engedményes vásár, szezon végi kiadás, leárazás
- сейлбóрд** ^{И03} [^{NE GR} sailboard] – *sp* vitorlával ellátott hosszú deszka (hullámlovagláshoz)
- сейшн** ^{HC80 S94 К95 РС97 S98 К20 ВАС К99 БРЖ НРЛ СТИ SZL Т01 И03 НИК Н21 R95}, **сэйшн** ^{СХ92 МТ97 РС97 SZL Т01 R95}, **сэйшен** ^{HC80 К20 ВАС БРЖ ЕЛ СТИ SZL СИ02 НИК Н21 R95}, **сэйшен** ^{СХ92 БРЖ SZL НИК}, **сэшн** ^{БРЖ НИК R95}, **сеши** ^{R95} [^{NE GR} session] – *szl* buli, összejövetel, koncert
- сéконд-хэнд** ^{КР НУК Т01 СПТ И03 Н21}, **сéконд-хэнд** ^{К20 СИ99 СИ02 СВ04 Н21}, **сэконд-хэнд** ^{S98 К20 ИСВ НИ01 НУК СВ04 Н21} [^{NE GR} second hand] – second hand <1. használt cikk, 2. használtcikk-kereskedés>
- сэкьюрити** ^{К95 S98 К99 СИ99 КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **секьюрити** ^{R97}, **сэкьюрити** ^{R97}, **сэкьюрити** ^{R97} [^{NE GR} security] – 1. biztonsági szolgálat, 2. biztonsági őr, testőr
- сéлинг** ^{КЕФ S98 C96}, **сéленг** ^{CM92 КЕФ POM} [^{NE GR} selling] – *gazd* eladás
- сéлф-мейд-мен** ^{К95 КЕФ К99 СТИ СИ02}, **сэлфмэйд мен** ^{НИ01} [^{NE GR} self-made man] – önmaga erejéből érvényesülő ember
- сенс** ^{К20 СТИ Н21 POM} [^{NE GR} sense] – természetfeletti képességekkel rendelkező személy, parafenomén

сёрвер ^{K20 K99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< server^{NW}*] – *inf* kiszolgáló(gép), központi számítógép, szerver

сёрф ^{Н21} ^{Т95 БО98}, **серф** ^{СМ83} ^{Т95 БО98}, **сюрф** ^{Т95 БО98} [*< surf*] – *sp* hullámlovaglás, szörfözés

сёрфер ^{СМ77 И93 S94 S98 ВАС НИ01 НУК Н21}, **сёрфер** ^{S94 S98} [*< surfer*] – *sp* szörföző, szörfös

сетап ^{НИ01} [*< setup*] – *inf* szoftvertelepítés

сетбол ^{И03} [*< *setball*] – *sp* játszmalabda (teniszben)

сет-пойнт ^{ИСВ} [*< set point*] – *sp* játszmalabda (teniszben)

си-дӣ ^{СМ94 К95 КЕФ РС97 К99 НРЛ СТИ}, **сиди** ^{Б97} [*< CD^{NE GR NW}*] – *inf* 1. cédé, 2. CD-lejátszó

сидиром ^{НИ01 НУК И03 Н21} [*< CD-ROM^{NE GR NW}*] – *inf* CD-ROM (lemez és meghajtó)

сӣквел ^{НРЛ СТИ И03 СВ04 Н21} [*< sequel*] – *méd* filmsorozat v. könyv folytatása

сингл ^{К95 КЕФ К20 К99 ИСВ КР СТИ НУК НИ01 Т01 СПТ И03 Н21} [*< single*] – 1. *zene* kislemez, single, 2. *sp* egyes, egyéni (teniszben)

сисоп ^{БРЖ ИНТ НИК} [*< sysop^{NW}*] – *inf* rendszergazda

сӣтать ^{СХ92 БРЖ SZL НИК} [*< sit*] – *szl* csücsülni, ülni

ска ^{И03} ^{Р90 D97} [*< ska^{NE GR}*] – *zene* ska <jamaikai eredetű popzenei irányzat>

скайсёрфер ^{И03} [*< sky surfer*] – *sp* akrobatikus mutatványokat végrehajtó ejtőernyős

скайсёрфинг ^{К99 СТИ И03} [*< sky surfing^{NE}*] – *sp* akrobatikus ejtőernyős ugrás

скальпер ^{НС80 ТЛ92 К95 БС96 КЕФ S98 К99 СТИ СПТ}, **скалпер** ^{БТ92} [*< scalper*] – *gazd* 1. tőzsdei spekuláns, 2. jegyűzér

скаутинг ^{СМ90 СП92 И93 S94 S98 К20 И03 Н21} [*< scouting*] – cserkészzet

сквош ^{СМ87 И93 S98 К99 ИСВ КР НУК НИ01 СПТ И03} [*< squash*] – *sp* fallabda, squash

скеб ^{И03}, **скэб** ^{СМ84 S94 S98 СПТ} [*< scab*] – *méd* sztrájtörő (az angol szlengben)

скейтбóрд ^{НС80 И93 К95 КЕФ S98 К20 К99 КР НРЛ ИСВ СТИ НУК Т01 СПТ И03 Н21}, **скейтбоард** ^{СМ77}, **скейт-боард** ^{Б97}, **скэйтборд** ^{Т95 БО98 РК20}, **скэтборд** ^{S98} [*< skateboard^{NE GR}*] – *sp* 1. gördeszka, 2. gördeszkázás

скейтбóрдинг ^{СМ86 НС80 S98 К20 СТИ НУК Т01 И03 Н21} ^{Т95} [*< skateboarding^{NE}*] – *sp* gördeszkázás

скейтер ^{СМ94 БРЖ КР И03 Н21} [*< skater*] – *sp* gördeszkás

скелетон ^{И93 ИСВ И03} [*< skeleton*] – *sp* hason fekvé irányított versenyszánkó

скет ^{И03}, **скэт** ^{К99} [*< scat*] – *zene* scat <értelmetlen szótagok összefűzésével létrejövő dzsesszénekklési stílus>

скибоб ^{КЕФ ИСВ НИ01 И03} [*< ski bob^{NE GR}*] – *sp* síbob <сítalpakon haladó, kormányozható sportjármű>

скин S98 БРЖ НРЛ СТИ SZL СПТ И03 НИК, **скинс** T95, **скинз** T95 [*< skin, skins >*] – *szl* bőrfejű, szkinhed

ски́нхед CM82 HC80 KEФ МТ97 S98 СТИ, **скинхéd** K99 БРЖ КР NYK СПТ И03 Н21, **скинхэд** K99 СТИ, **ски́нхедс** HC80 T95, **ски́нхедз** T95 [*< skinhead(s) >* NE GR] – *méd* bőrfejű, szkinhed

скраб ИСВ СТИ Т01 И03 Н21 [*< scrub >*] – arclemosó kozmetikai szer, bőrradíр

скрэмблер CM92 НИ01 И03, **скрэ́мблер** СТИ НИ01 [*< scrambler >*] – *inf* az adatbiteket felismerhetetlen sorrendben összekeverő titkosító eszköz

скро́ллер НИ01 [*< scroller >*] – *inf* görgető, gördítő (a számítógépes egéren)

скро́ллинг НИ01 И03 [*< scrolling >* NW] – *inf* görgetés <szövegszerkesztő programban dokumentum ablakbeli mozgatása>

скрэ́бл CM83 ИСВ КР, **скре́бл** И03 [*< Scrabble >*] – szókirakó játék, scrabble

ску́л CX92 БРЖ SZL НИК [*< school >*] – *szl* sulі, iskola

сла́ксы CM94 K95 KEФ РС97 S98 K20 K99 СИ99 БРЖ ИСВ КР НРЛ СТИ NYK Т01 СИ02 СПТ И03 [*< slacks >*] – *div* bőszárú hosszúnadrág

слеш И03 [*< slash >*] – *inf* slash <jobbra dőlő ferde vonal / internetcímek részeit elválasztó jel>

сливзы́ БРЖ НИК [*< sleeves >*] – *szl* ingujj

сли́пать CM91 CX92 МТ97 БРЖ НИК [*< sleep >*] – *szl* szunyálni, aludni

сло́ган CM94 K95 BC96 KEФ S98 K99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ NYK НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21 [*< slogan >*] – 1. *méd* reklámszlogen, 2. *pol* jelmondat, szlogen

сма́йлик БРЖ ИНТ СТИ ЭЛТ И03 Н21 T95 [*< smiley >* NW] – *inf* emotikon, mosolyjel, smiley

сма́рт-ка́рта CM94 ИНТ ЭЛТ NYK И03 Н21 T95 [*< smart card >* LR NE GR NW] – okoskártya, smart kártya, smart card <csipkártya>

смо́к CX92 МТ97 БРЖ SZL НИК, **смóук** БРЖ SZL НИК [*< smoke >*] – *szl* 1. cigi, 2. cigifüst

снíкерс ЖР94 K20 СТИ NYK И03 [*< Snickers >*] – Snickers csoki

снíкерсы РС97 СИ02 НИК Н21 [*< sneakers >*] – edzőcipő, sportcipő

сноубóрд NYK Т01 СПТ СИ02 И03 Н21 [*< snowboard >* NE NW] – *sp* hódeszka, snowboard

сноубóрдинг NYK СИ02 СПТ И03 Н21 T95, **сноубóрдинг** HC80 S98 K99 СТИ [*< snowboarding >*] – *sp* hódeszkázás, snowboardozás

снóккер CM88 K99 НИ01 Т01 NYK И03 [*< snooker >*] – *sp* sznúker <22 golyóval játszott biliárd>

снэ́к-бар K95 KEФ K99, **снeк-бар** CM89 [*< snack bar >*] – falatozó, snack bar

совместимый НРЛ NYK [*< compatible >* NE GR] – *inf* kompatibilis

совместное предприятие M91 НРЛ NYK [*< joint venture >*] – *gazd* vegyesvállalat

со́ккер CM92 KEФ K99 ИСВ КР СТИ СПТ [*< soccer >*] – *sp* labdarúgás (az amerikai futballtól való megkülönböztetésre használt elnevezés)

соул ^{HC80 KEФ K99 ИСВ СТИ НИ01 Т01 НУК И03 Н21} [< soul^{NE GR}] – *zene* soul <a gospel és a rhythm and blues vegyüléséből kialakult, szenvedélyes előadásmódú popzenei irányzat>

софтбóл ^{СПТ И03}, **софтбóл** ^{K95 KEФ K99 ИСВ}, **софтбóл** ^{НИ01} [< softball] – *sp* softball <kisebb pályán, puhább labdával játszott baseball>

софтвэр ^{K20 ИСВ НУК СПТ И03 Н21}, **софтвэр** ^{СТИ НИ01}, **софтвэр** ^{К93} [< software^{NE GR}] – *inf* számítógépes program, szoftver

спам ^{ИНТ ИСВ ЭЛТ НУК НИ01 СИ02 И03 СВ04 Н21} ^{ИНЯУ}, **спэм** ^{ИСВ} [< spam^{NW}] – *inf* levélszemét, kéretlen levél, spam

спáммер ^{ИНТ НУК Н21} [< spammer^{NW}] – *inf* levélszemét küldője, spametelő

спáмминг ^{ИСВ Н21} [< spamming^{NW}] – *inf* levélszemét küldése, spametelés

спéллинг ^{K99 НИ01} [< spelling] – kibetűzés, szavak kiolvasása betűről betűre haladva

спéнсер ^{СМ87 HC80 ИСВ НИ01 И03} [< spencer] – *div* spencer <testhez simuló rövid kabátka>

спид ^{БРЖ ЕЛ} [< speed^{NE GR}] – *szl* gyorsító, speed <kábítószerfajta, amfetaminszármazék>

спі́кать ^{ВЯ91 СХ92 ТЛ92 МТ97 S98 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [< speak] – *szl* beszélni (angolul v. más idegen nyelven)

спичра́йтер ^{HC80 S94 K95 KEФ S98 ИСВ КР НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **спі́чрайтер** ^{K99 СТИ} [< speechwriter] – *pol* beszédíró <politikusok számára beszédet író személy>

спóйлер ^{СМ87 HC80 ИСВ СТИ} [< spoiler^{NE GR}] – légteterelő, spoiler (autók hátsó részén)

спóнсор ^{СМ83 BR92 М91 СП92 И93 S94 K95 KEФ S98 K20 ОЖШ ВАС K99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК SZL НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 НИК СВ04 Н21} [< sponsor] – támogató, szponzor

спóукмен ^{СМ90 КР}, **спóукмен** ^{СПТ} [< spokesman] – *pol* szóvivő

спрайт ^{НУК НИ01} [< Sprite] – Sprite (üdítőital)

спред ^{K95 KEФ K99 ИСВ СПТ И03}, **спрэд** ^{БТ92 ДЧ92 KEФ ИСВ} [< spread] – *gazd* áreltérés <a vételi és az eladási ár különbözete a tőzsdén>

спрей ^{K95 KEФ S98 K99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 И03}, **спрэй** ^{S98 НИ01} [< spray] – spray

ста́йлинг ^{СМ84 K95 KEФ K99 ИСВ} [< styling] – *gazd* styling <vmely termék stílusának kialakítása, arculatának megtervezése>

ста́лкер ^{РС97 СИ99 СТИ Т01 И03} [< stalker^{NW}] – veszélyes helyeket látogatók jó helyismerettel rendelkező kísérője

стейк ^{СМ87 HC80 S98 СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03} [< steak] – 1. marhasült, szték, 2. sült hús v. hal

ста́плер ^{K99 ИСВ КР НРЛ СТИ Т01 СИ02 И03}, **ста́плер** ^{СТИ}, **ста́йплер** ^{ИТ95} [< stapler] – tűzőgép

ста́йкер ^{ИСВ КР СТИ Т01 СПТ Н21}, **ста́йкерс** ^{СТИ СИ02 СПТ} [< sticker(s)] – öntapadós ábra, matrica

стра́йкер ^{И03} [< striker] – *sp* góllövő, csatár (labdarúgásban)

стретч ^{НУК НИ01 И03 Н21}, **стрейч** ^{СТИ СПТ}, **стреч** ^{K99 СТИ НУК СПТ Н21} [< stretch] – *div* feszes és rugalmas, testhez simuló, sztreccs

стрэтчинг ^{CM90 K99 СТИ И03} [*< stretching*] – *sp* az aerobik egyik fajtája, az izmok megfeszítésére alapozott gimnasztikai forma

стример ^{CM90 K95 КЕФ K20 K99 НРЛ СТИ Т01 И03 Н21} [*< streamer*^{NW}] – *inf* mágnesszalagos tároló

стрит ^{ВЯ91 СХ92 ТЛ92 ЖР94 МТ97 РС97 БРЖ ЕЛ SZL НИК Ш58}, **стрийт** ^{Ш58} [*< street*] – *szl* utca

стритбóл ^{K95 КЕФ K99 И03} [*< streetball*] – *sp* utcai kosárlabda, streetball

стритстáйл ^{CM90 K99 И03} [*< street style*^{NW}] – *sp* utcai akrobatikus görkorcsolyázás

супервáйзер ^{ИСВ КР СТИ Т01 И03}, **супервáйзор** ^{ИСВ}, **сьюпервáйзер** ^{K99 СТИ} [*< supervisor*] – *gazd* közvetlen munkairányító, munkafelügyelő

суперстáр ^{CM84 K95 КЕФ K99 И03 Н21} [*< superstar*] – *méd* szupersztár

таблóид ^{CM77 K99 ИСВ КР НРЛ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03} [*< tabloid*] – *méd* kis alakú bulvárlap

тай-брéйк ^{HC80 S98 ИСВ НУК Т01 СПТ И03}, **тайбрéйк** ^{НУК} [*< tiebreak*^{NE GR}] – *sp* rövidítés, tiebreak <rövid hosszabbítás döntetlen esetén (teniszben v. röplabdában)>

тáймшэр ^{K95 K99 ИСВ СТИ НУК Т01 СИ02 СВ04 Н21}, **тáйм-шэр** ^{СТИ СВ04 ШОМ}, **тáйм-шэр** ^{ШК20} [*< timeshare*^{NE GR}] – *gazd* időmegosztásos üdülési jog

такс-фрí ^{S98 Т01 СИ02}, **тáкс-фрí** ^{CM90 СИ02} [*< tax-free*] – vámmentes

тáту ^{МТ97 БРЖ ИСВ НРЛ НУК SZL Т01 СИ02 И03 НИК}, **тáту** ^{БРЖ СТИ} [*< tattoo*] – *szl* tetkó, tetoválás

тáун ^{БРЖ НИК ШОМ} [*< town*] – *szl* város

тáунхáуз ^{НИ01 И03 СВ04 Н21}, **таун-хáуз** ^{СВ04 Н21 ШТ95}, **таун-хáуз** ^{ШОМ} [*< town house*^{NE GR}] – külvárosi társasház

тейбл ^{БРЖ НИК}, **тáйбл** ^{БРЖ НИК} [*< table*] – *szl* asztal

телепрóмптер ^{K95 КЕФ K99 СПТ И03} [*< teleprompter*] – sugógép (televíziós stúdióban)

телефáкс ^{HC80 CM89 СП92 И93 K95 S98 K20 ОЖШ ВАС K99 ИСВ КЕФ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< telefax*] – telefax, fax

тэ́хно ^{S98 K20 K99 СТИ НУК Т01 И03 Н21} [*< techno*^{NE NW}] – *zene* techno <elektronikus tánczene>

тíкет ^{СХ92 БРЖ НРЛ SZL НИК} [*< ticket*] – *szl* jegy (koncertjegy, belépőjegy)

тин ^{РС97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< teen*^{LR}] – *szl* tini, tinédzser

тíчэр ^{БРЖ SZL НИК} [*< teacher*] – *szl* tanár

тí-шерт ^{CM91 S94 S98}, **ти-шот** ^{ШБ97}, **тишóтка** ^{K95 КЕФ K99} [*< T-shirt*] – póló, trikó, T-shirt

то́к ^{СХ92 БРЖ SZL НИК} [*< talk*] – *szl* beszéd, beszélgetés

то́к-шо́у ^{S98 K99 ИСВ КР НРЛ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04} [*< talk show*^{NE GR}] – *méd* talk show

тóллинг ^{ИСВ КР НРЛ СИ02 И03 СВ04 Н21} [*< tolling*] – *gazd* nemzetközi együttműködés: a nyersanyag és a késztermék vámmentes szállítása két ország között

тóнер ^{CM90 ИСВ Т01 СПТ И03} [*< toner*] – *inf* toner <nyomtatóban v. fénymásolóban használt por alakú nyomdafesték és tartálya>

топ-^{ИСВ КР Т01 И03} [*< top*] – összetételek első tagjaként: a legjobb, csúcs-

топлесс^{СМ89 КР СТИ НУК СИ02 СПТ Н21}, **то́плес**^{К95 КЕФ К99 ИСВ Т01 СИ02 И03} [*< topless*^{NE GR}] –
topless <1. felsőrész nélküli, 2. a melleket fedetlenül hagyó női fürdőruha>

топ-модель^{С98 К20 К99 ИСВ НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03} [*< top model*] – topmodell

трабл^{БРЖ ЕЛ SZL} [*< trouble*] – *szl* gáz, hézag, probléma

транс-музыка^{Н21} ^{▣D97} [*< trance music*^{NW}] – *zene* trance <hipnotikus hangzású techno>

траст^{ДЧ92 РЭ93 С94 К95 КЕФ С98 К20 К99 ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **трэст**^{И80 М91 ДЧ92}
^{И93 ОЖШ ВАС К99 КР НИ01 СИ02 И03 Н21} ^{▣AP78} **РОМ РАЈ**, **трэст**^{▣AP78}, **траст-**^{ИСВ И03} [*< trust*] –
gazd 1. megbízásos tulajdonátruházás, vagyонkezelés, 2. érdekszövetkezet, tröszt

тра́стор^{ИСВ И03} [*< trustor*] – *gazd* vagyонkezelő megbízója

тра́фик^{БРЖ СТИ И03 СВ04 Н21} ^{▣НЯУ}, **трóффик**^{НИ01} [*< traffic*] – *inf* 1. adatforgalom, 2. weboldal látogatottsága

трейдер^{БТ92 КЕФ С98 К99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< trader*] – *gazd* 1. értékpapírokkal kereskedő szakember, 2. tőzsdei spekuláns

трейдинг^{СМ89 ИСВ НУК СИ02 И03 Н21} [*< trading*] – *gazd* értékpapírokkal való kereskedés

трекбóл^{К20 ЭЛТ СПТ И03 СВ04 Н21}, **трéкбол**^{К99 СТИ} [*< trackball*^{GR}] – *inf* hanyattgér, trackball
<számítógépes pozícionáló eszköz >

трем^{РС97 БРЖ}, **трам**^{БРЖ ЕЛ SZL} [*< tram*] – *szl* tuja, viller, villamos

тренд^{БТ92 К95 К99 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **трэнд**^{СИ02 СПТ} [*< trend*] – 1. tendencia, 2. *gazd* trend
<a változás fő iránya>

три́ллер^{НС80 СП92 И93 С94 К95 С98 К20 ОЖШ ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}
[*< thriller*] –thriller <izgalmas, fordulatos cselekményű rémtörténet (regény v. film)>

трип-хоп^{▣D97 РОМ} [*< trip hop*^{NW}] – *zene* trip hop <a hiphop és az ambient elemei ötvöző elektronikus tánczene>

тре́йд^{БРЖ НИК} ^{▣РОМ} [*< trade*] – *szl* kereskedelem

трэш^{СМ90 БРЖ НИ01 НИК} ^{▣BR92 К93 Т95 D97} [*< thrash*^{LR NE GR NW}] – *zene* thrash metal <a heavy metal punkelemeket is felhasználó irányzata>

тьютор^{К95 КЕФ К99 ИСВ КР СТИ НУК СИ02}, **тью́тер**^{СИ02}, **тутор**^{НС60} [*< tutor*] – tutor <egyetemi hallgatót tanulmányaiban segítő tanár>

тэ́н^{СХ92 БРЖ SZL НИК} [*< ten*] – *szl* tízes, 10 rubeles bankjegy

тю́нинг^{ИСВ НРЛ СТИ НУК И03} [*< tuning*] – hangolás, vmely berendezés beállítása

у́индоу^{БРЖ НИК} ^{▣РОМ} [*< window*] – *szl* ablak

унисéкс^{С98 КР ИСВ НУК Т01 И03}, **юнисéкс**^{СМ87 ИСВ НРЛ} [*< unisex*^{NE GR}] – *div* uniszex <férfiak és nők által egyaránt viselhető ruha>

уоркоголик^{▣ЮД99} [*< workaholic*^{LR NE GR}] – munkamániás, a munka rabja

уотергейт ^{CM86 HC80 K95 KEФ K99 И03} [**< Watergate** ^{LR NE GR}] – 1. a Watergate-ügy, 2. politikai botrány

уош ^{И03} [**< wash**] – *gazd* brókerek megállapodása az egymás közötti elszámolásról

фазер ^{CX92 MT97 БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **фазёр** ^{БРЖ НИК} [**< father**] – *szl* fater, apa

файл ^{И93 K95 KEФ K20 ОЖШ ВАС K99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 H21} [**< file**] – *inf* állomány, fájl

файновыи ^{БРЖ SZL НИК} [**< fine**] – *szl* klassz, remek, király

файтер ^{S98 БРЖ ППOM} [**< fighter**] – *sp* bokszoló, kick-boxos

файф ^{CX92 S98 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [**< five**] – *szl* 1. vmből öt (darab), 2. 5, 50, 500, 5000 rubeles bankjegy, 3. ötös (osztályzat)

факс ^{CM88 И93 K95 S98 K20 ОЖШ ВАС K99 СИ99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 H21} [**< fax** ^{GR}] – *inf* fax <1. elektronikus információtovábbítási eljárás, 2. faxkészülék, 3. faxon küldött dokumentum, 4. faxeszám>

факс-модём ^{CM92 K20 КР НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 H21} [**< fax modem**] – *inf* faxmodem <fax küldésére és fogadására is alkalmas modem>

фактоид ^{CM92 K95 KEФ K99 И03} [**< factoid** ^{NE}] – megbízhatatlan forrásból eredő, mégis tényként kezelt hír

факторинг ^{CM89 M91 ДЧ92 ПЭ93 РЭ93 S94 S98 ИСВ КР НРЛ СТИ СВ04 H21}, **фáкторинг** ^{БТ92 И93 K95 K20 K99 НУК}, **фáкторинг** ^{СИ02 СПТ И03}, **фэкторинг** ^{KEФ ППRAJ} [**< factoring**] – *gazd* faktorálás, faktoring <adósságok rendezése egy pénzüintézet közvetítésével>

фанк ^{HC80 K99 ИСВ И03 H21 ПТ95 D97} [**< funk** ^{NE}] – *zene* funk <a rock és a dzsessz elemeit ötvöző popzenei irányzat>

фан-клуб ^{HC80 S98 НРЛ НУК И03 H21}, **фэн-клуб** ^{H21 ПТ95 БО98}, **фэн-клуб** ^{ПТ95} [**< fan club**] – *sp zene* fanklub, rajongói v. szurkolói klub

фаст-фуд ^{K99 ИСВ СТИ НИ01 НУК И03 СВ04 H21} [**< fast food** ^{NE GR}] – fast food <1. gyorséttermi étel, 2. gyorsétterem-hálózat>

фейс ^{K95 PC97 S98 K99 ТОЖ БРЖ ЕЛ НРЛ SZL НИК}, **фэйс** ^{CM91 ВЯ91 CX92 ТЛ92 МТ97 ТОЖ БРЖ ЕЛ SZL} [**< face**] – *szl* pofa, arc

фейс-контроль ^{K99 СПТ И03 H21} [**< *face control**] – külső megjelenés alapján az életkor megbecslése (beléptetésnél)

фейс-лифтинг ^{K95 KEФ K99 H21} [**< face lift**] – ráncfelvarrás v. ránctelenítés

фёрстыи ^{БРЖ НИК ППOM}, **фёрстовый** ^{ППOM} [**< first**] – *szl* első

фитнес ^{K99 СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 H21}, **фитнесс** ^{S98 СТИ НУК СПТ СИ02 СВ04 H21}, **фитнесс** ^{И03} [**< fitness**] – *sp* fitness <a jó erőnléti állapotot elősegítő sportolás>

фиче ^{K95 KEФ K99 ИСВ И03}, **фича** ^{БРЖ ЭЛТ ППНЯУ} [**< feature**] – *méd* érdekes újságcikk, elemző rádió- v. tévéműsor

- фйшбургер** ^{СИ99 СТИ NYK СИ02 СПГ И03 Н21} [*< fishburger*] – halburger, halas szendvics
- флэйер** ^{ИСВ СИ02 Н21}, **флэйерс** ^{СИ99 СТИ СИ02} [*< flyer(s)*] – szórólap
- фліппер** ^{СМ87 ИСВ И03} [*< flipper*] – *gazd* a megvásárolt részvényeken rögtön túladó tőzsdei ügynök
- флóппи-дйск** ^{К95 КЕФ К20 К99 ИСВ КР СТИ NYK И03 СВ04 Н21} [*< floppy disc* ^{NE GR}] – *inf* hajlékony-lemez, flopi
- флóут** ^{ИСВ И03} [*< float* ^{NE}] – *gazd* a számlán megterhelt, de még jóvá nem írt befizetés
- флэш** ^{К99 ЭЛТ Н21}, **флеш** ^{И03} [*< flash memory*] – *inf* flash-memória, pendrive <kisméretű, nagy kapacitású adattároló>
- флэшбэк** ^{К99 И03}, **флешбэк** ^{К95}, **флешбек** ^{КЕФ} [*< flashback* ^{NE GR}] – a cselekmény megszakítása egy korábbi esemény közbeiktatásával (filmben v. irodalmi műben)
- фóрвард** ^{КЕФ К99 ИСВ НИ01 И03 СВ04 Н21} ^{RAJ} [*< forward contract*] – *gazd* határidős ügylet <előre megállapított árral egy jövőbeli napra megkötött szerződés>
- фóрвард пёчес** ^{К99} [*< forward purchase*] – *gazd* határidős ügylet alapján történő vásárlás
- форвардная покупка** ^{БТ92 К95 К99} [*< forward purchase*] – *gazd* határidős ügylet alapján történő vásárlás
- фóрин** ^{СМ90 БРЖ ЕЛ SZL} [*< foreign*] – *szl* külföldi (diák)
- фóринский** ^{БРЖ ЕЛ} [*< foreign*] – *szl* külföldi
- форфэйтинг** ^{СМ91 М91 ДЧ92 ПЭ93 РЭ93 К95 КЕФ К99 ИСВ И03}, **форфэтинг** ^{RAJ} [*< forfeiting* ^{LR}] – *gazd* behajtási ügylet <az exportőr külföldi követeléseinek meghitelezése>
- франчэйзинг** ^{К95 КЕФ S98 К20 К99 ИСВ КР СТИ NYK Т01 СИ02 СПГ И03 СВ04 Н21}, **френчэйзинг** ^{К20 СТИ NYK СИ02 СПГ И03}, **фрэнчайзинг** ^{Б97} [*< franchising*] – *gazd* franchise <szabadalmi jog átengedése, márkanév-használati megállapodás>
- фрейм** ^{СМ86 НС80 К95 К99 ИСВ КР И03}, **фрама** ^{БРЖ} [*< frame*] – 1. *inf* keret, frame <adategység számítógépes átvitelben>, 2. egy szó v. kifejezés fogalmi tartománya (a nyelvészetben)
- френд** ^{СМ90 МТ97 РС97 ТОЖ БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **фрэнд** ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **френдá** ^{РС97 БРЖ НИК} [*< friend*] – *szl* haver, barát
- фри-джáз** ^{НС80 И03} [*< free jazz*] – *zene* a hagyományoktól eltávolodó dzsesszirányzat
- фрик** ^{БРЖ ИСВ ЕЛ}, **фрэк** ^{ИСВ} [*< freak* ^{NE GR}] – fura alak
- фрйкер** ^{ЕЛ ИНТ ИСВ NYK И03 Н21}, **фрэкер** ^{ИСВ} [*< freaker*] – telefonkalóz, telefonbetyár
- фрилáv** ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL НИК}, **фри-лáv** ^{М95} [*< free love*] – *szl* 1. szabad szerelem, 2. köszönés a hippiknél
- фрилáncer** ^{ИСВ СИ02 И03}, **фрилэнсер** ^{СМ91 К99 ИСВ СИ02 И03}, **фрилэнсер** ^{СИ02} [*< freelancer*] – *méd* 1. szabadúszó író, újságíró, 2. külső tudósító
- фуд-цэнтр** ^{СТИ И03} [*< food center*] – üzletközpont, ahol sok étterem található egy helyen

фўтинг^{K95 KEФ K99 СИ99 КР СИ02 И03}, **фўттинг**^{СТИ} [*< *footing*] – *sp* gyors gyaloglás, kocogás

фьюжн^{CM79 HC80 ИСВ НИ01 И03 Н21} [*< fusion*^{NE GR}] – *zene* a jazz rock modern irányzata

фьючерс^{CM92 БТ92 ДЧ92 K95 S98 K20 K99 СИ99 ИСВ НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21} [*< futures contract*] – *gazd* határidős ügylet <előre megállapított árral egy jövőbeli napra megkötött szerződés>

фэн^{HC80 CM89 S94 K95 KEФ PC97 S98 K20 K99 ТОЖ ЕЛ НРЛ СТИ НУК SZL СПТ НИК Н21}, **фан**^{HC80 S94 KEФ PC97 S98 K20 ТОЖ БРЖ ЕЛ НРЛ СТИ НУК SZL СПТ НИК Н21}, **фен**^{ЕЛ} [*< fan*] – *sp* szurkoló, *zene* rajongó

фэнтези^{K95 KEФ K99 ИСВ НУК Т01 СПТ СВ04}, **фэнтэзи**^{CM85 ЕЛ НРЛ СТИ НИ01 СИ02 И03} [*< fantasy*] – *fantasy* <mesés és mitikus elemeket tartalmazó regény v. film>

фэшн-шоу^{НРЛ}, **фэшен-шоу**^{СТИ} [*< fashion show*] – divatbemutató

хай₁^{СТИ K99}, **хаёвый**^{БРЖ НИК} [*< high*] – *szl* magas, jó minőségű

хай₂^{K95 KEФ K99 БРЖ} [*< hi*] – *szl* szia

хайджекер^{K95 KEФ S98 K99 ИСВ КР СИ02 СПТ И03} [*< hijacker*] – *méd* gépeltérítő

хайджекинг^{CM90 S98 ИСВ И03} [*< hijacking*^{NE}] – *méd* gépeltérítés

хайе-пёчес^{K99 И03} [*< hire purchase*] – *gazd* részletre történő vásárlás

хайр^{CM91 СХ92 K95 МТ97 PC97 K99 БРЖ ЕЛ НИ01 SZL НИК}, **хаер**^{CM90 PC97 БРЖ SZL НИК}, **хайер**^{SZL}, **хаэр**^{БРЖ НИК}, **хэйр**^{ЕЛ SZL} [*< hair*] – *szl* (hosszú) haj

хайринг^{M91 CM92 ДЧ92 РЭ93 K95 KEФ K99 ИСВ СИ02 И03} [*< hiring*] – *gazd* középtávú kölcsönbérlet

хайтек^{K99 ИСВ НУК СИ02 СВ04 Н21}, **хай-тэк**^{CM91 ЭЛТ СИ02 И03 СВ04 Н21}, **хай-тэк**^{НИ01} [*< high tech*^{NE GR}] – csúcstechnológia, high-tech

хай-фай^{K99 НРЛ СТИ НИ01 СИ02}, **хай-фи**^{СИ02 И03} [*< hi-fi*] – *inf* hifi <tökéletes hangzáshűség>

хай-энд^{ЭЛТ СИ02 И03}, **хай энд**^{KEФ} [*< high end*] – csúcsminőségű audio- v. videotechnika

хакать^{БРЖ Н21}, **хакнуть**^{БРЖ НРЛ НИ01 Н21} [*< hack*^{NE}] – *inf szl* feltörni, hekkelni

хакер^{K95 МТ97 S98 K20 K99 СИ99 БРЖ ЕЛ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21}, **хэкер**^{МТ97 СИ99 СИ02 СПТ}, **хаккер**^{CM87 HC80 S98 K20}, **хэккер**^{CM86 HC80 K95 S98}, **хуккер**^{СТИ} [*< hacker*^{NE GR NW}] – *inf* kódfeltörő, hacker

халф-пайп^{СИ02 И03}, **хаф-пайп**^{И03} [*< half pipe*] – *sp* félkör alakú emelvény gördeszkázásra

харассмент^{ИСВ И03} [*< harassment*^{NE NW}] – szexuális zaklatás

хардвэр^{И03}, **хårdвэр**^{ИСВ НИ01}, **хардвэр**^{□K93} [*< hardware*^{NE GR}] – *inf* hardver <számítógép és perifériák>

хард-кóр^{ИСВ И03 □РОМ} [*< hardcore*^{GR}] – *zene* hardcore <a punk rock egyik irányzata>

хард-рóк^{HC80 S94 S98 K20 K99 ИСВ НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ И03 Н21} [*< hard rock*^{NE}] – *zene* kemény rock, hard rock

хårdтоп^{ИСВ КР НИ01 И03} [*< hardtop*] – sportkocsi kinézetű, de rögzített tetejű autó

- хэви-мэтал** ^{ИСВ НУК Т01 СИ02 И03 Н21}, **хэви-мэтал** ^{СМ86 К20 ИСВ НРЛ СТИ СИ02 СПТ Н21} [*< heavy metal* ^{NE GR}] – *zene* heavy metal <rockzenei irányzat>
- хедж** ^{М91 БТ92 ДЧ92 К95 К99 ИСВ НРЛ НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03}, **хэдж** ^{EC64} [*< hedge*] – *gazd* fedezeti műveletek <az árfolyamváltások kivédésére kötött határidős üzlet>
- хедхэнтер** ^{НУК}, **хэд-хэнтер** ^{Н21 POM} [*< headhunter* ^{NE GR}] – *gazd* fejvadász <jóll képzett munkaerőt felkutató személy>
- хедхэнтинг** ^{НУК Н21} [*< headhunting*] – *gazd* fejvadász-tevékenység, fejvadászat
- Хэллоуин** ^{И03}, **Хэллоуин** ^{К99 Т01} [*< Halloween*] – Halloween <mindenszentek napja>
- хэндлер** ^{ИСВ КР И03}, **хэндлер** ^{НРЛ} [*< handler*] – kutyákat versenyre felkészítő szakember
- хэндлинг** ^{ИСВ КР И03} [*< handling*] – kutyák felkészítése bemutatóra, versenyre
- хэтчбэк** ^{И03}, **хэчбэк** ^{И03}, **хэтчбек** ^{СМ85}, **хэтчбэк** ^{НРЛ} [*< hatchback* ^{NE GR}] – hatchback <három- v. ötajtós, kombiszerű, de annál kisebb csomagtartóval rendelkező autó>
- хилер** ^{СМ86 НС80 К95 S98 К99 СИ99 ИСВ КР Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **хиллер** ^{К93 Д94} [*< healer*] – természetgyógyász, csodadoktor
- хип-хоп** ^{СМ91 БРЖ НРЛ НИ01 И03 НИК Н21} [*< hip-hop* ^{GR NW}] – *zene* hiphop <popzenei stílus és szubkultúra, amelynek fontos összetevője a rappelés, a graffitizés és a breakelés>
- хит** ^{НС80 S94 К95 КЕФ МТ97 S98 К99 СИ99 К20 ТОЖ БРЖ ИНТ ИСВ КР СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 SZL СПТ И03 Н21} [*< hit*] – 1. *zene* sikerszám, sláger, 2. bármilyen sikeres és népszerű dolog
- хит-парад** ^{НС80 И93 S94 К95 КЕФ S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [*< hit parade*] – *zene* slágerlista
- хич** ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< hitchhiking*] – *szl* stoppolás, autóstop
- хичхэйкер** ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ}, **хич-хэйкер** ^{S98 БРЖ НИК}, **хитч-хэйкер** ^{БРЖ НИК} [*< hitchhiker*] – *szl* (autó)stoppos
- хичхэйкинг** ^{S98}, **хитч-хэйкинг** ^{К99 БРЖ НИК} [*< hitchhiking*] – *szl* stoppolás, autóstop
- хóлдинг** ^{СМ91 ДЧ92 СП92 И93 ПЭ93 РЭ93 S94 К95 БС96 S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [*< holding company*] – *gazd* holding <a megszerzett tőkerészesedés arányában más vállalatokat ellenőrző és irányító társaság>
- холокóст** ^{К95 КЕФ S98 К99 СИ99 ИСВ КР СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04}, **холока́уст** ^{СМ80 S94 К99} [*< holocaust* ^{NE GR}] – *pol* népirtás, holokauszт
- хом** ^{НИК БРЖ ЕЛ}, **хоум** ^{БРЖ ЕЛ} [*< home*] – *szl* кэрó, lakás
- хóнки-тонк** ^{К99 ИСВ И03} [*< honky-tonk*] – *zene* honky-tonk <bárban zongorakísérettel játszott, könnyű szórakoztató zene>
- хóспис** ^{СМ90 СП92 И93 S94 К95 S98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НУК НИ01 Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21} [*< hospice* ^{NE}] – hospice <gyógyíthatatlan betegek otthona>
- хост** ^{СМ94 ИНТ ЭЛТ НИ01 И03 НИЯУ} [*< host* ^{NE GR}] – *inf* gazdagép, host <hálózatban működő kiszolgáló számítógép>

хóстинг ^{ИНТ ЭЛТ НҮК И03 Н21} ^{☐НЯУ} [**< hosting**] – *inf* tárhely biztosítása honlapok, weboldalak számára

хот-дóг ^{СМ87 К95 К20 К99 КР ИСВ НРЛ СТИ НҮК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [**< hot dog**] – hot dog

хот-лáйн ^{СМ90 К95 К99 И03} [**< hot line** ^{NE GR}] – *pol* forródrót <közvetlen telefon-összeköttetés államfők között>

хэдлáйнер ^{СМ90 И03 Н21} [**< headliner**] – *zene* a koncert legnépszerűbb előadója, „húzóneve”

хэнд ^{БРЖ SZL НИК} [**< hand**] – *szl* mancs, pracli, kéz

хэш ^{РС97 БРЖ НИК} , **гаш** ^{СМ89 БРЖ SZL НИК} [**< hash** ^{NE GR}] – *szl* hasis

цифровой ^{НС80 ИНТ НРЛ ЭЛТ НҮК} [**< digital**] – *inf* digitális

чáйлд ^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК} , **чилд** ^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК} [**< child**] – *szl* gyerek

чáрли ^{СМ82 ВЯ91 БС96 БРЖ НИК} [**< charlie** ^{GR}] – *szl* kokain

чарт ^{С98 К20 СТИ СПТ И03 СВ04 Н21} , **чárты** ^{ДЧ92 К95 КЕФ К99 ИСВ} , **чартс** ^{НИ01} ^{☐R90} [**< charts** ^{NE}] –
1. *gazd* grafikon, 2. *zene* slágerlista

чáртинг ^{К95 КЕФ К99 ИСВ И03} [**< charting**] – *gazd* grafikonok összeállítása a piac elemzésére, az árak előrejelzésére

чат ^{К99 БРЖ ИНТ КР СТИ НҮК Т01 СИ02 СПТ И03 СВ04 Н21} [**< chat**] – *inf* internetes csevegés, cset(elés)
<egyidejű beszélgetés írásban>

чéйндж ^{СМ89 СХ92 К99 БРЖ ЕЛ СТИ НИ01 SZL НИК} , **чэйндж** ^{☐T95} , **чендж** ^{К99 ЕЛ СТИ} , **ченч** ^{ВЯ91 СХ92}
^{ТЛ92 РС97 БРЖ ЕЛ СТИ SZL НИК} , **ченж** ^{ЕЛ} [**< change**] – *szl* csere

чéйнджер ^{МТ97 БРЖ ЕЛ SZL} [**< changer**] – *szl* nepper, csaló, üzér

челнок ^{СМ86 СМ92 НҮК Т01} [**< shuttle**] – seftelő, piacozó árus

чиз ^{БРЖ SZL НИК} ^{☐РОМ} [**< cheese**] – *szl* sajt

чизбургер ^{С98 К99 СИ99 СТИ НҮК НИ01 Т01 СИ02 СПТ И03 Н21} [**< cheeseburger**] – sajtburger

чиксá ^{БРЖ SZL НИК} [**< chicks**] – *szl* 1. csaj(szi), 2. prosti(tuált)

чíлдрэн ^{СХ92 МТ97 БРЖ ЕЛ} , **чилдрэн** ^{СХ92 БРЖ НИК} , **чíлдрán** ^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК} [**< children**] –
szl gyerek

чип ^{СМ82 СМ85 НС80 К95 К20 К99 ИСВ КР СТИ НҮК Т01 СПТ И03 СВ04 Н21} [**< chip** ^{NE GR NW}] – *inf* lapka,
интегрált áramkör, csip

чипóвый ^{БРЖ ЕЛ} [**< cheap**] – *szl* olcsó

чипсét ^{К20 И03 Н21} , **чипсет** ^{СТИ НИ01} [**< chipset** ^{NW}] – *inf* chipkészlet, chipset

чипсы ^{И93 С94 КЕФ С98 В99 К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НҮК Т01 СИ02 И03} ^{☐T95 РОМ} [**< chips**] – chips

чуингáм ^{К95 К99 ЕЛ} , **чуинг-гам** ^{☐K93 С996} , **чунгáм** ^{ЕЛ} [**< chewing gum**] – *szl* rágó(gumi)

шéйпинг ^{НС80 И93 К95 КЕФ С98 К20 ВАС К99 СИ99 ИСВ КР НРЛ СТИ НҮК НИ01 Т01 СИ02 И03} [**< *shaping**] –
sp testformálás

- шэ́рри** ^{K99 СТИ Т01 И03} [*< sherry >*] – sherry *<kissé édes spanyol csemegebor>*
- шо́п** ^{HC80 CX92 K95 KEФ МТ97 S98 K20 K99 СИ99 БРЖ ЕЛ ИСВ КР НРЛ СТИ НУК SZL СИ02 И03 НИК} [*< shop >*] –
szl bolt, üzlet, shop
- шо́ппинг** ^{K95 KEФ S98 K20 K99 ИСВ НРЛ СТИ НУК И03 Н21}, **шо́пинг** ^{S94 S98 СИ99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02}
^{СПТ Н21} [*< shopping >*] – bevásárlás, vásárolgatás, shoppingolás
- шо́п-ту́р** ^{CM92 S94 K95 S98 K20 K99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 И03 Н21} [*< *shop tour >*] – bevásárló út
- шо́рт-тре́к** ^{HC80 И93 ВАС ИСВ КР Т01 СИ02 И03} [*< short track >*] – *sp* rövidpályás gyorskorcsolya
- шоу-ме́йкер** ^{СТИ} [*< *showmaker >*] – *méd* showműsor vezetője
- шо́умэн** ^{HC80 И93 S94 K95 S98 K20 ОЖШ ВАС К99 КР НУК Т01 СИ02 И03 СВ04 Н21}, **шо́у-мен** ^{K20 Н21} ^{Т95},
шоу-мэн ^{Т95} [*< showman >*] – *méd* showman *<showműsört vezető előadóművész>*
- шрэ́ддер** ^{S98 ИСВ НУК}, **шрэ́дер** ^{ИСВ КР НУК} [*< shredder >*] – iratmegsemmisítő
- шу́зы** ^{CM85 CX92 ТЛ92 K95 МТ97 РС97 К99 БРЖ ЕЛ НРЛ SZL НИК}, **шуз** ^{CX92 БРЖ ЕЛ SZL НИК} [*< shoes >*] –
szl csuka, cipő
- шу́тер** ^{БРЖ КР И03 Н21} [*< shooter >*] – *inf* lövöldözős játék
- эве́ргрин** ^{K95 KEФ БРЖ}, **э́вергрин** ^{K99 НИ01} [*< evergreen >*] – *zene* örökzöld sláger
- э́йджейсте́кий** ^{КР} [*< ageist^{NE} >*] – életkor szerint hátrányosan megkülönböztető
- э́йджи́зм** ^{K99 СПТ И03} [*< ageism^{NE GR} >*] – *pol* életkor szerinti hátrányos megkülönböztetés
- э́йс** ^{KEФ} [*< ace >*] – *sp* fogadhatatlan adogatás, ász (teniszben)
- э́йсайд** ^{БРЖ НИК} [*< A-side >*] – *szl* 1. női mell, 2. férfi has
- э́йсид-джа́з** ^{Н21} ^{Д97} ^{РОМ}, **э́йсид джа́з** ^{Д97} [*< acid jazz^{NW} >*] – *zene* acid jazz *<a dzsessz és az elektronikus zene elemeit ötvöző irányzat>*
- э́йсид-хау́с** ^{CM94} ^{Д97}, **э́сид-хау́с** ^{CM91} ^{Д97} [*< acid house^{LR GR NW} >*] – *zene* acid house *<az elektronikus tánczene egyik irányzata>*
- э́квэйринг** ^{И03} ^{РАJ} ^{РОМ}, **э́квайеринг** ^{РОМ} [*< acquiring >*] – *gazd* elszámolási forma a bankok és a bankkártyákat elfogadó kereskedelmi egységek között
- э́квала́йзер** ^{HC80 K95 KEФ S98 K99 ИСВ НРЛ СТИ НИ01 СПТ И03} [*< equalizer >*] – hangszín-szabályozó, hangszín-kiegyenlítő
- э́ккáuнтинг** ^{ИСВ СТИ СПТ И03} ^{РАJ} [*< accounting >*] – *gazd* számvitel
- э́кóнóмикс** ^{ИСВ НИ01 И03} [*< economics >*] – *gazd* közgazdaságtan
- э́кóнóмический клáсс** ^{CM92 ИСВ НУК}, **э́кóнóм-клáсс** ^{CM92 ИСВ И03} [*< economy class >*] – turistaosztály (repülőgépen)
- э́ксклюзи́в** ^{CM92 CM94 НУК Т01 СИ02} [*< exclusive >*] – exkluzív árukészlet
- э́ксклюзи́вный** ^{СП92 И93 S94 K95 S98 K20 В99 К99 ИСВ КР СТИ НУК Т01 СИ02 СПТ И03} [*< exclusive >*] – exkluzív

экстези^{КР НРЛ И03}, **экстази**^{ЕЛ НУК ѿD97} [**< Ecstasy**^{LR NE GR NW}] – ecstasy (kábitószer)
экстрим^{СИ02 И03 Н21} [**< extreme**^{NW}] – extremitás, extrém sportok
экшен^{К95 КЕФ К99 БРЖ ЕЛ ИСВ И03 Н21} [**< action**] – izgalmas történés, akció (filmben, számítógépes játékban)
экшен риплэй^{СПТ И03}, **áкшен риплэй**^{К95 КЕФ К99 СПТ} [**< action replay**^{NE GR}] – *méd* televíziós visszajátzás
электронная почта^{НС80 S98 К20 БРЖ НРЛ НИ01 ѿНЯУ} [**< e-mail, email**^{GR NW}] – *inf* e-mail, elektronikus levelezés, villanyposta
энерджайзер^{МТ97 БРЖ НУК} [**< energizer**] – energiatál
Эрбас^{НУК}, **эйрбас**^{НУК} [**< Airbus**^{GR}] – Airbus (repülőgéptípus)
юзать^{БРЖ НИК}, **юзить**^{БРЖ SZL} [**< use**] – *inf szl* használni (számítógépet)
юзер^{БС96 К20 БРЖ НРЛ СТИ НУК Т01 СПТ НИК} [**< user**] – *inf szl* felhasználó
янг^{МТ97 БРЖ ЕЛ} [**< young**] – *szl* fiatalember
янгóвый^{СХ92 БРЖ ЕЛ НИК} [**< young**] – *szl* fiatal
яппи^{СМ88 НС80 К95 S98 К20 К99 СИ99 БРЖ ИСВ КР СТИ НУК СИ02 СПТ И03 НИК СВ04}, **юппи**^{НС80 БС96 S98}
 [**< yuppie**^{NE GR}] – *pol* yuppie <frissen diplomázott, gyorsan befutó, jól kereső nagyvárosi értelmiségi>

A szójegyzékben előforduló rövidítések

div – divat, ruházat, szabadidő
gazd – gazdaság és kereskedelem, pénzügy, tőzsde, üzlet
inf – informatika, számítástechnika, háztartási és irodatechnika
méd – média, reklámok
műv – művészet, kultúra, mozi
pol – politika, társadalom, közélet
sp – sport
szl – szleng
zene – zenei irányzatok, táncok

A szójegyzékben szereplő könyvek és tanulmányok

- 📖 **BR92** = BRODSKY 1992
📖 **D97** = DAVIE 1997
📖 **R90** = ROOM 1990
📖 **RAJ** = RAJEWSKY 2000
- 📖 **AP78** = АРИСТОВА 1978
📖 **Б97** = БРЕЙТЕР 1997
📖 **БО98** = БОЯРКИНА 1998
📖 **ГОР** = ГОРОЖАНКИНА 2000
📖 **Д94** = ДУЛИЧЕНКО 1994
📖 **ЕС64** = ЕСЬКОВА 1964
📖 **К93** = КОСТОМАРОВ 1993
📖 **НЯУ** = Неакадемический словарь языкового уплотнения. // <http://rusyaz.ru/is/ns>
📖 **П94b** = ПОДЧАСОВА 1994b
📖 **П94c** = ПОДЧАСОВА 1994c
📖 **П95a** = ПОДЧАСОВА 1995a
📖 **П95d** = ПОДЧАСОВА 1995d
📖 **РК20** = *Русский язык конца XX столетия (1985–1995)*. Москва: «Языки русской культуры», 2000.
📖 **РОМ** = РОМАНОВ 2000
📖 **СЭ96** = СЭШАН 1996
📖 **Т95** = ТИМОФЕЕВА 1995
📖 **Щ58** = ЩЕРБА 1958
📖 **ЮД99** = ЮДИНА 1999

Felhasznált szótárak

- GR** = GREEN J. *Dictionary of New Words*. Bloomsbury, 1991.
- LR** = AYTO J. *The Longman Register of New Words*. London, Longman, 1989.
- MD** = *Macmillan English Dictionary*. Oxford, Macmillan Publishers, 2002.
- NE** = *Third Barnhart Dictionary of New English*. The H. W. Wilson Company, 1990.
- NW** = *The Oxford Dictionary of New Words*. Oxford University Press, 1998.
- NYK** = GYÖMÖREY Erzsébet – NYIKULINA Nagyzezsda: *Orosz–magyar nyelvi kalauz*. Budapest, 2001.
- S94** = KUGLER Katalin: *Orosz–magyar sajtónyelvi szótár*. Szeged, SZTE Orosz Tanszék, 1994.
- S98** = KUGLER Katalin: *Orosz–magyar sajtónyelvi szótár*. Szeged, Scriptum, 1998.
- SZL** = FENYVESI István: *Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótár*. Budapest, SYCA, 2001.
- БРЖ** = МОКИЕНКО В. М., НИКИТИНА Т. Г. *Большой словарь русского жаргона*. Санкт-Петербург: «Норинт», 2000.
- БС96** = *Бизнес-сленг для «новых русских»*. Донецк: «Сталкер», 1996.
- БТ92** = *Англо-русский толковый и русско-английский словарь биржевых терминов*. Санкт-Петербург: «ГФБ Санкт-Петербург», 1992.
- ВАС** = ВАСЮКОВА И. А. *Словарь иностранных слов (с грамматическими формами, синонимами, примерами употребления)*. Москва: «АСТ-Пресс», 1999.
- ВЯ91** = *Словарь воровского языка. Слова, выражения, жесты, татуировки*. Тюмень: «Нилпо», 1991.
- ДЧ92** = *Словарь делового человека*. Москва: «Экономика», 1992.
- ЕЛ** = ЕЛИСТРАТОВ В. С. *Словарь русского аргослова (материалы 1980–1990-х гг.)*. Москва: «Азбуковник», «Русские словари», 2000.
- ЖР94** = БУЛАНИН В. П., БУТЕНКО И. А. *Живая речь. Словарь разговорных выражений*. Москва: «ПАИМС», 1994.
- И03** = *Новый словарь иностранных слов*. Москва: «Азбуковник», 2003.
- И80** = *Словарь иностранных слов*. 7-е изд., перераб. Москва: «Русский язык», 1980.
- И93** = *Современный словарь иностранных слов*. Москва: «Русский язык», 1993.
- ИНТ** = *Англо-русский толковый словарь по Интернет*. 3-е изд., испр. и доп. Минск–Москва: «АСТ», «Харвест», 2000.
- ИСВ** = *Словарь иностранных слов и выражений*. Москва: «АСТ», «Олимп», 2000.
- К20** = *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения*. Санкт-Петербург: «Фолио-Пресс», 1998.
- К95** = КОМЛЕВ Н. Г. *Словарь новых иностранных слов (с переводом, этимологией и толкованием)*. Москва: «Издательство МГУ», 1995.
- К99** = КОМЛЕВ Н. Г. *Словарь иностранных слов*. Москва: «Эксмо-Пресс», 1999.
- КЕФ** = КЕФИН Ф. *Словарь наиболее распространенных иностранных и редко встречающихся русских слов*. Ижевск: «Тодон», 1997.
- КР** = КРЫСИН Л. П. *Толковый словарь иноязычных слов*. 2-е изд., дополн. Москва: «Русский язык», 2000.
- М91** = *Маркетинг. Толковый терминологический словарь-справочник*. Москва: «Инкофонт», 1991.
- М95** = МОКИЕНКО В. М. *Словарь русской бранной лексики (матизмы, обсценизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями)*. Berlin, Dieter Lenz Verlag, 1995.

- МТ97** = МАКЛОВСКИ Т., КЛЯЙН М., ЩУПЛОВ А. *Жаргон-энциклопедия московской тусовки*. Москва: «Собеседники ангелов», 1997.
- Н21** = *Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика*. Москва: «Эксмо», 2006.
- НИ01** = *Новейший словарь иностранных слов и выражений*. Минск–Москва: «АСТ», «Харвест», 2001.
- НИК** = НИКИТИНА Т. Г. *Словарь молодежного сленга (1980–2000 гг.)*. 3-е изд., испр. и дополн. Санкт-Петербург: «Фолио-Пресс», «Норинт», 2003.
- НРЛ** = *Новый русский лексикон. Русско-английский словарь с пояснениями*. 2-е изд., Москва: «Русский язык», 2000.
- НС60** = *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-х годов*. Москва: «Советская энциклопедия», 1971.
- НС70** = *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов*. Москва: «Русский язык», 1984.
- НС80** = *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 80-х годов*. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1997.
- НС95** = *Словарь новых слов русского языка (середина 50-х – середина 80-х годов)*. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1995.
- ОЖШ** = ОЖЕГОВ С. И., ШВЕДОВА Н. Ю. *Толковый словарь русского языка*. 4-е изд., дополн. Москва: «Азбуковник», 1998.
- ПЭ93** = КИПЕРМАН Г. Я., СУРГАНОВ Б. С. *Популярный экономический словарь*. Москва: «Экономика», 1993.
- РС97** = ЮГАНОВ И., ЮГАНОВА Ф. *Словарь русского сленга. Сленговые слова и выражения 60–90-х годов*. Москва: «Метатекст», 1997.
- РЭ93** = *Рыночная экономика. Словарь*. Москва: «Республика», 1993.
- СВ04** = СКЛЯРЕВСКАЯ Г. Н., ВАУЛИНА Е. Ю. *Давайте говорить правильно! Новейшие и наиболее распространенные заимствования в современном русском языке*. Санкт-Петербург: «Филфак СПбГУ», Москва: «Academia», 2004.
- СИ02** = *Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология*. 3-е изд., доп. Москва: «Цитадель-трейд», 2002.
- СИ99** = *Словарь иностранных слов: актуальная лексика, толкования, этимология*. 2-е изд., дополн. Москва: «Цитадель-трейд», 1999.
- СМ77** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1977*. Москва: «Русский язык», 1980.
- СМ78** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1978*. Москва: «Русский язык», 1981.
- СМ79** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1979*. Москва: «Русский язык», 1982.
- СМ80** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1980*. Москва: «Русский язык», 1984.
- СМ81** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1981*. Москва: «Русский язык», 1986.
- СМ82** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1982*. Москва: «Русский язык», 1986.
- СМ83** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1983*. Москва: «Русский язык», 1987.
- СМ84** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1984*. Москва: «Русский язык», 1989.
- СМ85** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы – 1985*. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1996.

- СМ86** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1986. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1996.
- СМ87** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1987. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1996.
- СМ88** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1988. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 1996.
- СМ89** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1989. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2001.
- СМ90** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1990. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2004.
- СМ91** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1991. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2005.
- СМ92** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1992. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2004.
- СМ94** = *Новое в русской лексике. Словарные материалы* – 1994. Санкт-Петербург: «Дмитрий Буланин», 2006.
- СП92** = *Словарь перестройки*. Санкт-Петербург: «Златоуст», 1992.
- СПТ** = *Словарь современных понятий и терминов*. 4-е изд., дополн. Москва: «Республика», 2002.
- СТИ** = *Современный толковый словарь иностранных слов. Современная лексика*. Ростов-на-Дону: «Феникс», 2000.
- СХ92** = РОЖАНСКИЙ Ф. И. *Сленг хиппи. Материалы к словарю*. Санкт-Петербург–Париж: «Издательство Европейского дома», 1992.
- Т01** = *Современный толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: «Норинт», 2001.
- ТЛ92** = *Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона. Речевой и графический портрет советской тюрьмы*. Москва: «Края Москвы», 1992.
- ТОЖ** = ЕРМАКОВА О. П., ЗЕМСКАЯ Е. А., РОЗИНА Р. И. *Слова, с которыми мы все встречались. Толковый словарь русского общего жаргона*. Москва: «Азбуковник», 1999.
- ЭЛТ** = *Новейший англо-русский толковый словарь по современной электронной технике*. Москва: «Лучшие книги», 2000.

Irodalomjegyzék

- ABEA 2002 = *An Annotated Bibliography of European Anglicisms*. Oxford – New York, Oxford University Press, 2002.
- BAKOS 1995 = BAKOS Ferenc: Egy hiányzó szakterminusról és az Idegen szavak szótára mint speciális műfajról. *Magyar Nyelv* 91 (1995): 194–197.
- BALÁZS 1999 = BALÁZS Géza: Kommunikációs létformák és átcsapások. *Magyar Nyelv* 1999/2: 138–154.
- BARBER 1997 = BARBER Charles: *The English Language: A Historical Introduction*. Cambridge University Press, 1997.
- BÁRCZI 1958 = BÁRCZI Géza: *A magyar szókincs eredete*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1958.
- BARTHA 1999 = BARTHA Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
- BELENTSCHIKOW 2004 = BELENTSCHIKOW Renate: Unflektierte Adjektive und Wortbildung im heutigen Russischen. *Normen, Namen und Tendenzen in der Slavia*. München, Verlag Otto Sagner, 2004. 131–139.
- BENCZIK 1999 = BENCZIK Vilmos: Nyelv és írásbeliség. *Kritika* 1999/10: 28–30.
- BENKŐ 1982 = BENKŐ Loránd: A magyar szókészlet eredete. BÁRCZI Géza – BENKŐ Loránd – BERRÁR Jolán: *A magyar nyelv története*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982. 259–351.
- BÓDI 1997 = BÓDI Zoltán: Cybernyelv, avagy a nemzetközi számítástechnikai hálózatok nyelvi világa. *Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények. Tanulmányok az anyanyelv használatának és oktatásának kérdéseiről*. Budapest, Korona Nova, 1997. 156–172.
- BOLLA 1981 = BOLLA Kálmán: *A Conspectus of Russian Speech Sounds – Амплас звуков русской речи*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
- BRATKOWSKY 1980 = BRATKOWSKY Joan G. The Predictability of Palatalization in Russian. *Russian Linguistics* 4 (1980): 329–336.
- BRODSKY 1992 = BRODSKY Hannah: Modern Trends in English Borrowings into Russian. *Australian Slavonic and East European Studies* 1992/2: 71–84.
- BYNON 1997 = BYNON Theodora: *Történeti nyelvészet*. Budapest, Osiris, 1997.
- CAMPBELL 1998 = CAMPBELL Lyle: *Historical Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press, 1998.
- COMRIE–STONE 1978 = COMRIE Bernard, STONE Gerald: *The Russian Language since the Revolution*. Oxford University Press, 1978.
- COMRIE–STONE–POLINSKY 1996 = COMRIE Bernard, STONE Gerald, POLINSKY Maria: *The Russian Language in the Twentieth Century*. Oxford University Press, 1996.
- CZIGÁNY 1999 = CZIGÁNY Lóránt: Államosított szavaink átvilágítása, avagy szótáríróink diszkrét bája. *Kortárs* 1999/7: 1–32.
- CS. JÓNÁS 1992 = CS. JÓNÁS Erzsébet: Orosz nyelvű reklámok szövegszemiotikai vizsgálata. *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis* 13/C. Nyelvészeti közlemények. Nyíregyháza, Bessenyei Kiadó, 1992. 157–167.
- CS. JÓNÁS 2002 = CS. JÓNÁS Erzsébet: *Így működik a Word szövegszerkesztő. A humán informatika verbális kommunikációja*. Nyíregyháza, Bessenyei Kiadó, 2002.
- DAVIE 1997 = DAVIE James: *Texno, Trans and Džank: New Waves of Anglicizmy in Russian Youth Slang*. *Australian Slavonic and East European Studies* 1997/1–2: 1–17.
- DRÓTH 2000 = DRÓTH Júlia: Legyen egységes az Európai Unió magyar nyelvű terminológiája! Az EU adminisztratív és közigazgatási nyelvezetének magyar fordítása. *Magyar Nyelvőr* 2000/3: 287–297.
- DUNN 1988 = DUNN J. A. Is There a Tendency towards Analyticity in Russian? *The Slavonic and East European Review* 66 (1988): 169–183.

- ERDEI 1997 = ERDEI Iván: „...a rádió mindenütt ott van, mindenütt szól”. A Magyar Rádióban elhangzó reklámok stílusa, hangzása és nyelvhelyessége. *Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények. Tanulmányok az anyanyelv használatának és oktatásának kérdéseiről*. Budapest, Korona Nova, 1997. 20–31.
- FILIPOVIĆ 1960 = FILIPOVIĆ Rudolf: *The Phonemic Analysis of English Loanwords in Croatian*. Zagreb, University of Zagreb, 1960.
- FORGÁCH 1997 = FORGÁCH Erzsébet: Proverbiumok a reklámok nyelvében. *Magyar Nyelv* 1997/3: 360–365.
- GARDINER 1965 = GARDINER Sunray Cythna: *German Loanwords in Russian (1550–1690)*. Oxford, Blackwell, 1965.
- GELDBACH 1998 = GELDBACH Stefanie: Nichttransliterierte Wörter in russischen Texten der 90er Jahre – Beobachtungen zum “Русангл”. *Lexikologie und Sprachveränderung in der Slavia*. (Studia Slavica Oldenburgensia 2.) Oldenburg, 1998. 69–86.
- GODDARD 1998 = GODDARD Angela: *The Language of Advertising. Written Texts*. London–New York, Routledge, 1998.
- GOGOLITSYNA 1995 = GOGOLITSYNA Natalya: New Developments in Russian Vocabulary. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 12 (1995): 32–33.
- GRABOWSKI 1972 = GRABOWSKI Yvonne: English Loanwords in Contemporary Russian. *Études slaves et est-européennes* 17 (1972): 121–129.
- GRAMLEY–PÄTZOLD 1992 = GRAMLEY Stephan, PÄTZOLD Kurt-Michel: *A Survey of Modern English*. London – New York, Routledge, 1992.
- H. VARGA 2000 = H. VARGA Gyula (rec.): Kitekintés az európai szlengkutatásra. A szlengkutatás útjai és lehetőségei. Debrecen, 1997. *Magyar Nyelvőr* 2000/3: 392–395.
- HAUGEN 1950 = HAUGEN Einar: The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language* 26 (1950): 210–231.
- HAUGEN 1953 = HAUGEN Einar: *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Philadelphia, University of Philadelphia, 1953.
- HOLLÓS 1996 = HOLLÓS Attila: *Az orosz szókincs magyar elemei*. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 206.) Budapest, 1996.
- HÜTTL WORTH 1963 = HÜTTL WORTH Gerta: *Foreign Words in Russian (1550–1800)*. Berkeley – Los Angeles, 1963.
- IN 1992 = Idegenkedés nélkül. *Mondd és írd! Válogatott nyelvművelő cikkek*. Budapest, Auktor, 1992. 145–171.
- JANURIK 1998 = JANURIK Szabolcs: Сканер, пейджер, дискмэн. Об американизмах в русской лексике, связанной с электронной техникой. *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára*. Budapest, 1998. 264–269.
- JANURIK 1999 = JANURIK Szabolcs: О семантическом освоении англо-американских заимствований в русском языке. *Studia Russica* XVII. Budapest, 1999. 237–240.
- JANURIK 2000 = JANURIK Szabolcs: Свое и чужое в русском компьютерном сленге (на материале одного словаря). *Studia Russica* XVIII. Budapest, 2000. 354–361.
- JANURIK 2005 = JANURIK Szabolcs: Об «аналитических прилагательных» английского происхождения в русском языке. *Studia Russica* XXII. Budapest, 2005. 263–273.
- JANURIK 2007 = JANURIK Szabolcs: О новых несклоняемых английских заимствованиях в русском языке. *Вестник Филиала Института русского языка имени А. С. Пушкина*. Budapest, 2007. 127–132.
- KALINIEWICZ 1978 = KALINIEWICZ Maria Magdalena: *Заимствования из французского языка в современном русском литературном языке в свете фонологической и морфологической систем*. Poznań, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 1978.
- KESZLER 2000 = KESZLER Borbála: A szóképzés. *Magyar grammatika*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000. 307–320.

- KISS 1995 = KISS Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
- KISS–PUSZTAI 1999 = KISS Gábor – PUSZTAI Ferenc: *Új szavak, új jelentések 1997-ből*. Budapest, Tinta, 1999.
- KOLTÓI 1997 = KOLTÓI Ádám: A „farmernyelv”. Az ifjúsági nyelv és az argó hatása a köznyelvre. *Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények. Tanulmányok az anyanyelv használatának és oktatásának kérdéseiről*. Budapest, Korona Nova, 1997. 46–58.
- KONTRA 1981 = KONTRA Miklós: *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre*. (Nyelvtudományi Értekezések 109.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
- KONTRA 1995 = KONTRA Miklós: Bevezető. *Túl a Kecegárdán. Calumet-vidéki amerikai magyar szótár*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995. 8–18.
- KONTRA 1998 = KONTRA Miklós: Jog, oktatás, nyelvészet és nyelvművelés. *Kritika* 1998/1: 20–22.
- KOUZMIN 1973 = KOUZMIN Liudmila: The Morphological Integration of English Lexical Items in the Russian Speech of Bilingual Migrants Living in Australia. *Melbourne Slavonic Studies* 8 (1973): 10–19.
- KUROKHTINA 1996 = KUROKHTINA Galina: Новые слова и значения в современном русском языке. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 13 (1996): 21–25.
- KUROKHTINA 1998 = KUROKHTINA Galina: Новые заимствования в системе современного русского языка. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 17 (1998): 7–10.
- LABOV 1975 = LABOV William: A nyelvi változás mechanizmusáról. *Társadalom és nyelv*. Budapest, Gondolat, 1975. 225–285.
- LANSTYÁK 2006 = LANSTYÁK István: *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony, Kalligram, 2006.
- LENDVAI 1985 = LENDVAI Endre: *A „lefördíthatatlan elem” megfeleltetési lehetőségei*. Kandidátusi értekezés. Pécs, 1985.
- LIZANEC 1976 = LIZANEC Petro: A jövevényszavak etimologizálásának elvei. *Az etimológia elmélete és módszere*. (Nyelvtudományi Értekezések 89.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 200–204.
- MARTYSIUK 1978 = MARTYSIUK M. *Характеристика немецких заимствованных имен существительных в русском языке. Фонетика, акцентуация, морфология, семантика*. Poznań, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 1978.
- MCCRUM–CRAN–MACNEIL 1992 = MCCRUM Robert, CRAN William, MACNEIL Robert: *The Story of English*. New York, Penguin Books, 1992.
- MCMAHON 1995 = MCMAHON April M. S. *Understanding Language Change*. Cambridge University Press, 1995.
- MOLNÁR 1998 = MOLNÁR Zoltán Miklós: Szójátékok napjaink nyelvhasználatából. *Magyar Nyelv* 1998/1: 49–55.
- MRÁZIK 2000 = MRÁZIK Júlia: Normatudat – nyelvi norma. *Iskolakultúra* 2000/5: 110–114.
- NÁDASDY 2002 = NÁDASDY Ádám: *Background to English Pronunciation*. Phonetics, Phonology, Spelling. Budapest, ELTE Angol-Amerikai Intézet, 2002.
- NETTMANN–MULTANOWSKA 2003 = NETTMANN–MULTANOWSKA Kinga: *English Loanwords in Polish and German after 1945: Orthography and Morphology*. (Bamberger Beiträge zur Englischen Sprachwissenschaft 45.) Frankfurt, Verlag Peter Lang, 2003.
- ORSZÁGH 1977 = ORSZÁGH László: *Angol eredetű elemek a magyar szókészletben*. (Nyelvtudományi Értekezések 93.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.
- РОВИЕ 1972 = РОВИЕ Victor: Некоторые наблюдения над речью русских, живущих в Австралии. *Melbourne Slavonic Studies* 7 (1972): 90–96.

- PUSZTAI 1976 = PUSZTAI Ferenc: Az idegen szavak és a neologizmusok vizsgálatának szó-történeti és jelentéstani tanulságai. *Az etimológia elmélete és módszere*. (Nyelvtudományi Értekezések 89.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 249–253.
- PUSZTAI 1999 = PUSZTAI Ferenc: Magyarul és magyarán. *A magyar nyelv az informatika korában*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1999. 91–98.
- PUSZTAI 2003 = PUSZTAI Ferenc: Szójelentés-történet. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris, 2003.
- PYYKÖÖ 1995 = PYYKÖÖ Riitta: Нетранслитерированные иноязычные вкрапления в современном русском газетном тексте. *Studia Slavica Finlandensia* 12 (1995): 104–125.
- RAJEWSKY 2000 = RAJEWSKY Alice: *Changes in the Russian Terminology of Economic Law since Perestroika*. (Slavistische Beiträge 391.) München, 2000.
- RAJSLI 2000 = RAJSLI Ilona: Ezredvég – „gyorskultúra” – nyelv. Mit tehet a nyelvész? *Iskolakultúra* 2000/5: 19–24.
- RODIMKINA–DAVIE 1995 = RODIMKINA Alla, DAVIE James: Developments in the Modern Russian Lexis. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 12 (1995): 38–43.
- ROMAINE 1995 = ROMAINE Suzanne: Borrowing and Interference as Individual and Community Phenomena. *Bilingualism*. Oxford–Cambridge (MA), 1995. 51–67.
- ROOM 1990 = ROOM Adrian: Russian RockSpeak. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 2 (1990): 41–44.
- RUSH 1998 = RUSH Susan: The Noun Phrase in Advertising English. *Journal of Pragmatics* 29 (1998): 155–171.
- RUSSELL–CARSTEN 1995 = RUSSELL John, CARSTEN Svetlana: The Impact of Gorbachev’s New Thinking on the Russian Language (1985–1995). *Rusistika* (Association for Language Learning, UK). No. 11 (1995): 26–33.
- SALÁNKI 1996 = SALÁNKI Ágnes: A reklám nyelve. VI. Országos Általános Nyelvészeti Konferencia. *Nyelvek és nyelvoktatás a Kárpát-medencében 2*. Nyíregyháza, Bessenyei Kiadó, 1996. 162–170.
- SZÉPE 1997 = SZÉPE György: Az internet-korszak nyelvészete. *Modern Nyelvoktatás* 1997/1: 76–89.
- SZÜTS 1992 = SZÜTS László: Az újonnan átvett idegen szavak beilleszkedése szókincsünkbe. *Normatudat – nyelvi norma*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1992. 193–203.
- T. MOLNÁR 1999 = T. MOLNÁR István: *Hangok, fonémák, betűk – Звуки, фонемы, буквы*. Debrecen, Kossuth Kiadó, 1999.
- THOMASON 2001 = THOMASON Sarah Grey: *Language Contact. An Introduction*. Washington, D. C., Georgetown University Press, 2001.
- THOMASON–KAUFMANN 1988 = THOMASON Sarah Grey, KAUFMANN Terrence: *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press, 1988.
- TÓTFALUSI 1998 = TÓTFALUSI István: „Hogy mi ne legyünk angol (nyelvi) gyarmat.” *Magyar Nyelvőr* 1998/4: 403–417.
- TÓTFALUSI 2001 = TÓTFALUSI István: *Idegen szavak magyarul*. Budapest, Tinta, 2001.
- TRUDGILL 1997 = TRUDGILL Peter: *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Szeged, JGYTF Kiadó, 1997.
- VIRTARANTA 1992 = VIRTARANTA Pertti: *Amerikansuomen sanakirja – A Dictionary of American Finnish*. Turku: Institute of Migration, 1992.
- WRIGHT 1980 = WRIGHT Terence: On the Phonology of Words of Foreign Origin. *Russian Linguistics* 5 (1980): 75–90.
- WARD 1984 = WARD Dennis: Charting the Lexical Flood: Some New Works on Russian Neologisms. *Scottish Slavonic Review* 3 (1984): 140–151.
- WARDHAUGH 1995 = WARDHAUGH Ronald: *Szociolingvisztika*. Budapest, Osiris, 1995.

- АВИЛОВА 1967 = АВИЛОВА Н. С. *Слова интернационального происхождения в русском литературном языке нового времени. Глаголы с заимствованной основой*. Москва: «Наука», 1967.
- АКУЛЕНКО 1972 = АКУЛЕНКО В. В. *Вопросы интернационализации словарного состава языка*. Харьков: «Издательство Харьковского университета», 1972.
- АЛЕКСЕЕВ 1979 = АЛЕКСЕЕВ Д. И. *Сокращенные слова в русском языке*. Саратов: «Издательство Саратовского университета», 1979.
- АЛИЕВА 2006 = АЛИЕВА Г. Н. Окказиональные неологизмы последнего десятилетия. *Русская речь* 2006/3: 79–80.
- АРАКИН 2000 = АРАКИН В. Д. *Сравнительная типология английского и русского языков*. Москва: «Физматлит», 2000.
- АРАПОВА 1989 = АРАПОВА Н. С. Варваризмы как этап освоения иноязычного слова. *Вестник МГУ* 1989/4: 9–16.
- АРАПОВА 2000 = АРАПОВА Н. С. *Кальки в русском языке послепетровского периода. Опыт словаря*. Москва: «Издательство МГУ», 2000.
- АРИСТОВА 1978 = АРИСТОВА В. М. *Англо-русские языковые контакты. Англизмы в русском языке*. Ленинград: «Издательство Ленинградского университета», 1978.
- АЯ 2000 = БАРХУДАРОВ Л. С., БЕЛЯЕВСКАЯ Е. Г., ЗАГОРУЛЬКО Б. А., ШВЕЙЦЕР А. Д. *Английский язык. Языки мира. Германские языки. Кельтские языки*. Москва: «Academia», 2000. 43–87.
- БАБАЙ 1983 = БАБАЙ Н. Г. Проблема иноязычных заимствований в общественных дискуссиях о языке. *Литературная норма в лексике и фразеологии*. Москва: «Наука», 1983. 88–103.
- БАБКИН–ШЕНДЕЦОВ 1966 = БАБКИН А. М., ШЕНДЕЦОВ В. В. *Словарь иноязычных выражений и слов, употребляющихся в русском языке без перевода*. Москва–Ленинград, 1966.
- БАЛИНСКАЯ 1964 = БАЛИНСКАЯ В. И. *Графика современного английского языка*. Москва: «Высшая школа», 1964.
- БАРАНОВА 1998 = БАРАНОВА Л. А. О папарацци, стрингерах и таблоидах. *Русская речь* 1998/4: 49–53.
- БАШ 1989 = БАШ Л. М. Дифференциация термина «заимствование»: хронологические и этимологические аспекты. *Вестник МГУ* 1989/4: 22–34.
- БЕЛИКОВ–КРЫСИН 2001 = БЕЛИКОВ В. И., КРЫСИН Л. П. *Социолингвистика. Учебник для вузов*. Москва: «РГГУ», 2001.
- БЕЛЬЧИКОВ 1993 = БЕЛЬЧИКОВ Ю. А. «Что было выражено словом, то было и в жизни...». *Русская речь* 1993/3: 30–35.
- БЕЛЬЧИКОВ 2004 = БЕЛЬЧИКОВ Ю. А. О стабилизационных процессах в русском литературном языке 90-х годов XX века. *Семиотика. Лингвистика. Поэтика. К столетию со дня рождения А. А. Реформатского*. Москва: «Языки русской культуры», 2004. 27–35.
- БЕНИНЬИ 2003 = БЕНИНЬИ В. Продуктивные модели в развитии класса аналитических прилагательных. *Русский язык сегодня 2. Активные процессы конца XX века*. Москва: «Азбуковник», 2003. 339–342.
- БЕРЕГОВСКАЯ 1996 = БЕРЕГОВСКАЯ Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование. *Вопросы языкознания* 1996/3: 32–41.
- БИРЖАКОВА–ВОЙНОВА–КУТИНА 1972 = БИРЖАКОВА Е. Э., ВОЙНОВА Л. А., КУТИНА Л. Л. *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века. Языковые контакты и заимствования*. Ленинград: «Наука», 1972.
- БОБРОВА 1980а = БОБРОВА А. В. *Паркинг или стоянка? Русский язык в школе* 1980/1: 91–92.

- БОБРОВА 1980b = БОБРОВА А. В. Существительные на «-инг» в русском языке. *Русский язык в школе* 1980/3: 87–91.
- БОРИСОВА 1980 = БОРИСОВА Е. Г. Современный молодежный жаргон. *Русская речь* 1980/5: 51–54.
- БОРИСОВА-ЛУКАШАНЕЦ 1983 = БОРИСОВА-ЛУКАШАНЕЦ Е. Г. О лексике современного молодежного жаргона. Англоязычные заимствования в студенческом сленге 60–70-х годов. *Литературная норма в лексике и фразеологии*. Москва: «Наука», 1983. 104–120.
- БОЯРКИНА 1998 = БОЯРКИНА В. Д. Неологизмы спорта и их отражение словарями русского языка. *Slavia* 1998/3: 329–332.
- БРАГИНА 1972 = БРАГИНА А. А. «Цветовые» определения и формирование новых значений слов и словосочетаний. *Лексикология и лексикография*. Москва: «Наука», 1972. 73–104.
- БРАГИНА 1973 = БРАГИНА А. А. *Неологизмы в русском языке*. Москва: «Просвещение», 1973.
- БРАГИНА 1981 = БРАГИНА А. А. *Лексика языка и культура страны*. Москва: «Русский язык», 1981.
- БРЕЙТЕР 1996 = БРЕЙТЕР М. А. Современные лексические заимствования в русском языке: «чужеродные речения» или средство обогащения литературного языка? *Rusistika* (Association for Language Learning, UK) 14 (1996): 33–45.
- БРЕЙТЕР 1997 = БРЕЙТЕР М. А. *Англицизмы в русском языке: история и перспективы*. Москва: «Диалог-МГУ», 1997.
- ВАЙНРАЙХ 1979 = ВАЙНРАЙХ У. *Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования*. Киев: «Вища школа», 1979.
- ВАСИЛЬЕВ 2003 = ВАСИЛЬЕВ А. Д. *Слово в российском телеэфире. Очерки новейшего словоупотребления*. Москва: «Флинта», «Наука», 2003.
- ВАХТИН–ГОЛОВКО 2004 = ВАХТИН Н. Б., ГОЛОВКО Е. В. *Социолингвистика и социология языка. Учебное пособие*. Санкт-Петербург: «Европейский университет в Санкт-Петербурге», 2004.
- ВЕГВАРИ 1994 = ВЕГВАРИ Валентина: К проблеме лингвострановедческого анализа русской лексики последних лет. *Studia Slavica Savariensia* 1994/1: 153–158.
- ВЕЙД 2000 = ВЕЙД Т. Предлоги – прозрачные и непрозрачные. *Русский язык в центре Европы*. Банска Бистрица: «Ассоциация русистов Словакии», 2000. 36–43.
- ВЕЛИЧКО 1995 = ВЕЛИЧКО А. В. О «русскости» русского языка наших дней. *Русская речь* 1995/6: 54–57.
- ВЕРЕЩАГИН 1969 = ВЕРЕЩАГИН Е. М. *Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма)*. Москва: «Издательство Московского университета», 1969.
- ВОЛОДАРСКАЯ 2002 = ВОЛОДАРСКАЯ Э. Ф. Заимствование как отражение русско-английских контактов. *Вопросы языкознания* 2002/4: 96–118.
- ВУЙТОВИЧ 1973 = ВУЙТОВИЧ М. Об английских именах существительных множественного числа, заимствованных русским языком. *Studia Rossica Posnaniensia* 4 (1973): 151–156.
- ВУЙТОВИЧ 1975 = ВУЙТОВИЧ М. О фонетических вариантах слов, заимствованных русским языком из английского. *Studia Rossica Posnaniensia* 6 (1975): 129–134.
- ВУЙТОВИЧ 1986 = ВУЙТОВИЧ М. Семантическая адаптация английских заимствований в русском языке. *Studia Rossica Posnaniensia* 18 (1986): 175–184.
- ГАВРОНОВ 1964 = ГАВРОНОВ Н. Ф. К вопросу о правописании иноязычных слов с удвоенными согласными. *Проблемы современного русского правописания*. Москва: «Наука», 1964. 116–130.

- Гальди 1958 = Гальди Л. *Слова романского происхождения в русском языке*. Москва, 1958.
- Гиляревский–Старостин 1969 = Гиляревский Р. С., Старостин Б. А. *Иностранные имена и названия в русском тексте*. Справочник. Москва: «Международные отношения», 1969.
- Гиляревский–Старостин 1985 = Гиляревский Р. С., Старостин Б. А. *Иностранные имена и названия в русском тексте*. Справочник. 3-е изд., испр. и доп. Москва: «Высшая школа», 1985.
- Гловинская 1976 = Гловинская М. Я. Вариативность произношения заимствованных слов в современном русском языке. *Социально-лингвистические исследования*. Москва: «Наука», 1976. 100–122.
- Говердовская 1992 = Говердовская Е. В. Новые существительные в лексике современного русского литературного языка. *Русский язык в школе* 1992/3–4: 46–48.
- Голанова 1998 = Голанова Е. И. О «мнимых сложных словах». Развитие класса аналитических прилагательных в современном русском языке. *Лики языка. К 45-летию научной деятельности Е. А. Земской*. Москва: «Наследие», 1998. 31–39.
- Горожанкина 2000 = Горожанкина Л. В. «Предлагаем бизнес-организаторы из натуральной кожи». *Русская речь* 2000/1: 54–56.
- Грачев 1992 = Грачев М. А. Третья волна. *Русская речь* 1992/4: 61–64.
- Данн 1998 = Данн Дж. О функциях «английского» в современном русском языке. *Russistik* (Berlin) 1998/1–2: 27–36.
- Демьянов 1990 = Демьянов В. Г. *Фонетико-морфологическая адаптация иноязычной лексики в русском языке XVII века*. Москва: «Наука», 1990.
- Демьянов 2001 = Демьянов В. Г. *Иноязычная лексика в истории русского языка XI–XVII веков. Проблемы морфологической адаптации*. Москва: «Наука», 2001.
- Дубровина 1980 = Дубровина К. Н. Студенческий жаргон. *Филологические науки* 1980/1: 78–81.
- Дуличенко 1994 = Дуличенко А. Д. *Русский язык конца XX столетия*. (Slavistische Beiträge 317.) München, Verlag Otto Sagner, 1994.
- Дуличенко 2003 = Дуличенко А. Д. Движется ли русский язык к аналитическому строю? О лингвистических прогнозах XX века. *Русистика. Славистика. Лингвистика. Festschrift für Werner Lehfeldt zum 60. Geburtstag*. München, Verlag Otto Sagner, 2003. 109–122.
- Елистратов 1998 = Елистратов В. С. Сниженный язык и национальный характер. *Вопросы философии* 1998/10: 55–63.
- Еськова 1964 = Еськова Н. А. Можно ли совсем избежать употребления э после согласных в именах нарицательных? *Проблемы современного русского правописания*. Москва: «Наука», 1964. 45–47.
- Ефремова 2005 = Ефремова Т. Ф. *Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка*. 2-е изд., испр. Москва: «АСТ», «Астрель», 2005.
- Звегинцев 1954 = Звегинцев В. А. *Внутренние законы развития языка*. Москва, 1954.
- Зеленин 2000 = Зеленин А. В. Холокост. *Русская речь* 2000/2: 36–42.
- Зеленин 2001 = Зеленин А. В. Новое в старом. Белый. *Русская речь* 2001/5: 56–61.
- Зеленин 2002 = Зеленин А. В. [рец. на:] Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. Москва, 2000. *Вопросы языкознания* 2002/1: 136–141.
- Земская 1987 = Земская Е. А. Словообразование разговорной речи. *Русская разговорная речь. Лингвистический анализ и проблемы обучения*. Москва: «Русский язык», 1987. 110–133.
- Земская 2005a = Земская Е. А. *Словообразование как деятельность*. Москва: «Ком-Книга», 2005.

- ЗЕМСКАЯ 2005b = ЗЕМСКАЯ Е. А. *Современный русский язык. Словообразование*. 2-е изд., испр. и доп. Москва: «Флинта», «Наука», 2005.
- ИВИНА 2001 = ИВИНА Л. В. Нужно ли бояться «охотников за головами»? На примере английских метафорических терминов венчурного финансирования. *Русская речь* 2001/1: 51–54.
- ИЙВАЙНЕН 1974 = ИЙВАЙНЕН Лееви: О некоторых проблемах русской передачи английских собственных имен и других слов. *Scando-Slavica* 19 (1974): 127–134.
- ИСАЧЕНКО 1974 = ИСАЧЕНКО Александр: Иноязычные основы на *-e*, *-i* в русском языке. *Russian Linguistics* 1 (1974): 277–293.
- ЙИРАЧЕК 1971 = ЙИРАЧЕК Йиржи: *Интернациональные суффиксы существительных*. Brno, 1971.
- КАББЕРЛИ 1994 = КАББЕРЛИ П. Транслитерация и транскрипция: общие и специфические проблемы. *Русский язык за рубежом* 1994/2: 49–56.
- КАЗКЕНОВА 2003 = КАЗКЕНОВА А. К. Мотивированность заимствованного слова (на материале современного русского языка). *Вопросы языкознания* 2003/5: 72–80.
- КАПАНАДЗЕ 1965a = КАПАНАДЗЕ Л. А. О понятиях «термин» и «терминология». *Развитие лексики современного русского языка*. Москва: «Наука», 1965. 75–85.
- КАПАНАДЗЕ 1965b = КАПАНАДЗЕ Л. А. Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики. *Развитие лексики современного русского языка*. Москва: «Наука», 1965. 86–103.
- КАРАУЛОВ 1995 = КАРАУЛОВ Ю. Н. О некоторых особенностях современного состояния русского языка и науки о нем. *Русистика сегодня* 1995/1: 5–23.
- КАРПИНСКАЯ 1993 = КАРПИНСКАЯ Е. В. Все о ваучере. *Русская речь* 1993/1: 61.
- КАРТОЕВ 1992 = КАРТОЕВ М. У. «Брифинг» или «пресс-конференция»? *Русский язык в школе* 1992/3–4: 57–59.
- КАТЛИНСКАЯ 1993 = КАТЛИНСКАЯ Л. П. Из актуальной лексики. *Русская речь* 1993/2: 62–66, 1993/3: 50–52, 1993/4: 45–50, 1993/5: 55–59, 1993/6: 48–51.
- КЕЛТУЯЛА 1965 = КЕЛТУЯЛА В. В. К семантической характеристике общеупотребительных интернациональных слов. *Вопросы общего языкознания*. Ленинград: «Издательство Ленинградского университета», 1965. 41–52.
- КИМЯГАРОВА 1989 = КИМЯГАРОВА Р. С. Типы и виды адаптаций заимствованной лексики в русском языке нового времени (XVIII–XX вв.). *Вестник МГУ* 1989/6: 69–78.
- КИТАЙГОРОДСКАЯ 2000 = КИТАЙГОРОДСКАЯ М. В. Современная экономическая терминология (состав, устройство, функционирование). *Русский язык конца XX столетия (1985–1995)*. Москва: «Языки русской культуры», 2000. 162–236.
- КЛИМОВА 1995 = КЛИМОВА М. А. Новые иноязычные слова, их адаптация и функции в русском языке последнего десятилетия. *Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учителей-словесников. Материалы научно-методической конференции* 1. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1995. 26–28.
- КЛИМОВА 1996 = КЛИМОВА М. А. Особенности семантического освоения новой иноязычной лексики. *Актуальные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. Материалы всероссийской научно-методической конференции* 2. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1996. 26–27.
- КЛУБКОВ 2000 = КЛУБКОВ П. А. *Говорите, пожалуйста, правильно*. Санкт-Петербург: «Норинт», 2000.
- КЛУШИНА 1999 = КЛУШИНА Н. И. «Испорченное красноречие»: вчера, сегодня и... всегда? *Русская речь* 1999/1: 55–60.
- КЛУШИНА 2000 = КЛУШИНА Н. И. Композиция рекламного текста. *Русская речь* 2000/5: 85–87.

- КЛУШИНА 2001a = КЛУШИНА Н. И. Аргументы в рекламе. *Русская речь* 2001/3: 55–58.
- КЛУШИНА 2001b = КЛУШИНА Н. И. Искусство оболыщения. *Русская речь* 2001/4: 62–64.
- КОЗЕЛЬСКАЯ 1995 = КОЗЕЛЬСКАЯ Н. А. О явлениях косвенного заимствования в современном русском языке. *Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учителей-словесников. Материалы научно-методической конференции 1*. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1995. 28–29.
- КОЗЕЛЬСКАЯ 1996 = КОЗЕЛЬСКАЯ Н. А. Новые составные слова в русском языке. *Актуальные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. Материалы всероссийской научно-методической конференции 2*. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1996. 38–39.
- КОЛЕСОВ 1998 = КОЛЕСОВ В. В. *Русская речь. Вчера. Сегодня. Завтра*. Санкт-Петербург: «Юна», 1998.
- КОСТОМАРОВ 1993 = КОСТОМАРОВ В. Г. Русский язык в иноязычном потоке. *Русский язык за рубежом* 1993/2: 58–64.
- КОСТОМАРОВ 1994 = КОСТОМАРОВ В. Г. *Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*. Москва: «Педагогика-Пресс», 1994.
- КОСТОМАРОВ 1996 = КОСТОМАРОВ В. Г. «Изафет» в русском синтаксисе словосочетания? *Словарь. Грамматика. Текст*. Москва: «ИРЯ РАН», 1996. 212–217.
- КОСТОМАРОВ 1999 = КОСТОМАРОВ В. Г. *Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*. 3-е изд., доп. Санкт-Петербург: «Златоуст», 1999.
- КРЫСИН 1965a = КРЫСИН Л. П. К определению терминов «заимствование» и «заимствованное слово». *Развитие лексики современного русского языка*. Москва: «Наука», 1965. 104–116.
- КРЫСИН 1965b = КРЫСИН Л. П. Иноязычная лексика в русской литературной речи 20-х годов. *Развитие лексики современного русского языка*. Москва: «Наука», 1965. 117–134.
- КРЫСИН 1968 = КРЫСИН Л. П. *Иноязычные слова в современном русском языке*. Москва: «Наука», 1968.
- КРЫСИН 1991 = КРЫСИН Л. П. Этапы освоения иноязычного слова. *Русский язык в школе* 1991/2: 74–78.
- КРЫСИН 1995 = КРЫСИН Л. П. Языковое заимствование: взаимодействие внутренних и внешних факторов (на материале русского языка современности). *Русистика сегодня* 1995/1: 117–134.
- КРЫСИН 1996 = КРЫСИН Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. *Русский язык конца XX столетия (1985–1995)*. Москва: «Языки русской культуры», 1996. 142–161.
- КРЫСИН 1997a = КРЫСИН Л. П. Заимствование иноязычной лексики. *Русский язык*. Opole: Uniwersytet Opolski, 1997. 107–119.
- КРЫСИН 1997b = КРЫСИН Л. П. Словообразование или заимствование? *Русский язык в школе* 1997/6: 84–88.
- КРЫСИН 2000 = КРЫСИН Л. П. *Планёр, гексаген, имейл*. Заметки об иноязычных словах. *Русская речь* 2000/3: 40–42.
- КРЫСИН 2002 = КРЫСИН Л. П. Лексическое заимствование и калькирование в русском языке последних десятилетий. *Вопросы языкознания* 2002/6: 27–34.
- КРЫСИН 2007 = КРЫСИН Л. П. О некоторых иноязычно-русских лексических соответствиях. *Русская речь* 2007/1: 51–62.
- ЛАПТЕВА 1998a = ЛАПТЕВА О. А. Говорят по радио и с телеэкрана. *Русская речь* 1998/4: 29–35.
- ЛАПТЕВА 1998b = ЛАПТЕВА О. А. Говорят по радио и с телеэкрана. *Русская речь* 1998/5: 58–64.

- ЛАРИОНОВА 1992а = ЛАРИОНОВА Е. В. Менеджер. *Русская речь* 1992/3: 114–117.
- ЛАРИОНОВА 1992б = ЛАРИОНОВА Е. В. Спонсор и меценат. *Русская речь* 1992/5: 122–125.
- ЛЕВАШОВ 1996 = ЛЕВАШОВ Е. А. [рец. на:] Словарь новых слов русского языка. *Русская речь* 1996/3: 110–111.
- ЛЕВАШОВ 1997 = ЛЕВАШОВ Е. А. Вторичная номинация в сфере разговорно-профессиональной речи. *Новые слова и словари новых слов*. Санкт-Петербург: «Институт лингвистических исследований РАН», 1997. 85–91.
- ЛЕЙЧИК 1982 = ЛЕЙЧИК В. М. *Люди и слова*. Москва: «Наука», 1982.
- ЛЕЙЧИК 2000 = ЛЕЙЧИК В. М. Пиар и другие аббревиатуры. *Русская речь* 2002/5: 40–44.
- ЛЕНДВАИ 1994 = ЛЕНДВАИ Э. *Заемствование и семантические процессы*. (Kézirat.) Szombathely, 1994. 7 с.
- ЛИДИН 1998 = ЛИДИН Р. А. *Иностранные фамилии и личные имена. Практическая транскрипция на русский язык. Словарь-справочник*. Москва: «Внешсигма», 1998.
- ЛИХОЛИТОВ 1997 = ЛИХОЛИТОВ П. В. Компьютерный жаргон. *Русская речь* 1997/3: 43–49.
- ЛОГИНОВА 1975 = ЛОГИНОВА З. С. К вопросу о членимости английских спортивных заимствований в русском языке. *Актуальные проблемы русского словообразования*. Выпуск 1. Ташкент, 1975. 191–194.
- МАКОВСКИЙ 1960 = МАКОВСКИЙ М. М. К проблеме так называемой «интернациональной» лексики. *Вопросы языкознания* 1960/1: 44–51.
- МАКСИМОВ 2003 = МАКСИМОВ В. И. Графические игры. *Русская речь* 2003/5: 66–68.
- МАКСИМОВ 2004 = МАКСИМОВ В. И. О новом проекте Свода правил русского правописания. *Русская речь* 2004/5: 60–66.
- МАЛА 2001 = МАЛА Э. К трансферации английских имен существительных в русский язык. *Русский язык в центре Европы* 4. Банска Бистрица: «Ассоциация русистов Словакии», 2001. 39–44.
- МАЛАХОВСКИЙ 1977 = МАЛАХОВСКИЙ А. В. Принципы отбора иноязычных слов для словаря русского языка. *Современная русская лексикография* 1976. Ленинград: «Наука», 1977. 100–105.
- МЕЛЬНИКОВ Е. И. Неизменяемые прилагательные в русском языке. *Slavia* 23 (1954): 562–567.
- МЕЛЬНИКОВА 1991 = МЕЛЬНИКОВА А. И. Изучение англизмов в курсе «Современный русский язык». *Русский язык в школе* 1991/2: 95–101.
- МЕЧКОВСКАЯ 2003 = МЕЧКОВСКАЯ Н. Б. *Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков. Учебное пособие*. Москва: «Флинта», «Наука», 2003.
- МОКИЕНКО 1998 = МОКИЕНКО В. М. Доминанты языковой смуты постсоветского времени. *Russistik* (Berlin) 1998/1–2: 37–56.
- МОКИЕНКО 1999 = МОКИЕНКО В. М. Монографическое и лексикографическое исследование русского жаргона. *Russian Linguistics* 23 (1999): 67–85.
- МОЛОТКОВ А. И. Есть ли в русском языке категория неизменяемых прилагательных? *Вопросы языкознания* 1960/6: 68–73.
- МОРОЗОВА 1992а = МОРОЗОВА Л. А. Страница современных терминов. *Русская речь* 1992/4: 65–66.
- МОРОЗОВА 1992б = МОРОЗОВА Л. А. Деловой человек. *Русская речь* 1992/5: 126–127.
- МРУЦЬ 1995 = МРУЦЬ Н. А. Иноязычные заимствования и языковая политика Франции и России. *Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учителей-словесников. Материалы научно-методической конференции* 1. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1995. 40–41.

- МСТ 1995 = Граудина Л. К., Дмитриева О. Л., Новикова Н. В., Ширяев Е. Н. *Мы сохраним тебя, русская речь*. Москва: «Наука», 1995.
- МУСТАЙОКИ–ВЕПРЕВА 2006 = МУСТАЙОКИ Арто, ВЕПРЕВА И. Т. Какое оно, модное слово: к вопросу о параметрах языковой моды. *Русский язык за рубежом* 2006/2: 45–62.
- Мучник 1964 = Мучник И. П. Неизменяемые существительные, их место в системе склонений и тенденции развития в современном русском литературном языке. *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*. Москва: «Наука», 1964. 148–180.
- Мякиля 2000 = Мякиля Кари: К проблеме рода несклоняемых заимствованных имен нарицательных в современном русском языке. *Scando-Slavica* 46 (2000): 93–103.
- НИКОЛАЕВА 2001 = НИКОЛАЕВА А. В. «Фифект фикция» на газетных страницах. *Русская речь* 2001/1: 61–63.
- Николина Н. А. Активные процессы в современном русском словообразовании. *Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учителей-словесников. Материалы научно-методической конференции 1*. Воронеж: «Издательство Воронежского пед. университета», 1995. 41–42.
- НЛ 1972 = *Новое в лингвистике 6. Языковые контакты*. Москва: «Прогресс», 1972.
- Новикова 1992а = Новикова Н. В. Звонкое иноязычие I. *Русская речь* 1992/3: 49–54.
- Новикова 1992б = Новикова Н. В. Звонкое иноязычие II. *Русская речь* 1992/4: 56–60.
- НС/СНС 1978 = *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград: «Наука», 1978.
- НС/СНС 1983 = *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград: «Наука», 1983.
- НС/СНС 1997 = *Новые слова и словари новых слов*. Санкт-Петербург: «Институт лингвистических исследований РАН», 1997.
- Отин 1996 = Отин Е. С. Об «Уотергейте» и прочих «-гейтах». *Русская речь* 1996/5: 109–114.
- Отин 2006 = Отин Е. С. «Все менты – мои кенты...» Как образуются жаргонные слова и выражения. Москва: «Эллис», 2006.
- ПАНОВ 1971 = ПАНОВ М. В. Об аналитических прилагательных. *Фонетика. Фонология. Грамматика. К 70-летию А. А. Реформатского*. Москва: «Наука», 1971. 240–253.
- ПВ 1996 = *Русский язык в переломное время (1985–1995 гг.)*. Выступления на VIII Международном конгрессе МАПРЯЛ. Регенсбург (Германия), 1994 г. (Specimina Philologiae Slavicae. Supplementband 50.) München, Verlag Otto Sagner, 1996.
- Подчасова 1994а = Подчасова С. В. Брокеры, дилеры и другие посредники I. *Русская речь* 1994/5: 49–54.
- Подчасова 1994б = Подчасова С. В. Брокеры, дилеры и другие посредники II. *Русская речь* 1994/6: 52–56.
- Подчасова 1994с = Подчасова С. В. Практикум по информатике. *Русская речь* 1994/4: 56–58.
- Подчасова 1995а = Подчасова С. В. Новые слова «адвертайзинга» I. *Русская речь* 1995/2: 71–76.
- Подчасова 1995б = Подчасова С. В. Новые слова «адвертайзинга» II. *Русская речь* 1995/3: 61–66.
- Подчасова 1995с = Подчасова С. В. Новые слова «адвертайзинга» III. *Русская речь* 1995/4: 48–51.
- Подчасова 1995д = Подчасова С. В. Все для офиса. *Русская речь* 1995/5: 54–57.
- Подчасова 1996 = Подчасова С. В. «Оффшор – налоговый рай за рубежом». *Русская речь* 1996/1: 47–49.

- ПОПОВ 1993 = ПОПОВ Р. Н. Новые слова на газетной полосе. *Русский язык в школе* 1993/1: 47–50.
- ПРАВДА 2001 = ПРАВДА Е. А. Новые явления в стилистической сфере русского языка. *Русский язык в центре Европы* 4. Банска Бистрица: «Ассоциация русистов Словакии», 2001. 17–26.
- Правила 1956 = *Правила русской орфографии и пунктуации*. Москва: «Учпедгиз», 1956.
- ПРОТЧЕНКО 1996 = ПРОТЧЕНКО И. Ф. *Словари русского языка. Краткий очерк*. Москва: «Издательство РОУ», 1996.
- ПФАНДЛЬ 2003 = ПФАНДЛЬ Х. О силе и бессилии пуризма. Англицизмы и интернационализмы и их возможные альтернативы (на материале русского, словенского и хорватского языков). *Вопросы языкознания* 2003/6: 108–122.
- РГ-80/1 = *Русская грамматика*. Том 1. Москва: «Наука», 1980.
- РЕФОРМАТСКИЙ 1967 = РЕФОРМАТСКИЙ А. А. *Введение в языковедение*. Москва: «Промсвещение», 1967.
- РОЗЕН 2000 = РОЗЕН Е. В. *На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке*. Москва: «Менеджер», 2000.
- РОЗЕНТАЛЬ–ГОЛУБ–ТЕЛЕНКОВА 2000 = РОЗЕНТАЛЬ Д. Э., ГОЛУБ И. Б., ТЕЛЕНКОВА М. А. *Современный русский язык. Лексикология*. Москва: «Айрис-пресс», 2000. 6–109.
- РОЗЕНТАЛЬ–КОХТЕВ 1981 = РОЗЕНТАЛЬ Д. Э., КОХТЕВ Н. Н. *Язык рекламных текстов*. Москва: «Высшая школа», 1981.
- РОЗЕНЦВЕЙГ 1963 = РОЗЕНЦВЕЙГ В. Ю. О языковых контактах. *Вопросы языкознания* 1963/1: 57–66.
- РОЗЕНЦВЕЙГ 1972 = РОЗЕНЦВЕЙГ В. Ю. *Языковые контакты. Лингвистическая проблематика*. Ленинград: «Наука», 1972.
- РОЗИНА Р. И. *Семантическое развитие слова в русском литературном языке и современном сленге: глагол*. Москва: «Азбуковник», 2005.
- РОМАНОВ 2000 = РОМАНОВ А. Ю. *Англицизмы и американизмы в русском языке и отношение к ним*. Санкт-Петербург: «Издательство Санкт-Петербургского университета», 2000.
- РОМАНОВ 2004 = РОМАНОВ А. Ю. *Современный русский молодежный сленг*. (Slavistische Beiträge 435.) München, Verlag Otto Sagner, 2004.
- РЯСО/л 1968 = *Русский язык и советское общество. Лексика современного русского литературного языка*. Москва: «Наука», 1968.
- РЯСО/мс 1968 = *Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*. Москва: «Наука», 1968.
- РЯСО/с 1968 = *Русский язык и советское общество. Словообразование современного русского литературного языка*. Москва: «Наука», 1968.
- РЯСО/ф 1968 = *Русский язык и советское общество. Фонетика современного русского литературного языка*. Москва: «Наука», 1968.
- САЛЬМИН–ЛЕВАШОВ 1978 = САЛЬМИН Э. Р., ЛЕВАШОВ Е. А. Новые слова с суффиксом *-абельн-*. *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград: «Наука», 1978. 117–125.
- САФОНОВА 1999 = САФОНОВА Ю. Массмедиа on-line. Как правильно писать по-русски. www.internews.ru/sreda/12-13/2.html (1999).
- СЕМЕНАС 1997 = СЕМЕНАС А. Л. Особенности лексических заимствований в китайской языке. *Вопросы языкознания* 1997/1: 48–57.
- СЕРГЕЕВА 1996 = СЕРГЕЕВА Е. В. Заимствования 80–90-х годов в социолингвистическом аспекте. *Русская речь* 1996/5: 42–48.
- СКВОРЦОВ Г. Ю. Заимствования: опыт тевтонского соседа. *Русская речь* 2001/5: 123–124.

- СОРОКИН 1965 = СОРОКИН Ю. С. *Развитие словарного состава русского литературного языка. 30–90-е годы XIX в.* Москва–Ленинград: «Наука», 1965.
- СТАРКОВА 1992 = СТАРКОВА Н. В. Имидж. *Русская речь* 1992/5: 61–62.
- СТЕРНИН 1998 = СТЕРНИН И. А. *Общественные процессы и развитие современного русского языка. Очерк изменений в русском языке конца XX века.* Воронеж–Пермь: «ЗУУНЦ», 1998.
- СУПЕРАНСКАЯ 1964 = СУПЕРАНСКАЯ А. В. Написание заимствованных слов в современном русском языке. *Проблемы современного русского правописания.* Москва: «Наука», 1964. 69–100.
- СУПЕРАНСКАЯ 1965 = СУПЕРАНСКАЯ А. В. Род заимствованных существительных в современном русском языке. *Вопросы культуры речи* 6. Москва: «Наука», 1965. 44–58.
- СУПЕРАНСКАЯ 1968 = СУПЕРАНСКАЯ А. В. *Ударение в заимствованных словах в современном русском языке.* Москва: «Наука», 1968.
- СУПЕРАНСКАЯ 1978 = СУПЕРАНСКАЯ А. В. *Теоретические основы практической транскрипции.* Москва: «Наука», 1978.
- СУПЕРАНСКАЯ 2000 = СУПЕРАНСКАЯ А. В. Правила русской передачи английских слов. РУМ А. Великобритания: Лингвострановедческий словарь. 2-е изд. Москва: «Русский язык», 2000.
- СЭШАН 1996 = СЭШАН Шармила: Существительные на *-инг* – символ американской языковой экспансии? *Русская речь* 1996/3: 46–49.
- ТИМОФЕЕВА 1991 = ТИМОФЕЕВА Г. Г. Письменная фиксация иноязычных слов в ситуации заимствования (на материале новой лексики английского происхождения). *Rusistika* (Association for Language Learning, UK) 3 (1991): 33–39.
- ТИМОФЕЕВА 1992a = ТИМОФЕЕВА Г. Г. *Английские заимствования в русском языке. Фонетико-орфографический аспект.* АДД. Санкт-Петербург, 1992.
- ТИМОФЕЕВА 1992b = ТИМОФЕЕВА Г. Г. Орфография англицизмов в русском языке 60–90-х годов. *Rusistika* (Association for Language Learning, UK) 6 (1992): 43–47.
- ТИМОФЕЕВА 1995 = ТИМОФЕЕВА Г. Г. *Новые английские заимствования в русском языке. Написание. Произношение.* Санкт-Петербург: «Юна», 1995.
- ТИРАСПОЛЬСКИЙ Г. И. Становится ли русский язык аналитическим? *Вопросы языкознания* 1981/6: 37–49.
- ТОРСУЕВ 1953 = ТОРСУЕВ Г. П. *Обучение английскому произношению. Пособие для преподавателей английского языка.* Москва: «Учпедгиз», 1953.
- ТРОФИМОВА 2002 = ТРОФИМОВА Г. Н. Русская речь в Интернете. *Русская речь* 2002/1: 125–127.
- ТРУБЕЦКОЙ 1987 = ТРУБЕЦКОЙ Н. С. Принципы фонологической транскрипции. *Избранные труды по филологии.* Москва: «Прогресс», 1987. 11–14.
- ФИЛИН 1981 = ФИЛИН Ф. П. *Истоки и судьбы русского литературного языка.* Москва: «Наука», 1981.
- ЦАО Юэхуа: *Эволюция газетно-публицистического стиля на рубеже XX–XXI вв. Лексико-стилистический аспект.* Москва: «Компания Спутник+», 2004.
- ШАГАЛОВА 1997a = ШАГАЛОВА Е. Н. Вариантные наименования в компьютерной лексике. *Новые слова и словари новых слов.* Санкт-Петербург: «Институт лингвистических исследований РАН», 1997. 66–77.
- ШАГАЛОВА 1997b = ШАГАЛОВА Е. Н. Иноязычные речевые элементы в современной русской периодике. *Новые слова и словари новых слов.* Санкт-Петербург: «Институт лингвистических исследований РАН», 1997. 91–101.
- ШАНСКИЙ 1959 = ШАНСКИЙ Н. М. *Очерки по русскому словообразованию.* Москва, 1959.

- ШАПОШНИКОВ 1997 = ШАПОШНИКОВ В. Н. Иностранные слова в современной российской жизни. *Русская речь* 1997/3: 38–42.
- ШАПОШНИКОВ 2006 = ШАПОШНИКОВ В. Н. *Русская речь 1990-х. Современная Россия в языковом отображении*. 2-е изд., испр. и доп. Москва: «КомКнига», 2006.
- ШАХРАЙ 1961 = ШАХРАЙ О. Б. К проблеме классификации заимствованной лексики. *Вопросы языкознания* 1961/2: 53–58.
- ШВЕЙЦЕР 1994 = ШВЕЙЦЕР А. Д. Опыт контрастивного стилистического анализа: язык русских и англо-американских средств массовой информации. *Филологические науки* 1994/1: 103–109.
- ШУБОВ 1964 = ШУБОВ Я. И. Употребление букв э, е после согласных в заимствованных словах. *Проблемы современного русского правописания*. Москва: «Наука», 1964. 40–44.
- ЩАДНЕВА 2000 = ЩАДНЕВА В. П. Англицизмы в русской речи. *Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика*. Новая серия III. Язык диаспоры: проблемы и перспективы. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000. 148–156.
- ЩЕРБА 1958 = ЩЕРБА Л. В. Транскрипция иностранных слов и собственных имен и фамилий. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*. Т. 1. Ленинград: «Издательство Ленинградского университета», 1958. 153–161.
- ЩЕРБА 1983 = ЩЕРБА Л. В. *Теория русского письма*. Ленинград: «Наука», 1983.
- ЮДИНА 1999 = ЮДИНА А. Д. Окказионализмы на страницах периодики. *Русская речь* 1999/5: 56–59.
- ЮНАЛЕЕВА 1982 = ЮНАЛЕЕВА Р. А. *Опыт исследования заимствований. Тюркизмы в русском языке сравнительно с другими славянскими языками*. Казань: «Издательство Казанского университета», 1982.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. A téma kutatásának története	4
2.1. A nyelvi érintkezés vizsgálata	4
2.1.1. A kétnyelvűség szerepe a kölcsönzésben	4
2.1.2. Az interferencia típusai	7
2.1.3. A kölcsönelemek osztályozása	15
2.2. A nyelvi változás és a neologizmusok	19
2.2.1. A nyelvi változás társadalmi és nyelvi háttere	19
2.2.2. A neologizmusok fajtái és kapcsolatuk a kölcsönszavakkal	21
2.2.3. A neologizmusok és a kölcsönszavak szótárzásának kérdései	23
2.3. Az angol–orosz nyelvi kapcsolatok történetének vizsgálata	25
2.3.1. A témát érintő eddigi kutatások rövid áttekintése	25
2.3.2. A felhasznált szótárak jellemzése	26
2.4. Az etimologizáció kérdései	27
3. A kölcsönzés nyelvi és társadalmi háttere	29
3.1. Az orosz nyelvi ízlés és norma változásai a XX. század végén	29
3.2. Az angol nyelvi hatás a globalizáció korában	33
3.3. A társadalmi nyelvváltozatok szerepe az angol szavak terjedésében	35
3.3.1. A médianyelv szerepe	35
3.3.2. A reklámnyelv szerepe	36
3.3.3. A szaknyelvek szerepe	38
3.3.4. A szleng szerepe	39
4. A kölcsönzés folyamata, nyelvi és nyelven kívüli okai	42
4.1. A kölcsönzési folyamat szakaszai	42
4.1.1. A meghonosodás szakaszai	42
4.1.2. A részleges meghonosodás ismérvei	44
4.1.3. A teljes meghonosodás ismérvei	45
4.1.4. Az egyes nyelvi szintek szerinti meghonosodás	47
4.2. A kölcsönzés okai és főbb témakörei	48
4.2.1. A kölcsönzés nyelvi és nyelven kívüli okai	48
4.2.2. A kölcsönzés főbb területei és témakörei	54
5. Az angol kölcsönszavak írásképi és hangalaki meghonosodása	56
5.1. Az angol kölcsönszavak írásképi meghonosodása	56
5.1.1. A latin betűs íráskép megőrzése (transzplantáció)	58
5.1.2. Az íráskép szerinti átírás (transzliteráció)	61
5.1.3. A kiejtés szerinti átírás (transzkripció)	62
5.1.4. Vegyes típus (gyakorlati transzkripció)	63
5.2. Az átírás szabályai	66
5.2.1. Giljarevskij és Starostin (1985) alapján	66
5.2.2. Timofeeva (1995) alapján	68

5.2.3. Superanskaja (2000) alapján	69
5.3. Az angol és az orosz hangrendszer összehasonlítása	71
5.3.1. Magánhangzórendszer	72
5.3.2. Mássalhangzórendszer	74
5.4. Az angol kölcsönszavak írásképi rögzítése	77
5.4.1. Helyettesítés változás nélkül (1. csoport)	78
5.4.2. Helyettesítés hasonlóság alapján (2. csoport)	85
5.4.3. Szabad helyettesítés (3. csoport)	92
5.5. Összehasonlító táblázatok	102
5.5.1. Magánhangzók, kettőshangzók és hármashangzók	102
5.5.2. Mássalhangzók	103
5.6. Helyesírási kérdések	104
5.6.1. Az <i>e / ə</i> ingadozás	104
5.6.2. A kettős mássalhangzók kérdése	106
5.6.3. Egybeírás, kötőjeles írás vagy különírás?	107
5.7. Az angol kölcsönszavak hangsúlya	109
6. Az angol kölcsönszavak alaktani és szóképzéstani beilleszkedése	113
6.1. Főnevek	114
6.1.1. A nem kategóriája	114
6.1.2. A szám kategóriája	116
6.1.3. Az eset kategóriája	117
6.2. Melléknevek	118
6.2.1. Melléknevek kölcsönzése	118
6.2.2. Analitikus melléknevek	119
6.3. Igék	123
6.4. Szóképzéstani beilleszkedés	124
6.4.1. Főnévképzés	124
6.4.2. Melléknévképzés	128
6.4.3. Igeképzés	130
6.4.4. Képzők és álképzők kölcsönzése	133
7. Az angol kölcsönszavak jelentéstani beilleszkedése	136
7.1. Az angol kölcsönszavak átvétele a forrásnyelvi jelentésben	136
7.1.1. Egyjelentésű angol szavak kölcsönzése	137
7.1.2. Többjelentésű angol szavak kölcsönzése egy jelentésben	138
7.1.3. Többjelentésű angol szavak kölcsönzése több jelentésben	139
7.2. Az angol kölcsönszavak jelentésváltozása az oroszban	140
7.2.1. Az angolból átvett jelentés megváltozása	140
7.2.2. Új jelentések kialakulása	141
7.3. Tükörfordítások	143
8. Összegzés	144
Szójegyzék	147
Felhasznált szótárak	181
Irodalomjegyzék	184